

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM
DALI

DOKTORA TEZİ

ULUSLARARASI TİCARETİN
SERBESTLEŞMESİNİN TÜRKİYE İŞGÜCÜ
PİYASALARINA ETKİSİ: BEVERİDGE EĞRİSİ
YARDIMIYLA ANALİZ

Ali İhsan BALCI

2502170028

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Levent ŞAHİN

İSTANBUL – 2024

ÖZ
ULUSLARARASI TİCARETİN SERBESTLEŞMESİNİN TÜRKİYE
İŞGÜCÜ PİYASALARINA ETKİSİ: BEVERİDGE EĞRİSİ
YARDIMIYLA ANALİZ
Ali İhsan BALCI

1980’li yıllardan itibaren yaşanan küresel iktisadi dönüşümü ve bunun sonucunda oluşum göstermeye başlayan yeni düzen(sizliğ)i sürdürülebilir rekabet avantajı haline getirmek isteyen ölkeler, bir taraftan sermayeyi kendilerine çekmek amacıyla işgücü piyasalarındaki katılıklardan kurtulmaya öte yandan da uluslararası ticaretin serbestleştirilmesini önemli bir araç olarak kullanmaya önem göstermişlerdir. Bu realitenin işgücü piyasası ayağına odaklanan bu tez çalışmasının amacı, uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Türkiye işgücü piyasası üzerindeki etkilerini incelemektir. Küresel entegrasyon ve uyumlanma sürecinin işgücü piyasasındaki en derin etkileri işsizlik, genç işsizliği, nitelikli işgücü ihtiyacı ve piyasanın talep ettiği yeni yetkinlik setleri gibi güncel ve kritik konular çerçevesinde şekillenmektedir. Bununla birlikte literatürde işsizler ile açık işlerin eşleştirilmesini merkeze alarak Türkiye işgücü piyasasını analiz eden bilimsel çalışmaların neredeyse yok denecek kadar az olması da bu tezin önemini katlamaktadır.

Bu çalışmada küreselleşme ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi esas alınarak Beveridge Eğrisi yardımıyla Türkiye işgücü piyasası analiz edilmiştir. Çalışmanın yönteminde ileri düzey ekonometrik analizler (birim kök testleri, eşbütünleşme ve nedensellik testleri) kullanılmıştır. Yapılan analizler neticesinde Türkiye işgücü piyasası açısından Beveridge Eğrisinde bozulmaların yaşandığı görölmüştür. Buna göre uzun dönemde, üretimde kullanılan teknolojinin arttığı ancak işgücünün buna uyum sağlayamadığı bir durumda Türkiye işgücü piyasasının dengesi bozulmaktadır. Kısa dönemde ise ekonomik karmaşıklık indeksinin pozitif yönde gösterdiği bir artışın işgücü piyasasına yansımaları olumlu olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beveridge Eğrisi, Ekonomik Karmaşıklık İndeksi, İşgücü Piyasası, Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesi, Açık İşler, İşsizlik.

ABSTRACT
THE IMPACT OF INTERNATIONAL TRADE LIBERALISATION
ON TURKEY'S LABOUR MARKET: ANALYSIS WITH THE HELP
OF THE BEVERIDGE CURVE
Ali İhsan BALCI

Since the 1980s, countries aiming to transform the global economic transformation and the resultant emerging new (dis)order into a sustainable competitive advantage have strived to alleviate labor market rigidities to attract capital, while simultaneously emphasizing the liberalization of international trade as a crucial tool. This thesis focuses on the labor market aspect of this reality and aims to examine the impacts of international trade liberalization on the Turkish labor market. The most profound effects of the global integration and adaptation process on the labor market are shaped around current and critical issues such as unemployment, youth unemployment, the need for skilled labor, and the new sets of competencies demanded by the market. Furthermore, the scarcity of scientific studies in the literature that analyze the Turkish labor market by centering on the matching of the unemployed with job vacancies amplifies the importance of this thesis.

In this study, the Turkish labor market is analyzed through the Beveridge Curve, based on globalization and the liberalization of international trade. Advanced econometric analyses (unit root tests, cointegration, and causality tests) are utilized in the methodology of the study. The analyses reveal that distortions are observed in the Beveridge Curve concerning the Turkish labor market. Accordingly, in the long term, the equilibrium of the Turkish labor market is disrupted in a scenario where the technology used in production increases, but the labor force fails to adapt to it. In the short term, however, an increase indicated positively by the economic complexity index has favorable reflections on the labor market.

Key Words: Beveridge Curve, Economic Complexity Index, Labour Market, Oppennes, Job Vacancy, Unemployment.

ÖNSÖZ

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi, içinde bulunulan yüzyılda küresel ekosistem üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Bu etkiler, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde belirgin değişimlere neden olmuştur. Türkiye de, bu sürecin önemli bir aktörü olarak, 1980'li yıllardan itibaren uyguladığı neoliberal ekonomi politikalarıyla uluslararası ticaretini serbestleştirerek küresel ekonomiye entegrasyonunu sağlamaya çalışmıştır. Uluslararası ticaretin serbestleşmesinin ülkelere bazı pozitif yansımaları olduğu gibi yine birtakım negatif yansımaları da olmuştur. Negatif yansımaların en önemlisi ise şüphesiz ki işsizlik ve istihdam konuları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Beveridge Eğrisi, ülkelerin işgücü piyasalarının konjonktürel durumunu ve işsizler ile işverenlerin beklentilerinin uyuşup uyuşmadığını anlatmaya yardımcı olmaktadır. Ancak Türkiye'deki iktisat literatüründe işsizler ile açık işlerin eşleştirilmesini temel alarak Türkiye işgücü piyasası analiz eden bilimsel çalışma yok denecek kadar azdır. Başka bir ifadeyle, çalışma ekonomisi alanının en temel konuları içerisinde yer alan işsizlik ve açık işler arasındaki ilişki dikkate alınarak Türkiye işgücü piyasasının eksiksiz yakın bir resmi çizilmemiş, Beveridge Eğrisi ile Türkiye işgücü piyasasının durum analizi yapılmamıştır. Ayrıca uluslararası ticaretin serbestliği ile işgücü piyasası arasındaki ilişkiyi yine Beveridge Eğrisi üzerinde inceleyen bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Bu tez çalışması ile literatürdeki bu boşluğun doldurulması veya en azından ilgili alana katkı sağlanması düşünülmüştür. Çalışmanın bir diğer özgün alanı ise uluslararası ticaretin serbestliğinin ölçülmesi olarak ifade edilen dışa açıklık ölçüsünde "Ekonomik Karmaşıklık İndeksi"nin kullanılmasıdır. Bu tercihin sebebi, ekonomik karmaşıklık indeksinin ülkelerin üretim hacmi, rekabet kapasitesi ve insan sermayesine bağlı olarak bilgi yoğun üretim hacimlerini temel alarak ticaretini yaptıkları ürünlerdeki sofistike bilgi birikimini göstermesidir. Bahsi geçen özgün alan kapasitesi, çalışmaya olan ilgi ve isteğimin de en önemli nedenlerini oluşturmuştur.

Çalışmanın gerçekleştirildiği dönemde Türkiye, Covid-19 Pandemisi, 6 Şubat Depremi gibi büyük afetlerle mücadele etmiş ve bu zorlukların üstesinden birlik olma bilinci ile

gelmiştir. Yaşanan bu süreç hiç şüphesiz ki tezin tamamlanması açısından da bir takım zorlukları beraberinde getirmiştir.

Tez çalışmasının başladığı günden tamamlanmasına kadar çalışma motivasyonumu sağlayan birçok kişiye minnettarlığımı sunmak isterim. Öncelikle bütün görevleri ve yoğunluğuna rağmen bana mentörlüğünü bir an eksik etmeyen, bilgi, beceri ve deneyimiyle beni yönlendiren ve çalışmanın her aşamasında birebir desteğini sunan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Levent Şahin'e sonsun şükranlarımı sunarım. Tez izleme komitesi ve jüri üyelerim Prof. Dr. Sedat Murat, Prof. Dr. Ayhan Gençler, Prof. Dr. Meltem Güngör Delen, Doç. Dr. Seçil Gürün Karatepe ve Dr. Öğr. Üyesi Kamil Hakan Derin hocalarıma değerli görüş, eleştiri ve katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Araştırmam boyunca bana desteklerini hiç esirgemeyen ve motivasyonum düştüğünde her zaman destek olan kıymetli meslektaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Ersin Eraslan, Öğr. Gör. Sıla Meltem Arman Türkmen, Abdulsamet Ungan, Mehmet Tosun, Hasan Uluç, Murat Selim Değirmenci ve Mustafa Baş'a müteşekkirim.

Bugünlere ulaşmamda bir an olsun maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme minnettarım. Son olarak bu zorlu süreçte evdeki bütün sorumluluğu üstlenen, her türlü sıkıntıya göğüs geren ve bana desteklerini bir an bile esirgemeyen; zorlandığım ve sıkıldığım anlarda devam etmeme yardımcı olan kıymetli eşim Elif Rabia Balcı'nın hakkını ödeyebilmem mümkün değildir.

Ali İhsan BALCI

İSTANBUL, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET: İLGİLİ KAVRAMLAR, GELİŞİM SÜRECİ VE YANSIMALAR

1.1. Uluslararası Ticarete İlişkin Kavramlar	5
1.1.1. İhracat.....	5
1.1.2. İthalat.....	7
1.1.3. Ödemeler Dengesi.....	10
1.1.4. Dış Ticaret Hadleri.....	11
1.1.5. Uluslararası Ticaret Engelleri	12
1.2. Uluslararası Ticaretin Gelişimi.....	16
1.2.1. Uluslararası Ticaretin Arka Planı.....	16
1.2.2. Küreselleşme, Yaşanan Krizler ve Değişimler	21
1.2.3. Uluslararası Ticaret Kurumları ve Etkinlik Alanları.....	29
1.3. Uluslararası Ticarete Yönelik Temel Yaklaşımlar	33
1.3.1. Klasik Uluslararası Ticaret Yaklaşımı	34
1.3.2. Heckscher-Ohlin Faktör Donanımı Yaklaşımı	37
1.3.3. Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Yaklaşımı	41
1.3.4. Yeni Uluslararası Ticaret Yaklaşımları ve Ekonomik Karmaşıklık İndeksi (ECI)	43

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET VE İŞSİZLİK ÖRÜNTÜSÜ: BEVERİDGE EĞRİSİ

2.1. Uluslararası Ticaret Ve İşgücü Piyasaları İlişkisi	53
2.1.1. Uluslararası Ticaret ve Çalışma Standartları	54
2.1.2. Uluslararası Ticaret ve Ekonomik Büyüme.....	57
2.1.3. Uluslararası Ticaret ve İşsizlik	59
2.1.4. Uluslararası Ticaret ve Gelir Dağılımı	62
2.1.5. Uluslararası Ticaret ve Türkiye İşgücü Piyasasına Yansımaları	65
2.2. Beveridge Eğrisi: İşsizlik ve Açık İş İlişkisi.....	69
2.2.1. Beveridge Eğrisi	70
2.2.2. Açık İş	74
2.2.3. Beveridge Eğrisi ile İlişkili Temel Modeller	76
2.2.4. Beveridge Eğrisindeki Hareketlerin Anlamsal Boyutu	82
2.2.5. Beveridge Eğrisi Üzerindeki Hareketlerin Sebepleri.....	85
2.2.6. Beveridge Eğrisi Araştırmaları: Bir Örnek Olarak AB Ülkeleri	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN ULUSLARARASI TİCARETİN SERBESTLEŞMESİNİN BEVERİDGE EĞRİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.1. Uluslararası Ticaret İle İşgücü Piyasaları Arasındaki İlişkinin Teorik Çerçevesi	95
3.2. Literatür Özeti.....	99
3.3. Türkiye’de Beveridge Eğrisi Araştırmaları Bağlamında Önemli İzlenimler	106
3.3.1. Türkiye’de Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesi.....	111
3.3.2. İşgücünün Yapısal Değişimi	117
3.3.3. Ücretlerde Meydana Gelen Değişimler	121
3.3.4. İstihdam ve İşsizlikteki Göstergeler	125

3.4. Araştırmanın Kısıtları	129
3.5. Araştırmanın Metodolojisi	130
3.5.1. Araştırmanın Değişkenleri ve Veri Seti.....	130
3.5.2. Araştırmanın Modeli ve Temel Hipotezler	136
3.5.3. Birim Kök ve Durağanlık Analizi	136
3.5.4. Eşbütünleşme Analizi ve Hata Düzeltme Modeli	142
3.5.5. Toda Yamamoto Nedensellik Analizi	155
SONUÇ	161
KAYNAKÇA	173
ÖZGEÇMİŞ	217

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Literatür Özeti.....	100
Tablo 2: 1927-2020 Yılları Arası Türkiye Nüfus Artış Hızı.....	118
Tablo 3: İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı	119
Tablo 4: 2023 Yılında İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı	120
Tablo 5: Veri Setine İlişkin Genel Bilgiler	132
Tablo 6: Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	135
Tablo 7: Birim Kök Testleri ve Kritik Değerleri	140
Tablo 8: Akaike ve Schwarz Bilgi Kriterine Göre Model Seçimi.....	144
Tablo 9: Trace (İz) İstatistiğine Göre Eşbütünleşme Testi	145
Tablo 10: ARDL (1,2,1) Modeli Sınır Testi Sonuçları	149
Tablo 11: ARDL (1,2,1) Modeli Uzun Dönem Katsayıları	150
Tablo 12: ARDL (1,2,1) Modeli İçin Kısa Dönem Katsayıları ve Hata Düzeltme Modeli	151
Tablo 13: Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Testi Sonuçları	153
Tablo 14: Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey Testi Sonuçları.....	153
Tablo 15: TY Analizi İçin Uygun Gecikme Uzunluğu.....	157
Tablo 16: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları	158

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye'nin 2000-2020 Yılları Arası ECI Değerleri ve Ülke Sıralamalarındaki Yeri	51
Şekil 2: Beveridge Eğrisi	72
Şekil 3: Beveridge Eğrisi'ndeki Hareketler	82
Şekil 4: Açık İş Sayılarının İlgili Dönemdeki Seyri.....	133
Şekil 5: İşsiz Sayılarının İlgili Dönemdeki Seyri.....	133
Şekil 6: Ekonomik Karmaşıklık İndeksi'nin İlgili Dönemdeki Seyri	134
Şekil 7: Normallik Testi.....	152
Şekil 8: CUSUM ve CUSUM Square Testleri.....	154

KISALTMALAR LİSTESİ

ACF.	: Auto Correlation Function
ADF.	: Agumented Dickey Fuller
AIC.	: Akaike Information Criterion
ARDL.	: Auto Regressive Distributed Lag
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DF.	: Dickey Fuller
EG.	: Engle Granger
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Millî Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KPSS.	: Kwiatkowski Phillips Scmidt Shin
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
PACF.	: Partial Auto Correlation Function
PP.	: Phillips Perron
S.	: Sayı
ss.	: Sayfa
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TY.	: Toda-Yamamoto
UECM.	: Unrestricted Error Correction Model

GİRİŞ

Sosyal bilimlerde üzerinde en çok tartışma ve araştırma yapılan konulardan biri küreselleşme sürecidir. Sürecin getirmiş olduğu değişim ve dönüşüm, ülkeleri ekonomik, siyasi ve sosyal yönlerden etkilemiştir. Küreselleşme ile birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi sonucunda ülkeler, firmalar ve bireyler arasındaki rekabet çok daha önemli bir hale gelmiştir. Bu değişim ve dönüşüm, ülkelerin işgücü piyasalarında da dönüşüme neden olmuştur. Uluslararası rekabet avantajı elde etmek isteyen sermaye hareketleri, geleneksel üretim yapan ve korumacı işgücü piyasalarından, serbest piyasa mekanizmasının etkin olduğu, ticari, teknolojik ve kurumsal altyapısı gelişmiş, pazarın hızla değişen taleplerine ve tercihlerine hızlı cevap verebilen piyasalara yönelmişlerdir. Buna bağlı olarak da ülkeler emek-yoğun üretimden ziyade bilgi-yoğun üretim yapma çabası içerisine girmişlerdir. Nitekim sözü edilen bu değişim ve dönüşüm süreci, sanayi ağırlıklı üretim yapısından, hizmet odaklı üretim yapısına geçişle işgücü piyasasında yeni etkinlik setlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Neoliberal politikaların da etkisiyle ülkeler, sermayeyi kendi ülkelerine çekebilmek için işgücü piyasalarındaki katılıklardan kurtulmayı amaçlamışlardır.

Ülkelerin, küreselleşme sürecinin avantajlarından yararlanabilmelerinde ve ekonomik entegrasyonun sağlanmasında uluslararası ticaret çok önemli bir paya sahiptir. Geçmiş tecrübelerle bakıldığında uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve dış kaynakların içeriye çekilmesi süreçlerinde ülkelerin mevcut katı politikaları esnettikleri veya tamamen ortadan kaldırdıkları görülmektedir. Başka bir deyişle ülkeler, dış ticarete yönelik müdahaleleri azaltarak, yabancı sermayenin ülkelerine girebilmesi için uygun bir ortam sağlamayı hedeflemektedirler. Uluslararası ticaretin serbestleşmesi; dışa açıklık olarak ifade edilen, ticaret ve finansal alandaki hükümet politikalarının ne derece liberalleştirildiği ile ölçülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler karşılaştırmalı üstünlük teorisine uygun bir şekilde rekabet avantajı elde edebilirler. Bunun için yeni teknolojilere hakim olmaları, bu teknolojilerle üretim yapabilmeleri ve istihdam alanları

yaratabilmeleri gerekmektedir. Bu pozitif gelişmenin gerçekleşebilmesi bu ülkelerin küresel ekonomiye ne kadar entegre olduklarına bağlı olarak değişecektir.

Küresel entegrasyon ve değişen üretim yapısı ile birlikte artan dünya ticareti ve üretim hacmi, ekonomik anlamda ülkelere avantajlar sunarken, işgücü piyasaları açısından ülkelerin en çok önem verdiği fakat çözüm üretmekte zorlandığı işsizlik sorununu çok daha önemli bir hale getirmiştir. Bilindiği üzere özellikle kriz sonra işsizlik oranları yükselmektedir. Küresel kriz sonrası dönemlerde yaşanan ekonomik büyümelere rağmen işsizlik ve özellikle genç işsizliği, çözümü zorunlu görülen bir problem olarak bulunmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin sanayi sektöründeki istihdamı azaltarak hizmetler sektörüne kaydırmış olması, yeni istihdam alanlarının hizmetler sektöründe bilgi yoğun ve katma değeri yüksek ürünlerin üretildiği bir yapıya dönüştürmesi nitelikli işgücüne olan ihtiyacı arttırmıştır. Nitelikli işgücünün yetiştirilmesi ve işgücü piyasasının beklentisi ile uyumlu eğitim reformlarının oluşturulması ülkelerin üzerinde durduğu önemli politika konularıdır. Ancak işgücü piyasalarında açıkta bulunan işler ile işsizler arasında uyumsuzluk ortaya çıkması, işsizlik sorununu ülkeler için daha önemli hale getirmiştir. Bu bakımdan açık işler ve işsizlik arasındaki ilişki, ülkelerin işgücü piyasalarındaki eşleşme etkinliği ve beceri uyumunu göstermektedir. Beveridge Eğrisi, işsizlik türleri hakkında ayırım yapabilme ve açık işler ile işsizlik arasındaki ilişkiyi analiz edebilme konusunda önemli bir araçtır. Nitekim bu noktada, tez çalışmasının ilk amacı da ortaya çıkmaktadır. Bu da Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra belirginleşen neoliberal iktisat politikalarından biri olan uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Türkiye işgücü piyasası üzerindeki etkisini, Beveridge Eğrisi yardımıyla analiz etmektir.

Önsözde de belirtildiği gibi bu tez çalışmasının özgün taraflarından biri, uluslararası ticaretin serbestleşmesini ölçmede kullanılan “ülkenin ihracat ve ithalat verilerinin toplamının gayri safi milli hasılaya oranlanması” yerine “Ekonomik Karmaşıklık İndeksi’nin kullanılmasıdır. Bu tercih, küreselleşme süreci ve dünya ticaretinde artan

rekabet ortamında, yüksek teknoloji gerektiren bilgi yoğun ürünlerin ihracatının giderek daha önemli hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Ekonomik Karmaşıklık İndeksi, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin işgücü piyasalarının daha verimli kullanılması ve ekonomik büyümenin sürekliliğinin sağlanabilmesi açısından değerlidir. Bu indeks, ülkelerin üretim hacmi, rekabet kapasitesi ve insan sermayesi temel alınarak ticareti yapılan ürünlerdeki sofistike bilgi birikimini ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle bu indeks, ülkeler arasındaki karşılaştırmalı karmaşıklık derecesini ve üretim hacimlerindeki bilgi yoğunluğunu açıklamaktadır. Araştırmalar, ekonomik karmaşıklık ile uluslararası ticaretin serbestleşmesi arasındaki pozitif ilişkinin varlığını göstermektedir. Bu bakımdan tez çalışmasında ekonomik karmaşıklık indeksinin Beveridge denkleminde yer alması, ülkenin işgücü piyasası hakkında daha güncel bir analiz yapma imkânı sunmaktadır. Literatürde, Beveridge Eğrisi ve işgücü piyasalarına ilişkin yapılan bu tez çalışması kadar derinlemesine bir analizin bulunmaması ve aynı zamanda dışa açıklık ölçümünde Ekonomik Karmaşıklık İndeksi'nin yerli literatürde ilk defa kullanılıyor olması, ilgili alanda yapılan çalışmalardan ayrılmakta ve özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Belirtilen hususlar doğrultusunda yapılan bu tez çalışması, “Neoliberal İktisat Politikalarının en belirgini olan uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Türkiye işgücü piyasasına olan etkileri nelerdir?” araştırma sorusuna odaklanmış ve aşağıda gösterilen hipotezler test edilmiştir.

H_0 : Açık işler ve uluslararası ticaretin serbestleşmesinin işsizlik üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

H_1 : Açık işler ve uluslararası ticaretin serbestleşmesinin işsizlik üzerinde etkisi bulunmaktadır.

Bu hipotezlerin sınanması noktasında tez üç bölümde incelenmiştir. Birinci bölüm üç temel başlıktan teşkil edilmiştir. İlk kısımda uluslararası ticarete ilişkin kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. İkinci kısımda uluslararası ticaret ve işsizlik örüntüsü ve Beveridge

Eğrisi teorik olarak anlatılmış ve ilişkilendirilmiştir. Üçüncü ve son kısımda ise Türkiye için uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Beveridge Eğrisi üzerindeki etkileri araştırılmak üzere ekonometrik model oluşturulmuş ve analizler gerçekleştirilmiştir.

İkinci bölümde uluslararası ticaretin gelişim süreci ve yansımaları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu bölümünde uluslararası ticaret ve işsizlik örüntüsü ile Beveridge Eğrisi arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla ilgili bölümde ilk olarak uluslararası ticaretin serbestleşmesinin işgücü piyasaları üzerindeki etkileri “çalışma standartları, ekonomik büyüme, işsizlik, gelir dağılımı ve bunların işgücü piyasalarına yansımaları” başlıkları yerli ve yabancı literatür özelinde tartışılmıştır. Bölümün ikinci kısmında ise Beveridge Eğrisi tüm yönleri ile açıklanarak, işsizlik ve açık iş ilişkisi aktarılmıştır. Bölüm, Beveridge Eğrisine ilişkin Avrupa Birliği ülkelerinde yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar aktararak sonlandırılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Türkiye’nin Beveridge Eğrisi üzerindeki etkisini analiz edebilmek amacıyla ekonometrik model oluşturulmuştur. Ekonometrik analize geçilmeden önce Beveridge Eğrisine ilişkin yerli ve yabancı literatürde yapılan çalışmalar derlenmiş ve literatür özeti oluşturulmuştur. Devamında Türkiye’de Beveridge Eğrisi bağlamında gerçekleştirilen araştırmalardan elde edilen önemli izlenimler açıklanmıştır. Ekonometrik modelde ise klasik Beveridge Eğrisi denklemine Ekonomik Karmaşıklık İndeksi eklenerek Türkiye işgücü piyasasının analizi gerçekleştirilmiş ve çeşitli yargılara ulaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET: İLGİLİ KAVRAMLAR, GELİŞİM SÜRECİ VE YANSIMALAR

1.1. Uluslararası Ticarete İlişkin Kavramlar

Literatür incelendiğinde uluslararası ticaretin; ihracat, ithalat, ödemeler dengesi, dış ticaret hadleri ve uluslararası ticaret engelleri kavramlarıyla birlikte ele alındığı görülmektedir. Bu noktadan hareketle çalışmanın birinci bölümünün ilk kısmında kavramsal çerçeve bağlamında söz konusu kavramlara ilişkin geniş bir izahata yer verilip aralarındaki ilişki farklı yönleriyle ele alınacaktır.

1.1.1. İhracat

Ülke ekonomilerinin temel belirleyici faktörlerinden olan ihracat kavramı en genel ifadeyle ülke içerisindeki bireyler ve kurumlar tarafından üretilen mal ve hizmetlerin ülke dışına satılması anlamına gelmektedir.¹

İhracat kavramının ülke ekonomileri için oldukça önemli bir konu olmasının sebebi, ülkelerin büyümelerine pozitif etkisinden kaynaklanmaktadır. Ekonomi literatüründe ihracata dayalı büyüme teorisinde, ihracat artışları, ülkelerin büyümelerinin belirleyici faktörü olarak değerlendirilmektedir. Teoriye göre ülkelerin büyümesi sadece emek ve sermaye miktarındaki artışlardan değil, aynı zamanda ihracat miktarlarındaki artışlardan kaynaklanmaktadır.² Başka bir deyişle ülkelerin büyüme hızlarını artırmaları, ihracatı teşvik edici politikalar uygulamalarına bağlıdır.³ Bu çerçevede ihracata dayalı büyüme

¹ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, **Terimler Sözlüğü**, (Çevrimiçi), <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler+Sozlugu/> Erişim Tarihi: 16/10/2022

² Emilio J Smith. “Is The Export-Led Growth Hypothesis Valid For Developing Countries? A Case Study of Costa Rica”, **United Nations Conference on Trade and Development**, Policy Issues In International Trade and Commodities Study Series No. 7, United Nation Publication, New York and Genevo, 2001.

³ Masood MAshkooor Siddiqi, Qazi Muhammad Adnan Hye, “Export-Led Growth Hypothesis: Multivariate Rolling Window Analysis of Pakistan”, **African Journal of Bussiness Management**, C: 5, S: 2, 2011, s. 531.

savunucularından öne çıkan Bhagwati 1978⁴, Balassa 1978,⁵ Chenerey 1961⁶ ve Kruger 1978⁷ çalışmalarında ihracatın, büyümenin lokomotifi olduğunu ileri sürmektedirler.

Doyle, 2001 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında; ihracatın artması ile birlikte yurt içinde mevcut olmayan teknolojiyi içeren nihai ürün veya girdi ithalatı için gerekli döviz kaynağı sağlandığından, ülkedeki üretim potansiyelinin de artacağı sonucuna ulaşmıştır.⁸ Ramos ise ihracattaki artışı genellikle bir ekonomideki üretim ve istihdam artışının ana belirleyicisi olarak kabul etmiştir. Ramos (2001) çalışmasında, ihracattaki artışın dış ticaret çarpanı sayesinde ülkelerin üretim ve istihdam kapasitelerinin artmasını sağlayacağı sonucuna ulaşmıştır.⁹ Saatçioğlu ve Karaca'ya göre ülkelerin ihracat ile birlikte piyasalarında oluşan dış rekabet ortamından dolayı yerel işletmeleri teknolojiyi kullanarak yeni ürünler üretmeye zorlamakta ve bu da ülkelerin ekonomik etkinliklerini artırmaktadır.¹⁰ Giles ve Williams'a göre ihracattaki bir genişleme, ihracat ürünlerinin üretiminde uzmanlaşmayı teşvik etmekte bu da üretkenlik seviyesini artırmakta ve ihracat sektöründe genel beceri seviyesinin yükselmesi sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla bu durum, kaynakların verimsiz ticaret dışı sektörden daha yüksek verimli ihracat sektörüne yeniden tahsisine yol açarak kaynak dağılımının optimal bir şekilde gerçekleşmesini, katma değeri daha fazla olan mallarda uzmanlaşmayı ve ülkenin verimliliğinin artmasını

⁴ Jagdish Bhagwati, **Anatomy and Consequences of Exchange Control Regimes: Liberalization Attempts and Consequences**, Cambridge, MA: Balinger, 1978.

⁵ Bela Balassa, "Exports and Economic Growth: Further Evidence", **Journal of Development Economics**, C: 5, s. 181-189.

⁶ Hollis B. Chenery, "Comparative Advantage and Development Policy", **American Economic Review**, C: 51, S: 1, s. 18-51.

⁷ Anne O. Krueger, "Foreign Trade Regimes and Economic Development: Liberalization Attempts and Consequences", **National Bureau of Economic Research**, New York, 1978.

⁸ Elenor Doyle, "Export-Output Causality and The Role of Exports in Irish Growth: 1950-1997", **International Economic Journal**, C: 15, S: 3, 2001, s. 31-32.

⁹ Francisco F. R. Ramos, "Exports, Imports, And Economic Growth in Portugal: Evidence From Causality And Cointegration Analysis", C: 18, S: 4, 2001, s. 613.

¹⁰ Cem Saatçioğlu, Orhan Karaca, "Türkiye'de İhracat İle Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1980 Dönüşümünün Etkisi", **Yönetim: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi**, S: 49, 2004, s. 31.

sağlamaktadır.¹¹ Söz konusu bu çalışmaların ışığında ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkisini dört maddede sıralamak mümkündür:¹²

- i. İhracattan yaratılan döviz girdisi ile ülke ekonomileri daha rahat bir şekilde sermaye mallarını ithal edebilir ve üretim imkânları artırılabilir.
- ii. İhracat ile birlikte ülkeler ölçek ekonomilerinden daha verimli bir şekilde yararlanabilir, bunun sonucunda üretimi dış pazarlara yönelik gerçekleştirerek iç piyasadaki üretim tesislerinden optimum verimlilik sağlayabilir.
- iii. Dış rekabet baskısının artması ülke içindeki işletmeleri zorlayarak daha verimli üretim yapmaları ve katma değeri yüksek ürün üretmelerini sağlayabilir.
- iv. Dış rekabetin artması ile birlikte ülke içindeki teknolojik gelişme hızlanarak ekonomik büyümeye katkı sağlanabilir.

1.1.2. İthalat

Ülkenin sınırları dışında üretilmiş olan bir ürünün, yasal kurallar çerçevesinde ülke içindeki alıcılar tarafından satın alınarak ülkeye getirilmesi işlemine ithalat denmektedir. Diğer taraftan ithalat sadece kamu kuruluşları veya özel kuruluşlar tarafından değil bireyler tarafından da gerçekleştirilebilen bir iktisadi faaliyettir.¹³

İthalat yapan gelişmekte olan ülkelerin temel amacı, sanayileri için gerekli olan hammadde, makine, teçhizat gibi malları kendi ülkelerinde sağlama maliyeti yerine daha düşük maliyetlerle temin etmektir.¹⁴ Ülkenin üretim faktörleri ile üretilmeyen veya üretilmesi çok maliyetli olan ürünlerin daha düşük maliyetlerle dışarıdan alınması

¹¹ Judith A. Giles, Cara L. Williams, "Export-Led Growth: A Survey of the Empirical Literature and Some Noncausality Results, Part 1", **Econometrics Working Papers 0001**, Department of Economics, University of Victoria, 2000, s. 3.

¹² Saatçioğlu, Karaca, **a.g.e.**, s. 31.

¹³ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, **Terimler Sözlüğü**, (Çevrimiçi), <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler+Sozlugu/> Erişim Tarihi: 16/10/2022

¹⁴ Necdet Serin, **Kalkınma ve Dış Ticaret: Az Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye Yönünden**, Bs. 3, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, 1981, s. 35.

Ülkelerin ithalat yapma sebeplerinin başında gelmektedir.¹⁵ Bununla birlikte küreselleşme sürecinin getirmiş olduğu ortamda ülkeler özellikle dış rekabet alanında birbirlerinden avantajlı konumda yer almak istemektedirler. Bu durum özellikle gelişmiş ülkelerin istikrarlı bir büyüme sağlaması için, gelişmekte olan ülkelerin ise hızla kalkınmaları için ithalatı bir araç olarak kullanmalarına yol açmaktadır.¹⁶ Dolayısıyla lkeler dış ticaretlerindeki artış ile birlikte ithalatlarını, kendi avantajlarına olacak şekilde kullanmaya çalışmaktadır.

Öte yandan iktisat tarihinde ithalata yönelik düşüncelerde farklılıklar olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle Merkantalistler ve Klasik İktisatçılar arasında derin ayrımlar olduğu görülmektedir. Merkantalist düşünceye göre ülkelerin zenginliği ülkedeki altın ve değerli madenlere, başka bir ifade ile paraya bağlıdır. Bu durumda merkantalistler dışarıdan değerli madenleri alıp ülke içine getirmenin ülkenin faydasına olacağı düşüncesinden yola çıkarak ihracatı serbest bir hale getirirken, ithalata ağır kısıtlamalar getirmişlerdir. Bunun karşısında ise üretimde kullanılacak olan hammadde, ara malı ve makinenin mal üretimini artırması gerekçesiyle söz konusu bu malların ithalatına izin vermişlerdir. Başka bir deyişle merkantalistler aslında dış ticaretin ihracat yapan ülke için faydalı bir olgu olduğu ancak ithalat yapan ülke için zararlı bir olgu olduğu düşüncesine sahiptirler. Buna karşın Klasik İktisatın savunucusu olan Adam Smith ise mutlak stnlkler teorisinde ülkenin mutlak üstünlüğe sahip olduğu malı ihraç etmesinin, diğer malları ise ithal etmesinin iki ülkeye de kazanç getireceğini ifade etmektedir. Ricardo ise sadece mutlak üstünlüğe sahip olunan malın ihracatının yapılmasını değil, görece üstünlüğe sahip olunan malın ticaretinin de yapılmasının ülkeye daha büyük kazanç sağlayacağını savunmaktadır.¹⁷

Son yirmi yıldaki literatür incelendiğinde, ithalatın olumlu etkisine yönelik çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Bu erevede Lawrence ve Weinstein'e göre ithalat, teknoloji transferi

¹⁵ Yusuf Bayraktutan, Hanife Bıdırdı, "Türkiye İthalatının Temel Belirleyicileri (1989-2004)", **Ege Akademik Bakış Dergisi**, C: 10, S: 1, 2010, s. 352.

¹⁶ Bayraktutan, **a.g.e.**, s. 352.

¹⁷ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**, Bs. 15, İstanbul, Güzem Yayınları, 2003.

için bir araç olmasının yanı sıra ithalatın getireceği rekabetin yerli üretimde inovasyonu teşvik edeceği ve verimlilik artışı sağlayabileceğini ifade etmiştir.¹⁸ Zhang ve Zou, 1995 yılında gerçekleştirdikleri çalışmalarında, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesi ve yatırım malı arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Çalışmalarında, yatırım malı ithal eden bütün gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümelerinde ithalatın pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.¹⁹ Benzer bir sonuca Lee, 1995 yılındaki çalışmasında varmıştır. Lee'ye göre ülkelerin yatırım malları ithal etmelerinin, ülke içinde üretilen yatırım mallarına göre daha yüksek verimliliği olmaktadır.²⁰ Pawlos 2002 yılında Etiyopya'nın ekonomik büyümesine aramalı ve yatırım malı ithalatının etkisini araştıran bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada aramalı ithalatın ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.²¹ Thangavelu ve Rajaguru, 2004 yılında yaptıkları çalışmayla hızla gelişen Asya ekonomilerindeki büyümenin ithalatın yaratmış olduğu verimlilikten kaynaklandığını ve ithalatın ekonomik büyüme ile nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmişlerdir.²²

Tüm bu çalışmalardan da anlaşılabileceği üzere ithalata dayalı büyüme, ara malı, hammadde ve yatırım mallarının ithal edilmesi sayesinde ülkeler için ekonomik büyümeyi hızlandıracak faktörlerdir. Bu noktada dış ticaretin hem ihracat hem de ithalat yoluyla ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

¹⁸ Robert Z. Lawrence, David E. Weinstein, "Trade and Growth: Import-Led or Export-Led? Evidence from Japan and Korea", **NBER Working Paper**, No: 7264, 1999.

¹⁹ Xiaoming Zhang, Heng-fu Zou, "Foreign Technology Imports and Economic Growth in Developing Countries", **Policy Research Working Paper Series**, No: 1412, The World Bank, 1995, s. 29.

²⁰ Jong-Wha Lee, "Capital Goods Imports and Long-Run Growth", **Journal of Development Economics**, C: 48 S: 1, 1995, s. 108.

²¹ Sewasew Pawlos, "The Relationship Between Import and GDP Growth in Ethiopia: An Empirical Analysis" (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), **Addis Ababa Üniversitesi**, Ethiopia, 2002, s. 79-80.

²² Shandre Mugan Thagavelu, Gulasekaran Rajaguru, "Is There An Export Or Import-Led Productivity Growth in Rapidly Developing Asian Countries? A Multivariate VAR Analysis", **Applied Economics**, C: 36, S: 10, 2004, s. 1090.

1.1.3. Ödemeler Dengesi

Ödemeler dengesi ya da ödemeler bilançosu, ülkelerin belirli bir dönem içerisinde dünyanın diğer ülkeleri ile gerçekleştirdikleri ekonomik ve mali ilişkilerin incelenip kaydının tutulduğu sisteme verilen addır.²³

Bir ülkenin diğer ülkelerle gerçekleştirdiği mali ve ekonomik ilişkiler sonucunda söz konusu ülkeye döviz giriş ve çıkışını sağlayan her işlem, ödemeler dengesinin konusu haline gelmektedir. Diğer yandan döviz giriş ve çıkışları ülkelerin döviz kurları, enflasyon oranları, faiz oranları, işsizlik oranları gibi pek çok makroekonomik değişkenler üzerinde de etkili olmaktadır. Ülkelerin iktisat politikası araçlarını belirlemelerine yönelik olarak alınacak kararlar ödemeler dengesindeki açık ve fazlaya göre verildiği için, ödemeler dengesi konusu büyük önem arz etmektedir.²⁴

Ülkeler arasındaki alışveriş de bireylerin bir ürün alışverişi yapmasına benzer şekilde gerçekleşmektedir. Diğer bir deyişle ülkeler dışarıdan satın aldıkları malın fiyatını ödemek zorundadırlar. Nasıl ki bir birey bütçesinden fazla harcama yaptığında bu harcamayı borçlanma veya varlıklarının satışı yoluyla karşılaması gerekiyorsa, ülkeler de ödemeler dengesinde açık verdiklerinde, bu bedeli benzer şekilde karşılamak durumundadırlar. Ülkenin başka bir ülke ile yaptığı ticaret dünyadaki diğer ülkelerle yapmış olduğu satışlar ile karşılanmıyorsa, ülke bu durumda borçlanarak ve/veya varlıklarını satarak ödeme dengesini sağlamak durumundadır. Başka bir ifade ile ülkeler ödemeler dengesinde bir açık verdiklerinde yurt içine sermaye girişi sağlayarak bu açığı kapatmak ve ödemeler dengesini gerçekleştirmek durumundadırlar.²⁵ Bu durum aslında uluslararası ticaretin serbestleştirilmesiyle sermayenin ülkeler arasında daha kolay dolaşmasına da zemin hazırlamaktadır.

²³ Zelal Beyaz, Gözde Karabacak, “Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkisi”, **International European Journal of Managerial Research**, C: 2, S: 2, 2018, s. 59; Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi: Teori Politika**, Bs. 9, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 2009, s. 352.

²⁴ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s. 310-312.

²⁵ Rudiger Dornbusch, Stanley Fischer, Richard Startz, **Macroeconomics**, Newyork, McGraw-Hill, 2011, s. 195-198.

1.1.4. Dış Ticaret Hadleri

İhracat birim endeks değerinin ithalat birim endeks değerine oranını ifade eden dış ticaret haddi, ödemeler dengesi için oldukça önemli kavramlardan biridir. Bu bağlamda dış ticaret haddinin 100'ün üzerinde bulunması, söz konusu oranlamaya tabi olan malların ihraç fiyatlarının, ithalat fiyatına göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.²⁶ Bu çerçevede; dış ticaret haddi kavramını ülkelerin ihraç malları fiyatlarının ithal malları fiyatlarına oranlanması şeklinde tanımlamak mümkündür.²⁷ Dış ticaret hadleri kavramını, ithalat ve ihracat rakamlarına göre ülkelerin satın aldığı veya satmış olduğu malların fiyatlarındaki değişimlerden kaynaklı olarak dış ticarete kazanç ya da zarar elde ettiğini gösteren bir kavram olarak da ifade etmek mümkündür.²⁸

Dış ticaret haddi de tıpkı ödemeler dengesi gibi belirli bir dönemde ülkenin dış ticaretteki seyrini göstermektedir. Dış ticaret hadlerine ilişkin literatürdeki ilk çalışmaların Klasik İktisatçılar tarafından yapıldığı görülmektedir. Onlara göre temel problem, ülkenin hangi malının ticarete konu olacağına ilişkindir. Başka bir deyişle; klasik iktisada göre dış ticarete ilişkin asıl üstünde durulması gereken nokta; hangi malın ihraç, hangi malın ithal edilmesi gerektiğinin belirleneceği üzerinedir. Bu çerçevede Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill ve Alfred Marshall gibi ekonomistler dış ticaret kavramının literatüre girmesini sağlayan Klasik İktisat Okulu temsilcileridir.²⁹

Öte yandan Viner³⁰ 1937 yılında yapmış olduğu çalışmasında ticaret hadleri kavramının üç başlık altında sınıflandırılabilirliğini ifade etmektedir. Söz konusu üç başlık şunlardır³¹:

²⁶Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, **Terimler Sözlüğü**, (Çevrimiçi), <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler+Sozlugu/> Erişim Tarihi: 16/10/2022.

²⁷ Dominick Salvatore, **International Economics**, New York, Fordham University Press, 1998, s. 93-94.

²⁸ Lütfü Öztürk, Mustafa Kemal Değer, **Uluslararası İktisat Teorisi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 4020, 2020, s. 44.

²⁹ Erdem Hepaktan, Hüseyin Karakayalı, “1980-2008 Döneminde Türkiye’nin Dış Ticaret Hadleri Analizi”, **Celal Bayar Üniversitesi SBF Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 7, S: 2, 2009, s. 182.

³⁰ Jacop Viner, **Studies in the Theory of International Trade**, London, Routledge Pub, 2017, s. 555-557.

³¹ Hepaktan, Karakayalı, **a.g.e.**, s. 183.

- i. Net brüt ve gelir ticaret hadlerini içine alan, ihraç ve ithal malları arasındaki değişim oranına dayanan ticaret hadleri,
- ii. Ülkelerin en verimli kaynaklarının arasındaki değişimi baz alan tek faktörlü ve çift faktörlü ticaret hadleri,
- iii. İthalattan ülkenin elde ettiği toplam fayda ile ihracat için gerçekleştirdiği fedakârlık arasındaki oransal ilişkiyi temel alan gerçek maliyet ve fayda ticaret hadleri.

Sıralamadan da anlaşılabilceği üzere; ticaret hadlerinin birçok türü bulunmaktadır. Bununla birlikte güncel literatürde, ticaret haddi kavramı ile net değişim ticaret haddi kavramı kast edilmektedir.³²

Uluslararası ticaret literatürü için oldukça önemli bir kavram niteliğinde olan dış ticaret haddinin, Türkiye açısından uluslararası ticaretin serbestleşmesi sürecinde özellikle de 1980’li yıllardan sonra daha da önemli bir konuma geldiği izlenmektedir. Dış ticaret hadleri, daha önce de belirtildiği üzere ülkelerin diğer ülkelerle gerçekleştirdikleri ticari ilişkiler sonucunda kazanç ve rekabet gücünü göstermektedir. Buna göre özellikle gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye için dış ticaret hadlerinde meydana gelen açıkların oldukça önemli olduğunu ifade etmek mümkündür. Nitekim dış ticaret hadlerine ilişkin yapılan kuramsal çalışmaların çoğunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkide hangi tarafın lehine sonuç doğurduğu konusuna odaklanıldığı görülmektedir. Özetle klasik iktisatçı görüşe göre gelişmekte olan ülkelere dış ticaret hadleri ülkeye pozitif etki yaratırken, Singer-Prebisch hipotezi olarak da bilinen dış ticaret hadlerinin gelişmiş olan ülkelere pozitif katkı yapacağı şeklinde iki ayrı görüş bulunmaktadır.³³

1.1.5. Uluslararası Ticaret Engelleri

Ülkeler tarihsel süreç içerisinde politika tedbirleri kapsamında ihracat ve ithalatlarına ilişkin keskin sınırlar koymaktadır. Uluslararası ticaret engelleri üzerinde literatürde

³² A.e., s. 183

³³ Dennis R. Appleyard, Alfred J. Field, **International Economics**, Newyork, McGraw-Hill Pub., 2014, s. 229.

çeşitli tanımlar yapıldığı görülmektedir. Bu tanımların ortak noktası, ülkelerin kendi ürettikleri ürünleri korumak ve dünya ticaretine tanıtmak amacıyla belli ürün veya hizmetlerin ülkeye giriş ve çıkışı üzerine getirdikleri kısıtlamalardır.³⁴

Özellikle merkantalist düşünceyle birlikte mal ve hizmetlerin bir ülkeden diğer ülkeye gitmesi, pazar bulması neredeyse imkansız iken, günümüz küresel dünyasında ülkeleri birbirine entegre hale getirerek malların dolaşımı ve pazar bulma imkanı giderek artırmaktadır.³⁵ Avrupa Birliği içinde Schenghen Bölgesinin kurulması, söz konusu gelişime iyi bir örnek olarak verilebilmektedir. Schengen’le beraber Avrupa’da sermayenin dolaşımı oldukça rahatlamış, dolayısıyla ticaretin önünde geçmişte görülen sorunların birçoğu ortadan kalkmıştır.

Diğer taraftan uluslararası ticaretin önündeki bazı engellerden dolayı bazı ülkeler halâ bir takım sıkıntılar yaşamaktadır. Bu sıkıntıların kaynağında ise ülke hükümetlerinin uygulamış oldukları ticareti kısıtlayıcı politika araçları yer almaktadır.³⁶ Bu çerçevede Avrupa Komisyonu’nun³⁷ 2006 yılındaki raporunda ifade ettiği üzere; ülkeler çok taraflı ticaretlerinde, ticaretin akışını engellemek için birbirlerine bir takım sınırlamalar getirebilecektir. Kısacası, ülkelerin uluslararası ticaretlerine belirli engeller, sınırlamalar koymaları tamamen kendi uyguladıkları politikalarla ilişkilidir.³⁸

Ülkelerin uluslararası ticarete birbirlerine karşı koydukları engellere yönelik literatüre bakıldığı zaman, bu engellerin çeşitli sebeplerle konulduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, yerli sanayinin, rekabetten olumsuz etkilenmesinin önüne geçmek ve buradaki istihdamı korumak amacıyla ikame ürünlerin ucuz ithalatına getirilen engellerdir. İkinci olarak

³⁴ Warren J. Keegan, Mark C. Green, **Global Marketing**, Boston, Pearson Pub., 2013, s. 254-256; Charles W. L. Hill, **International Business: Competing in the Global Marketplace**, Boston, McGraw-Hill Education, 2009; Aytaç Gökmen, “Tarife ve Tarife Dışı Engeller: Uluslararası Ticaret Uygulamaları, Ayırt Edici Özellikler ve Türkiye”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, C: 5, S: 1, 2013, s. 18.

³⁵ Giuliano Bellezza, “On Borders: From Ancient to Postmodern Times”, **The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences**, C: XL, S: 4. 2013, s.1-3.

³⁶ Bilge Leyli Elitaş, Ayberk Şeker, “Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Önlemleri Dolü: Türkiye Tekstil Sektörü Üzerine Bir Araştırma”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, C: 1, S: 74, 2017, s. 53.

³⁷ European Commission, **Trade and Investment Barriers Report**, 2017, s. 7.

³⁸ Tejvan Pettinger, “Benefits of Free Trade”, (çevrimiçi), https://www.economicshelp.org/trade2/benefits_free_trade/, Erişim Tarihi: 02.09.2021.

tüketicinin ithal edilen üründen dolayı olumsuz etkilenmesini önlemek ve kamu yararını korumak amacıyla getirilen engellerdir. Uluslararası ticarete getirilen engellerin bir başka amacı ise yeni gelişmekte olan sanayi dallarını korumaktır. Ülkeler yeni geliştirecekleri bu sanayi ürünleri ile uluslararası ticarete üstünlük kurmak isteyeceklerdir. Bu sebeple sanayiye yönelik ithal ürünlere yüksek vergiler getirilmektedir. Başka bir deyişle ithal ikamesi politikaları uygulanmaktadır. Ülkelerin uluslararası ticarete engel koymalarındaki bir diğer amaç milli çıkarların savunulması ve milli güvenlik önlemleri kaynaklıdır.³⁹ Temel olarak bakıldığında zaman ülkelerin uluslararası ticarete, kendi çıkarlarını ve ülke içerisindeki istihdamı korumak amacıyla zaman zaman engeller koydukları görülmektedir. Bu engellerden en önemlileri de tarifeler ve kotalar olarak ifade edilmektedir.

Tarifeler en genel anlamıyla ülkelerin, dışarıdan ülkeye girecek ürünler için uyguladıkları vergiler olarak ifade edilmektedir. Tarifeler ithal edilen ürünlerin maliyetlerini artırmasından dolayı ülkeye gelir sağlayan koruma araçlarıdır.⁴⁰ Tarifeler ülkeler arasındaki ticaret anlaşmalarına göre değişiklik gösterse de sonuçları bakımından benzer etkiler ortaya çıkarmaktadır. Hükümetler özellikle yurt içi istihdamı korumak, yerel sanayiye desteklemek, halkın güvenoyunu kazanmak ve milli güvenliği sağlamak adına uluslararası ticarete çeşitli tarifeler uygulamaktadırlar.⁴¹ Dünya Ticaret Örgütü, tarifelerin özellikle yerel olarak üretilen ürünlerin ikamesi olan ithal mallara karşı fiyat avantajı sağladığını ifade etmektedir.⁴² Dolayısıyla ithal edilen ürün miktarındaki azalmayla birlikte ülke içindeki üretilen ürünlerin fiyatları artış gösterir ve ülke içindeki üreticinin korunması sağlanır. Fakat bunun yanında rekabet baskısından dolayı yerel üreticilerin gelişmelerinin önünde bir engel de oluşturabilir.⁴³

³⁹ Keegan, Green, **a.g.e.**, s. 254-256; Hill, **a.g.e.** s. 212-214, Gökmen, **a.g.e.**, s. 18.

⁴⁰ Gökmen, **a.g.e.**, s. 18.

⁴¹ Tenya Pettinger, “Effects of Tariffs”, (çevrimiçi), <https://www.economicshelp.org/blog/glossary/tariffs/>, Erişim Tarihi: 02.09.2021.

⁴² DTÖ, “Tariffs”, (çevrimiçi), https://www.wto.org/english/tratop_e/tariffs_e/tariffs_e.htm, Erişim Tarihi: 02.09.2021.

⁴³ Raymond Vernon, “Do Tariffs Protect Jobs?”, **Challenge**, C: 3, S: 11-12, 1955, s. 55-59.

Kotalar ise tarifelerden farklı olarak ülkelerin ithal ettikleri ürünlere belirli oranda uyguladıkları sınırlamalardır. Ülkeler kota uygulamaları ile ithal edilecek ürünlere belirli bir sınırlama koyarak ülke içerisindeki yerel üretimi korumayı hedeflemektedirler. Ülkelerin kota uygulamasındaki bir diğer amacı, ödemeler dengesindeki açıkları kapatmaktır. Kotalar genellikle az gelişmiş ülkeler tarafından uygulanmaktadır.⁴⁴ Kota uygulamaları genel olarak yerel üreticiyi korumak için ülke hükümetlerince geliştirilen uygulamalardan biridir. Eğer ülkeler kota uygulaması yapmazlarsa yerel firmaların zarar görme ihtimalleri vardır. Dolayısıyla devlet yerel üreticiyi koruma ve savunma amacıyla kota uygulamasına gidebilir.⁴⁵ Aksi takdirde rekabet edemeyen yerel üretici önce küçülmeye gidecek ve bir süre sonra da kapanacaktır. Dolayısıyla en basit tabirle, ülke içerisinde istihdam negatif olarak etkilenmiş olacaktır. Bu bakımdan kota uygulaması ülkelerin kendi iç dinamiklerini ve üreticilerini koruyabilecekleri önemli bir uluslararası ticaret aracı olarak görülmekte ve birbirinden farklı özellikler taşıyan çeşitli kota türleri, yoğun olarak uygulanmaktadır.

Seyidoğlu, kota uygulamalarını global kota, tahsisli ithalat kotası ve gümrük tarife kotaları olarak ayırmıştır. Global kota ülke hükümetlerinin hangi ülkeden ya kurumdan malın ithal edildiğine bakmaksızın sadece mal miktarına ilişkin uyguladığı kotadır. Tahsisli ithalat kotası ise ithal ürünler için belirli ithalatçılara, belirli kurallar çerçevesinde yaptırılan kota uygulamasıdır. İkili tarife sisteminin uygulandığı kota olarak da ifade edilebilecek gümrük tarife kotaları ise miktar üzerinden uygulanan kotalardır. Bu kota türünde belirli miktara kadar sadece normal gümrük vergisi alınırken, bu miktarın üzerine çıkıldığı zaman vergi miktarları yükselmektedir.⁴⁶ Lidert ve Kindleberger en yaygın kota türünün ithalat kotası olduğunu, çünkü devletlerin ithalatı sınırlarken kullandıkları kotaların katı olmalarından

⁴⁴ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s. 310-312.

⁴⁵ K. C. Fung, “Tariffs, Quotas, and International Oligopoly”, **Oxford Economic Papers**, C: 41, S: 4, 1989, s. 749-757.

⁴⁶ Merve Yanar, “Uluslararası Pazarlarda Tarife Dışı Engeller”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 6, S: 1, 2021, s. 83; Seyidoğlu, **a.g.e.**, s. 310-312.

dolayı yerel firmalarla pazarlık yaptıklarında kendilerine daha fazla esneklik ve güç kazandıracağını ifade etmektedir.⁴⁷

1.2. Uluslararası Ticaretin Gelişimi

Küresel ticaretin gelişimi bu tez çalışması kapsamında; uluslararası ticaretin arka planı, küreselleşme, yaşanan krizler-değişimler ve uluslararası ticaret kurumları-etkinlik alanları başlıkları altında ele alınmaktadır. Bu çerçevede uluslararası ticaretin arka planı başlığı altında tarihsel süreç gözetilerek ve literatürün de üzerinde durduğu dört önemli kırılım temel alınarak irdelenmektedir. Küreselleşme, yaşanan krizler ve değişimler başlığı altında ise küreselleşme ve krizlerle birlikte teknolojik gelişmeler ele alınarak uluslararası ticaretteki dönüşüm sürecine odaklanılmaktadır. Son olarak uluslararası ticaret kurumları ve etkinlik alanları ayrıntılı olarak ele alınmış olup, uluslararası ticaretin gelişim sürecine bütüncül bir bakış sağlanmaktadır.

1.2.1. Uluslararası Ticaretin Arka Planı

Ticaret insanlık tarihi boyunca farklı değişim araçlarını kullanarak varlığını sürdürmüştür. Nitekim takas yöntemiyle başlayan ticaret, günümüzde dijital paralar gibi farklı değişim araçlarıyla dünyanın her yerinde yapılabilmektedir. Ticaretin bugünkü konumuna gelmesinde, özellikle kapitalizmin altın çağıının yaşandığı 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde ticaretin önündeki engellerin kaldırılması gerektiği görüşü etkili olmuştur. Buna bağlı olarak GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) ile 1947 yılından itibaren küresel bir ticaret sisteminin kurulması hedeflenmiştir. Bu anlaşma ile küresel ticaretin önündeki engeller belirlenmeye çalışılmış, gümrük tarifeleri ve ülkelerin uygulamış olduğu kotalar azaltılarak ticaretin serbestleşmesi amaçlanmıştır.⁴⁸ Bununla birlikte söz konusu gelişim sürecini, tarihsel bir bakış açısıyla literatürde de üstünde durulduğu üzere; “Sanayi Devrimine kadar olan dönem, Sömürgeci Dönem, I. ve II.

⁴⁷ Peter Lindert, Charles P. Kindleberger, **International Economics**, Irwin, University of California, 2012, s. 154-156.

⁴⁸ Hasan Sabır, “Ticaretin Küreselleşmesi Sürecinde Uluslararası Rekabet Sistemi İhtiyacı”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S: 23-24, 2000, s. 271.

Dünya Savaşları arasında yaşanan dönem ve savaş sonrası dış açılmanın belirginleştiği dönem” olarak dört döneme ayırarak incelemek daha yerinde olacaktır.

Sanayi Devrimine Kadar Olan Dönem

İpek ve Baharat ticaret yollarına egemen olmanın önem taşıdığı bu dönem, bireylerin kendi ürettikleri ürünleri ülke dışındaki pazarlarda satma ve kendi ülkelerinde elde ettikleri kârdan daha fazla kâr elde etme isteklerinin olduğu dönem olarak ifade edilebilir.⁴⁹ Coğrafi keşiflerden Sanayi devrimine kadar olan bu dönem, doğu ülkelerindeki zengin yer altı kaynaklarının Avrupa’ya getirildiği, Avrupa ülkelerinin zenginleşmesi sonucunda sermaye birikiminin ve Sanayi Devriminin oluşmasına ortam hazırlayan dönemdir.⁵⁰

Coğrafi keşifler sonucu değerli madenlerin Avrupa’ya taşınması ile zenginleşen Avrupa ülkeleri daha fazla üretip daha çok kâr elde etme isteğiyle yeni pazar arayışlarına yönelmişlerdir. Nitekim buharlı makinenin üretimde kullanılmasıyla hızlanan süreç üretim tarzını ve sosyal yaşamı değiştirmiş, böylece Sanayi Devrimi’nin gerçekleşmesinin öncülüğünü yapmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte ürünler artık çok daha hızlı ve daha düşük maliyetlerle üretilmeye başlanmış, bu durum da stok birikimlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dolayısıyla üretilen ürünlerin iç pazarlarda yapılan ticaret sahalarının daha büyütülmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Böylelikle seri, düşük maliyetli ve daha kaliteli üretimin, verimli satış ihtiyacının belirginleşmesi sonucu uluslararası ticaretin önemi artmıştır. Aynı zamanda malların daha hızlı üretilmesi ham maddeye olan ihtiyacı önceki dönemlere göre artırarak sömürgecilik faaliyetlerinin artışına sebep olmuştur.

Özellikle İngiltere ve Fransa gibi ülkeler dünyanın çeşitli bölgelerinde sömürgeler oluşturarak hem ham madde ihtiyaçlarını karşılamış hem de yeni pazarlar elde etmişlerdir. Ülkeler arası bu sömürgecilik hareketleri sonucu serbest ticaret bölgeleri oluşturulmaya başlanmış ve modern anlamda ilk serbest ticaret bölgeleri İngiltere’nin sömürgesindeki

⁴⁹ İnan Özalp, *Uluslararası İşletmecilik*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2011, s. 8.

⁵⁰ David Arnold, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, Çev. Osman Bahadır, İstanbul, Yöneliş Yayınları, s. 12.

Hong Kong, Cebelitarık ve Singapur’da oluşmuştur. Fakat oluşturulan serbest ticaret bölgeleri çeşitli sebeplerle 1929 Ekonomik Krizine kadar beklenen etkiyi yaratamamıştır. Ekonomik kriz sonrasında ise ülkeler serbest bölge uygulamalarına yeniden önem göstermişlerdir.⁵¹

Sömürgeci Dönem

Sanayi devrimi üretim sürecine o döneme kadar görülmemiş bir hız kazandırmıştır. Üretimde buhar makinasının kullanılması ile birlikte kısa sürede çok daha fazla üretimin yapılması, ticari faaliyetlerin hızlanmasına katkı sağlamıştır.⁵² Üretimin o döneme kadar görülmemiş bir hızda gerçekleşmesi sonucunda üreticiler daha fazla ham madde kaynaklarına ulaşmak ve yeni pazarlara sahip olmak istemişlerdir. Dolayısıyla sömürgecilik de Sanayi Devrimi ile birlikte hız kazanmıştır.⁵³ Dev fabrikalarda buhar gücüyle çalışan büyük işletmeler kendilerine gerekli olan ham maddeyi temin etmek ve ürettikleri ürünleri daha düşük maliyetlerle pazarlara taşıyabilmek için demiryolları yapımına girişmişlerdir. Demiryollarının yapılması, işletmelerin birbirleriyle olan yarışlarında üstünlük sağlayabilme yolunda önemli bir girişimdir. İşletmeler arasındaki rekabetin bu denli büyümesi doğal olarak ülkeleri sömürgecilik yarışı içerisine sokmuş, kutuplaştırmış ve bloklara ayırmıştır. Bütün bu gelişmelerin sonucunda ise ülkeler arasında ortaya çıkan çıkar çatışmaları 1. Dünya Savaşının başlamasında en önemli etkenlerden biri olmuştur.⁵⁴

Bu dönemde genel olarak uluslararası ticarete ödeme sorunlarını ortadan kaldırmak amacıyla altın standartlarına dayalı bir para sistemi geliştirilmiştir. Başka bir deyişle ülke paralarının kıymetlerinin belirlendiği bir standart birim olarak altın kullanılmıştır.⁵⁵ Altın

⁵¹ Mehmet Emin Erçakar, “Serbest Bölgeler: Teorik Yaklaşım”, **İş. Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, C: 6, S: 1, 2004, s.y.

⁵² Nusret Ekin, **Endüstri İlişkileri**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1994, s. 8.

⁵³ Davut Ateş, “Küreselleşme Ne Kadar Tek Boyutlu”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, C: 7, S: 1, 2006, s. 27-30.

⁵⁴ Richard Reeves, **Çalışmayı Zevke Dönüştürmek Mutlu Pazartesiler**, Çev. Ahmet Kardam, İstanbul, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Yayınları, 2003, s. 150-152.

⁵⁵ Dilara Mumcu Akan, “Para Politikasının Dünü ve Bugünü”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 2, 2010, s. 92.

standardı sistemi ile yapılmak istenen, aslında ülkeler arasındaki ticaretin hızlandırılması ve canlandırılmasıdır. Fakat gerek savaş sürecinin getirdikleri, gerekse de ülkelerin uyguladıkları kapalı ve korumacı politikalar sebebiyle altın standardı para sistemi beklenen etkiyi yaratmamıştır.⁵⁶

Savaş Dönemi

Savaş Dönemi olarak adlandırılan bu dönem, 1. Dünya savaşının başlangıcı ile 2. Dünya savaşının bittiği 1945 yılları arasında kalan dönemi ifade etmektedir. İki büyük dünya savaşı ülkelerin ekonomilerini zayıflatmıştır. Savaş sonrası ülkeler ekonomilerini düzeltmek amacıyla sanayilerini güçlendirmeyi hedeflemişlerdir. Bu hedefleri doğrultusunda ise gümrük vergileri ile ilgili düzenlemeler yapmışlar ve ülke çıkarlarına yönelik olarak başka ülkelere birtakım politik ayrıcalıklar sunmuşlardır.

I. Dünya Savaşı başlamadan önce yerel şirketler küçük de olsa kendi ekonomik alanları dışına çıkarak başka ülkelerde yatırımlar yapmaya başlamışlardır. Böylelikle yeni pazarlara girişlerle birlikte uluslararası ticaretin önemi anlaşılmış ve günümüzdeki çok uluslu şirketlerin temelleri atılmaya başlanmıştır. Fakat daha önce de belirtildiği üzere 1929 ekonomik krizinin ortaya çıkması en az savaşlar kadar ülkelerin ekonomilerini olumsuz etkilemiş ve şirketlerin yabancı ülkelere olan yatırımlarının azalmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, 1929 ekonomik krizi ve üzerine II. Dünya Savaşı'nın çıkmış olması, ülkelerin uluslararası ticaret ilişkilerini ciddi bir biçimde etkilemiştir.⁵⁷

II. Dünya savaşının sona yaklaşması ile birlikte 1944 yılında uluslararası ticareti canlandırmak amacıyla Bretton Woods Sistemi olarak anılan bir ortak para düzeni kurulması hedeflenmiştir. Bu sistemin temelinde, ülkelerin para birimlerinin dolara endekslenmesi ve doların da altına endekslenmesi amaçlanmıştır. Bunun gerekçesi, ülkelerin ortak para birimleri üzerinden daha kolay ticaret yapabilecekleri düşüncesidir.

⁵⁶ A.e., s. 93.

⁵⁷ Michael Nippa, Jeffrey J. Reuer, "On The Future Of International Joint Venture Research", **Journal of International Business Studies**, C: 50, 2019, s.y.

Ancak sistemle ilgili yaşanan pek çok farklı gelişme sonucunda, 1973 yılında sistem terk edilmiştir.⁵⁸

Savaş Sonrası Dışa Açılma Dönemi

Küreselleşme süreci kimi akademisyenler tarafından eleştirilse de uluslararası ticaretin canlanması ve güçlenmesi bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin artması ile birlikte artık ülkelerin fiziki sınırları göreceli de olsa ortadan kalkmaktadır. Dünya çapında sermaye birikimine yönelik engellerin küreselleşme süreciyle ortadan kalkmış olması küreselleşme için olumlu bir gelişme olarak ifade edilse bile ülkeler yabancı yatırımları kendi topraklarına çekebilmek için ülkelerindeki hukuk kurallarını esnetmek durumunda kalmaktadırlar. Bu durum ise çalışma yaşamında işçilerin güvence problemi ile karşı karşıya kalmalarına ve korunmasız çalışma ortamlarının oluşmasına neden olmuştur. Küreselleşme bu yönüyle pek çok olumsuz eleştiriye maruz kalmaktadır.⁵⁹

Yerel şirketlerin dışa açılmalarında önemli bir faktör olan küreselleşme, şirketlerin yerel pazarlara yönelik vizyonlarını küresel pazarlara çevirmelerine de zemin hazırlamıştır. Küreselleşme süreci işletmelerde üretim, pazarlama ve satış stratejilerini küresel boyuta taşımak zorunda oldukları farkındalığını yaratarak, klasik işletme stratejileri ve yönetim kuramları üzerinde köklü değişiklikler yapma gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.⁶⁰

1980'li yıllardan sonra küreselleşme sürecinde, bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişme ve ilerlemeyle birlikte ekonomik rekabet ve küresel bağlılığın arttığı gözlemlenmektedir. Başka bir deyişle küreselleşme süreci ülkelerin ekonomik dünya ağına girmelerini gerekli kılmıştır. Ekonomik entegrasyonun gerçekleşebilmesi için ise, çalışma yaşamı ile ekonomik işleyişe ilişkin kuralların esnetilmesi gerekmektedir. Özellikle işgücü piyasası katı kurallara sahip gelişmekte olan ülkelerin, bu katı kuralları gevşetmeye çalıştıkları

⁵⁸ Akan, **a.g.e.**, s. 93-94.

⁵⁹ Oya A. Seymen vd., **Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik**, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2005, s. 7-10.

⁶⁰ **A.g.e.**, s. 130-131.

gözlenmektedir. Genellikle bu esnekleştirme girişimleri, çalışma yaşamını yönlendiren aşırı korumacı iş kanunlarında yapılan düzenlemeler, ticari ve finansal serbestleşmeler olarak kendisini göstermektedir.⁶¹

Öte yandan küreselleşmenin yadsınamaz bir gerçeklik kazandığı günümüzde, ülkelerin dünya ekonomik ağına ne derece dâhil olduğu, yani küreselleşme derecesi, dışa açıklık göstergeleri ile ölçülebilmektedir. Dolayısıyla ülkeler bu göstergelerin iki boyutu olan ticari ve finansal dışa açıklık konusunda birbirleri ile etkileşim ve rekabet içerisindeyler.⁶²

1.2.2. Küreselleşme, Yaşanan Krizler ve Değişimler

Küreselleşme süreci, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte ülkeleri ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda değişime zorlamıştır. Bu değişim özellikle işletmelerin yönetim ve organizasyon yapılarının da değişmeye başlaması sonucunu doğurmuştur. Diğer yandan küreselleşme süreci ile birlikte bireysel talepler daha fazla ön plana çıkmaya başlamış, rekabet acımasız bir hâl almıştır. Buna bağlı olarak uluslararası ticaretin yönü de değişmiştir. Çünkü uluslararası ticaret önceki dönemlerde yalnızca ham maddenin ucuza sağlanması veya ucuz işgücünün olduğu yerlerde üretim yapma isteği olarak görülürken; artık piyasa mekanizmasının etkin işlediği, kurumsal yapısı olan teknolojik ve ticari alt yapısı uygun ülkelere doğru bir sermaye hareketliliği başlamıştır. Başka bir ifadeyle rekabette üstünlük sağlayabilmek için pazara olan hâkimiyetin, değişen ve gelişen talepleri daha yakından izlemenin önemi artmıştır.

Uluslararası rekabette bilgi-yoğun üretim teknolojilerinin kullanılması ürünlerin katma değerlerinin çok daha yüksek olmasına zemin hazırlamakta, bu da söz konusu sofistike ürünleri üretebilen ülkelere ve çok uluslu işletmelere çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Bu süreç bir bakıma uluslararası ticaretin serbestleşmesinin önündeki ilk adımı da

⁶¹ Frederic S. Mishkin, “Globalization and Financial Development”, **Journal of Development Economics**, C: 89, S: 2, 2009, s. 165-166.

⁶² Burcu Kıran, Burak Güriş, “Türkiye’de Ticari ve Finansal Dışa Açıklığın Büyümeye Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 11, S: 2, 2011, s. 70.

göstermektedir. Kısa ve basit bir tanım yapılması gerekirse, uluslararası ticaretin serbestleşmesi, ülkeler arasındaki mal alışverişindeki kısıtlamaların, engellerin kaldırılmasını veya azaltılmasını ya da serbest hâle getirilmesini ifade etmektedir. Ülkeler arasındaki ticaretteki bu engellerin kaldırılması serbest ticareti teşvik olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir ifade ile uluslararası ticaretin serbestleşmesi; bir hükümetin, ithalat veya ihracatta kota uygulamalarını kullanarak ticarete müdahale etmeme politikasıdır.⁶³ Dolayısıyla uluslararası ticaretin serbestleşmesi, küreselleşme sürecinin getirmiş olduğu bilginin hızla yayılması ve iletişim teknolojilerinin ucuzlaması ile ilişkilendirilebilir. Bu süreç dolaylı olarak ülkelerin ekonomilerini, kültür yapılarını, sosyal hayatlarını (toplumsal yaşamlarını) doğrudan etkilemekte ve hatta kimi zaman değiştirmektedir.⁶⁴

Fordist üretim sisteminin en önemli özellikleri, iş bölümünün çok fazla detaylı olması, kayan bantlar üzerinde seri üretimin yapılması ve sürekli üretimle birlikte ortaya çıkan stok birikimidir.⁶⁵ 20. yüzyılın başlarında Henry Ford'un üretime entegre ettiği kayan bant sisteminin Taylor'ın "bilimsel yönetim" yaklaşımı ile birleştirilmesi, sanayileşmeye yeni bir boyut kazandırmıştır. Bilimsel yönetim anlayışı ile işçilerin verimliliklerinin en üst seviyeye çıkarılması ve denetim altında tutulması istenmiş, buna ilişkin olarak işin bütün aşamaları ayrıntılı bir biçimde parçalara ayrılmış, iş bölümü ve uzmanlaşma yoluyla, nitelikleri düşük olan işgücünün de üretimde kullanılabilmesine olanak sağlanmıştır. Başka bir ifadeyle vasıflı işgücüne olan talep azalmış, daha az ücretle çalışabilecek vasıfsız ve yarı vasıflı işçilerin işletmede çalıştırılmasına imkân vermiştir.⁶⁶ Bu durum

⁶³ Terry Barker, "International Trade and Economic Growth: An Alternative to the Neoclassical Approach", **Cambridge Journal of Economics**, C: 1, S: 2, 1977, s. 154-155.

⁶⁴ Stephan Toulmin, "The Ambiguities of Globalization", **Futures**, S: 31, 1999, s. 906.

⁶⁵ Arif Yavuz, "Çalışma Hayatında Esneklik ve Türkiye için Öneriler", **Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan (Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Sendikası Yayını)**, Yayın No: 38, Ankara, 2000, s. 617-618.

⁶⁶ Halil İbrahim Aydın, "Sosyo-ekonomik Dönüşüm Süreci (Post-Fordizm) ve Sanayi Ötesi Yaklaşımlar", **Kamu-İş Dergisi**, C: 7, S: 4, 2004, s.y.

vasıfsız işgücünde de üst düzey verim alınabilmesine olanak sağlasa da işçilerin üretim süreci ile yabancılaşmalarına neden olmuştur.⁶⁷

Kapitalizm, üretimin hızla artış gösterdiği II. Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle 1970'li yıllara kadar altın çağını yaşamıştır. Kapitalizmin altın çağını yaşamasında etkili olan üretim şekli Fordizmdir. Fordist üretim biçiminin yönetim tarafını ise Taylorizm oluşturmaktadır. Fordist üretim biçimiyle birlikte Taylorizm'in benimsemiş olduğu yönetim biçimi, sermaye birikiminin çok hızlı artmasını sağlamıştır. Sanayi Devrimi dönemindeki temel iktisadi görüş, "klasik iktisatçıların" öne sürdüğü liberal ekonomiyi savunan görüştür. Başka bir deyişle "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" görüşü ve Adam Smith'in "görünmez el" felsefesidir. Bu görüşe göre ekonomiye dışarıdan herhangi bir müdahale olmamalıdır. Çünkü ekonomi kendi içerisinde bozulan düzeni yine kendi kendisine çözecektir. Dönemin tipik özelliği ise dev fabrikalarda maksimum kapasite ile üretim yapılmasıdır. Çünkü klasiklere göre her arz kendi talebini yaratacak ve ne kadar fazla üretim yapılırsa, o mala olan talep o kadar artacaktır. Fabrikalarda yapılan aşırı üretim ve üretimin beklenen talebi görmemesi stok birikimine sebep olmuş, fabrikalarda biriken stokların getirdiği yüksek maliyetlerden dolayı, sermaye sahipleri iflas etmeye başlamıştır. Stok birikiminin getirmiş olduğu maliyetler yüzünden iflasların artması 1929 krizini beraberinde getirmiştir. 1929 ekonomik krizi için "finans kaynaklı değil, sanayi temelli, aşırı üretim ve bunun karşısında yetersiz talepten kaynaklanan..." bir krizdir denilebilir.⁶⁸

Dünya ekonomilerinin o zamana kadar yaşadığı en büyük kriz olan 1929 krizi ülkeleri sosyo-kültürel bakımdan ciddi bir şekilde etkilemiştir. Avrupa'da artan işsizlik ve yoksulluk oranları insanları milliyetçi eğilimlere sürükleyerek Avrupa'nın göreceği en büyük savaşlardan birinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 2. Dünya Savaşı krizin getirdiği yoksulluk ve işsizliğin artması sonucunda bireylerin mücadelesinin ortaya

⁶⁷ Amy E. Wendling, **Karl Marx on Technology and Alienation**, London, Palgrave Macmillan, 2009, s. 13.

⁶⁸ Arif Yavuz, **İşgücü, İstihdam ve Kriz Olgusu**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2010-122, 2012, s. 19-20.

çıkardığı dünya tarihindeki en önemli savaş olma özelliğini günümüzde de korumaktadır.

2. Dünya Savaşı sonrasında dünya ekonomileri savaşın etkisini azaltmak ve insanların yaşadığı kaybı korumak amacıyla insan faktörünün önemsenmesi gerektiğini savunmuşlardır.⁶⁹

Fordist üretim sistemi, üretilen ürünlerin tüketilmesi için müşteriye ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacı da Keynesyen ekonomi politikalarını benimseyerek ücretlerin yükseltilmesi ve refah devleti uygulamalarının geliştirilmesi ile işçileri aynı zamanda potansiyel birer müşteriye dönüştürerek karşılamayı hedeflemiştir. İşçilerin çalışma hayatında karşılaştıkları güçlükleri sosyal devlet uygulamaları ile sübvans ederek işçiler tüketici bir kesim haline dönüştürülmüş ve tüketim toplumunun temelleri atılmaya başlanmıştır.⁷⁰ Baudrillard bu süreci “Tüketim Toplumu” adlı eserinde “üretim sürecinde üretim yaparak toplum haline gelen bireyin tüketerek kendini yalnızlaştırması” olarak ifade etmektedir. Başka bir deyişle insanlar tüketebildikleri kadar vardılar.⁷¹ Sanayi devrimi döneminde insanın makinenin bir parçası olarak görülmesi ve Taylorist yönetim felsefesi ile iş bölümünün üretilen ürünü en küçük parçalara ayırarak üretmesi, işçilerin yaratıcılığının işe yansımaması sonucunu doğurmuştur. İşgücünün özgürlüğünün kısıtlanması sonucunda standart çalışma faaliyetleri içinde değersizleşen insanın kendi değerini yeniden kazanabilmesi, ancak boş zamanlarında tüketim yapabilmesi ile mümkündür.⁷²

1929 krizinden sonra dünya ekonomisinin karşılaştığı en önemli krizlerden biri, hiç şüphesiz 1973-74 Petrol Krizidir. Bu krizle birlikte o güne kadarki üretim süreci kesintiye ve değişime uğramıştır. Krizin temelini oluşturan unsur, Araplar ve İsrailliler arasında geçen savaşlar sonrasında kurulan ve topraklarını genişleten İsrail Devleti’ne OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries) (Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı)

⁶⁹ Mustafa Aykaç, Gökhan Güllü, “Avrupa’da İşsizlik ve Emek Piyasalarının Perforamansı”, **TASAM Stratejik Araştırma Dergisi**, S: 8, 2006, s. 37.

⁷⁰ Mike Featherstone, **Postmodernizm ve Tüketim Kültürü**, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996, s. 187.

⁷¹ Jean Baudrillard, **The Consumer Society: Myths and Structures**, London, SAGE Pub., 1998, s. 50-53.

⁷² Raoul Vaneigem, **Gençler İçin Hayat Bilgisi El Kitabı**, Çev. Işık Ergüden, Ali Çarıkoglu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996, s. 60.

üyesi olan Batılı Devletlerin vermiş olduğu desteklerdir.⁷³ Bu nedenle OPEC üyesi Arap ülkeleri ellerindeki en önemli güç kaynağı olan “petrol”ün satış fiyatını yaklaşık dört kat artırarak ABD’ye petrol ambargosu uygulamışlardır. Bu durum ülkeleri ekonomik ve siyasi yönden etkilemiş ve çok uluslu petrol şirketlerinin rollerinde önemli değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. Başka bir ifade ile artık ucuz petrol üretimi çağı kapanmış, petrole sahip olan ülkelerin petrolü kullanan gelişmiş ülkelere kimi ekonomik sorunlar yaratabilecekleri(çıkarabilecekleri) görülmüştür.⁷⁴ Nitekim bu durum 1974 yılında yaşanan petrol fiyatlarındaki şok artışıyla birlikte başta ABD olmak üzere sanayisi gelişmiş, petrolü ucuz üretim aracı olarak kullanan, gelişmiş ülkelerin karlılığını azaltmaya, üretim maliyetlerini ise arttırmaya başlamıştır. Böylece gelişmiş ülkelerde ve petrol ithal ederek enerji sağlayan sanayisi yeni gelişen ülkelere üretim ve istihdam azalmış, işsizlik artış göstermiştir. Bu ülkelere yüksek enflasyon oluşmaya başlamıştır.⁷⁵ Yaşanan petrol krizi hiç kuşkusuz dünya ekonomisinde bir küçülmeye neden olmuş ve petrolü en büyük enerji kaynağı olarak gören ülkelerin petrol taleplerini düşürmelerine, böylelikle artan petrol fiyatlarına katlanmalarına, sonuçta görece bir arz-talep dengesi oluşturmalarına neden olmuştur.⁷⁶ Fakat 1978-79 yılında çıkan bir diğer petrol krizi ile artık ortaya çıkan ekonomik sorunun keynesyen teori ile açıklanamaması, yeni kuramların ortaya atılmasını gerekli kılmıştır. İran’daki rejim değişikliği sebebiyle yaşanan ikinci petrol krizi 1973 yılında yaşanan petrol krizinden daha az bir etki yaratmıştır. Çünkü ilk petrol krizinden sonra sanayisi gelişmiş Batılı devletler petrol stokları yapmış ve yaşanan hızlı fiyat artışlarından daha az etkilenmiştir. Aynı zamanda dünyanın farklı yerlerinde petrol arama

⁷³ Sefer Yılmaz, Duhan K. Kalkan, “Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma”, **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, C: 1, S: 3, 2017, s. 181.

⁷⁴ Kubilay Baysal, “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Petrol Analizi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C: 35 S: 1-4, 1975, s. 222.

⁷⁵ Ahmet Karaaslan, “Arz Yönlü İktisat Laffer Eğrisi ve İktisadi İstikrar Açısından Vergileme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S: 2, 1999, s. 52; Karen R Merrill, **The Oil Crisis of 1973-1974: A Brief History with Documents**, Palgrave Macmillan, London, 2007, s. 24-27.

⁷⁶ T. Ashby McCown, L. Christopher Plantier, John Weeks, “Petrodollars and Global Imbalances”, **Occasional Paper**, Department of the Treasury Office of International Affairs, 2006, s. 2.

faaliyetleri hızlanmıştır. Bütün bu gelişmeler yine de 1979-81 yıllarında dünya ekonomilerinde küçülmeye ve işsizlik rakamlarının hızla artmasına neden olmuştur.⁷⁷

Dünya ekonomileri, 1929 Ekonomik Buhranı, 1973 birinci petrol krizi, 1974 ikinci petrol krizi ardından 1989-90 yılında dördüncü büyük krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu kriz ise 1987 yılında ABD Wall Street Borsasında yaşanan hisse senetlerinin ani değer kaybetmesi sonucu oluşan finansal bir krizdir. 1982-87 yılları arasında ABD'nin faizleri kısa sürelerde hızlı bir şekilde düşürmesi sonucu yaşanan yüksek enflasyon durumudur. Krizden kurtulmanın yolu ise para politikası otoritelerinin faiz oranlarını artırarak genişletici para politikalarını uygulamalarıdır. ABD'de 1989 yılında ortaya çıkan kriz, 1992 yılına gelindiğinde bütün dünyada kendisini hissettirmiştir.⁷⁸ Yaşanan bu gelişmelerle birlikte bu dönemde de yine işsizlik oranları hemen hemen dünyadaki bütün ülkelerde artış göstermiş, diğer taraftan ekonomiler durgunluk sürecine girmiştir. 1990'lı yılların ortalarında bu kriz etkisini azaltmaya başlarken, dünya 1998 yılında bir diğer büyük kriz olan Doğu Asya Finansal Krizi ile karşı karşıya kalmıştır.

1980'li yıllardan sonra dünya ekonomik sahnesinde çok önemli bir aktör olarak girmiş olan Doğu Asya bölgesindeki yeni sanayileşen ülkeler küreselleşme ve yalın üretimin de etkileri ile birlikte ekonomilerini hızlı bir şekilde büyütmüşlerdir. Nitekim 1980'li yıllardan itibaren ülkelerinin ekonomik büyümelerini neredeyse % 10'lar düzeyine getiren bu Asya ülkeleri için literatürde “Asya Kaplanları” ifadesi kullanılmıştır. 1960'lı yıllarda adeta sefalet hayatı yaşayan ve tam bir tarım ülkesi olarak gösterilen Güney Kore bile 1960'lı yıllardan günümüze gelene kadar milli gelirini 200 kat artırmıştır. Başka bir ifade ile Güney Kore 1960'lı yıllarda dışa muhtaç bir ülke iken günümüzde dış dünyaya teknoloji transfer eden bir ülke haline gelmiştir. Asya Kaplanları olarak adlandırılan ülkeler Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong'dan oluşmaktadır.⁷⁹ Bu bölgedeki

⁷⁷ Karaaslan, **a.g.e.**, s. 48.

⁷⁸ Graciela Kaminsky, Carmen Reinhart, “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems” **The American Economic Review**, C. 89, S. 3, 1999, s. 473-500.

⁷⁹ John Page, “The East Asian Miracle: Four Lessons for Development Policy”, **NBER Macroeconomics Annual**, C: 9, 1994, s. 219.

Ülkelerin hızlı gelişimi batı kaynaklı sermaye yatırımlarının bölgeye çekilmesi (uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi) yolu ile olmuştur. Nitekim bölge yönetimleri bu sermayenin kaybetme riskini en aza indirmiş, yabancı sermaye yatırımcılarına önemli garantiler vermiş ve yabancı yatırımcıları finansal sübvansiyonlarla destekleyerek yatırımlarını bölgeye yapmaları için ciddi kolaylıklar sağlamışlardır.⁸⁰ Batı kaynaklı bu yabancı sermaye yatırımı, Asya ülkelerine finansal anlamda büyüme kolaylığı sağlasa da krize de zemin hazırlamıştır. Nitekim Asya Krizinin, ana nedeni ayrıntılı olarak incelendiğinde, finansal büyümenin sağlanmasına karşın üretim artışının sağlanamamasından kaynaklandığı görülmektedir. Başka bir ifade ile Asya Krizi'nin, yabancı sermayenin yatırımlarını geri çekmesinin kolay olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Samur'un ifade ettiğı üzere Asya'da yaşanan krizi o döneme kadar gelen geleneksel kriz teorileri ile açıklamak mümkün görünmemektedir. Nitekim kriz öncesi döneme bakıldığında Asya'daki 5 ülkenin de ekonomileri oldukça güçlü durumdadır.⁸¹ 1997 yılında başlayan ekonomik kriz, ilk olarak Tayland'ın para birimi olan "baht"ın devalüe edilmesinin Asya ekonomik bölgesine ve sonrasında dünyaya yayılmasıyla kendini göstermiştir. Krizde yukarıda da ifade edilen spekülatif sermaye hareketlerinin etkisi oldukça önemlidir. Bunun yanında bölge ülkelerinin yabancı sermayeyi çekebilmek için uyguladığı sabit kur sistemi ve bankaların aktif-pasif dengelerindeki bozukluk krizin büyümesinde etkili olmuştur.⁸² Finansal krizin bölgede bu denli etkili olmasının ardında yatan bir başka neden de denetleyici ve düzenleyici kuruluşların etkin bir denetim ve düzenleme yapamamasından kaynaklanmıştır.⁸³

Dünyada yaşanan krizlerle ilgili çalışmalar yapan akademisyenler için 1997-98 yıllarında görülen Doğu Asya Krizi bir dönüm noktası olarak ifade edilmektedir. Bu kriz daha önce

⁸⁰ Constantine Michalopoulos, **Developing Countries in the WTO**, Palgrave Macmillan, London, 2001, s. 65.

⁸¹ Cengiz Samur, "1997 Asya Kriz lkelerinin Makroekonomik Sağlamlığı", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C: 65, 2015, s. 109.

⁸² mer Faruk olak, "Finansal Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Durumu ve Sektörün Yeniden Yapılandırılması", **Kriz ve İMF Politikaları**, ed. Ömer F. olak, İstanbul, Alkım Yayınları, 2002, s. 158.

⁸³ Koray Duman, "Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması", **Akdeniz İİBF Dergisi**, C: 4, 2002, s. 140.

de belirtildiği üzere 1929 Krizinden bu yana yaşanan en büyük, etkileri en geniş olan krizdir ve bu krizi açıklamakta geleneksel kriz teorileri yetersiz kalmıştır. Nitekim en önemli kriz teorisyenlerinden olan Krugman 1999 yılında yapmış olduğu çalışmasında kriz öncesi dönemde Doğu Asya ülkelerindeki ekonomik durumun sağlamlığından ve dahası önemli bir işsizlik sorunu ortaya çıkarmamış olmasından söz etmektedir.⁸⁴ 1997-98 Doğu Asya Krizinden sonra geleneksel krizlerin geride kaldığı görülmektedir. Artık krizler küreselleşme ve üretimde teknoloji kullanımının daha etkin olması ile birlikte daha çok finansal piyasalarda yaşanan para sıkışıklığından meydana gelmektedir. Daha önceki krizlerde görülen işsizlik oranlarının dönemlik olarak yükselmesi ve ardından oranların normale yaklaşması şeklinde iken artık meydana gelen krizler sonucu ortaya çıkan işsizlik oranlarının kalıcı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

2008 yılına gelindiğinde dünya ekonomisi büyük bir krizle daha karşılaşmıştır. Bu krizin nedenlerini Engin ve Göllüce çalışmalarında şu şekilde özetlemişlerdir:⁸⁵

“... geçmişten gelen ve sürdürülen düşük faiz oranlarının ipotekli konut kredilerine yönelik talebin artmış olması ve ödeme gücü olup olmamasına bakılmaksızın bankalarca çok sayıda ipotekli konut kredisi verilmesi, enflasyon oranları artarken, konut fiyatlarının düşmesi, Konut Piyasası kapsamında çıkarılan menkul kıymetlerin ya da türev ürünlerin denetimsiz olarak çıkarılması ve balon etkisi yaratılmasına sebebiyet verilmesi, kredi derecelendirme kuruluşlarının menkul kıymetlere ilişkin yanlış değerlendirmede bulunmuş olmaları, izlenen para ve faiz politikalarında yapılan zamanlama hataları, mali ve finans piyasalarındaki denetim eksikliği, bankalar arası rekabetin yarattığı riskli yatırımlardır...”

2008 yılında yukarıda sözü edilen etkenlerden dolayı ABD’de etkisini gösteren kriz, hızlı bir şekilde dünyaya yayılmıştır. Dolayısıyla dünya ekonomisinde tüketim ve ticaretin azalmasına ve dünya ekonomisinin kısa bir sürede daralmasına neden olmuştur. 2008 yılında yaşanan krizde gözlenen en önemli sonucun artık dünyanın küresel etkileri ve ülkelerin ekonomik olarak birbirlerine olan bağımlılığının bir göstergesi olarak gelişmiş ülke ekonomilerinde de görülebileceğidir. Başka bir ifadeyle artık 1. ve 2. kuşak kriz

⁸⁴ Paul Krugman, “Balance Sheets, the Transfer Problem, and Financial Crises”, **International Tax and Public Finances**, C: 6, 1999, s. 460.

⁸⁵ Cem Engin, Esra Gönüllüce, “2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye Üzerine Yansımaları”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 6, S: 1, 2016, s. 30-31.

teorilerinde sözü edilen ekonomik krizlerin gelişmemiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinde görüleceği şeklinde değil, gelişmiş ülke ekonomilerinde de görülebilecek olduğudur. Bunda en önemli etken, hiç şüphesiz küreselleşmenin ülkelerin sınırlarını ortadan kaldırması olarak gösterilebilir.⁸⁶ Nitekim küreselleşme sürecinin ve uluslararası ticaretin gelişmesinin en önemli itici gücü olarak çok uluslu şirketler gösterilebilir.⁸⁷ Çünkü çok uluslu şirketler üretimlerini gerçekleştirirken ulusal sınırları kolaylıkla aşabilmektedirler. Dünya geneline bakıldığında çok uluslu işletmelerin dünya üretiminin büyük bir bölümünü gerçekleştirdiği görülmektedir.⁸⁸

1.2.3. Uluslararası Ticaret Kurumları ve Etkinlik Alanları

Küreselleşme daha önce de ifade edildiği gibi uluslararası ticaretin yapılmasında oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu çerçevede ülkelerin ekonomilerinin birbirlerine entegre hâle gelmesi için çeşitli küresel ekonomi politikalarına ihtiyaç vardır. Bu ekonomi politikalarını oluşturmak amacıyla kurulmuş dünya üzerinde üç büyük kuruluştan söz edilebilir. Bu kuruluşlar: IMF (Uluslararası Para Fonu), Dünya Bankası (WB) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'dür.

Dünya ekonomi piyasalarını birleştirme, ülkelerin kalkınması ve gelişmesi, küresel işbirliğini sağlama, üretimin önündeki engelleri kaldırma, ülkeler arasındaki ticarete ortaya çıkabilecek sınırlayıcı sorunları ve dünya ticaret hacminin daralmasını önlemek amacıyla Bretton Woods'ta görüş birliği ile kurulan IMF, WB ve WTO'nun kuruluş içeriklerini şöyle özetlemek mümkündür:

- i. **Dünya Bankası (WB):** 1944 yılında kurulmuş olan Dünya bankası orta ve düşük gelirli olan ülkelerde yoksulluğu azaltarak kalkınmayı sağlamayı amaç edinen bir kurumdur. Uzun dönemde uluslararası ticaretin dengeli olarak sürdürülmesini amaçlamaktadır. Günümüzde 189 üyesi bulunmaktadır. Dünya Bankasının

⁸⁶ Cengiz Samur, "Üçüncü Nesil Kriz Teorileri ve 1997/8 Asya Krizi", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C: 60, S: 2, 2010, s. 45-47.

⁸⁷ Süleyman Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul, İTO Yayınları, Yayın No: 2007-57, 2007.

⁸⁸ OECD, "Multinational Enterprises in The Global Economy", (Çevirimiçi), Erişim Tarihi: 06.09.2019.

misyonu 2030 yılına kadar aşırı yoksulluk yaşayan insanların oranını % 3'ün altına düşürmek ve ülkelerdeki insanların ortak refahlarını (en fakir-yoksul- insanın gelirini % 40 artırarak) artırmaktır.⁸⁹ Dünya Bankası Stiglitz'in ifadesiyle Dünya Savaşının ülkelere getirmiş olduğu olumsuz durumu ortadan kaldırarak Avrupa'yı yeniden inşa etmek ve dünyadaki orta ve düşük gelirli ülkeleri ekonomik bunalımdan kurtarmak amacıyla bu ülkelere finans sağlayarak uluslararası ticaretin sürdürülebilir olması için ortaya çıkmıştır.⁹⁰

ii. **Uluslararası Para Fonu (IMF):** 1945 yılında 29 ülkenin anlaşması ile kurulmuş olan, günümüzde 189 üye ülkeye sahip bir kuruluştur. Türkiye ise IMF'ye 1947 yılında üye olmuştur. Uluslararası Para Fonu amaçlarını şu şekilde sıralamaktadır:⁹¹

- ✓ Uluslararası parasal problemlerde istişare, işbirliği ve uluslararası parasal işbirliğini teşvik etmek için kalıcı bir mekanizma oluşturmak,
- ✓ Uluslararası ticaretin genişlemesini ve dengeli bir şekilde büyümesini kolaylaştırmak ve bu sayede yüksek düzeyde istihdam ve reel gelir seviyesinin yükseltilmesine, korunmasına ve tüm üyelerin üretken kaynaklarının ekonomik politikaların birincil amaçları olarak geliştirilmesine katkıda bulunmak,
- ✓ Üyeler arasındaki ticaretin istikrarını teşvik etmek, üyeler arasında gerçekleşen ticari düzenlemeleri sürdürmek,
- ✓ Üyeler arasındaki mevcut işlemlere ilişkin çok taraflı bir ödeme sisteminin kurulmasına yardım etmek ve dünya ticaretinin büyümesini engelleyen döviz kısıtlamalarının önüne geçmek,
- ✓ Fonun genel kaynaklarını kendileri için yeterli güvenlik önlemi altında geçici olarak kullanılabilir hale getirerek üyelere güven vermek,

⁸⁹ Dünya Bankası, **Who We Are**, (Çevrimiçi), <https://www.worldbank.org/en/who-we-are>, Erişim Tarihi: 29/11/2019.

⁹⁰ Joseph E. Stiglitz, **Globalization and Its Discontents**, London, W.W. Norton & Company, 2002, s. 52.

⁹¹ IMF, **Articles of Agreement of the International Monetary Fund**, (Çevrimiçi), <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm>, Erişim Tarihi: 29/11/2019.

böylece ulusal veya uluslararası refahı tahrip edici önlemlere başvurmada
ödemelerindeki dengeleri düzeltmek için onlara fırsat tanımak,

✓ Yukarıdakilere uygun olarak, üyelerin uluslararası ödemeler
dengesindeki süreleri kısaltmak ve dengesizlik derecesini azaltmak.

IMF ülkeler arasındaki işbirliğini geliştirme ve uluslararası ticarete
karşılaşılabilecek ekonomik sorunları azaltma hedefinde olan, sürdürülebilir bir
ekonomik büyümeyi teşvik eden, uluslararası bir para sistemi ve sistemin istikrarlı
bir şekilde işlemlerini amaçlayan ödemeler dengesinde problem yaşayan ülkelere
kredi sağlayan uluslararası para fonudur.

- iii. **WTO (Dünya Ticaret Örgütü):** 1 Ocak 1995 tarihinde kurulan WTO uluslararası
alanda ticaret faaliyetlerini düzenleyen bir organizasyon olarak ön plana
çıkılmaktadır. General Agreement and Tariffs Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret
Anlaşması) olarak bilinen GATT Dünya Ticaret Örgütü'nün temelini
oluşturmaktadır. GATT, 2. Dünya savaşı sonrasında 56 ülke hükümeti tarafından
imzalanmış, IMF ve Dünya Bankası ile birlikte uluslararası ticareti ülkeler
arasında düzenleyen yeni bir ekonomik yapılanma olarak düzenlenmiştir.
Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi sürecinde ülkeler arasındaki ticari
ilişkilerin sürdürülebilir ve düzenli bir şekilde kontrol edilmesini amaçlayan
GATT, 1 Ocak 1995 tarihinde kurumsal bir nitelik kazanarak Dünya Ticaret
Örgütü halini almıştır. Dünya Ticaret Örgütü'nün amacı, üye ülkelerin ticari ve
ekonomik ilişkilerini geliştirmek, ülkelerdeki yaşam koşullarını iyileştirmek, tam
istihdam hedefini gerçekleştirmek, kaynakların ülkelerin ekonomik kalkınma
hedeflerine uygun bir biçimde kullanılmasını sağlamak, ülkelerin gelişmişlik
düzeylerine göre gereksinimlerini karşılamak ve farklı gelişmişlik düzeyindeki
ülkelerin kaygılarına yanıt verecek şekilde kaynak kullanımını sağlamaktır. Bu
amaçların gerçekleştirilmesi için uluslararası ticaretin önünde engel teşkil edecek
olguların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Matsushita vd.'ne göre Dünya
Ticaret Örgütü'nün, belirtilen genel amaçlarının yanı sıra üyeler arasında hem
mevcut sorunları, hem de gelecekteki anlaşmalar konusunda görüşmeler için bir

forum oluşturmak, ülkeler arasındaki uyuşmazlıklarda çözüm sistemini yönetmek, ticaret politikası mekanizmalarını kontrol etmek ve gerektiğinde diğer iki Bretton Woods kuruluşu olan IMF ve Dünya Bankası ile işbirliği gerçekleştirmek gibi dört özel görevi de mevcuttur.⁹² Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasından önce aklı gelen soru dünya üzerinde uluslararası bir ticaret örgütü kurmanın gerekli olup olmadığıdır. Nitekim 18. yy'dan itibaren ekonomik teorilerde ülkeler için tarifeleri azaltmanın avantajlı olacağından söz edilmektedir. David Ricardo'nun ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak inceleneceği üzere karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde uzmanlaşmanın ülkeler arasındaki etkileşimi artıracığı ifade edilmektedir. Bu konuda Narlikar'ın 2005 yılındaki çalışmasında belirttiği üzere klasik ticaret teorisinde ticaretten kazanç elde eden ülkelerin, ticaret üzerindeki engelleri azaltan ülkeler olduğu ifade edilmektedir. Narlikar'a göre bu konuda akılcı davranan ülkelerin tek taraflı olarak ticareti serbestleştirmesi beklenir.⁹³ Wallach ve Sforza'nın da belirttiği gibi, Dünya Ticaret Örgütü'nün hedeflerinin gerçekleşmesi, kurumların sergiledikleri yönetim anlayışlarındaki farklılıkları belirli bir paydada buluşturmakla mümkündür. Bunun için dünya ülkelerinin ticari yönetim anlayışlarının kontrolü ve denetlenmesi için yeni bir yönetim düzeni oluşturulmalıdır.⁹⁴ Başka bir ifade ile dünya ticaretindeki ülkeler arasında meydana gelen ayrımcı uygulamalar ortadan kaldırılarak ülkeleri daha eşit bir zeminde buluşma isteği ile Dünya Ticaret Örgütü meydana gelmiştir. Küresel düzeyde gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin yaşam standartlarını, gelir düzeylerini birbirine yaklaştırmak Dünya Ticaret Örgütü'nün kuruluş amaçları arasında sayılabilir. Nitekim Dünya Ticaret Örgütü, üye devletlerin imzalamış oldukları anlaşmaları geliştirmeleri ve yeni anlaşmalar yapmaları için bu devletleri bir araya getirdiği forumlar oluşturmaktadır. Bu forumlarda sonuçlanan ve imzalanan

⁹² Mitsuo Matsushita vd., **The World Trade Organization: Law, Practice, and Policy**, Oxford University Press, 2015.

⁹³ Amrita Narlikar, **The World Trade Organization**, Oxford University Press, 2005, s. 3.

⁹⁴ Lori Wallach, Michelle Sforza, **Whose Trade Organization? Corporate Globalization and the Erosion of Democracy: an Assessment of the World Trade Organization**, Public Citizen, 1999, s. 17-20.

anlaşmalardan kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümünde ise tek yetkili organ konumundadır.⁹⁵

Dünya Ticaret Örgütü, yukarıda ifade edildiği gibi uluslararası ticareti düzenlemek amacıyla oluşturulmuş bir örgüt olması bakımından ve ülkeler arasında ticari anlamda eşitlik yaratma açısından önemli bir örgüttür. Ancak bunun yanında Dünya Ticaret Örgütü, uluslararası ticareti kontrol ve denetleme konusunda tek yetkili mercii olması ve ülkeleri imzalanan anlaşmalar çerçevesinde kısıtlamasından dolayı eleştirilmektedir.

Öte yandan söz konusu bu üç kuruluş için çıkarılabilecek ortak sonuç, birbirleriyle oluşturdukları entegrasyon çerçevesinde uluslararası ticaretin önünde oluşabilecek engelleri ortadan kaldırmak, uluslararası sermayenin rahat dolaşımını sağlayabilmek adına ülkelere tavsiyelerde ve desteklerde bulunmak ve ülkeleri ekonomik küreselleşme süreçlerinde yapısal uyum politikaları ile birbirine yaklaştırmak olarak ifade edilebilir.

1.3. Uluslararası Ticarete Yönelik Temel Yaklaşımlar

Uluslararası ticaret teorilerinin temeli Adam Smith ve David Ricardo'nun çalışmalarına dayanmaktadır. Bilgi teknolojileri ve küreselleşmenin, üretim ve ticaretin yapısına olan etkileri Adam Smith ve David Ricardo'nun ortaya atmış oldukları teorilerinin tartışılması ve üzerine yeni teorilerin oluşturulmasının yolunu açmıştır. Klasik uluslararası ticaret teorileri, klasik iktisat teorisini “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler ve görünmez el” ile insanların homo-economicus (iktisadi insan) olduğu varsayımına dayanmaktadır. Klasik teoriler üretim faktörlerinden biri olan emeğe büyük önem vermektedirler. Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*'nde emeğin en önemli üretim faktörü olduğunu ve diğer unsurların fiyatını emeğin belirlediğini ifade etmektedir.⁹⁶ Neo-klasik ekonomistler, sermayeyi de bir üretim faktörü olarak görmekte ve bunun kabul edilmesini savunmaktadırlar. Onlara göre, bir ürünün değişim değeri sadece emekle değil, aynı zamanda o ürünün sağladığı faydayla da ilişkilidir. Bu nedenle, hem emeğin hem de

⁹⁵ Özlem Canbeldek Akın, “Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmasında Misilleme Yaptırımı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 16, S: Özel Sayı 2014, 2015, s. 1714-1715.

⁹⁶ Adam Smith, *The Wealth of Nations*, Harmondsworth, Penguin Pub., 1982, s. 44.

faydanın ekonomik teorilerde önemli olduğunu belirtmişlerdir.⁹⁷ 1960'lı yıllarla birlikte bilgi toplumu kavramının temellerinin atılmaya başlanmış olması ile yeni uluslararası ticaret teorilerinin tartışıldığı söylenebilir. Bu teoriler emeğin niteliği, teknolojinin geliştirilmesi ve üretim yapısının değişmeye başlaması sonucunda, klasiklerde büyük ölçüde ihmal edilen bilgi teknolojilerinin zamanla uluslararası ticareti de önemli bir faktör olarak etkilediğini göstermektedir.⁹⁸ Bu noktadan hareketle 18. yy'dan itibaren 21. yy'a ulaşan uluslararası ticaret teorilerinin değişim sürecinin bu başlık altında incelenmesi, konunun içselleştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

1.3.1. Klasik Uluslararası Ticaret Yaklaşımı

Klasik uluslararası ticaret teorilerinin kökenleri Merkantalistlere kadar uzanmaktadır. Merkantalistler bir ülkedeki zenginliğin kaynağını o ülkedeki değerli madenler olarak görmektedir. Merkantalistlere göre dünyadaki servet yani değerli madenlerin sayısı sınırlı ve sabittir. Dolayısıyla uluslararası ticaretin taraflarından biri olan ihracatçının yararına gelişeceğini öne sürmektedirler. Başka bir deyişle Merkantalistlere göre ülkedeki değerli madenlerin özellikle de altının ülke dışına çıkarılmasının önüne engeller konulması gerekmektedir. Çünkü Merkantalistlere göre altın ve diğer değerli madenlerin ülke içerisinde kalması ve bu madenlerin ihraç edilmesi yerine ithal edilmesi ülkelerin gelişmesi için önemlidir.⁹⁹

Klasik iktisadi düşünceye göre, kökenleri merkantalistlere kadar uzanan klasik uluslararası ticaret teorilerinin, Adam Smith'in Wealth of Nations (Ulusların Zenginliği) adlı eserinin 1776 yılında yayımlanması ve ardından D. Ricardo'nun teoriyi geliştirmesi ile başladığı ifade edilmektedir.¹⁰⁰

Smith, Merkantalist düşüncenin aksine dünyadaki servetin sınırlı ve sabit olmadığını, iş bölümü ve uzmanlaşmanın ön plana çıkarılarak uluslararası ticaretin dünyadaki

⁹⁷ Sencer Divitçioğlu, **Değer Üretim ve Bölüşüm**, İstanbul, Ar Basım Yayım ve Dağıtım, 1982, s. 4-5.

⁹⁸ Yusuf Bayraktutan, "Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri", **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 4, S: 2, 2003, s. 175.

⁹⁹ Jacob Viner, **Studies in the Theory of International Trade**, Routledge, London, 2017, s. 3.

¹⁰⁰ Joseph A. Schumpeter, **History of Economic Analysis**, Routledge, London, 1954, s. 318-320.

kaynakların verimliliğini artıracığını, dolayısıyla yalnızca bir tarafın değil, iki tarafın da kazancının artacağını ifade etmektedir. Başka bir deyişle Smith, uluslararası ticaretin, hem ülke, hem de dünya ölçeğinde toplam refahı artıracığı görüşünü savunmaktadır.¹⁰¹ Smith'e göre (Ulusların Zenginliği) bir ülke başka bir ülkeye göre belirli bir malın üretiminde mutlak olarak daha ucuz ve verimli üretim yapıyorsa, o ülke bu üretimde uzmanlaşmalı ve bu mal üzerinde mutlak üstünlüğe sahip olmalıdır. Mutlak üstünlüğe sahip olmadığı malları ise diğer ülkelerden ithal ederek o malların üretimini mutlak üstünlüğe sahip olan ülkelere bırakmalıdır. Her ülke kendi mutlak üstünlüğü olan malları üreterek ve uluslararası ticaret enstrümanlarını kullanarak iş bölümü içinde olmalıdır. Böylelikle üretim daha verimli yapılabilecek ve üretim faktörleri özellikle de emek faktörü ülkeler arasında daha verimli kullanılacaktır. Dolayısıyla dünya refahında da artış sağlanacaktır.¹⁰²

Öte yandan Smith'in en önemli üretim faktörü olarak gördüğü emek ise ülkelerin mutlak üstün oldukları ürünlerin üretimlerinde kullanılacaktır. Smith, uluslararası ticaret sayesinde bir ülkenin mutlak üstün olduğu ürüne olan talebin artması sonucunda o ülkede diğer ürünlerin üretiminde çalıştırılan emeğin mutlak üstün ürün üretilen yerlerde istihdam edilmesi gerektiğini ileri sürer. Başka bir ifadeyle ülkenin mutlak üstün olan ürününe olan talebin dış ülkeler tarafından artması veya azalmasına göre, o ürünü üretmek için istihdam edilen işçi sayısının artırıp azaltılması gerekmektedir.¹⁰³ Böylece ülkeler arasında oluşturulan uluslararası iş bölümü, ülke içindeki işgücünün niteliğini ve yapısını önemli ölçüde etkileyecektir. Ülkelerin istihdam politikaları ve işsizlikle mücadele yöntemleri de mutlak üstünlüğe sahip olunan ürünün üretiminde kullanılacak işgücü sayısına göre belirlenebilir hâle gelmiştir. Bu durum ürünün üretiminin yapıldığı sektörde ücret artışları veya azalışlarına sebep olmuştur.¹⁰⁴ Adam Smith'in ileri sürdüğü teori, bir

¹⁰¹ Smith, **a.g.e.**, s. 44-50.

¹⁰² **A.e.**, s. 44-50.

¹⁰³ Erdal M. Ünsal, **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 12.

¹⁰⁴ Andrew S. Skinner, "Adam Smith (1723 - 1790): Theories of Political Economy", **A Companion to the History of Economic Thought**, Ed. Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, John B. Davis, Blackwell Publishing, USA, 2003, s. 97.

ülkenin ürettiği bir üründe diğer ülkelere göre avantajı yani mutlak üstünlüğü ile ilgilidir. Bununla birlikte teori, bir ürünlerdeki mutlak üstünlük oldukça geçerliliğini korumaktadır.¹⁰⁵ Dolayısıyla uluslararası ticaretin sadece mutlak üstünlüklere dayandırılması, uluslararası ticaretin kapsamını daraltacaktır.

Ricardo, “Principle of Political Economy and Taxation” adlı eserinde mukayeseli (karşılaştırmalı) üstünlükler üzerinde durarak uluslararası ticaretin kapsam daralmasının giderilebileceğini ileri sürmüştür. Ricardo’ya göre bir ülke üretmiş olduğu bütün mallarda diğer ülkelere göre üstün olsa bile uzmanlığını en fazla üstünlüğü olan malın üretimine yoğunlaştırmalı ve daha az üstün olduğu malları diğer ülkelerden ithal etmelidir. Böylece ülkenin daha fazla zenginleşmesi sağlanabilecektir. Bu durum literatürde Ricardocu Mukayeseli (Karşılaştırmalı) Üstünlük olarak adlandırılmıştır. Ricardo da Smith gibi emek faktörünü en önemli üretim faktörü olarak görmekte ve ülke içinde tam mobiliteye sahip, ülkeler arasında ise hareketsiz olduğunu, emeğin homojen olduğunu varsaymaktadır.¹⁰⁶ Ricardo bir ülkenin ekonomisinde iki önemli sektörden söz etmektedir. Bunlar, tarım ve sanayi sektörleridir. Gelişmiş ülkeler sanayi sektöründe, gelişmekte olan ülkeler ise tarım sektöründe üstünlüklere sahiptir. Dolayısıyla ülkeler de bu özelliklerine göre uzmanlaşmalıdırlar. Örneğin İngiltere gibi bir gelişmiş ülke mukayeseli üstünlüğünü sanayi sektöründe gelişen teknolojiyi de kullanarak sermaye birikimini ve büyüme sürecini hızlandırmalıdır. Ricardo ticaret konusunda serbestliği savunmasına karşın, bu serbestlik sınırsız bir serbestliği ifade etmemektedir. Ricardo sadece gerekli mallarda uygulanacak serbest ticarete vurgu yapmaktadır.¹⁰⁷ Ricardo’nun mukayeseli (karşılaştırmalı) üstünlük teorisine gelen eleştiriler genellikle emek faktörünü konumlandırması üzerinden olmuştur. Bununla birlikte Ricardo emeğin ülke içindeki emek piyasalarında tam mobiliteye sahip olduğunu, ülkeler arasında ise bu mobilitenin olmadığını ifade etmektedir. Oysa bu durum günümüz açısından değerlendirildiğinde

¹⁰⁵ Denis P. O’Brien; “Classical Economics”, **A Companion to the History of Economic Thought**, Ed. Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, John B. Davis, Blackwell Publishing, USA, 2003, s.115.

¹⁰⁶ David Ricardo, **Principles of Political Economy and Taxation**, Batoche Book, Ontario, 2001, s. 152-154.

¹⁰⁷ Ünsal, **a.g.e.**, s. 14-15.

geçerliliğini kaybetmektedir. Çünkü, işgücü ne ülke içindeki ne de ülkeler arasındaki emek piyasalarında tam mobiliteye sahiptir.¹⁰⁸ Krugman’a göre Ricardo’nun yanılttığı bir diğer konu ise tam istihdam konusudur. Ricardo, modelin uygulanması ile ülkelerin tam istihdama ulaşacağını varsaymaktadır. Oysa günümüzde bile hâlâ bütün ülkeler için işsizlik en önemli ekonomik problemlerin başında gelmektedir. Başka bir ifade ile Ricardo’nun mukayeseli üstünlükler teorisi emek piyasalarındaki işsizliği Ricardo’nun düşündüğü gibi tam olarak ortadan kaldıramayacaktır. Zira işgücünün ekonomi politikalarında yaşanan değişime olan tepkisi oldukça yavaş gerçekleşmektedir.¹⁰⁹

Özetle; Klasik iktisatçılara göre emek en önemli üretim faktörü olarak görülürken, diğer üretim faktörleri tamamen dışlanmamaktadır. Klasikler doğal kaynakları Allah’ın bir armağanı olarak değerlendirmekte, sermayeyi ise birikmiş emek olarak görmektedirler.¹¹⁰

1.3.2. Heckscher-Ohlin Faktör Donanımı Yaklaşımı

Klasik uluslararası ticaret teorileri önceki başlık altında da ifade edildiği üzere emek faktörünü üretim faktörlerinin en önemlisi olarak görmelerinden ve emek-değer teorisine dayandırmalarından dolayı çokça eleştirilmiştir. Özellikle Smith ve Ricardo’nun başı çektiği klasikçiler ise uluslararası ticaretin daha çok arz yönünü ele almalarından dolayı eleştirilmiştir. Bu bağlamda Neo-klasik iktisatçılar üretim faktörlerinin sadece emek faktörü ile değerlendirilemeyeceğini emek faktörünün yanında, girişimci, sermaye ve doğal kaynakların da önemli bir yeri olduğunu aynı zamanda emeğin homojen olamayacağını, her işçinin değişik nitelik düzeylerine sahip olabileceklerini ifade etmişlerdir.¹¹¹

Neo-klasik iktisatçılar sadece emek maliyeti ile değerlendirme yapmak yerine bütün üretim faktörlerini kapsayan “fırsat maliyeti ya da alternatif maliyet” kavramını

¹⁰⁸ Muntean Mihaela-Carmen, Alexa Ioana-Veronica, Toma Simona Valeria, “Testing the Ricardian Model: Do the Data Confirm the Assumptions?”, **Ovidius University Annals Economic Sciences Series**, C: XIV, 2014, s. 47.

¹⁰⁹ Paul Krugman; “Ricardo’s Difficult Idea Why Intellectuals Don’t Understand Comparative Advantage”, **The Economics and Politics of International Trade Freedom and Trade**, Ed. Gary Cook, Routledge, London, 1998, s. 30.

¹¹⁰ O’Brien, **a.g.e.**, s. 110-115.

¹¹¹ Bayraktutan, **a.g.e.** s. 177-178.

Ricardo'nun teorisine eklemişlerdir.¹¹² Fırsat maliyeti kavramını ilk kez kullanan ve uluslararası ticaret modelini alternatif maliyet üzerine kurgulayan kişi Gottfried von Haberler'dir.¹¹³ Fırsat (alternatif maliyet) maliyeti teorisi kısaca bir malın üretimini artırabilmek için diğer mallardan ne kadar vazgeçildiğini ifade etmektedir. Bir malın maliyeti o malın üretimi için vazgeçilen doğal kaynaklar, sermaye ve girişimci maliyetlerinin toplamına eşittir.¹¹⁴ Görüldüğü üzere Haberler'in fırsat maliyeti teorisi üretim faktörlerinin tamamının maliyetini toplayarak ürünün maliyetinin belirlendiğini ifade etmektedir. Böylece Klasik iktisatçıların emeğin homojen olduğu varsayımı geçerliliğini kaybetmekte, üretim faktörlerinin homojen olup olmaması sorunu ortadan kalkmaktadır. Başka bir ifadeyle üretim süreci içerisinde, bir malın üretilmesine odaklanılarak, diğer olası ürünlerin üretiminden vazgeçilen kaynakların ana ürüne aktarılması vurgulanmaktadır.¹¹⁵

Haberler'e göre Klasik doktrin, emeğin bir ülke içinde tamamen hareketli olduğunu ve bu nedenle de kendisini, üretimin marjinal verimliliğine, ücretine eşit, her yerde aynı olacak şekilde farklı üretim dallarına dağıttığını varsaymaktadır. Bu kural uluslararası ticaret için geçerli değildir çünkü emek ülkeler arasında hareketli değildir. İki endüstri farklı ülkelerdeyse işgücü, bir endüstriden diğerine geçemez ve bu nedenle "İşgücü Maliyeti Arzı" düzenlenemez. Dolayısıyla işgücünün maliyetinin sadece arza göre belirlenebileceği teorisi geçerliliğini kaybetmektedir.¹¹⁶

Bir ülkenin fırsat maliyetini en iyi şekilde gösteren, üretim imkânları eğrisidir. Çünkü bu eğri bir ülkede üretilebilecek çeşitli mallar için alternatif üretim bileşimlerini göstermektedir. Üretim imkânları eğrisi bir ülkede bulunan üretim faktörleri ve teknoloji sabitken üretilebilecek olan maksimum mal ve hizmet bileşimini gösteren egridir. Bu eğri aynı zamanda ülkenin üretim sınırını ve kaynak dağılımının nasıl daha verimli

¹¹² Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika**, 7. Baskı, İstanbul, Beta, 2003, s.14.

¹¹³ Zeynep Köse, **Endüstri İçi Ticaret: Teori ve Uygulama**, İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2018, s. 90.

¹¹⁴ Bayraktutan, **a.g.e.**, s. 178.

¹¹⁵ Karluk, **a.g.e.**, s. 23-24.

¹¹⁶ Gottfried Von Haberler, **The Theory of International Trade With its Applications to Commercial Policy**, London, William Hodge & Company, 1936, s. 127- 128.

yapılabileceğini göstermektedir. Hiç şüphesiz bu eğrinin altında veya üzerinde kalan noktalarda da üretim gerçekleştirilebilmektedir. Ancak bu durum ülke içinde ekonomik etkinliğin sağlanamadığının bir ifadesidir.¹¹⁷

Ricardo'nun ortaya attığı ve diğer Neoklasik düşünürler tarafından geliştirilen karşılaştırmalı (mukayeseli) üstünlükler teorisi 1930'lu yıllarda uluslararası ticaret teorileri alanında kabul gören bir yaklaşım hâlini almıştır. Fakat teorinin uluslararası emek verimliliğindeki farklılıkları göz ardı etmesi ve ülkeler arasındaki fiyat farklılığının nedenlerini açıklayamaması bakımından iki eksik tarafı bulunmaktadır. Bu eksikler iki İsveçli bilim adamı Heckscher ve Ohlin tarafından giderilmeye çalışılmıştır.¹¹⁸ Heckscher-Ohlin teorisi, bir ülke hangi üretim faktörüne ağırlıklı olarak sahipse, üretimi o üretim faktörünün yoğun olarak kullanıldığı mallar üzerinden gerçekleştirdiğini ve bu mallarda karşılaştırmalı üstünlük kazandığını ifade eder. Başka bir ifade ile karşılaştırmalı üstünlükler, ülkelerin üretim faktörlerini kullanma yoğunluğu ve teknolojileri arasındaki farka göre belirlenir. Hecksher-Ohlin Faktör Donanımı Teorisi, uluslararası ticaretin ülkelerin faktör donanımlarına dayalı olarak rekabet üstünlüğü elde ettiğini savunur. Teoriye göre, bir ülke, sahip olduğu üretim faktörleri (emek veya sermaye) açısından yoğunlaştığı üretim alanlarında daha verimli olacaktır ve bu ürünleri ihraç ederek dış ticarete kazanç elde edecektir. Diğer taraftan, daha az sahip olduğu faktörler açısından yoğunlaştığı üretim alanlarında ise daha az rekabetçi olacak ve bu ürünleri ithal ederek dış ticarete avantaj sağlayacaktır. Teoride, faktör hareketliliği, ticaret eşitsizlikleri, endüstriyel yapı ve üretim faktörlerinin etkileşimi gibi karmaşık ekonomik konular ele alınmaktadır. Buna bağlı olarak da teori ekonomik ilişkilerin karmaşıklığını açıklama amacı taşımaktadır.¹¹⁹

Özetle, David Ricardo ve Adam Smith'in uluslararası ticaret teorileri, mutlak ve karşılaştırmalı üstünlük kavramlarına odaklanırken, Hecksher-Ohlin Faktör Donanımı

¹¹⁷ Karluk, **a.g.e.**, s. 23-24.

¹¹⁸ Bayraktutan, **a.g.e.**, s. 178.

¹¹⁹ Ünsal, **a.g.e.**, s. 156.

Teorisi, ülkelerin faktör donanımına ve faktör fiyatlarına dayalı olarak ticaret avantajları elde edebileceğini savunur ve faktör hareketliliğine vurgu yapar.

Heckscher-Ohlin teorisinde üretim faktörlerinden emek ve sermaye ön plana çıkmaktadır. Teoriye göre farklı ülkelerdeki aynı mallar için üretim faktörlerinin de aynı olduğu varsayımı kabul edilmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere “uluslararası ticaret farklı ülkelerin ürettikleri mallarda farklı faktör yoğunlukları kullanıldığı için yapılmaktadır” görüşü bu teoride de kabul görmektedir. Çünkü dünyadaki farklı ülkeler farklı yoğunlukta üretim faktörlerine sahiptir. Örneğin kimi ülkede emek faktörü kimi ülkede ise sermaye faktörü fazladır. Dolayısıyla ülkeler hangi üretim faktörüne daha fazla sahipse o üretim faktörü yoğun üretim yapması ve o malı ihraç etmesi beklenmektedir.¹²⁰ Bu teori, diğer klasik uluslararası ticaret teorilerinden farklı olarak faktör donanımları üzerinden ülkelerin zenginliklerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Faktör donanımına göre bir ülke emek zengini veya sermaye zengini olarak ayrılmakta iken, mallar da emek-yoğun veya sermaye-yoğun mallar olarak birbirinden ayrılmaktadır. Başka bir ifadeyle teori, küresel üretimde, ülkelerin üretim teknolojilerinin homojen olduğunu varsaymaktadır. Teknolojik yenilikler ve inovasyonların getireceği verimlilik artışını göz ardı ederek sabit verimlilik koşullarını kabul etmektedir.¹²¹ Emek-yoğun üretim yapan ve sermaye-yoğun üretim yapan ülkeler birbirleriyle ticaret yaptıklarında ülkelerdeki emek ve sermaye değerlerinde bir artış olacaktır. Başka bir ifadeyle ticaret öncesi ülkelerde birbirinden farklı olan faktör fiyatları birbirine yaklaşılarak eşitlenme eğilimine girecektir. Bu durum iktisat literatüründe “faktör fiyatları eşitliği teorisi” olarak adlandırılmaktadır.

Bayraktutan, çalışmasında; “... uluslararası faktör hareketliliğinin tam olması durumunda faktör piyasalarının sağlayacağı faktör fiyatlarının eşitlenmesi sonucunu, faktör mobilizasyonunun olmadığı koşullarda serbest ticaretin ortaya çıkaracağını ileri sürmektedir. İlk olarak Heckscher tarafından temas edilen faktör fiyatlarının serbest

¹²⁰ Kevin H. O'Rourke, “Heckscher-Ohlin Theory and Individual Attitudes Towards Globalization”, **Eli Heckscher, International Trade, and Economic History**, Ed. Ronald Findlay, Rolf Henriksson, Hakan Lindgren, Mats Lundahl, MIT Press, 2006, s. 107-139.

¹²¹ Bertil Ohlin, **International and Interregional Trade**, Cambridge, Harvard University Press, 1933, s. 7-8.

*ticaretle eşitlenmesi hususunun Ohlin tarafından mutlak eşitlik yerine eşitlik yönünde bir eğilim ...” şeklindeki cümleleriyle ifade etmektedir.*¹²²

Faktör fiyatları eşitliği teorisi ülkelerin gelir dağılımlarını açıklamada etkili bir teoridir ve bu durumu ilk kez Stolper ve Samuelson ortaya atmıştır. Bu teori Stolper ve Samuelson Gelir Dağılımı teorisi olarak da bilinmektedir.

1.3.3. Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Yaklaşımı

Freeman ve Revenga, literatürde istihdam ve uluslararası ticaret arasındaki ilişkide üç tartışmanın olduğunu ifade etmektedirler. Bu tartışmalar istihdam ve uluslararası ticaret için farklı yaklaşımları benimsemişlerdir.¹²³ Bu yaklaşımların ilki yukarıda da bahsedilen Heckscher-Ohlin (HO) modelidir. Bu modelden, işgücü piyasasındaki ücretlerin belirlenebilmesi ve gelir dağılımını açıklamak amacıyla Stolper-Samuelson teoremi üretilmiştir. Bu teori, uluslararası ticaretin ücretler üzerindeki etkisini tartışmaktadır.¹²⁴

Stolper-Samuelson Teorisi, ülkeler arasındaki ticaretin önündeki engeller kaldırılırsa ülke içinde bol olarak sahip olunan üretim faktörünün ulusal gelirdeki payının artacağını, kıt olan üretim faktörünün ise ulusal gelirdeki payının azalacağını ifade etmektedir. Örneğin gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında ticaret yapılırken, gelişmiş ülkeler vasıflı emek-yoğun üretim yaptığı malları ihraç eder. Gelişmekte olan ülkelere de vasıfsız emek-yoğun üretim ile elde edilen malları ithal etmektedir. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerdeki vasıfsız emek-yoğun üretim yapılan ürünlerin fiyatlarında ve vasıfsız işgücünün ücretlerinde bir azalma meydana gelecektir. Stolper ve Samuelson, uluslararası ticaretin ücretler üzerindeki tek belirleyici olduğunu savunur ve ücretler üzerinde oluşan bu baskının uluslararası ticaret yapılan ülkelerdeki ücretler seviyesinde eşitlenene kadar devam edeceğini ileri sürerler. Diğer yandan teoride, ülke içindeki emek piyasasının istihdam üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı ifade edilmektedir. Bu noktadan hareketle

¹²² Bayraktutan, **a.g.e.**, s. 179.

¹²³ Richard Freeman ve Ana Revenga, “How Much Has LDC Trade Affected Western Job Markets?”, **Trade and Jobs in Europe: Much Ado About Nothing?**, Ed. Mathias Dewatripont, Andre Sapir, Khlid Sekkat, Oxford, Oxford University Press, 2004, s. 9-11.

¹²⁴ Leamer Edward E., "Wage Effects of a U.S.-Mexican Free Trade Agreement", **NBER Working Papers**, 1993, s. 147.

Stolper ve Samuelson, “uluslararası ticaretin ülkeler arasındaki faktör fiyatlarını eşitlemesi sonucunda istihdama olan etkisi üzerinde asıl olan ülkeler arasındaki ticarete ilişkin engeller ve teknolojinin ekonomiye olan etkisidir” çıkarımında bulunmaktadır.¹²⁵ Stolper ve Samuelson’e göre uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması halinde ülkede hangi üretim faktörü daha yoğun olarak bulunuyorsa bu üretim faktörüne bağlı üretilen ürünün ulusal gelirdeki payı artacak, kıt üretim faktörüne bağlı üretilen ürünün ise ulusal gelir içindeki payı azalacaktır.¹²⁶ Bu çerçevede hükümetler, uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını ülkedeki gelir dağılımını etkilemede bir politika aracı olarak kullanabilirler. Hükümetlerin uluslararası ticareti serbest bırakmaları ülkenin fazla olan üretim faktörü yararına, koruyucu uluslararası ticaret uygulamalarını kullanması ise az olan üretim faktörünün yararına bir sonuç doğuracaktır. Gelişmiş ülkelerde genel olarak bol üretim faktörü sermaye iken, az olan üretim faktörü emektir. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerdeki işçi sendikaları, korumacı uluslararası ticaret politikalarının uygulanmasını ister. Böylelikle ülkedeki kıt olan emeğin ücretlerinde bir azalma meydana gelmeyecektir. Ancak gelişmiş ülke hükümetleri, Stolper ve Samuelson’un teorisine göre hareket eder ve uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik politikalar izlerse, karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre uzun vadede işçi sınıfı da çıkar sağlayacaktır.¹²⁷

Sonuç olarak değerlendirildiğinde Stolper ve Samuelson’un teorisinde uluslararası ticaretin serbestleşmesinin yani uluslararası ticaretin önündeki engellerin kalkmasının ülkelerin işgücü piyasalarındaki ücret düzeylerinin oluşumunda önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu durum özellikle ülkedeki orta ve alt gelire sahip olan bireyler açısından oldukça önemlidir. Nitekim teoriye göre ülkenin ihraç ettiği malların üretiminde emek-yoğun bir yapı varsa emeğin ücreti artacaktır. Bu duruma ilişkin bir örnek olarak; emek-yoğun üretimin uzak doğu ülkelerine kayması gösterilebilir. Söz konusu bu ülkelerdeki

¹²⁵ Freeman ve Revenga, **a.g.e.**, s. 10.

¹²⁶ Wolfgang F. Stolper, Paul A. Samuelson, “Protection and Real Wages”, **The Review of Economic Studies**, C: 9, S: 1, 1941, s. 59.

¹²⁷ **A.e.**, s. 60-62.

vasıfsız işgücünün ücretlerinin 2008 krizine değin her geçen gün arttığı, krizle birlikte bu işçilerin de ücretlerinde bir geri çekilme sürecinin başladığı görülmektedir.

Öte yandan gelişmiş ülkelere bakıldığında zaman emek-yoğun üretimden daha çok sermaye-yoğun üretim yapıldığı için vasıfsız emeğin değeri aşağıya doğru düşme eğilimindedir. Gelişmiş ülkeler gerekli sosyal güvenlik önlemlerini alarak vasıfsız işgücünün ücretlerini sefalet ücreti seviyesine inmekten korumakta ve asgari ücret uygulamaları ile bu gruba yönelik ücretleri sabitlemeye çalışmaktadır.

1.3.4. Yeni Uluslararası Ticaret Yaklaşımları ve Ekonomik Karmaşıklık İndeksi (ECI)

Buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılabilceği üzere Klasik görüşe sahip iktisatçıların uluslararası ticaretle ilgili görüşleri literatürde büyük bir öneme sahiptir. Ancak özellikle uluslararası ticaretin serbestleşmesi bakımından en önemli teori olan faktör donanımı teorisinin bazı noktalarda yetersiz kalması “Yeni Ticaret Teorileri” olarak bilinen ve eksik rekabet, ürün farklılaşması ve ölçek ekonomilerine önem veren teorilerin tartışılmasına neden olmuştur.¹²⁸ Bu çerçevede farklı yaklaşımlarla açıklanan ve literatürde “yeni uluslararası ticaret yaklaşımları” olarak ele alınan yaklaşımlara yer verilmesinin yanı sıra, uluslararası ticaret literatüründe son 5 yıldır yoğun ilgi gören Hidalgo ve Hausmann’ın ortaya koyduğu ekonomik karmaşıklık indeksine de ayrı bir başlık altında yer verilmesi hem konunun günümüzdeki geldiği noktanın daha net görülmesi, hem de çalışmanın zemini açısından oldukça yerinde olacaktır.

1.3.4.1. Yeni Ticaret Teorileri

Klasik uluslararası ticaret teorilerinin dünyanın gelişim sürecinde uluslararası ticaret dinamiklerini açıklamada yetersiz kalması ve bu noktada farklı açılardan birçok eleştiri alması, yeni ticaret teorilerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede literatürde “yeni ticaret teorileri” olarak ele alınan ve uluslararası ticaretin dinamiklerini günümüz koşullarıyla açıklamaya çalışan teorilerden öne çıkanları; “nitelikli işgücü teorisi”,

¹²⁸ Hasan Alp Özel, “Ticari Serbestleşmenin Teorik Temelleri ve Yeni Ticari Serbestleşme Teorileri”, **Kırklareli Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 1, S: 1, 2012, s. 9.

“teknoloji açığı teorisi”, “ürün dönemleri teorisi” ve “endüstri içi teorisi” olarak sıralamak mümkündür.

Yeni ticaret teorilerinden ilki Keesing ve Kenen’in geliştirmiş oldukları “Nitelikli İşgücü Teorisi”dir. Bu teori daha çok nitelikli işgücü tarafından üretilen ürünlerle ilgili olması bakımından (başka bir ifadeyle sermaye-yoğun üretimi temel alması bakımından) “neo-faktör donanımı” teorisi olarak da ifade edilmektedir.¹²⁹ Teoriye göre nitelikli işgücünün yoğun olarak bulunduğu ülkelerin uzmanlaştığı alan, genellikle vasıflı işgücünün ürettiği mallardır. Diğer taraftan vasıfsız işgücünün yoğun olduğu ülkelerin uzmanlık alanında bu işgücünün ürettiği mallar olmaktadır. Keesling’e göre vasıflı işgücü sadece uluslararası ticareti belirlemede etkin rol oynamamakta, aynı zamanda ülkenin ekonomik büyümesine de büyük bir etki yapmaktadır.¹³⁰ Teoriye göre nitelikli işgücü-yoğun üretim yapan bir ülkenin uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırmasıyla, ürettiği malın fiyatında bir artış gözlenecektir. Dolayısıyla nitelikli işgücünün ücretleri artacaktır. Keesling’in teorisi Hecksler-Ohlin Teorisi’ne beşeri sermayeyi de ekleyerek uluslararası ticareti açıklamaktadır.¹³¹

Yeni ticaret teorilerinin ikincisi olan “Teknoloji Açığı Teorisi”, sanayileşen ülkeler arasındaki ticaretin büyük bir bölümünün yeni teknoloji ve üretim tekniklerinin kullanılması ile yapıldığı üretim süreçlerine dayanmaktadır.¹³² Başka bir ifadeyle bu teoride öne sürülen, yeni teknolojiyi kullanarak geliştirilen yeni ürün ve üretim şekillerinin sahibi olan ülkenin bu üretim tekniğinden ortaya çıkan malın ilk ihracatçısı olacağıdır. Fakat bu ülkeler için bir dezavantaj söz konusudur. Bu dezavantaj, teknolojinin diğer üretim faktörlerine de bol miktarda sahip olan ülkeler tarafından öğrenildiğinde ve üretim tekniğinde kullanılmaya başlandığında doğal olarak ilk üreticiden daha ucuz üretim yapacak ve ilk üretici olan ülke bu sefer ithalatçı konumuna düşecektir. Dolayısıyla bu

¹²⁹ Bayraktutan, **a.g.e.**, s. 180.

¹³⁰ Donald B. Keesing, “Labor Skills and International Trade: Evaluating Many Trade Flows with A Single Measuring Device”, **The Review of Economics and Statistics**, C: 47, S: 3, 1965, s. 292-294.

¹³¹ Özel, **a.g.e.**, s. 10.

¹³² Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, İstanbul, Güzem Yayınları, 2009.

lkeler sürekli olarak AR-GE sistemlerini geliştirerek yeni üretim tekniklerini ve ürünleri aramalıdırlar.¹³³

Rayond Vernon'un "Product Cycle" (rn Dönüşümleri) başlıklı makalesinde ortaya koyduğu ve Posner'in Teknoloji Açığı Teorisi'nin gelişmiş bir biçimi olan ürün dönemleri teorisi bir başka yeni uluslararası ticaret teorisidir. Teoriye göre ürünü ilk üreten ülke önce iç pazara ürünü sunar ve sonrasında ürünün dışa açılmasını sağlar. rn ihraç eden lkelerden bu ürünü daha düşük maliyetle üretmeye başlayan ülkeler ürünün ihracında daha büyük bir paya sahip olmaya başlar. Bu durumda ürünü ilk üreten yenilikçi ülke, üretimi daha ucuz yapılabildiği ülkeye bırakmalıdır. Vernon, teorisinde, ürünün 3 aşamadan geçtiğini bu 3 aşamanınsa yeni ürün, olgunlaşan ürün ve standartlaşan ürün olduğunu savunur.¹³⁴ ürün dönemleri teorisinin en önemli özelliği, çokuluslu şirketlerin ithalat ve ihracattaki konumuna vurgu yapmasıdır. rn veya hizmet ilk başta gelişmiş ülkede üretilerek geliştirilir ve diğer ülkelere ihraç edilir; ihraç eden ülkeler ürünün teknolojisini öğrenip kendileri daha ucuz üretim yapmaya başladıklarında kitlesel üretim gerçekleşebilir hâle gelir. Dolayısıyla bu ürün artık emek maliyetinin daha düşük olduğu gelişmekte olan ülkede üretilerek bu ülkeden diğer ülkelere ihraç edilmeye başlar. Bu teori, yeni sanayileşen ülkelerin ihracattaki yerlerinin ve performans tespitinin yapılması bakımından önemlidir.¹³⁵

Klasik uluslararası ticaret teorileri, ticaretin maml mallar ve birincil mallar arasında olduğunu varsayar. Oysa II. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan çalışmalar ülkeler arasındaki ticaretin sadece birincil mallar ve maml mallar arasında yapılmadığını göstermektedir. Bu araştırmalara göre uluslararası ticaretin büyük bir bölümünün maml malların değişimi yoluyla gerçekleştiği şeklindeyir. Dolayısıyla bir başka yeni uluslararası ticaret teorisi olan "Endüstri İçi Teori" klasik uluslararası ticaret teorilerinin bu açığını

¹³³ Michael V. Posner, "International Trade and Technical Change", **Oxford Economic Papers New Series**, C: 13, S: 3, s. 323-341.

¹³⁴ Raymond Vernon, "International Investment and International Trade in the Product Cycle", **The Quarterly Journal of Economics**, C: 80, S: 2, 1966, s. 190-207.

¹³⁵ Bayraktutan, **a.g.e.**, s. 181.

kapatmaya yönelik olarak geliştirilmiştir.¹³⁶ Günümüzde uluslararası ticaret incelendiğinde, farklı ürün gruplarının ticaretinden çok, aynı ürün gruplarının değişimi üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir.¹³⁷ Linder ise çalışmasında endüstri içi ticareti “temsili talep teorisi” ile açıklamaya çalışmıştır. Buna göre “ülkeler kişi başına düşen milli gelirleri benzer düzeyde ise birbirleri ile ticaret yapmaktadır; dolayısıyla üretici dış talepten önce ülke içindeki talebi dikkate alır.” Temsili talep teorisi, farklılaştırılmış mal, ölçek ekonomileri ve azalan maliyetler gibi sanayi üretimi ve teknolojik gelişmeleri içeren kavramlara dayanmaktadır. Nitekim üretimin artması sonucu ortalama maliyetlerin düşmesinin arkasında yatan neden, ölçek ekonomileri ve azalan maliyet yapısıdır. Dolayısıyla daha fazla kâr elde edebilmek için daha fazla üretim yapılmalı ve bunlar da daha büyük pazarlarda satılmalıdır.¹³⁸

Yukarıda anlatılan yeni uluslararası ticaret teorilerinin gelişmesinin en önemli nedenlerinden biri, dünya genelinde büyük değişikliklere sebep olan bilginin artan önemi ve bilgi toplumuna geçiş sürecidir. Bilgi toplumuna geçişle birlikte ülke ekonomilerinde de değişiklikler olmuştur. Özellikle 1980’li yıllarla birlikte kullanılmaya başlanan yeni ekonomi kavramı ile yeni teoriler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu teorilerin genel olarak ülkelerin, şirketlerin araştırma-geliştirme tekniklerine önem vermeleri ve teknolojik gelişmeleri yakından izleyerek, bunları üretim süreçlerine uygulamaları sonucunda oluşturulduğu açık bir şekilde görülmektedir. Nitekim teknolojik gelişmelerin üretim faktörlerinin fiyatları üzerindeki etkisini, Krugman 2000 yılında yaptığı çalışmada açıklamıştır.¹³⁹

Günümüzdeki uluslararası ticaretin yapısı, artık klasik ekolün üzerinde durduğu salt emek ve sermaye ağırlıklı üretilen ürünlerin değişiminden oluşmamaktadır. Klasik teoriler ülkelerin aralarında gerçekleştirdikleri ticareti, ülkelerin farklı faktörlere farklı oranlarda

¹³⁶ Nazım Öztürk, **Dış Ticaret Kuram Politika Uygulama**, Bursa, Ekin Basım Yayın, 2012, s. 31-32.

¹³⁷ Özel, **a.g.e.**, s. 16-17.

¹³⁸ Bayraktutan, **a.g.e.**, s. 181-182.

¹³⁹ Paul Krugman, “Technology, Trade and Factor Prices”, **Journal of International Economics**, C: 50, 2000, s. 51-71.

sahip olması bakımından karşılıklı bir yarar elde etmesi olarak değerlendirmektedir. Oysa artık uluslararası ticaret, araştırma-geliştirme çalışmaları, teknolojinin üretimde kullanılması, ölçek ekonomileri konusundaki liderlik üzerinden yapılmaktadır. Dolayısıyla klasik görüşe göre yorum yapılacak olursa, artık ülkelerin bir ürünün üretiminde uzmanlaşması durumu, üretimde kullanılan teknolojinin ne kadarına sahip olduğu ile ilgilidir. Başka bir ifade ile artık ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğün kaynağı, ülkelerin elde etmiş oldukları bilgidir.¹⁴⁰

1.3.4.2. Ekonomik Karmaşıklık İndeksi (ECI)

Ekonomik büyüme ve kalkınmaya ilişkin iktisat teorileri, bir ülkenin tüm üretimini tek bir toplam değişken olan gayri safi yurt içi hâsıla (GSYİH) üzerinden açıklamaktadır. Ancak ülkelerin ekonomik gelişmişliğini karakterize eden temel yapıda üretimin karmaşıklığının olduğu görülmektedir. Nitekim Hausman ve Hidalgo'nun vurguladığı gibi gelişmiş ülkeler üretimlerinde son derece sofistike ürünler üretirken, gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkeler, az çeşitli ve görece ilkel sayılabilecek ürünler üretmektedir.¹⁴¹ Dolayısıyla Inoua'nın ifadesiyle bir ülkenin gelişmişlik seviyesi değerlendirilirken ister klasik, ister yeni ekonomi teorileri olsun, temelde göz önüne alınan, ülkenin ürettiği ürün sayısı ve çeşitliliğidir. Fakat bu görüş her ne kadar temel bir düşünce olsa da ülkelerin uzmanlaşmasında uluslararası refahı temel alan ekonomik geleneğe karşı çıkmaktadır.¹⁴²

Adam Smith'in iktisadi düşüncesine göre ulusların zenginliğinin sırrı işbölümü ile ilgilidir. Ekonomik verimlilik ise insanların ve firmaların farklı alanlarda uzmanlaşmaları ile ilişkilidir. Ancak bu işbölümü pazarın kapsamı ile sınırlıdır. Dolayısıyla, pazar ne kadar büyük ise ve pazarda ne kadar çok katılımcı varsa, uzmanlaşma ve işbölümü o kadar geniş kapsamlı olur. Bu da, zenginlik ve kalkınmanın, bir ekonomiyi oluşturan artan sayıdaki bireysel faaliyetler arasındaki etkileşimlerden ortaya çıkan karmaşıklıkla ilgili

¹⁴⁰ Bayraktutan, a.g.e., s. 182-184.

¹⁴¹ Cesar Hidalgo, Ricardo Hausmann, "The Building Blocks of Economic Complexity", **Proceedings of the National Academy of Sciences**, 2009, S: 26, s. 10570-10575; Ricardo Hausman, Cesar Hidalgo, **The Atlas of Economic Complexity: Mapping Paths to Prosperity**, Cambridge, MIT Press, 2014.

¹⁴² Sabiou Inoua, **A Simple Measure of Economic Complexity**, Working Papers 21-11, Chapman University, Economic Science Institute, 2021.

olduğunu göstermektedir.¹⁴³ Bu durumda Hidalgo ve Hausmann 2009 yılındaki çalışmalarında şu soruyu sormaktadırlar: “Eğer bütün ülkeler küresel ölçekte birbirlerine entegre olmuş, aynı pazarda girdi ve çıktı aracılığıyla birbirlerine bağlı bir işbölümü, uzmanlaşma içinde hareket ediyorsa, neden son iki yüzyılda ülkeler arasında kişi başına düşen GSYİH farklılıkları vardır?” Bu sorunun olası cevabı işbölümünden kaynaklı mülkiyet hakları, düzenleme, altyapı, özel işgücü yetenekleri gibi bireysel faaliyetlerin, başka bir deyişle işgücü yetkinliklerinin ithal edilemeyeceğidir. Bu nedenle, bir ülkenin üretkenliği, mevcut ticarete konu olmayan “yeteneklerinin” çeşitliliğinde yatar ve bu nedenle, ülkeler arası gelir farklılıkları, bir ülkede bulunan yetenek çeşitliliği ve bunların etkileşimleriyle ölçülen ekonomik karmaşıklıkta farklılıklarla açıklanabilir.¹⁴⁴

Ekonomik karmaşıklık indeksi, genel olarak üretim sisteminde gerçekleşen bilgi yoğunluğu olarak ifade edilmektedir.¹⁴⁵ Literatürde Dam ve Frenken’in ifade ettiği gibi, ekonomik kalkınmada ekonomik karmaşıklığın önemli etkilerinin olduğu gözlenmektedir.¹⁴⁶ Ancak bu etkileri ölçmek ekonomistler için oldukça zordur.¹⁴⁷ Bu sebeple Hidalgo ve Hausmann’ın ortaya çıkarmış olduğu ekonomik karmaşıklık indeksi ekonomistler arasında oldukça ilgi gördü ve sıklıkla kullanılmaya başlandı.¹⁴⁸ İktisat literatürü incelendiğinde ekonomik karmaşıklık düşüncesinin uzun bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir.¹⁴⁹ Nitekim Marchionatti’ye göre Keynes, iktisadi düşüncesini

¹⁴³ Smith, **a.g.e.**, s. 44-50.

¹⁴⁴ Cesar Hidalgo, Ricardo Hausmann, “The Building Blocks of Economic Complexity”, **PNAS**, C: 106, S: 26, 2009, s. 10570.

¹⁴⁵ Hidalgo, Hausmann, **a.g.e.**, 2009.

¹⁴⁶ Alje van Dam, Koen Frenken, Variety, Complexity and Economic Development, Res. Policy 103949, 2020.

¹⁴⁷ Hidalgo, Hausmann, **a.g.e.**, 2009.

¹⁴⁸ Athanasios Lapatinas, “The Effect of The Internet on Economic Sophistication: An Empirical Analysis”, **Economic Letters**, S: 174, 2019, s. 35–38; Umer Shahzad, vd., “Investigating The Nexus Between Economic Complexity, Energy Consumption and Ecological Footprint For The United States: New Insights From Quantile Methods”, **Journal of Cleaner Production**, S: 279, 2021, s. 1-14; Phuc Canh Nguyen vd., “The Natural Resources Rents: Is Economic Complexity a Solution for Resource Curse?”, **Resour. Policy** C: 2, S: 69, 2020, s.1-13.

¹⁴⁹ David Colander, **Complexity and the History of Economic Thought**, London, Routledge, 2000, s. 33-42.

savunurken ekonomik karmaşıklık sorununu dikkate aldığını ifade etmektedir.¹⁵⁰ Karmaşıklığa ilişkin görüşler incelendiğinde Sonis ve Hewings çalışmalarında sektörler, faaliyetler ve bölgeler arasındaki alışverişten kaynaklı bir ağ oluştuğunu ve bu ağın hiyerarşik olarak ayrışabileceği sonucuna ulaşımlardır.¹⁵¹ Albin ve Foley'e göre ise ticaret verilerinden, gelir ve parasal temelli olmayan ekonomik karmaşıklık düzeylerine ilişkin bir ölçek oluşturulabilir.¹⁵² Ekonomik karmaşıklık yeni bir yaklaşım olarak karmaşıklık teorisinin¹⁵³ geliştirilmesinin bir sonucu olarak ekonomi literatüründe yeniden etkinlik göstermeye başlamıştır.¹⁵⁴ Ekonomik karmaşıklık indeksinin 2009 yılında Hidalgo ve Hausman ve ECI+'ın 2013 yılında Tacchella vd.¹⁵⁵ tarafından tanıtılması, literatürde ekonomik karmaşıklık düşüncesinin yaygınlaşmasında etkili olmuştur.¹⁵⁶ Hidalgo ve Hausman'a göre ekonomik karmaşıklık bir ürün sisteminde gerçekleşen bilgi miktarıdır ve ekonominin uygunluğunu, rekabetçiliğini göstermektedir. Buna göre ECI iki ana bileşen üzerinden hesaplanmaktadır. Bunlar, çeşitlendirme ve her yerde bulunmadır.¹⁵⁷ Lapatinas ise ekonomik karmaşıklığı bilgi geliştirme ve daha sofistike ürünler üretmeyi öğrenme, dolayısıyla, ekonomik gelişmeyi takip edebilme olarak açıklamaktadır.¹⁵⁸

Yeni bir yaklaşım olarak ekonomik karmaşıklığın itici güçlerine ilişkin çalışmalara bakılacak olursa; 2020 yılında Nguyen vd. finansal gelişme ve patentlerin ECI ve ECI+

¹⁵⁰ Roberto Marchionatti, "J.M. Keynes, Thinker of Economic Complexity", **History of Economic Ideas**, C: 18, S: 2, 2010, s. 115–146.

¹⁵¹ Michael Sonis, Geoffrey J.D. Hewings, "Economic Complexity as Network Complication: Multiregional Input–Output Structural Path Analysis", **The Annals of Regional Science**, C: 32, S: 3, 1998, s. 407–436.

¹⁵² Peter Albin, Duncan K. Foley, **Barriers and Bounds To Rationality: Essays on Economic Complexity and Dynamics in Interactive Systems**, New Jersey Princeton, Princeton University Press, 2018.

¹⁵³ Steven N. Durlauf, "Complexity and Empirical Economics," **Economic Journal**, C: 115, S: 504, 2005, s. 225–243.

¹⁵⁴ Colander, **a.g.e.**, s. 33.

¹⁵⁵ Andrea Tacchella, vd., "Economic Complexity: Conceptual Grounding of a New Metrics for Global Competitiveness", **Journal of Economic Dynamics & Control**, C: 37, S: 8, 2013, s. 1683–1691.

¹⁵⁶ Phuc Canh Nguyen, Thanh Dinh Su, "Economic Integration and Economic Complexity: The Role of Basic Resources in Absorptive Capability in 40 Selected Developing Countries", **Economic Analysis and Policy**, C: 71, 2021, s. 611.

¹⁵⁷ Hidalgo, Hausmann, **a.g.e.**, 2009, s. 10571.

¹⁵⁸ Lapatinas, **a.g.e.**, s. 35.

üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmaya göre 1995'ten 2017'ye kadar 52 ekonomiden oluşan bir örnekleme değişkenler arasında çift yönlü nedenselliklerin ve uzun vadeli bir eşbütünleşmenin varlığı saptanmıştır. Ayrıca, finansal gelişmenin karışık etkileri varken, patentlerin ekonomik karmaşıklık üzerindeki olumlu etkisini vurgulamışlardır.¹⁵⁹ Bir başka çalışmada Bahar ve arkadaşları, daha yüksek doğum yeri çeşitliliği ile ekonomik karmaşıklığın doğrusal ilişki içerisinde olduğunu tespit etmişlerdir.¹⁶⁰ Sepehrdoust vd., doğrudan yabancı yatırım girişlerinin, ticaret özgürlüğünün ve sermaye yatırımının, 2002'den 2017'ye kadar Orta Doğu'nun gelişmekte olan ülke ekonomilerinde ekonomik karmaşıklığın olumlu itici güçleri olduğunu belirtmektedir.¹⁶¹ Bunun yanında, ekonomik karmaşıklığın ülkelerin gelişimine olan etkisinin az olduğunu gösteren çalışmaların da literatürde mevcuttur. Örneğin, Gao ve Zhou, 2018 yılındaki çalışmalarında, Çin'deki bölgesel ECI'nin otuz yılda görece istikrarlı olduğunu belirlemişlerdir.¹⁶² Ivanova vd.'nin 2017 yılında yapmış oldukları çalışmalarda, 2000-2014 döneminde 34 OECD ülkesi, BRICS ülkeleri ile Arjantin, Hong Kong, Endonezya, Malezya, Romanya ve Singapur için ECI ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki bulunamamıştır.¹⁶³ Bununla birlikte sonuç olarak ekonomik karmaşıklık ile uluslararası ticaretin serbestleşmesi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Nitekim yapılan çalışmalar, ticaret faaliyetlerinin gelişmekte olan ülkelere üretim sistemi üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamaktadır. Bu durum, küreselleşmenin ana akım

¹⁵⁹ Phuc Canh Nguyen, Christophe Schinckus, Thanh Dinh Su, "The Drivers of Economic Complexity: International Evidence from Financial Development and Patents", **International Economics**, C: 164, 2020, s. 140-150.

¹⁶⁰ Dany Bahar, Hillel Rapoport, Riccardo Turati, "Birthplace Diversity and Economic Complexity: Cross Country Evidence", **Research Policy**, 2020, <https://doi.org/10.1016/j.respol.2020.103991>.

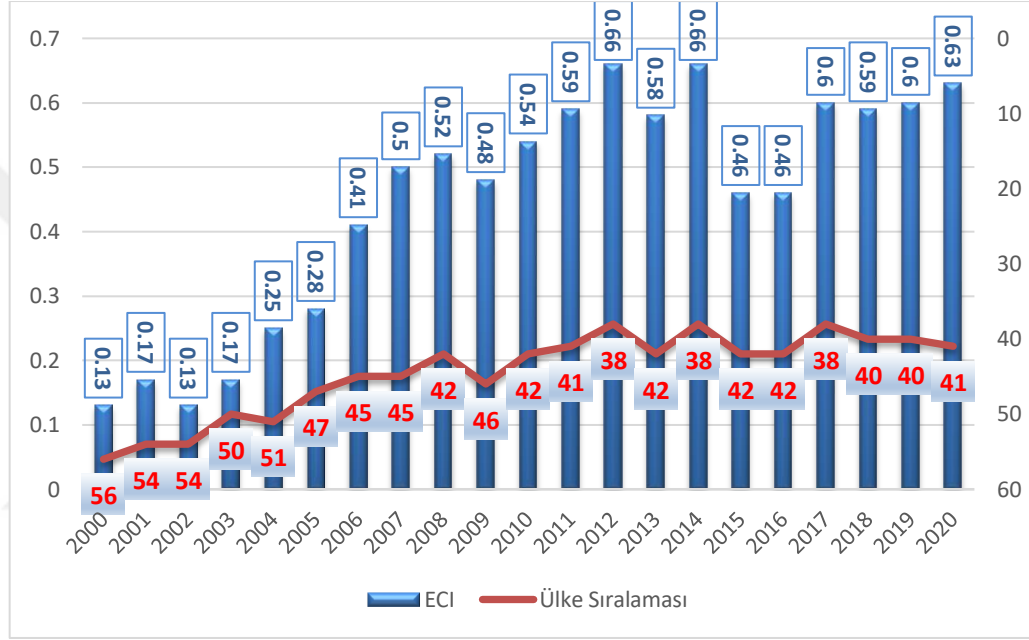
¹⁶¹ Hamid Sepehrdoust, Raziieh Davarikish, Maryam Setarehie, "The Knowledge-Based Products and Economic Complexity in Developing Countries", **Heliyon**, C: 5, S: 12, 2019, s. 1-11.

¹⁶² Jian Gao, Tao Zhou, "Quantifying China's Regional Economic Complexity", **Physica A: Statistical Mechanics and its Applications**, C: 492, S: 15, 2018, s. 1591-1603.

¹⁶³ Inga Ivanova vd. "Economic and Technological Complexity: A Model Study Of Indicators of Knowledge-Based Innovation Systems", **Technological Forecasting and Social Change**, C: 120, 2017, s. 77-89.

teorileriyle tutarlıdır.¹⁶⁴ Bu çerçevede Türkiye'nin durumu hakkında bir değerlendirme yapmak üzere aşağıdaki Şekil 1 hazırlanmıştır.

Şekil 1: Türkiye'nin 2000-2020 Yılları Arası ECI Değerleri ve Ülke Sıralamalarındaki Yeri

Kaynak: ATLAS of Economic Complexity internet sayfasında yer alan verilerden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır. (Çevrimiçi), <https://atlas.cid.harvard.edu/rankings> Erişim Tarihi: 03.10.2022

Şekil 1’de Türkiye’nin 2000-2020 yılları arasında ekonomik karmaşıklık indeks değerleri ve ülke sıralamalarındaki yeri gösterilmektedir. ECI perspektifinde 2000 yılında 0,13 seviyesinde hesaplanan ECI değerinin, 2003 yılında ülke genelinde yaşanan teknolojik gelişmelerle doğru orantılı bir biçimde yaşanan üretim yapısının değişimi sonucu, ECI değerinin yukarı doğru ivmelenmeyle 2012 ve 2014 yıllarında 0,66 seviyesine ulaştığı izlenmektedir. 2015 ve 2016 yıllarında ECI değerleri her ne kadar 0,46 düzeyine kadar gerilemiş olsa da, yeniden toparlanmayla birlikte 2020 yılında 0,63’e ulaştığı görülmektedir. Yine Şekil 1’de, Türkiye’nin ECI değerleri ölçeğinde ülke skorlarına da yer verilmektedir. Buna göre 2000 yılında 100 ülke arasında Türkiye 56. sırada yer

¹⁶⁴ Phuc Canh Nguyen, Thanh Dinh Su, **a.g.e.**, s. 618.

almıştır. 2003 yılında ise 50. sıraya yükselmiştir. 2017 yılına kadar yükselişini dalgalı bir şekilde de olsa 38. Sıraya kadar çıkaran Türkiye, daha sonraki yıllarda bir miktar gerilemeyle, sonunda 2020 yılında 41. sıraya geldiği izlenmektedir. Bu çerçevede Türkiye açısından genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; ECI değerinin en yüksek ve en düşük değerleri olan 2,85 ve -2,77 seviyeleri dikkate alındığında, Türkiye'nin 0,63 ECI değeri ile sofistike üretimde orta düzeyde bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ticaretin serbestliğinin, gelişmiş sermaye mallarının ithalatı yoluyla teknoloji transferine yol açtığı söylenebilir. Bu tür sermaye malları ithalatı aynı zamanda ihracat gelirlerindeki büyümeyi ve yabancı sermaye girişlerini artırır. İçsel büyüme modeline göre, ticaret özgürlüğüne geçiş sırasında teknoloji, ihracatın yanı sıra GSYİH'nın büyümesinde önemli bir rol oynamaktadır. Âtıl kaynakların kullanımı yoluyla ihracatta bir artış, GSYİH'da bir artışa yol açabilir. Serbestlik etkisindeki ithalattaki artış, aynı zamanda yabancı sermaye mallarının satın alınmasını sağlamakta ve teknolojik ilerlemeyi iyileştirmektedir. Son olarak, ülkeler ekonomik karmaşıklığa odaklanarak onu etkileyen en önemli faktörleri belirlemeli, birikmiş bilgi ve beceri ile yeteneklerin ortaya çıkmasının yolunu açmalıdırlar.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Hamid Sepehrdoust, Razieh Davarikish, Maryam Setarehie, **a.g.e.**, s.4.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET VE İŞSİZLİK ÖRÜNTÜSÜ: BEVERIDGE EĞRİSİ

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi, hem klasik hem de yeni ticaret yaklaşımlarından anımsanacağı gibi işgücü piyasasında önemli etkilere ve tedirginliklere neden olmaktadır. Bu tedirginliklerin başında ise işsizlik gelmektedir. Nitekim negatif bir durumu ifade eden işsizlik göstergeleri, politika yapıcılar tarafından oldukça önemsenmektedir. Bu açıdan işsizlikle mücadelede, onun hangi türü ile mücadele edileceğinin belirlenmesi son derece önemlidir. Ancak işsizlik türlerindeki teorik ayrımlar, pratik hayatta görüldüğü kadar kolay yapılamamaktadır. Bu amaçla kullanılan araçların başında Beveridge Eğrisi gelmektedir.¹⁶⁶ Açık işler ile işsizlik arasındaki ilişkiyi gösteren Beveridge Eğrisi tez çalışmasının zeminini oluşturmakta olup, ikinci bölümde uluslararası ticaret, işsizlik ve Beveridge Eğrisi ilişkisi üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulacaktır.

2.1. Uluslararası Ticaret Ve İşgücü Piyasaları İlişkisi

Uluslararası ticaretin serbestleşmesinin işgücü piyasalarına, ülkelerin kendi iç dinamiklerine göre olumlu ya da olumsuz etkileri olduğu görülmektedir. Bununla ilgili araştırmaların önemli bir bölümü uluslararası ticaretin serbestleşmesinin kısa dönemde işsizliği arttırdığı yönünde bir kanaat oluştururken; uzun dönemde ülkelerin işgücü piyasalarına, -işçilerin niteliklerini artırmaları nedeniyle- olumlu etkisi olduğu yönündeki görüşü savunan araştırmalar da vardır. Literatürde uluslararası ticaret ve işgücü piyasaları arasındaki ilişkide kesin bir kanının oluşamamasının nedeni, yöntemdeki ve veri toplamadaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda her ülkenin işgücü piyasasının kendi dinamiklerinin olması da konuyla ilgili genel-geçer bir kanı oluşturmayı zorlaştırmaktadır. Tez çalışmasının bu bölümünde uluslararası ticaret ve işgücü piyasaları ilişkisi, işsizlik ve açık işler bağlamında Beveridge Eğrisi, Beveridge Eğrisi üzerindeki hareketlerin anlamsal boyutu ve Türkiye’de Beveridge Eğrisine ilişkin yapılan çalışmalardan önemli izlenimler açıklanmaya çalışılacaktır.

¹⁶⁶ M. Kemal Biçerli, *Çalışma Ekonomisi*, İstanbul, Beta Yayınları, 9. Bs., 2016.

2.1.1. Uluslararası Ticaret ve Çalışma Standartları

Literatürde çalışma standartları ile uluslararası ticaret ilişkisini inceleyen önemli tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmalar uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile ortaya çıkan çalışma standartlarının genel olarak çalışanlar için ahlaki ve sosyal açıdan sorunlu yapısına ilişkindir. Çalışma standartları kavramına epistemolojik olarak bakıldığı zaman birbiri ile oldukça farklı anlamlara gelen iki ifade ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki çalışanların çalışma şartlarını ve istihdam ilişkilerini ifade ederken, ikincisi ülkelerin çalışma şartlarının belirli standartlarda buluşturulması ile ilgili kurallar oluşturmaya yönelik olduğu görülmektedir.¹⁶⁷

Küreselleşmenin kendisini iyiden iyiye belli ettiği 1960'lı yıllarla birlikte gelişmiş ülkelerdeki çalışma şartları ve iş kanunlarının katılıklarından kurtulmak isteyen emek-yoğun endüstrilerde üretim yapan işverenler artık yatırımlarını işgücünün daha ucuz ve çalışma standartlarının daha düşük olduğu gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru yapmaya başlamıştır.¹⁶⁸ Böylelikle uluslararası ticaretin gelişimi ve etkinliği artma eğilimi göstermiştir. Sosyal politika ve endüstri ilişkileri literatüründe, sermayenin, emeğin ucuz ve çalışma standartlarının düşük olduğu ülkelere yaptığı yatırımların ortaya çıkardığı sonuçlara ilişkin çalışma şartlarının belirli bir düzene konulması üzerinde çokça tartışma yapılmıştır. Böylelikle çalışma standartları ile uluslararası ticaretin serbestleşmesi arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğine dair literatürde iki farklı temel yaklaşımın olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, tüm ülkelere uygulanabilecek yasal bir sınırın çizilmesi ve bu sınırı ihlal eden ülkelerin ticari yaptırımlarla karşılaşmasına yönelik olan görüştür. Bu görüş gelişmiş ülkelerin sendikaları, hükümetleri ve işçi haklarını savunan örgütler ve kısmen de olsa ILO tarafından da benimsenmektedir. İkinci görüş ise bir ülkeye yatırımlarını kaydırması için bazı ticari ayrıcalıklar tanınıyorsa bu ticari ayrıcalıklara ilişkin kuralların o ülkede uygulanmaması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Başka bir ifade ile Heckscher-Ohlin'in teorisinde ifade ettiği faktör donanımlarının

¹⁶⁷ Zeki Parlak, "Küreselleşme ve Çalışma Standartları", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 9, S: 2, 2004, s. 52-53.

¹⁶⁸ Winfried Ruigrok, Rob Van Tulder, *The Logic of International Restructuring*, London, Routledge, 1995, s. 134.

Ülkelerin karşılaştirmalı üstünlüklerinin temeli olduğu ve bunun ticaret açısından önem taşıdığı ve dolayısıyla çalışma standartlarında ülkeler arasındaki farklılıkların ortaya çıkmasının normal olduğu üzerinedir.¹⁶⁹

Uluslararası ticaret ile çalışma standartları arasında bir norm birliğinin oluşturulmasını sağlamak, hükümet temsilcisi ve sendikalar tarafından olduğu kadar, politik ve ahlaki değerler açısından da önemli bir konudur. Bu görüşü savunan taraflarca uluslararası ticaretin serbestleşmesinin, işgücü üzerinde üç farklı probleme yol açacağı ileri sürülmektedir. Bu görüşler şöyle sıralanabilir:

- i. Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan düşük çalışma şartları ve eksik sosyal korumanın ihracat fiyatlarını etkileyeceği ve buna bağlı olarak çalışma şartları iyi olan gelişmiş ülkelerdeki emek ve mal piyasalarında birtakım eşitsizlikleri ortaya ıkaracağıdır.¹⁷⁰
- ii. İkinici olarak, çalışma şartlarının iyi ve iş kanunlarının koruyucu olduğu ülkelerdeki sermayenin yatırımlarını, üretim maliyetlerini düşürme isteğine bağlı olarak, çalışma standartları düşük olan ülkelere kaydırmak istemesi ile ilişkilidir. Bu durum çalışma standartları düşük olan ülkelerde üretilen malları ithal eden gelişmiş ülkelerdeki yatırımcıların bu ülkelerle rekabet etme isteğinden kaynaklı olarak çalışma standartlarının diğer ülkelere getirilmesi yönünde hükümetlere politik baskı oluşturacağı şeklindedir.¹⁷¹
- iii. nc olarak, çalışma standartlarının iyi olduğu gelişmiş ülkelerdeki vasıfsız işgücünün, diğer lkeadaki ucuz işgücünün rekabetine karşılık verememesi sonucunda işsiz kalacağı ve buna bağlı olarak istihdam alanlarının da daralması sonucu, lke içinde gelir dağılımında eşitsizliğin ortaya ıkacağı şeklindedir.¹⁷²

¹⁶⁹ Parlak, **a.g.e.**, s. 59.

¹⁷⁰ Steve Charnovitz, "The Influence of International Labour Standards on the World Trading Regime", **International Labour Review**, C: 126, S: 4, 1987, s 568.

¹⁷¹ Morley Gunderson, "Harmonisation of Labour Policies Under Trade Liberalisation", **Industrial Relations**, C: 53, S: 1, 1998, s. 29.

¹⁷² David Richardson, "Income Inequality and Trade: How to Think, What to Conclude", **Journal of Economic Perspectives**, C: 9, S: 3, 1995, s. 37.

Bu ifadelere rağmen ülkeler arasında çalışma standartlarına ilişkin bir yapı organize edilmesi, sadece belli grup işçilerin yararına ya da zararına oluşacak bir durum değildir. Zira küreselleşmenin getirdiği ekonomik entegrasyon ve daha önce de ifade edilen küresel krizlerden de anlaşılabileceği üzere, küresel çalışma standartlarının oluşturulması küresel işgücüne yönelik bir faaliyet olacaktır.¹⁷³ Böylece uluslararası standartların oluşturulmasıyla gelişmekte olan ülkelerdeki işgücünün gelir dağılımında adaletsizlikle karşılaşmasının önüne geçilebilecek, daha iyi sosyal güvenlik şartları geliştirilebilecektir. Nitekim küresel çalışma standartlarının oluşturulmasını savunan yazarlar bu görüşlerini çalışma ekonomisindeki etkin ücret, beşeri sermaye ve hane halkı teorileri üzerinden açıklamaktadırlar.¹⁷⁴

Literatürde çalışma standartları ile uluslararası ticaret arasında bir bağlantı kurulmasını destekleyen görüşlerin karşısında bu ilişkinin olmaması gerektiğini iktisat teori ve politikaları ile savunanların da var olduğu bilinmektedir.¹⁷⁵ Bu görüşü savunanlar yaklaşımlarını Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisine dayandırmaktadır. Dolayısıyla uluslararası ticaret ile çalışma standartları arasında bir bağın kuruluyor olması, ucuz işgücüne sahip ülkenin bu üstünlüğünü göz ardı etmek anlamına gelecektir.¹⁷⁶ Parlak'ın ifade ettiği üzere:

“...bu tartışmaların odağını geliştirmekte olan ülkelerde işçilere düşük ücret ödenerek temel çalışma standartları dikkate alınmaksızın emek-yoğun malların üretilerek gelişmiş ülkelere ihraç edilmesi sonucunda gelişmiş ülkelerde emek-yoğun işlerin yok olduğu ve istihdam hacminin daraldığı, işsizliğin yaygınlaştığı ve çalışma standartlarının topyekûn düşürülmesi yönünde teşvik ve baskı oluşturduğuna dair iddialar yer almaktadır. Gelişmiş ülkelerde sendikaların, işçi yanlısı kuruluşların ve hükümetlerin dile getirdiği bu iddia teorik düzeyde “en düşük standartlarda yarış” olarak isimlendirilmektedir. Ayrıca, bu iddia geliştirmekte olan ülkelerin yabancı sermaye çekebilmek için çalışma standartlarını bilinçli olarak düşük tuttuğu

¹⁷³ Stephen S. Golub, “International Labour Standards and International Trade”, **IMF Working Paper**, S: 37, 1997.

¹⁷⁴ Parlak, **a.g.e.**, s. 62.

¹⁷⁵ Drusilla K. Brown, Alan V. Deardoff, Robert M. Stren, “Pros and Cons of Linking Trade and Labour Standards”, **Globalization and International Trade Policies**, World Scientific Studies in International Economics, Ed. Robert M. Stern, London, 2009, s. 559-621.

¹⁷⁶ Matthias Busse, “Comparative Advantage, Trade and Labour Standards”, **Economic Bulletin**, C: 6, S: 2, 2002, s. 1-8.

ve böylece uluslararası ticarete “haksız rekabet üstünlüğü” sağladığı iddialarıyla da bağlantılıdır. Bu duruma bir çözüm olarak gerek teorik ve gerekse pratik düzeyde uluslararası ticaret ile çalışma standartları arasında bir bağ kurulması ve ticaret anlaşmalarına veya uluslararası ticaret prosedürüne bir sosyal şartın ilâve edilmesi gerektiği ileri sürülmektedir...”¹⁷⁷

Buradan da anlaşılabileceği üzere uluslararası ticaret ve çalışma standartları arasında bir ilişki kurulması önemlidir. Zira ekonomik rekabetin bu kadar yoğunluğunun son derece arttığı zamanlarda gelişmekte olan ülkelerdeki işgücü için çalışma standartlarının olmaması, olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Bununla birlikte; uluslararası ticaretin serbestleşmesinin çalışma standartları üzerinde pozitif etki yapabilmesi, ancak ve ancak ülkelerin üretim faktörlerine, birbirlerine yakın düzeyde sahip olması ile mümkün olabilecektir.¹⁷⁸

2.1.2. Uluslararası Ticaret ve Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme ve uluslararası ticaret ilişkisi literatürü, kavramlar arasındaki nedensellik ilişkisinden dolayı son dönemde oldukça popüler hâle gelmiş ve iktisat alanında üzerinde en çok tartışılan konularından biri olmuştur. Uluslararası ticaretin ekonomik performans üzerindeki etkisine ilişkin literatür, ticaretin büyüme üzerindeki etkisi ile doğru orantılıdır. Teorik olarak uluslararası ticaretin serbestleşmesinin ekonomik büyüme üzerindeki faydaları ve bu faydaların belirlenmesinde ölçek ekonomileri ve piyasa kusurlarının dikkate alınması gerektiği yakın dönem literatüründe sıklıkla araştırılmaktadır.¹⁷⁹

Uluslararası ticaret teorilerine göre ticaretin serbestleşmesinin büyümeye olan etkilerinin ülkelere göre farklılaşmasındaki temel etken, üretim fonksiyonundaki, teknoloji kullanımındaki ve işgücü yetkinliğindeki farklılıklardır. Anılan faktörlerdeki yetkinliği

¹⁷⁷ Parlak, **a.g.e.**, s. 80.

¹⁷⁸ Robert M. Stern, “Labour Standarts and International Trade”, **Globalization and International Trade Policies**, World Scientific Studies in International Economics, Ed. Robert M Stern, London, 2009, s. 745-781.

¹⁷⁹ Paul Krugman, Maurice Obstfeld, Marc Melitz, **International Economics: Theory and Policy**, Boston, Pearson Education Limited, 2012.

düşük olan ülkelerde, uluslararası ticaret serbestleşirken, ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkabilmektedir.¹⁸⁰ Bu çerçevede Klasik teoriler olan Adam Smith'in "mutlak üstünlük" ve David Ricardo'nun "karşılaştırmalı üstünlük" teorileri ile işbölümünün üstlenilmesiyle, dünyanın genel çıktısının artırılacağı görüşleri öne sürülmektedir.¹⁸¹

Neo-klasik uluslararası ticaret teorisi ise üretim, tasarruf ve tüketim gibi ülkeler arası aktarım mekanizmaları aracılığıyla ekonomik büyüme ve ticaretin serbestleşmesi arasındaki güçlü ilişkiyi incelemektedir. Buna bağlı olarak da azalan sermaye getirisinin uzun vadede ekonomik büyümede yaşanacak sürekli artışı engelleyeceğini savunmaktadır. Bu bağlamda Romer'in 1986¹⁸² ve Lucas'ın 1988 yılındaki¹⁸³ çalışmaları, uluslararası ticaretin yurt içi çıktı üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir. Salvatore de 2014 yılında yaptığı çalışmasında uluslararası ticaretin ülkelere yararlarını şöyle sıralamıştır:

- i. Uluslararası ticaret, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler için üretim yöntemlerinin gelişmesine ve ölçek ekonomilerinin desteklenmesine katkı sağlayacaktır. Yerli üreticiler için pazarı genişleterek daha fazla çıktı üretilmesini sağlar ki bu durum da üretim maliyetlerinin düşmesinde etkili olacaktır.
- ii. Ülkelerin uzmanlık bilgileri yeni teknolojilerle birlikte gelişir ve üretimde verimlilik sağlar. Uluslararası ticaretin daha serbest hâle gelmesi ülkelerin içsel büyümelerini tetikleyerek gelişmelerine katkı sağlayacaktır.
- iii. İçsel büyüme teorileri, teknolojik gelişmelere vurgu yaparak ticaretin serbestleşmesinin, neo-klasik büyüme teorisinde ortaya konulan

¹⁸⁰ Salvatore, **a.g.e.**, 57.

¹⁸¹ Hlalefang Khobai, Clement Moyo, "Trade Openness and Industry Performance in SADC Countries: is The Manufacturing Sector Different?", **International Economics and Economic Policy**, C: 18, 2021, s.110.

¹⁸² Paul Romer, "Increasing Returns and Long-Run Growth", **Journal of Political Economy**, C: 94, S: 5, 1986, s. 1005.

¹⁸³ Robert E.Lucas, "On The Mechanics of Economic Development", **Journal of Monetary Economics**, C: 22, 1988, s. 25-50.

sermayenin azalan getirilerinden daha ağır basan çıktı üzerinde olumlu etkiler gösterebileceğini vurgulamaktadır.¹⁸⁴

Ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel bağlantı, farklı olası hipotezlerle sentezlenebilir: Birincisi, ticarete dayalı büyüme hipotezi – ticaretten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik olduğunu ileri sürer. Bu nedensellik ilişkisi, ekonomik büyümedeki genişlemenin önemli bir bölümünün, ülkeler arasındaki başarılı mal ve hizmet ticareti ile sağlandığı anlamına gelir. Teori, ticaretin kapasite kullanımı yoluyla ekonomik büyümeyi artırabileceğini belirten Krueger’in 1998 yılındaki çalışması tarafından da desteklenmektedir.¹⁸⁵ Bu durum yerli üreticilerin daha büyük (uluslararası) pazar için üretime başladıklarında, atıl kapasiteyi kullanarak yerli üretimi artırma eğiliminde olacaklarını gösterir. İkincisi, büyüme odaklı ticaret hipotezi ekonomik büyümeden ticarete akan tek yönlü bir nedensellik olduğunu savunur. Bu nedensellik ilişkisi ise, ekonomik büyümenin artırılmasının ülkeler arasındaki ticareti de artırdığı anlamına gelir. Lancaster’ın 1980 yılındaki çalışması, verimlilik artışı olan ölçek ekonomilerinin uluslararası ticaretin ana nedeni olduğunu göstererek büyümeye dayalı ticaret hipotezini desteklemektedir.¹⁸⁶

Özetle, ampirik literatür, ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkinin karışık sonuçlar ortaya çıkardığını göstermektedir. Teorik önermeler, ticari açıklığın ülkelerin etkinliklerini arttırdığını göstermektedir. Buna karşın, piyasa kusurlarının, teknoloji ve donanımlardaki farklılıklarınsa ülkeler üzerinde olumsuz etkilere yol açabileceğini ifade etmektedir.

2.1.3. Uluslararası Ticaret ve İşsizlik

Günümüzde işsizlik ülkelerin en önemli ekonomik problemlerinden sorunlarından biridir. Bununla birlikte uluslararası ticaret ve istihdam arasında ekonomi literatüründe tartışmalı

¹⁸⁴ Salvatore, **a.g.e.**, s. 57.

¹⁸⁵ Anne O. Krueger, “Why Trade Liberalization Is Good For Growth”, **The Economic Journal**, S: 208, s. 1521.

¹⁸⁶ Kelvin Lancaster, “Intra-industry Trade Under Perfect Monopolistic Competition”, **Journal of International Economics**, C: 10, S: 2, 1980, s. 174.

bir ilişkinin var olduğu gör÷lmektedir. Uluslararası ticaretle ilgili çalışmalar yapan ekonomistler genellikle uluslararası ticaretin serbestleşmesinin orta ve uzun vadede toplam işsizlik üzerindeki etkisinin önemli olmadığını, daha çok verimliliği artırıcı özelliğı olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu alanda çalışma yapan araştırmacıların aksine siyasetçiler ve hükümetler ise uluslararası ticaretin istihdamı artırıcı etkisinin bulunduğunu ve ülkedeki ihracatın artması sonucu yeni işlerin sayısının artacağını düşünmektedirler.¹⁸⁷

İşsizlik oranlarının yüksekliğı ülke ekonomileri için en önemli tehdit olmasına karşın uluslararası ticaretle ilgili çalışmalarda genellikle ikinci planda kalmaktadır. Bu durum, araştırmalarda kullanılan uluslararası ticaret modellerinin, esnek ücret yapısına sahip tam istihdam modelleri olmasından ve araştırmacıların genellikle işsizlik oranlarını uluslararası ticaretin serbestleşmesinde en önemli faktör olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁸⁸ Literatürde bu görüşü savunanların karşısında az da olsa uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile ülkelerdeki bazı işlerin ortadan kaybolacağına ve işsizliğin artacağına yönelik görüşleri olan çalışmaların da olduğunu ifade etmek gerekir.¹⁸⁹ Autor vd. çalışmalarında, ABD ile Çin arasındaki ticaretin ABD'nin işgücü piyasası üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ifade etmektedirler. Nitekim söz konusu çalışmada artan ithalatın işsizliğı artırdığı, işgücüne katılım oranını azalttığı ve yerel işgücü piyasasındaki işçilerin ücretlerinde azalmaya neden olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁹⁰

Brecher ve Chen (2010), Davis ve Harrigan (2011), Helpman ve Itskhoki (2010), Helpman vd. (2010), Larch ve Lechthaler (2011), Mitra ve Ranjan (2010) ve Ranjan (2012) gibi

¹⁸⁷ Lukas Mohler, Rolf Weder, Simone Wyss, "International Trade and Unemployment: Towards an Investigation of the Swiss Case", **Swiss Journal of Economics and Statistics**, C: 154, S: 10, 2018, s. 2.

¹⁸⁸ Pushab Dutt, Decashish Mitra, Priya Ranjan, "International Trade and Unemployment: Theory and Cross-national Evidence", **Journal of International Economics**, C: 78, S: 1, 2009, s. 32-33.

¹⁸⁹ Carl Davidson, Lawrence Martin, Steven Matusz, "Trade and Search Generated Unemployment", **Journal of International Economics**, C: 48, S: 2, 1999, s. 271-299; Mark Moore, Priya Ranjan, "Globalisation vs Skill-Biased Technological Change: Implications for Unemployment and Wage Inequality", **The Economic Journal**, C: 115, S: 503, 2005, s. 391-422.

¹⁹⁰ David H. Autor, David Dorn, Gordon H. Hanson, "The China syndrome: Local labor market effects of import competition in the United States.", **American Economic Review**, C: 103, S: 6, 2013, s. 2121.

araştırmacıların, yakın zamanda yaptıkları çalışmalara bakıldığında, vasıflı-vasıfsız işgücü arasındaki göreceli işsizlik durumunun ticaretin serbestleşmesinden kaynaklı olarak çeşitli şekillerde etkilenebildiği sonucuna varıldığı görülmektedir. Aynı zamanda bu çalışmalarda uluslararası ticaretin serbestleşmesinin bir ülke ekonomisindeki genel işsizlik düzeyini olumlu veya olumsuz yönde etkileyebileceği sonucuna varılmaktadır.¹⁹¹

Tez çalışmasının önceki bölümünde uluslararası ticaretin serbestleşmesine ilişkin açıklanan teorik kısımda da ifade edildiği üzere Ricardocu karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre, ticaretin serbestleşmesi durumunda işsizliğin azalması beklenirken, Heckscher-Ohlin'e göre uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile sadece söz konusu ülkede emek-yoğun üretimin yapıyor olması durumunda işsizliğin azalması beklenmektedir. Heckscher-Ohlin'in teorisi emeğin kıt olduğu ülkelerde uluslararası ticaretin işsizliği artırabileceğini öngörmektedir.¹⁹² Heckscher-Ohlin-Samuelsın (HOS) modeli ise uluslararası ticaretin emek talebi üzerinde iki etkisinin olduğunu savunmaktadır. Bunlar "ölçek etkisi" ve "ikame etkisi"dir. Ölçek etkisine göre bir ülke ne kadar fazla uluslararası ticaret kanalına sahipse, ihracat sektörünün çıktısı da o kadar güçlü olacaktır ve dolayısıyla bu durum ülke içinde emeğe olan talebi artırarak yeni iş imkânları yaratacaktır. İkame etkisine göre ise ülkedeki uluslararası ticaretin yükselmesi ülkenin ithalatını artıracak ve yerli üretimin yerini ithal ürünler alacaktır. Bu durum da ülke içindeki istihdam oranlarını azaltacak, işsizlik oranlarını ise artıracaktır.¹⁹³

¹⁹¹ Richard Brecher, Zhiqi Chen, "Unemployment of Skilled and Unskilled Labor in an Open Economy: International Trade, Migration, and Outsourcing" **Review of International Economics**, 2010, C: 18, S: 5, s. 990–1000; Donald Davis, James Harrigan, "Good Jobs, Bad Jobs, and Trade Liberalization" **Journal of International Economics**, C: 84, 2011, s. 26–36; Elhanan Helpman, Oleg Itskhoki, "Labour Market Rigidities, Trade and Unemployment", **Review of Economic Studies**, C: 77, 2010, s. 1100–1137; Elhanan Helpman, Oleg Itskhoki, Stephen Redding, "Inequality and Unemployment in a Global Economy", **Econometrica**, C: 78, S: 4, 2010, s. 1239–1283; Mario Larch, Wolfgang Lechthaler, "Comparative Advantage and Skill-specific Unemployment", **B.E. Journal of Economic Analysis and Policy**, C: 11, S: 1, 2011, s. 1-58; Devashish Mitra, Priya Ranjan, "Offshoring and Unemployment: The Role of Search Frictions Labor Mobility", **Journal of International Economics**, C: 81, S: 2, 2010, s. 219–229; Priya Ranjan, "Trade Liberalization, Unemployment, and Inequality with Endogenous Job Destruction", **International Review of Economics and Finance**, C: 23, S: 100, 2012, s. 16–29.

¹⁹² Mohler vd., a.g.e.

¹⁹³ Nihat Altuntepe, "Dış Ticaretin İstihdam Üzerine Etkilerinin Analizi: Karabük İli Örneği (2006: 1-2017: 12)", **Yönetim ve Ekonomi**, C: 25, S: 3, 2018, s. 898.

Uluslararası ticaretin serbestleşmesinin işgücü üzerindeki etkilerine ilişkin ekonomistlerin genel olarak iki farklı görüşe sahip oldukları görülmektedir. Bunlardan ilki, ithalat rekabeti ile karşı karşıya olan işletmelerin işyeri ölçeklerini küçültecekleri veya kapatacakları savına dayanmaktadır. Bu durum hiç kuşkusuz işgücü piyasasında işsiz sayısının artışına neden olacaktır. İkinci görüşe göre uluslararası ticaret sonucunda pazara yeni girecek olan firmalar sayesinde ülkelerin işgücü piyasasında yeni işlerin ortaya çıkacağıdır. Dolayısıyla bu işlere uygun işgücüne olan talebin artacağı yönündedir. Böylelikle ülkenin işsiz sayısını azaltıcı bir etkiye sahip olacaktır. Literatürde geleneksel bakış açısını benimsemiş çalışmalar genel olarak uluslararası ticaretin sonucunda istihdam artışı sağlanabileceği noktasını göz ardı etmektedir.¹⁹⁴

Uluslararası ticaretle ilgili olumlu ve olumsuz görüşler olsa da ortada bir gerçek vardır. Bu da uluslararası ticaretin sonucunda ticaret yapan ülkelerin ticari üstünlüğü elde edebilmesi adına yüksek vasıflı işgücüne gereksinim duymalarıdır. Nitekim kaliteli eğitim ve yetkinlikler geliştiren eğitim sistemlerinin kurulması, ülkelerin esnek işgücü piyasalarının oluşumuna katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda ülkelerin nitelikli üreticilere ve tüketicilere sahip olması esnek işgücü piyasasında rekabet avantajı oluşturmak için de pozitif etkiler ortaya çıkarmaktadır.¹⁹⁵

2.1.4. Uluslararası Ticaret ve Gelir Dağılımı

Gelir dağılımında adaletsizlik tıpkı işsizlik olgusu gibi bütün ekonomileri ilgilendiren oldukça ciddi ve temel bir sorundur. Bu sebeple konuyla ilgili oldukça fazla çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar genel olarak gelir dağılımını belirleyen faktörlerin neler olduğuna ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin nasıl giderilebileceği üzerine odaklanmaktadır.

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile ilgili teorik yaklaşımların en önemlilerinin Heckscher-Ohlin ve Stolper-Samuelson yaklaşımları olduğu daha önceki başlıklarda ifade

¹⁹⁴ Robert C. Feenstra, Hong Ma, Yuan Xu, “US Exports and Employment”, **Nber Working Paper**, S: 24056, 2017, s. 1-52.

¹⁹⁵ Nihat Altuntepe, **a.g.e.**, s. 896.

edilmişti. Bu yaklaşımlardan Stolper-Samuelson'a göre ticaretin serbestleşmesi ile ülkedeki hangi üretim faktörü daha fazla ise bu faktörün milli gelirden aldığı pay artacağı için ülkede yoğun olan üretim faktörü adına olumlu bir ortam söz konusu olacaktır. Bu duruma karşın, ticaretin önündeki engellerin kaldırılmaması durumunda yani korumacılık hâlinde az sayıda bulunan üretim faktörüne ilişkin olumlu bir ortam oluşacaktır. Başka bir deyişle Heckscher-Ohlin teorisinde de ifade edildiği üzere ülkelerin, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları üretim faktörlerini kullanarak ürettikleri mallarda uzmanlaşmaları gerekmektedir. Böylelikle ülkede bol miktarda bulunan üretim faktörlerine olan talep artacak, az miktarda bulunan üretim faktörlerine olan talep ve bu üretim faktörlerinin geliri azalacaktır. Dolayısıyla uluslararası ticaretin serbestleşmesinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı üzerindeki etkisinin ve oluşturduğu sonuçların aynı düzeyde olması beklenemez. Bu çerçevede gelişmiş ülkelerde fazla olarak düşünülen üretim faktörleri genel olarak sermaye ve vasıflı işgücü, ticaretin serbestleşmesi ile gelirlerini artıracak, vasıfsız işgücünün ise geliri azalacaktır. Başka bir ifade ile ülke içindeki gelir dağılımında vasıflı işgücü ve sermaye daha fazla pay alırken, vasıfsız işgücü daha az pay alacaktır. Bu durum ülke içindeki gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyecektir. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkelere ise tam tersi bir durum ortaya çıkacaktır. Öyle ki bu durumda vasıfsız işgücünün geliri ticaretin serbestleşmesi ile birlikte artarak, vasıflı işgücünün milli gelir içinde aldığı paya yaklaşacak ve ülke içindeki gelir dağılımında, görece bir adalet sağlanmış olacaktır. Artan ve Kalaycı'nın ifade ettiği üzere uluslararası ticaretin gelir dağılımına olan etkisi gelişmiş ülkelere olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracakken, gelişmekte olan ülkelere olumlu bir duruma neden olacaktır.¹⁹⁶

Calderon ve Chong'un çalışmalarında yukarıdaki ifadeyi destekleyici sonuçlar ortaya çıkmıştır. Çalışmada uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile gelir dağılımı arasındaki ilişki 1960-1995 yıllarına ait 35 yıllık veriler alınarak 102 ülke örneklemeyle incelenmiş ve uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile gelir dağılımında bir adaletsizliğin ortaya

¹⁹⁶ Seyfettin Artan, Cemalettin Kalaycı, "Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi ve Gelir Dağılımı İlişkisi", **Sosyal Güvenlik Dergisi**, C: 4, S: 2, 2014, s. 72-73.

çıkmayacağı sonucuna ulaşılmıştır.¹⁹⁷ Calderon ve Chong'un çalışmaları ile benzer sonuçlara, Dollar ve Kraay'ın 2004 yılında yaptıkları çalışmalarında ulaşılmıştır. Dollar ve Kraay çalışmalarında, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde uluslararası ticaretin serbestleşmesinin daha hızlı bir büyüme, gelir dağılımında daha adaletli bir durum ve yoksulluğun azalmasında etkili olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.¹⁹⁸ Söz konusu bu sonuçlara benzer şekilde, analizlerinde 1985 yılından itibaren 73 ülkenin verilerini kullanan Chakrabarti'nin çalışmasında da ulaşılmış ve uluslararası ticaretin gelir dağılımında eşitsizlik ortaya çıkarmayacağı yargısına varılmıştır.¹⁹⁹ Robbins'ın 1996 ve 2003 yıllarında yaptığı iki farklı çalışmada da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uluslararası ticaretin gelişmiş ülkelere sermaye yatırımlarının yapılması sebebiyle gelişmekte olan ülkelere bu teknolojileri kullanabilecek nitelikli emek gücüne talebin artması sonucu vasıflı işgücü lehine gelir dağılımında bir adalet ortaya çıkacağı sonucuna ulaşılmıştır.²⁰⁰ Benzer şekilde Meyer'in 2003²⁰¹, Reuveny ve Li'nin 2003²⁰², Felbermayr'ın 2005²⁰³, Castro'nun 2011²⁰⁴ yılında yapmış oldukları çalışmalarda uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasının gelir dağılımında bir adaletsizlik ortaya çıkarmayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

¹⁹⁷ Cesar Calderon, Alberto Chong, "External Sector and Income Inequality in Interdependent Economies Using a Dynamic Panel Data Approach", **Economics Letters**, C: 71, S: 2, 2001, s. 225-231.

¹⁹⁸ David Dollar, Aart Kraay, "Trade, Growth, and Poverty", **The Economic Journal**, C: 114, S: 493, 2004, s. 22-49.

¹⁹⁹ Avik Chakrabarti, "Does Trade Cause Inequality?", **Journal of Economic Development**, C: 25, S: 2, 2000, s. 1 - 21.

²⁰⁰ Donald J. Robbins, "HOS Hits Facts: Facts Win; Evidence On Trade and Wages in The Developing World", **OECD Development Centre Working Papers**, S: 119, OECD Pub., 1996; Donald J. Robbins, "The Impact Of Trade Liberalization Upon Inequality in Developing Countries—A Review Of Theory and Evidence", **ILO Working Paper**, S: 13, ILO Pub., 2003.

²⁰¹ Lisa B. Meyer, "Economic Globalization and Women's Status in The Labor Market: A Cross-National Investigation of Occupational Sex Segregation and Inequality", **The Sociological Quarterly**, C: 44, S: 3, 2003, s. 351-383.

²⁰² Rafael Reuveny, Quan Li, "Economic Openness, Democracy and Income Inequality: An Empirical Analysis", **Comparative Political Studies**, C: 36, S: 5, 2003, s. 575-601.

²⁰³ Gabriel J. Felbermayr, "Dynamic Panel Data Evidence on the TradeIncome Relation", **Review of World Economics**, C: 141, S: 4, 2005, s. 583-611.

²⁰⁴ Gerardo Angeles-Castro, "The Effect of Trade and Foreign Direct Investment on Inequality: Do Governance and Macroeconomic Stability Matter?", **Economia Mexicana**, C: 20, S: 1, 2011, s. 181-219.

Bahasedilen araştırmaların karşısında literatürde uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasının gelir dağılımı adaletsizlikleri yarattığı sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur. Nitekim Cormier ve Targ'ın 2001 yılında yaptıkları çalışmada küreselleşme sürecinin Kanada, Meksika ve ABD'deki işçiler ve aileleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Söz konusu çalışmada küreselleşmenin dünyanın en güçlü ekonomik ve politik aktörleri tarafından teşvik edilen neoliberalizmin ideolojisine dayandığı ve uluslararası ticareti teşvik etmenin zorunlu olduğu, sonuçta ise gelir dağılımında bir adaletsizlik yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.²⁰⁵ Zhang ve Zhang ise, Çin'in küreselleşme sürecinde bölgesel olarak uluslararası ticaretten etkilendiğini ve özellikle Çin'deki kıyı ve iç bölgeler arasındaki eşitsizliğin uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile daha fazla arttığı sonucuna ulaşmıştır.²⁰⁶ Szekely ve Samano ise çalışmalarında Latin Amerika'da uluslararası ticaretin serbestleşmesi ve eşitsizlik arasındaki ilişkiyi orta vadeli bir bakış açısıyla inceleyerek uluslararası ticaretin 1980 ve 1990'lı yıllar boyunca gelir dağılımında bir adaletsizlik oluşturduğu bulgusuna ulaşılmışlardır. Ancak söz konusu çalışmada, ülke ekonomilerinin uzun vadede uluslararası ticarete uyum sağlamaları için yeterli zamana sahip olacakları ve bu durumda uluslararası ticaretin gelir dağılımı üzerinde adaletsizlik oluşturacak bir baskı olmayacağı tespit edilmiştir.²⁰⁷

2.1.5. Uluslararası Ticaret ve Türkiye İşgücü Piyasasına Yansımaları

Küreselleşmenin belirginleştiği ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesinin önündeki engellerin kaldırılmaya çalışıldığı 1980'li yıllarda Türkiye işgücü piyasası parçalı bir görünüme sahiptir. Özellikle bu dönemde Türkiye işgücü piyasasının, kurumsallaşma düzeyinin sığılı, uluslararası yatırımları çekebilecek kadar esnek yapıya sahip olmaması, işgücüne katılım oranlarının düşüklüğü ve tarım ağırlıklı işgücü yapısının bulunması,

²⁰⁵ David Cormier, Harry Targ, "Globalization and the North American Worker", . **Labor Studies Journal**, C: 26, S: 1, 2001, s. 51.

²⁰⁶ Xiaobo Zhang, Kevin Hongling Zhang, "How Does Globalization Affect Regional Inequality within A Developing Country? Evidence from China", **Globalization and the Third World**, Ed. B. N. Ghosh, Halil M. Güven, Palgrave Macmillian, New York, 2006.

²⁰⁷ Miguel Szekely, Claudia Samano, "Did Trade Openness Affect Income Distribution in Latin America? Evidence for the Years 1980-2010", **Woeld Institute for Development Economics Research Workin Paper**, S: 2012/03, 2012.

uluslararası alanda Türkiye'nin rekabet gücünü azaltan özellikler olarak ön plana çıkmaktadır.²⁰⁸

Türkiye 1960'lı ve 1970'li yıllarda uluslararası ticareti serbestleştirmek, yabancı yatırımları ülkeye çekebilmek ve kamu sektörünün ağırlığından özel sektöre geçiş yapmak isteğiyle bazı girişimlerde bulunmuştur. Fakat uluslararası ticaretin serbestleşme teorilerinin ve uygulamalarının kullanılmaya başlanması ancak 24 Ocak Kararları ile birlikte 1980'li yıllarda gerçekleşebilmiştir. Bu yıllarda ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi terk edilerek ihracata dayalı büyüme modeli tercih edilmiştir.²⁰⁹ Başka bir ifade ile ülke içerisinde bir dönüşüme sebep olan 24 Ocak kararları ile Türkiye, küreselleşmenin getirdiği trende ayak uydurarak esnek kur politikalarının uygulanmaya başlandığı, dışa açık bir ekonomiye sahip olmayı hedefleyen bir ülke konumuna gelmiştir. Ülke dışına satılan malların küresel rekabet ortamında avantaj elde edebilmesi ve bu ürünlerin ülke içerisinde emek-yoğun bir işgücünün bulunduğu sanayiye dayalı ürünlerin üretilmesi hedeflenerek sanayiye bazı teşvikler uygulanmıştır.²¹⁰ Bu dönemde Türkiye'de, Heckscher-Ohlin teorisinde de belirtilen, ülkede fazla olan üretim faktörüne yönelik olarak üretim yapılması istenmiş ve bu yolla uluslararası ticarete diğer ülkelere üstünlük sağlanması hedeflenmiştir. Ongun, 2002 yılındaki çalışmasında Türkiye'de bu dönemde yaşanan uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ile ilgili gelişmeleri şöyle açıklamaktadır:²¹¹

- i. Türk vatandaşlarının yurt dışından, yabancıların ise Türkiye'den döviz, para, altın, gümüş alımı ve satımı yapmaları serbest hale getirilmiş,
- ii. Türk vatandaşlarının yurt dışındaki bankalardan kredi almalarının önü açılmış ve Türk bankalarına döviz kredisi açabilme imkânı sunulmuştur.

²⁰⁸ Levent Şahin, "Türkiye İşgücü piyasasının Yapısal Özellikleri ve İşsizlik Sorunu", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S: 53, 2007, s. 577-592.

²⁰⁹ Anne O. Krueger, **a.g.e.**, s. 1521.

²¹⁰ İlker Parasız, **Türkiye Ekonomisi**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2003, s. 280-285.

²¹¹ Mehmet T. Ongun, "Türkiye'de Cari Açıklar ve Ekonomik Krizler", **Kriz ve IMF Politikaları**, Ed. Ömer F. Çolak, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 47.

Bunların dışında bir diğer önemli olay ise 1996 yılında Avrupa Birliği ile imzalanan Gümrük Birliği anlaşmasıdır. Bu anlaşmaya göre gümrük tarifelerinde yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek için önemli indirimlere gidilmiştir. Türkiye 1990'lı yıllarda 1. Körfez Savaşı ve dünya ekonomilerinde yaşanan küresel durgunluktan fazlasıyla etkilenmiştir. Nitekim bu dönemde kamu açıkları artmaya başlamış; ülke, dış borç sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bütün bu olumsuz süreçlere bir de 1990-93 yılları arasında Türkiye'nin ihracat performansının yavaşlaması ile 1994 ve 2001 krizlerinin eklenmesi, Türkiye'yi ekonomik alanda oldukça zor bir duruma sokmuştur.²¹² Bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen Türkiye ekonomisi 1989 sonrası finansal serbestleşme, iç ekonominin küresel mal ve finansal piyasalarla entegrasyonu ve yabancı yatırımların önündeki engellerin tamamen kaldırılmasıyla birlikte, küresel piyasalarla entegrasyonunu tamamlamıştır.²¹³

Türkiye'nin uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırması ve ihracata dayalı bir ekonomi politikası izlemesi süreci, 1990'lı yıllarla birlikte ülke ekonomisi için olumlu sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Nitekim ihracatta yaşanan artış ülkenin ekonomik büyümesine de katkı sağlamıştır. Bu durum Yapraklı'nın büyüme ile ihracat arasında nedensellik analizi çalışmasının sonuçlarında da görülmektedir. Çalışmada Türkiye'nin ihracatındaki artışın ekonomik büyümeye de destek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.²¹⁴

Uluslararası ticaret literatüründe daha önce de ifade edildiği üzere uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ile ithal edilen ürünlerin üretildiği sektörlerde istihdamda bir daralma gerçekleşirken, ihracatı yapılan ürünlerin üretiminin yapıldığı sektörlerde istihdamda artış görülmesi varsayılmaktadır.²¹⁵ Bu çerçevede Türkiye'de istihdamın sektörlere göre dağılımı üzerinde 1980 sonrasında uluslararası ticaretin serbestleşmesine ilişkin liberalizasyon programlarının etkisini inceleyen Şenesen, 1973 ve 1980

²¹² Müge Varol, "Cumhuriyetin 80. Yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi", **Dış Ticaret Dergisi**, Özel Sayı, 2003, s. 153-170.

²¹³ Ebru Voyvoda, Erinç Yeldan, "Patterns of Productivity Growth and the Wage Cycle in Turkish Manufacturing", **International Review of Applied Economics**, C: 15, S: 4, 2001, s. 380.

²¹⁴ Sevda Yapraklı, "İhracat ile Ekonomik Büyüme arasındaki Nedensellik: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, S: 34, 2007, s. 108-109.

²¹⁵ David Greenway, Robert C. Hine, Peter Wright, "An Empirical Assessment of the Impact of Trade on Employment in the United Kingdom", **European Journal of Political Economy**, C: 15, S: 3, 1999, s. 488.

dönemlerinde sanayi sektörlerinde istihdam yaratma kapasitesinin düştüğü sonucuna ulaşmıştır.²¹⁶ Nitekim bu sonuç teorik olarak vasıfsız işgücünün yaygın olarak istihdam edildiği sanayi sektöründe beklenen bir durum olarak değerlendirilebilmektedir.

Taymaz'a göre ise Türkiye, 1960 ve 1970'li yıllarda uyguladığı ithal ikameci iktisat politikaları sayesinde yüksek bir büyüme hızına ulaşmıştır. Uluslararası ticaretin serbestleşmesi politikalarının uygulanmaya başlandığı 24 Ocak kararları ile birlikte ise özellikle imalat sektöründeki işgücüne talep artmış, faiz oranları yükseltilmiş ve döviz kuru değerlenmiştir. Dolayısıyla bu dönemde uluslararası ticaretin serbestleşmesi imalat sektöründe istihdam yaratmaya olumlu katkı sağlamıştır.²¹⁷

Ayaş ve Çeştepe ise 2010 yılında gerçekleştirdikleri çalışmalarında 1998-2002 yılları arasında Türkiye'nin dış ticaretindeki değişimlerin istihdam üzerindeki etkilerini ölçmüşlerdir. Çalışmanın sonucunda uluslararası ticaretin istihdamın sektörel dağılımına göre farklılıklar gösterdiğini, bazı sektörlerde yeni istihdam alanları yarattığını bununla birlikte bazı sektörlerde ise istihdamı daralttığını belirlemişlerdir. İstihdamın arttığı sektörler genel olarak uluslararası ticaret teorileri ile çelişmeyecek ölçüde daha çok vasıfsız işgücünün istihdam edildiği sektörler olarak bulunmuştur. Ek olarak imalat sektörünün, alt sektörlerdeki ürün değişimine bağlı olarak farklı istihdam yaratma kapasitesine sahip olduğunu da ifade etmişlerdir. Bu sonuç, yeni uluslararası teoriler başlığı altında ifade edilen "Endüstri İçi Teorisi" ile örtüşmektedir.²¹⁸ Benzer şekilde Polat ve Uslu²¹⁹ 2010; Gözgör ve Pişkin²²⁰ ise 2011 yılındaki çalışmalarında, diğer

²¹⁶ Gülay Günlük-Şenesen, "An Input-Output Analysis Employment Structure in Turkey: 1973-1990", **Economic Research Forum**, Working Paper, S: 9809, Cairo, 1998.

²¹⁷ Erol Taymaz, "Economic Reforms, Living Standards, and Social Welfare Study", Ed. Ana Revenga, C: I - II, Technical Papers, Washington, D.C., **World Bank**, 1998.

²¹⁸ Necla Ayaş, Hamza Çeştepe, "Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkileri: Türk İmalat Sanayi Örneği", **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 15, S: 2, s. 259-281.

²¹⁹ Özgür Polat, Enes Ertad Uslu, "Türkiye İmalat Sanayinde Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkisi", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 9, S: 3, 2010, s. 489-504.

²²⁰ Giray Gözgör, Ali Pişkin, "İşsizlik ve Dış Ticaret: Türkiye'deki Bölgeler İçin Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi-Dinamik Panel Veri Yaklaşımı", **İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, C: 2, S: 3, 2011, s. 121-138.

alışmalara benzer sonuçlar bulmuş ve uluslararası ticaretin işgücü piyasalarına olumlu etki yaptığını saptamışlardır.

Sonuç olarak uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve ekonomik küreselleşme sürecine ülke ekonomilerinin dâhil edilmesinin işgücü piyasaları için istihdam artırıcı ve olumlu sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Fakat istihdamı artırıcı etkisi olan bu durumun çalışma hayatı açısından olumlu olarak değerlendirilebilmesi için ülke içindeki özellikle vasıfsız işgücünün ücretlerinde ve sosyal güvenlik haklarında bir azalma yaratmaması gerekmektedir.

Türkiye, uluslararası ticaretini ekonomik olarak serbestleştirirken ülke içinde vasıfsız işgücünün yoğun olarak bulunmasından dolayı emek-yoğun üretim yapılan mallarda uzmanlaşmaya yönelmiştir. Ülkedeki istihdam şartlarının gelişmesi ve görece yeni istihdam alanlarının yaratılması da buna bağlı olarak vasıf gerektirmeyen (başka bir ifade ile katma değeri düşük olan) malların üretiminde gerçekleşmiştir. Ülkelerin kalkınması, gelişmesi vasıf gerektiren ve katma değeri yüksek olan malların üretildiği sektörlerde istihdam yaratmaktan geçmektedir. Eğer katma değeri yüksek olan sektörlerde istihdam sağlanırsa, aynı zamanda ülke içindeki sosyal refah seviyesinde de bir artış sağlanabilecektir. Dolayısıyla bu şekilde ülkenin gelecek kuşaklara daha iyi bir işgücü piyasası bırakması beklenir ve kronikleşen işsizlik sorununa yönelik çözümler daha kolay bulunabilir. Zira içinde bulunulan ekonomik şartlara göre Türkiye işgücü piyasasında işsizlik sorunun tamamen ortadan kalkmasından çok işgücünün nasıl daha verimli istihdam edilebileceği sorusu üzerine düşünlmelidir. Eğer Türkiye, elindeki potansiyel işgücünü uygun ekonomik politikalarla desteklerse zamanla uluslararası ticaretin serbestleşmesi işgücü piyasasındaki işsizlik sorununu azaltıcı etki gösterecektir.

2.2. Beveridge Eğrisi: İşsizlik ve Açık İş İlişkisi

Ekonomik krizler etkili oldukları dönemler boyunca işsizliği genel olarak arttırmıştır. 2008 Ekonomik Krizinden sonra ise işsizlikteki artışın sebebi yabancı literatürde büyük

ölçüde döngüsel işsizlik (Cyclical Unemployment)²²¹ ile bağdaştırılmıştır. Başka bir ifade ile 2008 Krizi sonrası işsizlik için işgücü talebi ile arzı arasındaki uyumsuzluklar kriz öncesi yıllara oranla daha önemli bir hâl almıştır.²²² İşgücü talebi ile arzı arasındaki uyumsuzluğun vurgulanmasının sebebi, yapılan araştırmalarda 2009 yılının son çeyreğinden itibaren açık iş sayılarının ve işsizlik oranlarının dünya genelinde sürekli artış göstermesidir.²²³ Sözü edilenlerden daha önemli kısım ise işsizlik süresinin her geçen gün artıyor oluşudur. Nitekim OECD verilerine göre 2007 yılından bu yana işsiz sayısı yaklaşık % 50 artarken, uzun süreli işsiz sayısı ise % 80’den fazla artış göstermiştir. Bu noktada işsizler ve açık işler arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi ve işgücü piyasasındaki uyumsuzlukların ortadan kaldırılmasına yönelik politikaların oluşturulması zorunlu hâl gelmektedir. Bu doğrultuda Beveridge Eğrisi, işgücü piyasasındaki uyumsuzluklar ve eşleştirme hataları, bir başka deyişle boş iş pozisyonları ile işsizler arasındaki ilişkiyi ölçmesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla tez çalışmasının bu bölümünde önce Beveridge Eğrisi ile ilgili kavramlar açıklanıp ardından uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Beveridge Eğrisine olan etkisi değerlendirilecektir.

2.2.1. Beveridge Eğrisi

Beveridge Eğrisi temel olarak işsizler (u) ile boş işler ya da iş ilanları (v) arasındaki negatif ilişkiyi gösteren eğridir. Başka bir ifade ile eğri, boş iş pozisyonlarının artması durumunda işsizliğin azalmasını, dolayısıyla açık işlerle işsizlik arasında ters yönlü ilişki bulunduğunu ifade etmektedir.²²⁴ Beveridge Eğrisinin ilgi çekici olması, eğrinin işgücü piyasası sonuçlarını ve dinamiklerini inceleyen toplu modellerde oynadığı rolden kaynaklanmaktadır. Ekonominin eğri üzerindeki konumu, işgücü piyasasının durumu

²²¹ Döngüsel işsizlik (Cyclical Unemployment): Bir ekonomideki toplam mal ve hizmet talebi tam istihdamı destekleyemediğinde ortaya çıkan işsizliktir. Döngüsel İşsizlik (Cyclical Unemployment) yavaş ekonomik büyüme dönemlerinde veya ekonomik daralma dönemlerinde ortaya çıkmaktadır.

²²² Adriana Kugler, “Labor Market Analysis And Labor Policymaking In The Nation’s Capital”, **Industrial and Labor Relations Review**, S: 67, 2014, s. 595.

²²³ Elva Bova, Joao Tovar Jalles, Christina Kolerus, “Shifting the Beveridge Curve: What Affects Labour Market Matching?”, **International Labour Review**, C: 157, S: 2, 2018, s. 268-269.

²²⁴ Eran Yashiv, “The Beveridge Curve”, **IZA Discussion Paper**, S: 2479, 2006, s. 2.

hakkında bir fikir vermektedir. Örneğin; açık işlerin fazla ve işsizlik oranlarının düşük olduğu ülkelerin işgücü piyasaları “sıkı” işgücü piyasaları olarak gösterilmektedir.²²⁵

Eğri, adını modern İngiliz refah devleti kavramını ortaya çıkaran William Beveridge’den almaktadır. Beveridge 1944 yılında yayımladığı raporda açık işleri de kapsayacak şekilde işgücü talebi ve işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Bu raporda Beveridge bir eğri çizmemiş veya işsizler ile açık işlerin net bir tablosunu sunmamış olmasına karşın bu değişkenler hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bu bilgiler ışığında, değişkenler arasındaki negatif yönlü ilişkiyi belirlemiştir. Raporun başında üzerinde tartışılan konular ise; işsizler ile iş ilanları arasındaki potansiyel uyumsuzluk, kaynakların yeniden dağılımı ile toplam talep arasındaki ilişki, uzun dönemdeki döngüsel değişikliklere karşı işgücü piyasalarındaki işsizler ve açık işlerin değişimi ile ölçüm sorunları konularıdır.²²⁶

Beveridge Eğrisinin ilk tanımı 1958 yılında William Beveridge tarafından yapılsa da iktisat literatüründe söz konusu eğrinin geniş çapta incelendiği ve arama-eşleme modeli olarak bilinen Diamond-Mortensen-Pissarides’in çalışmalarına dayandırıldığı görülmektedir.²²⁷ 1960’lı yıllardan itibaren işgücü piyasasının dinamikleri üzerinde çalışan makro ekonomistler analizlerini Beveridge Eğrisi ve Phillips Eğrisi ile ilişkilendirmişlerdir. Beveridge Eğrisi işsizlik ile açık işler arasındaki ilişkiyi kurarken, Phillips Eğrisi işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi gösterir. Nitekim iktisat literatüründe işgücü piyasaları analiz ve araştırmalarının, genellikle Phillips Eğrisi üzerinden yapıldığı görülmektedir. Oysa bu durum analizlerde işgücü piyasasının işleyişi ve bunu etkileyen faktörlerin göz ardı edilmesinden dolayı bazı eksik sonuçlar ortaya çıkarabilir. Nitekim bu sorunları da içeren Beveridge Eğrisi, işgücü piyasasındaki durum

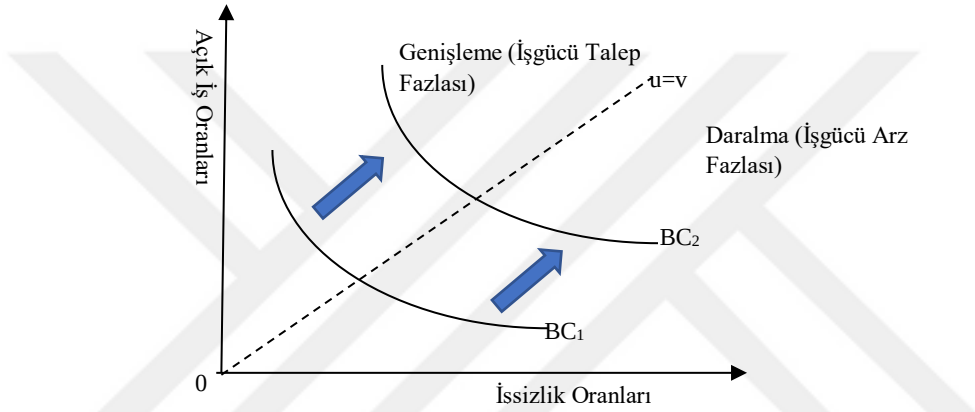
²²⁵ Birol Kanık, Enes Sunel, Temel Taşkın, “Beveridge Eğrisi ve Eşleşme Fonksiyonu: Türkiye Örneği”, **TCMB Ekonomi Notları**, C: 7, S: 24, 2012, s. 2.

²²⁶ Yashiv, **a.g.e**, s. 2-3.

²²⁷ Peter A. Diamond, “Wage Determination And Efficiency in Search Equilibrium”, **Review of Economic Studies**, C:49, S: 2, 1982, s. 217-227; Dale T. Mortensen, Christopher A. Pissarides, “Job Creation and Job Destruction in The Theory Of Unemployment”, **The Review of Economic Studies**, C: 61, S: 3, 1994, s. 397-415.

hakkında daha kapsamlı bilgi vermektedir.²²⁸ Bu çerçevede konunun daha iyi anlaşılması bakımından Şekil 2’de Beveridge eğrisinin görseli sunulmuştur.

Şekil 2: Beveridge Eğrisi

Kaynak: Axel H. Börsch-Supan, “Panel Data Analysis Of The Beveridge Curve: Is There A Macro-Economic Relation Between The Rate Of Unemployment and The Vacancy Rate?”, **Economica**, C: 58, S: 231, 1991, s. 281; İbrahim Tokatlıoğlu, “Küresel Kriz Öncesi ve Sonrası Dönem İçin Türkiye’nin Beveridge Eğrisi Tahmini”, **Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 34, S: 3, 2016, s. 78.

Her ülkenin Beveridge Eğrisi, ülkenin ekonomik şartları,(koşulları) istihdam yapısı, gelişmişlik durumu, ithalat ve ihracattaki etkinliğine göre farklılık göstermektedir. Teorik olarak Beveridge Eğrisi aşağıya doğru eğimli bir eğri olsa da ülkelerde belirtilen faktörlerin etkisiyle değişik biçimlerde görülebilir. Bu durum her ülkenin kendi yapısından kaynaklanmakta ve heterojen olarak birbirinden ayrıldığını göstermektedir. Örneğin, kimi ülkeler ekonomik krizlerden daha güçlü bir şekilde kurtulurken, bazı ülkeler ise derin yaralar almıştır. Bu durum kuşkusuz ülkelerin Beveridge Eğrilerine de yansımıştır.²²⁹ Beveridge Eğrisinin üzerindeki hareketler işgücü piyasasının yapısı ile ülkelerin ekonomik durumları arasındaki ilişkilere ilişkin ipuçları vermektedir. Eğrinin konumundaki değişimler ise işgücü piyasasındaki yapısal sorunları göstermektedir. Diğer

²²⁸ Olivier Jean Blanchard, Peter Diamond, Robert E. Hall, Janet Yellen, “The Beveridge Curve”, **Brookings Papers on Economic Activity**, C: 1989, S: 1, 1989, s. 1-2.

²²⁹ Elva Bova, Joao Tovar Jalles, Christina Kolerus, **a.g.e**, s. 270-271.

bir deyişle, bir ülkenin Beveridge Eğrisinin incelenmesi, o ülkenin işgücü piyasasındaki sorunlarının çok daha berrak bir şekilde görülmesi açısından önemlidir.²³⁰

Beveridge eğrisindeki hareketler ve kaymalar geçici işsizliğin süresinin uzamasına veya kışalmasına, iş arayan kişilerin özelliklerine, iş arama kanallarının etkinliğine, işgücü piyasasının beklentisi ile iş arayanların uyumuna/uyumsuzluğuna ve işçilerin iş arama faaliyetlerindeki yapısal değişikliklere bağlı olarak değişmektedir. Başka bir ifade ile eğrideki kaymaların (eğrinin başlangıç noktasına göre konumunun) işgücü özelliklerine, kurumsal faktörlere veya çeşitli uyumsuzluk türlerine bağlı olarak değiştiğini söylemek mümkündür. İşgücünün özellikleri ve işgücü piyasasındaki uyumsuzluk konusunu pek çok bilim insanı; genç ve yaşlı işçilerin toplam işgücü içindeki payı, kadınların işgücüne katılımı, yüksek vasıflı ve düşük vasıflı işçilerin oranı gibi unsurlara odaklanarak açıklamaktadır.²³¹ Uzun süreli işsiz kalma durumu çalışanların iş arama isteklerini azaltabileceği için, Beveridge Eğrisinin bir ülkedeki uzun süreli işsiz kalan kişi sayısının artması sonucunda dışa doğru kayma ihtimali yüksektir. Ayrıca, uzun vadeli işsizlik, insan sermayesinin bozulmasına veya “modası geçmiş” bir beceri setine yol açabilir ve işsizleri damgalayabilir. Böylece potansiyel işverenlere olumsuz bir sinyal gönderebilir.²³² Kurumsal faktörler arasında istihdam koruma mevzuatı, aktif işgücü piyasası politikaları, işsizlik yardımlarının cömertliği ve süresi ile reel ücretlerin seviyesi yer almaktadır. Uyuşmazlıklar göz önüne alındığında, çoğu araştırmacının beceri, coğrafi bölgeler ve sektörler arasındaki uyumsuzlukları incelediği görülmektedir.²³³

Özet olarak eğri boyunca hareketler döngüsel değişiklikleri yansıtırken, eğrinin hareketleri işgücü piyasasındaki uyumsuzluğu etkileyen yapısal değişiklikleri yansıtmaktadır. Bununla birlikte, bazı araştırmacılar iki tür hareket arasındaki farklılığa karşı çıkmakta ve iş döngüsü koşullarının eğrinin hareketlerini de etkileyebileceğini iddia

²³⁰ Hoyt Bleakley, Jeffrey Fuhrer, “Shifts in the Beveridge Curve, Job Matching and Labor Market Dynamics”, *New England Economic Review*, C: 110, S: 462, 1997, s. 3-19

²³¹ Peter Fredriksson, Per Johansson, “Dynamic Treatment Assignment - The Consequences for Evaluations Using Observational Data”, *IZA Discussion Paper*, No. 1062, 2004, s. 2.

²³² A.e. s. 5; Elvin Dinler, *Uzun Süreli Genç İşsizliği*, Kriter Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2019.

²³³ Hoyt Bleakley, Jeffrey Fuhrer, *a.g.e.* s. 271.

etmektedir.²³⁴ 2001 ekonomik krizi ile ilgili bulgular göz önüne alındığında, toplam talepteki azalmanın eşleşme verimliliğinde bir bozulmaya yol açtığı görülmektedir. Bu durumun işgücü piyasasındaki uyumsuz eşleşmelerin ve ülke ekonomilerinin durgunluk durumuyla benzerlik gösterdiği ifade edilebilir. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri işgücü piyasasının 1951'den 2000'e kadar olan uzun vadeli veri analizi, eşleşmedeki bozulma olaylarının ekonomik durgunluklarla örtüştüğünü göstermektedir.²³⁵ Olumsuz toplam talep şokları ile eşleşmedeki bozulma arasındaki en önemli bağlantılardan biri, uzun vadeli işsizliğin ortaya çıkmasıdır. Bu eğilim tipik olarak bir durgunluk döneminde başlamakta ve iyileşme sürecinde de devam etmektedir. Bu nedenle geçici işsizliğin ardından önemli bir faktör olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, ekonomik durgunluklar ve talep yavaşlamaları, daha temkinli bir işe alım sürecine yol açabilecek yüksek belirsizlik ile ilişkilendirilebilir.²³⁶

Öte yandan Beveridge eğrisindeki kaymaların iyi anlaşılması ve bilinmesi daha önce de söz edildiği üzere akademik yazında ön planda olan Philips Eğrisi hareketlerine de ışık tutacak ve bu hareketlerin daha anlamlı hâle gelmesini sağlayacaktır.²³⁷

2.2.2. Açık İş

Beveridge Eğrisinin teorik arka planı oluşturulurken en önemli kavramlardan birinin açık iş kavramı olduğu görülmektedir. Nitekim tekrar belirtmek gerekirse Beveridge Eğrisi temel olarak işsizler ile açık işler arasındaki negatif yönlü ilişkiyi gösteren eğridir. Dolayısıyla literatürde iş boşluk oranları (job vacancy rates) olarak da ifade edilen açık iş oranları, işgücü piyasalarının ve işsizlik oranlarının analizi için oldukça önemli bir role sahiptir. Teorik olarak iş eşleştirme sürecinde ortaya atılan çeşitli modellerde işsizlik

²³⁴ Olivier Jean Blanchard, Peter Diamond vd., **a.g.e.**, s. 15-20; Axel H. Börsch-Supan, “Panel Data Analysis Of The Beveridge Curve: Is There A Macro- Economic Relation Between The Rate Of Unemployment And The Vacancy Rate?”, **Economica**, C: 58, S: 231, 1991, s. 279–297; Howard J. Wall, Gylfi Zoega, “The British Beveridge Curve: A Tale Of Ten Regions”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, C: 64, S: 3, 2002, s. 257–276.

²³⁵ Peter A. Diamond, Ayşegül Şahin, “Shifts in the Beveridge Curve”, **Federal Reserve Bank of New York Staff Report**, S. 687, New York, 2014.

²³⁶ Hoyt Bleakley, Jeffrey Fuhrer, **a.g.e.**, s. 271.

²³⁷ Olivier Jean Blanchard, Peter Diamond vd., **a.g.e.**, s. 15-20.

dinamiğini anlamanın anahtarı olarak işçilerin boş işlere giriş çıkışları analiz edilmektedir. Bu analizler gerçekleştirilirken ampirik olarak arızı ve yapısal işsizlik türlerini talep yetersizliğine bağlı işsizlikten ayırmak için açık iş oranları kullanılmaktadır.²³⁸

Kavram olarak açık iş en temel hâliyle, iş yerlerinde eksik olan ücretli pozisyonları ve kamudaki boş kadroları ifade etmek için kullanılmaktadır. İŞKUR'un yıllık istatistik bültenlerine göre açık iş; "kuruma işverenlerden intikal eden işçi istemi"²³⁹ olarak tanımlanmaktadır. Avrupa Birliği'nin resmi istatistik kurumu olan "Eurostat" ise açık iş kavramını yeni oluşturulmuş, boş veya boş olmak üzere olan, işverenin kendi çabaları ile aktif adımlar attığı ve ilgili işletmenin dışından uygun bir aday bulmak amacıyla çaba sarf ettiği, bu çabasının sonucunda ise derhal ya da belirli bir süre içerisinde doldurmak istediği ücretli bir iş olarak tanımlamaktadır.²⁴⁰ Bu çerçevede açık iş kavramı gerek Türkiye'de açık işlere ilişkin istatistikleri düzenleyen İŞKUR tarafından, gerekse de Avrupa Birliği istatistik kurumu olarak ifade edilebilecek "Eurostat" tarafından yapılan tanımlara göre işverenin işletmesinde oluşan işgücü açığını karşılamak üzere çaba sarf ettiği ve olabildiğince kısa sürede doldurulmak istenilen ücretli iş pozisyonları olarak kavramlaştırılabilir.

Açık işlere ilişkin istatistiklerin belirlenmesi, ülkelerin işgücü piyasaları analizlerinin daha doğru olarak yapılmasını sağlar. Nitekim Myron Joseph bir açık iş ölçeği belirlemek amacıyla yaptığı araştırmasında açık işlere ilişkin istatistiklerin belirlenmesinin önemini şu şekilde şöyle vurgulamaktadır: *"İşgücü piyasasındaki araştırmacılar, politika belirleyicileri, işçiler ve işverenler için mevcut yararlı bilgi miktarını artırmak için açık iş sayılarının belirlenmesinden daha önemli bir yol yoktur. Bu tür istatistiklerin ve ölçeklerin belirlenmesi, işgücü piyasasında eksik bilgiden kaynaklı açık iş sayılarının azaltılmasına, bilgilerin verimli kullanılmasına ve daha eşitlikçi bir dağılım içinde ekonomik fırsat eşitliğinin teşvik edilmesine yarar sağlayacaktır. Buna ek olarak ülkeler*

²³⁸ Harry J. Holzer, "Job Vacancy Rates in the Firm: An Empirical Analysis", **Economica**, C: 61, S: 241, 1994, s. 17-18.

²³⁹ İŞKUR, **Yıllık İstatistik Bültenleri 2018 Yıllık Tabloları**, 2018.

²⁴⁰ EUROSTAT, "Glossary: Job Vacancy Rate", (çevrimiçi), [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Job_vacancy_rate_\(JVR\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Job_vacancy_rate_(JVR)), Erişim Tarihi: 20/03/2020.

*için yeni ve büyüyen insan kaynakları geliştirme programlarına olan ihtiyacın büyük bir bölümü bu istatistiklerden elde edilecek sonuçlara göre belirlenebilecektir.”*²⁴¹ Bu noktada açık iş sayılarının ve oranlarının belirlenmiş olduğu istatistiklerin ülkelerin işgücü piyasaları için kritik öneme sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca açık iş sayıları ile Beveridge Eğrisi kullanılarak işgücü piyasasındaki emek arzı ve talebinin karşılaşmasına ve doğru eşleşmeyi yakalayabilmesine ilişkin aydınlatıcı bilgilere ulaşılabilecektir. Dolayısıyla bu işgücü piyasasının temel göstergesini belirlerken ve takip ederken rasyonel ve gerçekçi rakamların kullanılması da oldukça önem taşımaktadır.

2.2.3. Beveridge Eğrisi ile İlişkili Temel Modeller

İşgücü piyasası ve Beveridge Eğrisi arasındaki bağlamsal ilişkinin ön plana çıktığı işgücü piyasasına ilişkin modelleri minimalist model ve arama-eşleşme modeli olarak göstermek mümkündür. Tez çalışmasının bu bölümünde, söz konusu modeller üzerinde kısaca durulacaktır.

2.2.3.1. Minimalist Model

Blanchard vd. çalışmalarında minimalist modelin amacının işgücü piyasasının tanımlanmasında önemli görülen iki faktörü belirlemek olduğunu ifade etmişlerdir. Bu faktörlerin ilki firmaların sayısal esnekliklerini belirleyebilme özertlikleri, ikincisi ise merkezi bir işgücü dağılımı oluşturmaktır. İlk faktöre bakıldığında firmaların ekonomik durgunluk dönemlerinde bile zaman zaman işçi sayısını arttırmak istemesi ya da beklendiği üzere işçi sayısını azaltmayı hedeflemesidir. Bu durumu kısaca; firmaların piyasa şartları ve beklentilerine göre sayısal esnekliği kullanarak rekabette avantaj elde etmek şeklinde ifade etmek mümkündür. İkinci faktör ise iş arayan işçiler ile işletmenin şartlarını sağlayan işgücünün buluşturulması noktasında merkezi bir dağılım mekanizmasının oluşturulmasıdır. Arz ve talep dengesini sağlayabilmek ve en yüksek verimi alabilmek için merkezi bir işgücü dağıtım sisteminin kurulması gerekmektedir. Bu gerekliliğin sebebi ise işe yerleştirme fonksiyonlarının daha hızlı bir şekilde

²⁴¹ Myron L. Joseph, “Job Vacancy Measurement”, **The Journal of Human Resources**, C: 1, S: 2, 1966, s. 62-63.

gerçekleştirilmesidir.²⁴² Blanchard vd., çalışmalarında bu durumu iki basit denklem oluşturarak göstermişlerdir. İşgücü piyasasındaki işçilerin birbirine benzeyen ve vasıf seviyelerinin aynı olduğunu varsaydıkları çalışmalarında, işçilerin standart bir düzende işe giriş, işten çıkarılış ve işgücü piyasası dışında kalabileceklerini ifade etmişlerdir. Modellerini, gerçek işgücü piyasalarında işsizler ve işgücü piyasalarının dışında kalanlar arasındaki farkın önemli bir gösterge olduğunu belirterek kurgulamışlardır. “İşsizler” olarak nitelendirdikleri kişileri işgücü piyasalarında iş arayışı içerisinde olanlardan seçmişler, işgücünün dışında kalanları ise iş arayışı mevcut olmayanlar olarak ifade etmişlerdir. Buna göre istihdam edilen işçilere E, işsizlere U, işgücü dışında kalanlara N, işgücünün tamamına ise L harflerini kullanarak iki denklem kurmuşlardır.

1. denklemi $L = E + U$ şeklinde oluşturmuşlardır. Başka bir ifade ile sıkça kullanılan temel çalışma ekonomisi formülünü yani işgücünün, işsizler ve istihdamdakilerin toplamından²⁴³ oluştuğunu ifade eden denklemi kullanmışlardır.

2. denklem ise, $K = F + V + I$ şeklinde oluşturulmuştur. Bu denklemde K işgücü piyasasındaki mesleklerin toplam sayısını, F hâli hazırda istihdam edilmiş olan dolu iş pozisyonlarını, V boş iş pozisyonlarını, I ise talep olmayan boştaki iş pozisyonlarını göstermektedir. Bu denklemin oluşturulmasının sebebini ise çalışmalarında işletmelerin boş iş pozisyonlarının işgücüne bildirmesi ile simetrik bir şekilde doldurulup boşaltılabileceğinden hareketle oluşturulduğunu belirtmişlerdir. Buna göre ikinci denklemde görülen F istihdamdakileri ifade etmekte, başka bir deyişle ilk denklemdeki E’ye eşit olmaktadır. K işgücü piyasasındaki bütün işleri ve L de bütün işgücünü gösterdiğinden bu iki veri sabit olarak düşünülebilir. Dolayısıyla burada eşitliğin diğer iki tarafının asimetrik davranış gösterdikleri yönündeki varsayımları yer almaktadır. Bu asimetrik davranışın ise ekonomilerde yaşanan durgunluk zamanlarında işçilerin iş arama

²⁴² A.e., s. 6-7.

²⁴³ Sabahattin Zaim, **Çalışma Ekonomisi**, Filiz Kitapevi, 1997, s. 112.

süreçlerinde, işlere karşı olan tutumlarının ötesinde işgücü piyasasında iş yaratılmasına odaklanma istemelerinden kaynaklandığı ifade edilebilir.²⁴⁴

2.2.3.2. Arama-Eşleşme Modelleri ve İş Arama Teorisi

Klasik boş zaman ve gelir ikamesi modeli, iş arama kararının formülasyonu için önemli bir araç olarak iş arama modelleri literatüründeki yerini almaktadır. Bununla birlikte eğitim ve öğretime yapılan yatırımların analizi, emeklilik, evli kadınların işgücüne katılımı, işgücü geliri üzerindeki vergiler, çocuk sahibi olma ve yatırım yapma kararı, hane halkı davranışı ile ilgili hipotezlerin toplanmasını büyük ölçüde zenginleştirmiştir. İş arama teorisi, eski teorik çerçevenin bir tamamlayıcısı olarak gelişmiştir. Birçok araştırmacı, tek taraflı ve tümüyle bilgilendirilmiş seçime vurgu yapan klasik işgücü arzı modelinin, tipik bireyin işgücü piyasasındaki deneyiminin önemli özelliklerini açıklayamayacağını ifade etmektedir. İşsizlik deneyimi önemli bir örnektir. Gelir-boş zaman seçimi çerçevesinde işsizlik, işlerin piyasa temizleme ücret oranında işçiye bilinen bir şekilde anında mevcut olduğu varsayımının bir sonucu olarak yorumlanamaz.²⁴⁵

1970’li yıllardan itibaren iş arama teorisi, işgücü piyasasını analiz etmede kullanılan en prensipli araçlardan birisi hâline gelmiş ve alanla ilgili pek çok araştırmada kullanılmıştır. Özetle Mortensen’in 1986 yılındaki çalışmasında da belirttiği üzere, iş arama modelleri, işçilerin işgücü piyasası hakkında bilgilerinin sınırlı olduğu düşüncesiyle, başka bir ifade ile işgücünün işgücü piyasasındaki açık işlerin nerede olduğunu, hangi nitelikleri gerektirdiğini ve ücretlerinin hangi düzeyde olduğunu tam olarak bilemediğinden hareketle, piyasalardaki bireylerin rasyonel karar verme araçlarını inceleme imkânı sunan bir analiz aracı olarak ortaya çıkmıştır. İş arama modellerinin en temel hâli işsiz bireyin işgücü piyasasındaki açık işlere ulaşip bu işlere yaptığı başvurular sonucundaki ücretleri değerlendirerek piyasada kendisine yönelik olarak bir rezervasyon ücreti belirlemesi, daha

²⁴⁴ Olivier Jean Blanchard, Peter Diamond vd., **a.g.e.**, s. 6 – 7.

²⁴⁵ Dale T. Mortensen, “Job Search and Labor Market Analysis”, **Handbook of Labour Economics**, S: 11, 1986, s. 849.

sonrasında ise bu ücretin üzerinde gelen tekliflerden kendisine en uygun olanı kabul etmesi şeklindedir.²⁴⁶

1980’li yıllarla birlikte değişen şartlar ve gelişen teknoloji vasıtasıyla işgücü piyasasındaki bilgilere ulaşmanın görece daha kolay hâle gelmesiyle birlikte sadece işçinin işgücü piyasasındaki davranışlarını içeren arama teorileri yerine, işverenin ve açık iş sayısını etkileyen diğer faktörlerin etkisini gösteren arama eşleşme modelleri daha popüler hâle gelmiştir. Arama-eşleşme modeli Nobel ödüllü Mortensen ile Pissarides tarafından 1994 yılında yapılan “Job Creation and Job Destruction in the Theory of Unemployment” başlıklı çalışma ile iktisat literatürüne kazandırılmıştır. Arama ve eşleşme modeli son birkaç on yılda özellikle işgücü piyasası analizi üzerine çalışan ekonomistler için adeta bir lokomotif teori hâline gelmiştir. Bu teori sayesinde işgücü piyasasındaki açık iş sayısını etkileyen faktörler, işverenlerin tercihleri, işgücü piyasasındaki beklentiler ve işçilerin açık işlere uygunluğu ekonomistler tarafından kolaylıkla belirlenebilir hâle gelmiştir.²⁴⁷

İşgücü piyasaları, işgücü arzı ve talebinin buluşması sonucunda işgücünün bedelinin yani ücretin belirlenmiş olduğu piyasalardır.²⁴⁸ İşgücü piyasalarında emeğini arz eden her bireyin iş bulabilmesi özellikle günümüz şartlarında olası değildir. Başka bir ifade ile istihdam edilmemiş, istihdam edilebilmek için piyasadaki cari ücret düzeylerini kabul ederek iş arayışı içerisinde olan ve işe başlamaya hazır konumda olan bireyler işgücü piyasasında mevcuttur.²⁴⁹ Çalışma ekonomisi literatüründe bahsi konu edilen bireyler “işsiz” olarak tanımlanmaktadır. Belirli zaman dilimleri içerisinde işgücü piyasasındaki işsizler iş aramakta ve buna karşılık işgücü piyasasından işverenler ve firmalar işgücü talep etmektedir. Fakat çeşitli faktörlerin etkisi ile işgücü arzı ve talebi kısa süre içerisinde

²⁴⁶ Mustafa Ulus, Hatun Ezberci, “İş Arama ve Uyumsuz Eşleşme”, **Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik**, TÜSİAD, Yayın No: TÜSİAD-T/2004-11/381, İstanbul, 2004, s. 150.

²⁴⁷ Dale T. Mortensen, Christopher A. Pissarides, **a.g.e.**, s. 397-415.

²⁴⁸ Zaim, **a.g.e.**, s. 11.

²⁴⁹ TÜİK, Analitik Çerçeve, Kapsam, Tanımlar ve Sınıflamalar, (çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=33783>, Erişim Tarihi: 18/03/2020.

buluşmamaktadır. Emek arz ve talebinin buluşmaması sonucu işgücü piyasasında dengesizlik oluşmaktadır. Bu dengesizliğin giderilmesi için işsizleri ve iş arayanları buluşturacak mevcut kurumsal yapıların etkinliğinin artırılması gerekir. Arama-eşleşme modelleri, işgücü piyasalarında işsizlerin ve işverenlerin başarılı bir şekilde eşleştirilmesini sağlayan ve açık işlerin sayısına bağlı olarak değişen bir eşleşme fonksiyonu oluşturmaktadır.²⁵⁰ En temel düzeyde Pissarides 1987 yılındaki²⁵¹ ve Blanchard ile Diamond 1989 yılındaki²⁵² çalışmalarında, eşleşme fonksiyonunu şu şekilde ele almışlardır:

$$x_1 = X(U_1, V_1)$$

Fonksiyondaki x_1 toplam eşleşme sayısını, U_1 işsiz kişi sayısını ve V_1 de işletmelerdeki açık iş sayısını göstermektedir. Böyle temel düzeyde bir eşleşme modelinin kurulmasının en önemli nedeniyse modelin ekonomik ortamın temel koşullarını göstermesinin istenmesidir.²⁵³ Bu fonksiyon özetle işgücü arzının ve talebinin, karşılaşma anında ne derece etkin olduklarını ölçmektedir. Arama-eşleşme fonksiyonuna dâhil olan açık iş sayısı ile işsiz sayısının birbirine oranlanması sonucunda, işgücü piyasasının eşleşme noktasında ne kadar sıkı olduğuna ulaşılabacaktır.²⁵⁴

İşgücü piyasasının sıklığı kavramı ekonomistler ve politika yapıcılar tarafından hemen her alanda çoğunlukla sözü edilen bir ifade olmasına rağmen bu kavramın net bir tanımı bulunmamaktadır. İşgücü piyasasının sıklığı, genellikle işgücü piyasasındaki açık iş miktarları ve ücretler üzerinden işsizlik ve ortalama gelirdeki artış gibi çeşitli ampirik verilere dayanılarak gösterilmektedir. Fakat işgücü piyasası sıklığı kavramının net bir tanımının olmaması, belirtilen ampirik kaynakların kanıt olarak gösterilmesini

²⁵⁰ P.Storer, “Unemployment Dynamics and Labour Market Tightness: An Empirical Evaluation of Matching Function Models”, **Journal of Applied Econometrics**, C: 9, S: 4, 1994, s. 390.

²⁵¹ Christopher A. Pissarides, “Search, Wage Bargains and Cycles”, **Review of Economic Studies**, C: 54, 1987, s. 473- 480.

²⁵² Olivier Jean Blanchard, Peter Diamond vd., **a.g.e.**, 1989, s. 473-480.

²⁵³ **A.e.**, s. 391.

²⁵⁴ Mustafa Ulus, Hatun Ezberci, **a.g.e.**, s. 150.

zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla işgücü piyasasının sıkılığı ile enflasyon gibi kavramlar arasındaki ilişkinin anlaşılması da sorunlu bir hâl almaktadır.²⁵⁵

Brigden ve Thomas çalışmalarında, "İşgücü piyasası sıkılığı"nın, gelirin işgücü payına etkileri açısından tanımlanabilir olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşün, işgücü talebi ile işgücü arzı arasında, gerçek birim işgücü maliyetleri üzerinde veya eşit olarak işgücü payı üzerinde yukarı (aşağı) baskı uygulayacak bir dengesizlik olduğunda işgücü piyasasının sıkı (gevşek) olduğu düşüncesinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Yine aynı çalışmada sıkı ve gevşek sözcükleri bir dereceye kadar dengesizlik anlamına geldiğinden, işgücü piyasasının yalnızca istikrarlı durumdan sıkı veya gevşek olarak kabul edilebileceği savunulmaktadır. Bunun iki önemli sonucu vardır. Birincisi hiçbir şok, işgücü piyasasını istikrarlı durumundan uzaklaştırmazsa, işgücü piyasasının sıkışmasına veya gevşemesine gerek olmadığıdır. Pratikte, bu çok kısıtlayıcı değildir, çünkü en popüler makro modellerde bulunan sertlik çeşitleri bunu yapmak için yeterlidir. İkincisi ise, işgücü payının istikrarlı-devlet değerini değiştiren herhangi bir şokun, işgücü piyasasını kalıcı olarak daha sıkı veya kalıcı olarak daha gevşek hâle getirdiğinin söylenememesidir. Bunun nedeni de, kararlı durumdaki hareketlerin, emeğe olan talep ve arz arasındaki dengede herhangi bir değişiklik içermemesidir.²⁵⁶

Özetle; Blanchard vd. 1989 yılında yayımlanan çalışmalarında Beveridge Eğrisi'nin öneminin ve kullanışlılığının makroekonomist teorisyenler tarafından hafife alındığını savunmuşlardır. Ancak, özellikle 1980'lerden sonra Avrupa'da işsizliğin düzeyinin artması ve sürekli olarak görülen makroekonomik bir sorun hâline gelmesi Beveridge Eğrisi'ne olan ilgiyi arttırmıştır.²⁵⁷ Nitekim Blanchard vd.'nin makalesinde sözü edilen, ayrıca bu çalışmanın önceki sayfalarında da anlatılan arama-eşleştirme işlevi üzerinden Beveridge Eğrisi ve eşleşme işlevini tahmine çalışan çok sayıda makale yayımlanmıştır.²⁵⁸

²⁵⁵ Andrew Brigden, Jonathan Thomas, "What Does Economic Theory Tell Us about Labour Market Tightness?", **Bank of England Working Paper**, S: 185, 2003, s. 7.

²⁵⁶ **A.e.**, s. 7-10.

²⁵⁷ Olivier Jean Blanchard, Peter Diamond vd., **a.g.e.**, 1989.

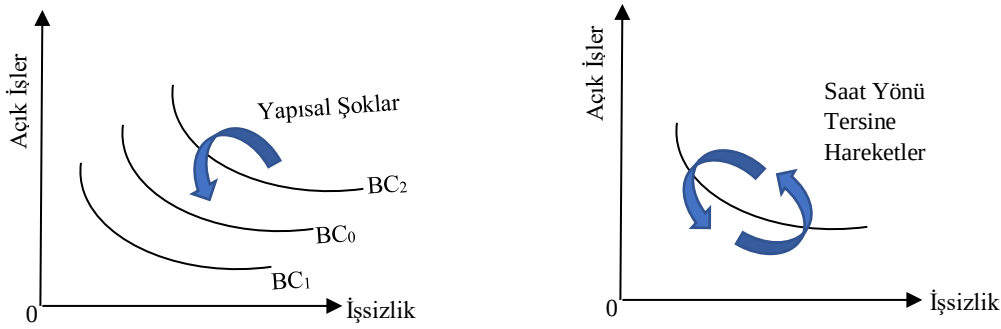
²⁵⁸ **A.e.**; Barbara Petrongolo, Chrisyopher A. Pissarides, "Looking Into The Black Box: A Survey Of The Matching Function" **Journal of Economic Literature**, C: 39, S: 2, 2001, s. 390-431; Melvyn G. Coles,

2.2.4. Beveridge Eğrisindeki Hareketlerin Anlamsal Boyutu

Beveridge Eğrisinin ortaya çıkmasındaki en önemli nedenlerden biri, daha önce de ifade edildiği üzere, işsizler ile boş işler arasındaki eşleştirme işlevidir. Bu başlık altında, Beveridge Eğrisi üzerindeki hareketler kısaca özetlenmeye çalışılacaktır. Böylece ülkelerin Beveridge Eğrilerindeki değişmelerinin okunması daha kolaylaşacaktır.

Genel olarak Beveridge Eğrisi boyunca hareketler döngüsel (cyclical) faktörlerle ilişkilendirilmektedir. Diğer yandan, Beveridge Eğrisi'nin yerinin değişmesinin ise işsizler ve açık işler arasındaki ilişkiyi etkileyen yapısal faktörlerin etkisiyle oluştuğu ifade edilmektedir. Başka bir deyişle sabit durumda, sabit bir aşağı eğimli Beveridge Eğrisi boyunca hareketler döngüsel şoklarla ilişkiliyken, eğrinin kaymaları yani işsizlik ve boşluk oranlarının pozitif ortak hareketleri, eşleşen verimliliğini değiştiren yapısal faktörlerden kaynaklanmaktadır.²⁵⁹ Söz konusu bu hareketler Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3: Beveridge Eğrisi'ndeki Hareketler

Kaynak: Birol Kanık, Enes Sunel, Temel Taşkın, “Beveridge Eğrisi ve Eşleşme Fonksiyonu: Türkiye Örneği”, **TCMB Ekonomi Notları**, C: 7, S: 24, 2012, s. 2.

Eric Smith, “Cross-Section Estimation of the Matching Function: Evidence from England and Wales,” **Economica**, C: 63, S: 252, 1996, s. 589–597; Cees Gorter, Jan van Ours, “Matching Unemployment And Vacancies in Regional Labor Market: An Empirical Analysis for the Netherlands,” **Papers in Regional Science**, C: 73, S: 2, 1994, s. 153–167; Robert G. Valletta, “Why Has the US Beveridge Curve Shifted Back? New Evidence Using Regional Data”, **Federal Reserve Bank of San Francisco**, Working Paper, No: 25, 2005; Howard J. Wall, Gylfi Zoega, **a.g.e.**; Axel Boersch-Supan, “Panel Data Analysis of the Beveridge Curve: Is There A Macroeconomic Relation Between the Rate of Unemployment and the Vacancy Rate?,” **Economica**, C: 58, S: 231, 1991, s. 279–297.

²⁵⁹ Roger J. Bowden, “On the existence and secular stability of u-v Loci”, **Economica**, C: 47, S: 185, 1980, s. 35–50.

Beveridge eğrisi boyunca yukarı doğru bir hareket, talebi toplamak için olumsuz bir şokun tipik bir örneğidir. İşgücü piyasasında daha az açık iş mevcuttur ve iş bulmak daha zordur. Yani işsizliğin yüksek olduğu durumdur. Dışa doğru kaymalar, eşleştirme verimliliğinde bir azalmayı ve dolayısıyla işgücü piyasasının bozulmasını ima eder. Bu değişimler, özellikle işsizlerin özelliklerinden, işsizlik sigortası sisteminin cömertliğinden ve diğer işgücü piyasası politikalarından kaynaklanmaktadır.²⁶⁰

Beveridge Eğrisi boyunca yukarı doğru bir hareket de eğrinin dışa doğru kaymasına neden olabilir. Bu durum, histerezis etkisi olarak adlandırılmaktadır. Histerezis etkisi, işsizlerin, insan sermayesinin bozulması veya işverenlerin olumsuz algılaması nedeniyle iş bulma olasılığını azaltan uzun işsizlik sürelerinden kaynaklanmaktadır.²⁶¹

Sabit, dışbükey Beveridge eğrisi boyunca hareketler döngüsel şoklarla ilişkilirken, Beveridge eğrisindeki değişimler, işsizlik ve boş işlerde olumlu ortak hareketler ve iş eşleştirme sürecinin verimliliğini değiştiren diğer faktörlerdeki değişikliklerle ilişkilidir. Demografik yapıdaki değişiklikler, coğrafi veya sektördeki iş yerlerinin ölçeklerindeki değişimler, bu durumun tipik örneğidir.²⁶²

Bowden'ın 1980 yılındaki çalışmasında ve Blanchard ile Diamond'un 1989 yılındaki çalışmalarında ise sabit Beveridge eğrisi boyunca döngüsel hareketlerin bu şekilde tasvir edilmesi aşırı basitleştirilmiş olarak ifade edilmiştir. Başka bir deyişle boş pozisyonların işsizliğe göre oluşan şoklara daha hızlı tepki vereceği yani döngüsel bir şoktan sonra boş pozisyonların işsizlikteki düşüşten daha hızlı olacağı, eğrinin saat yönünün tersine bir hareket izleyeceği ve ilk Beveridge Eğrisine doğru döneceği ifade edilmiştir.²⁶³ Bununla birlikte, bu varsayımlar Beveridge Eğrisindeki daha uzun dönemli kaymalardan farklı

²⁶⁰ Richard Jackman, Christopher Pissarides, Savvas Savouri, "Labour Market Policies and Unemployment in the OECD", **Economic Policy**, C:5, S: 11, 1990, s. 449-490.

²⁶¹ Knut Røed, "Hysteresis in Unemployment", **Journal of Economic Surveys**, C: 11, S: 4, 1997, s. 389-418; Oliver Blanchard, Lawrence Summers, "Hysteresis in Unemployment", **European Economic Review**, C: 31, S: 2, 1987, s. 288-295.

²⁶² Robert G. Valletta, **a.g.e.**, s. 4.

²⁶³ Roger J. Bowden, **a.g.e.**, s. 40; Olivier Jean Blanchard, Peter Diamond vd., **a.g.e.** s. 10.

olarak, eşleşme verimliliğinde kalıcı, yapısal kaymaları gösteren iş döngüsü sıklığında meydana gelen kaymalara göre daha kısa dönemli etki göstermektedir.²⁶⁴

Abraham 1987 yılındaki çalışmasında toplam işgücü piyasası koşulları ile ilgisi olmayan temel etkileri tespit edebilmek için açık iş pozisyonlarını belirledikten sonra, 1950’ler ve 1980’lerin başlarında Amerikan Beveridge Eğrisi’nde görece kalıcı ve büyük bir dışa doğru kayma tespit etmiştir. Abraham bu çalışmasında kullandığı veri setleri ve ampirik analizleri sonucunda değişimin büyük ölçüde bölgesel ekonomik koşullarda oluşan farklılıklardan kaynaklandığını öne sürmüştür.²⁶⁵ Abraham’ın analizlerini işgücü piyasası dinamiği modeline yerleştiren Blanchard ve Diamond, çalışmalarında bölgesel ekonomik koşullarda ortaya çıkan farklılıkların Beveridge Eğrisi’nin dışa doğru kaymasına sebebiyet verebileceğini tespit etmişlerdir.²⁶⁶

Öte yandan eğrinin dışa doğru kaymasında bölgesel farklılıkların etkisinin sınırlı olduğu üzerine tespitleri olan çalışmalar da vardır. Bu çalışmalardan Almanya’nın Beveridge Eğrisi’nin dışa doğru kaymasında bölgesel farklılıkların sınırlı olduğunu Börsch-Supan²⁶⁷’ın 1991 yılındaki çalışması, İngiltere içinse Jackman ve Roper’ın²⁶⁸ 1987 yılındaki çalışmaları ile Wall ve Zoega’nın²⁶⁹ 2002 yılındaki çalışmaları örnek gösterilebilir. Dahası, bu araştırmacılar hipotezlerini, makul döngüsel şok türleri için bu hareketler arasındaki potansiyel benzerlikler nedeniyle, ampirik Beveridge eğrilerinin, döngüsel ve yapısal dalgalanmaları ayırt etme sınırlamalarını bir açıklayıcı olarak yorumlamaktadır.²⁷⁰

²⁶⁴ Robert G. Valletta, **a.g.e.**, s. 5.

²⁶⁵ Katharine G. Abraham, “Help-Wanted Advertising, Job Vacancies, and Unemployment”, **Economic Activity**, C: 1, 1987, s. 207-248.

²⁶⁶ Olivier Jean Blanchard, Peter Diamond vd., **a.g.e.**, s. 15-20.

²⁶⁷ Boersch-Supan, **a.g.e.**, s. 280-285.

²⁶⁸ Richard A. Jackman, Stephen Roper, “Structural Unemployment”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, C: 49, S: 1, 1987, s. 9-36.

²⁶⁹ Howard J. Wall, Gylfi Zoega, **a.g.e.** s. 260.

²⁷⁰ Robert G. Valletta, **a.g.e.**, s. 5.

2.2.5. Beveridge Eğrisi Üzerindeki Hareketlerin Sebepleri

Bu başlıktan önceki bölümlerde ülkelerin Beveridge Eğrileri ve bölgesel Beveridge Eğrileri açıklanmış ve ülkelerin çeşitli nedenlerden dolayı yıllar içinde eğrilerinde gerçekleşen birtakım kaymalardan söz edilmiştir. Ülkelerin Beveridge Eğrilerindeki kaymalarının, genel olarak durgunluk dönemlerinde ve sonrasında, işgücü piyasalarındaki çeşitli geçişlerden ve uygulanan ekonomi politikalarından kaynaklandığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Nitekim yaşanan ekonomik kriz dönemlerinden günümüze gelindiğinde aslında ülkelerin bir toparlanma sürecine girdiği ifade edilebilir. Fakat bu durumun arkasında yatan sebeplerin araştırılması, özellikle işgücü piyasalarının bu şekilde analiz edilmesi, gerek politika yapıcılar, gerekse de araştırmacılar için büyük bir önem arz etmektedir.

İşgücünün özellikleri, sektörel dağılımlar ve kurumsal faktörler, bir ekonominin kriz dönemleri boyunca yaşanan şoklara tepki verme yeteneğini etkilemede önemli roller oynamaktadır. Bu faktörlerin hepsi göreceli olarak bir ülkenin Beveridge Eğrisi'ndeki dışa doğru (olumsuz) kaymasında etkilidir.²⁷¹

İşgücünün demografik bilgiler de dâhil olmak üzere birçok gelişmiş ekonomide çeşitli nedenlerle daraldığı göz önüne alındığında, işgücü büyümesine ilişkin bu bulgu, Beveridge Eğrileri'nin krizden sonra neden geri kaymadığını açıklamaya yardımcı olabilir. Dahası, Beveridge Eğrileri'nin bu “geri kayması”, uzun vadeli işsizlik gibi diğer belirleyicilerdeki son gelişmelere rağmen gerçekleşmemiştir.²⁷² Dolayısıyla bu çalışma Beveridge Eğrisi'ne ilişkin yaşanan kaymaların sebepleri konusunda literatürdeki çalışmaların yoğun değerlendirilmesi yapıldıktan sonra 4 ana başlığa ayrılarak incelenmiştir. Bunlar: İşgücünün karakteristik özellikleri, sektörel eşleşme problemleri, finansal şartlar ve kurumsal faktörlerdir.

²⁷¹ Boele Bonthuis, Valerie Jarvis, Juuso Vanhala, **a.g.e.**, s. 15.

²⁷² Elva Bova, Joao Tovar Jalles, Christina Kolerus, **a.g.e.**, s. 289.

2.2.5.1. İşgücü Piyasalarının ve İşgücünün Karakteristikleri

Genel olarak, “İstihdamın korunması” ile ölçülen iş güvenliğinin işsizlikle ilişkisinin daha düşük olduğunu başka bir ifade ile ülkelerin Beveridge Eğrilerine az da olsa etkisinin olduğunu, ancak iş sözleşmelerinin tazminatının ve uzunluğunun Beveridge Eğrisine etkisi olmadığını ifade etmek mümkündür. Gerçek ücretler ve geçici iş sözleşmeleri aslında kaymalarla önemli ölçüde ilişkili değilken, daha yüksek seviyede istihdam koruma yasaları, ülkelerin Beveridge Eğrilerinin içeriye doğru kayma olasılığı ile ilişkilidir. Daha güçlü istihdamı koruma mevzuatı, işe alma ve işten çıkarma maliyetlerini artırarak işe alma ve işten çıkarmaların sayısını ve böylece iş arama etkinliği ile işgücü devir hızını doğrudan azaltır. Literatürdeki çalışmalar, istihdam koruma mevzuatının her iki yönde genel işsizlik üzerinde düşük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.²⁷³

İşsiz nüfusun durumu Beveridge Eğrisi üzerinde işgücü piyasası yapılarından daha güçlü bir rol oynamaktadır. Literatür doğrultusunda genç işsizliğin yükselmesi Beveridge Eğrisinin dışa doğru kaymasında yaşlı işsiz sayısının artmasından daha büyük bir öneme sahiptir. Bunun nedeni, işverenlerin işe alım sürecinde iş başında öğrenmeyi daha çok tercih etmeleri ve kriz yıllarında daha kolay işten çıkarma gerçekleştirebilmeleridir. Başka bir deyişle genç işçilerin işverene esneklik sağlamaları tercih sebebi olmaktadır.²⁷⁴ Aynı zamanda genç işçiler için iş bulma oranlarının yaşlı işçilere göre daha yüksek olması ve işini kaybeden genç işçilerin işsiz kalan yaşlı işçilere göre daha az zaman harcaması da etkilidir.²⁷⁵

Kadınların işsizliğine ilişkin olarak yapılan çalışmalara bakıldığında işgücü piyasalarında erkek taraflı bir emek eşleştirme tercihinin daha destekleyici olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle kadınların işsizliğinin artması, erkeklerin işsizliğinin artmasına göre Beveridge Eğrisi üzerinde daha az bir etkiye sahiptir.²⁷⁶ Uzun dönemli işsizlikle ilgili olarak, işsizler

²⁷³ Christopher A. Pissarides “Equilibrium in The Labour Market with Search Frictions”, **Nobel Prize in Economics documents**, S: 2010–9, 2010.

²⁷⁴ Boele Bonthuis, Valerie Jarvis, Juuso Vanhala, “What’s Going on Behind the Euro Area Beveridge Curve?”, **ECB Working Paper Series**, No. 1586. Frankfurt, European Central Bank, 2013.

²⁷⁵ Boele Bonthuis, Valerie Jarvis, Juuso Vanhala, **a.g.e.**, s. 17.

²⁷⁶ **A.e.**, s. 290.

bir yıldan uzun süredir işgücü piyasasının dışında kaldığında, eşleşmenin daha zor olduğu teorisi desteklenmektedir. Yani, işsizlik süresi uzadıkça açık işler ile işsizler arasındaki eşleme ilişkisi bozulacak ve Beveridge Eğrisi'nde dışa doğru bir kayma yaşanacaktır.²⁷⁷

2.2.5.2. Sektörel Eşleşme Problemi

Ülkelerin işgücü piyasalarında sektörlerin gelişmişlikleri ve ağırlıkları, ekonomik yorumlarda ve çalışma ekonomistlerinin analizlerinde oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Aynı durum Beveridge Eğrisi için de geçerlidir. Beveridge Eğrilerindeki dışa kaymalarda sektörel gelişmelerin ne kadar önemli bir itici güç olduğunun tespiti için ülkelerin istihdamlarının sektörlere göre dağılımına bakmak gerekir. Üç sektör kanunu adıyla bilinen tarım, sanayi ve hizmet sektörleri arasındaki geçiş süreci Beveridge Eğrisi üzerinde yorum yapma imkânı sunmakta ancak son yıllardaki gelişmelere de bakıldığında ve özellikle de NACE verileri incelendiğinde inşaat sektörünün de ülkelerin Beveridge Eğrilerinin hareketinde önemli olduğu görülmektedir.²⁷⁸

Küresel ekonomik krizden sonra inşaat sektöründe görülen iş kayıpları özellikle Avrupa Birliği ülkeleri ve diğer ekonomilerin ortak sorunu hâline gelmiştir. Euro bölgesi olarak adlandırılan bölgelerde krizin derin etkileri sonucunda sektörde kriz öncesi döneme göre yaklaşık olarak % 7'lik bir daralmanın yaşandığından söz etmek mümkündür. Dahası, İspanya gibi ekonomisi çok da güçlü olmayan birlik ülkelerinde inşaat sektöründe meydana gelen istihdam daralması oranlarının % 14'ler seviyesine yükseldiği kolaylıkla ifade edilebilir. Ayrıca bu sektörde istihdamda yaşanan daralmalar daha uzun süreli olma eğilimindedir. Dolayısıyla küresel kriz sonucunda gözlenen inşaat sektöründeki istihdam daralmasının kalıcı olması, gelecek tahminlerinde de öngörülmektedir.²⁷⁹ Bu noktada işsiz kalan inşaat işçilerinin vasıf seviyelerinin genel olarak düşük olması sebebiyle diğer

²⁷⁷ A.e., s. 290.

²⁷⁸ Boele Bonthuis, Valerie Jarvis, Juuso Vanhala, a.g.e., s. 18.

²⁷⁹ Vincent Fromentin, "The Global Economic Crisis and Migrant Workers: The Case of the Construction Sector in Europe", *International Economic Journal*, C: 30, S. 1, 2016, s. 147-163.

sektörlerde iş bulma olasılıkları da zayıflayacak, bu yapısal uyumsuzluk durumu da Beveridge Eğrisi'nin uzun süreli önemli ölçüde dışa kaymasına sebep olacaktır.²⁸⁰

Hizmetler sektörüne bakıldığında zaman krizin derinliklerinde güçlü istihdam kasılmaları yaşarken, genel olarak kayıplar bu sektörde daha az görülmüş ve daha kısa yaşanmıştır. Euro bölgesi ülkelerinin çoğunda, Fransa ve İspanya'nın dikkate değer istisnaları dışında, 2010 yılının ilk çeyreğine kadar bu sektörde güçlü istihdam artışları bile yaşanmıştır. Piyasa dışı hizmetlerde, 2011'in ilk çeyreğine kadar istihdam genişlemeye devam etmiştir.²⁸¹ İstihdam kayıplarının her iki sektörde de ılımlı olma eğiliminde olduğu göz önüne alındığında, genel olarak ortalama veya ortalama performansın altındaki ülkelere kıyasla, iş ve pazar dışı hizmetlerde güçlü performans gösteren ülkeler için Beveridge Eğrilerinin dışa doğru kayma olasılığının azalması mümkündür.²⁸²

2.2.5.3. Finansal Şartlar

Bu başlık altında finansal değişimlerin işgücü piyasası üzerindeki etkilerinin Beveridge Eğrisi üzerinde oluşturduğu durum değerlendirilmeye çalışılacaktır. Konu ile ilgili olarak yabancı literatürde yapılan çalışmaların mortgage krizi üzerine odaklandığı görülmektedir. Başka bir ifade ile işçilerin ev sahibi olma tercihlerini nasıl etkilediği, dolayısıyla Beveridge Eğrisindeki kaymaların sebebi olup olmayacağı tartışılmaktadır.²⁸³

Yapılan çalışmalarda kriz öncesinde ev sahibi olma oranlarının Beveridge Eğrisi üzerinde olumlu bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bunun anlamı, hâli hazırda ev sahibi olan işsizlerin açık işlere yönelip daha kısa sürede istihdama girmek istemeleridir. Amerikan

²⁸⁰ Boele Bonthuis, Valerie Jarvis, Juuso Vanhala, **a.g.e.**, s. 19.

²⁸¹ Vincent Fromentin,, **a.g.e.**, s. 147-163.

²⁸² Boele Bonthuis, Valerie Jarvis, Juuso Vanhala, **a.g.e.**, s. 20.

²⁸³ David Genesove, Christopher J. Mayer, "Equity and Time to Sale in the Real Estate Market", **American Economic Review**, C: 87, S: 3, 1997, s. 255-269; David Genesove, Christopher J. Mayer, "Loss Aversion and Seller Behavior: Evidence from The Housing Market" **Q J Econ MIT Press**, C: 116, S: 4, 2001, s. 1233-1260; Fernando Ferreira, Joseph Gyourko, Joseph Tracy, "Housing Busts and Household Mobility", **Journal of Urban Economics**, C: 68, S: 1, 2010, s. 34-45; Christopher Goetz, "Falling House Prices and Labor Mobility: Evidence from Matched Employer-Employee Data", Working Papers, **Center for Economic Studies Working Paper**, U.S. Census Bureau, S: 13- 43, 2013.

literatüründe yapılan çalışmaların bulgularının ortak tespitlerinden biri, kredi krizi ve çeşitli Euro Bölgesi ekonomilerindeki inşaat balonlarının patlamasının, ev sahipleri adına negatif bir durumu ortaya çıkarmasıdır. Buna göre evlerinin eski piyasa değerinin atında kalması sonucunda görece bir gelir kaybı yaşamışlardır. Ancak bu durumda kalan bireyler evlerini satıp daha uygun fiyatlı evlerin olduğu bölgelere taşınmayı tercih etmemektedir. Dolayısıyla, dürtü-tepki işlevinin önemsiz hâle geldiği görülmektedir. Başka bir ifade ile etkiler uzun ömürlü olmakla birlikte, ev sahipliğinin Beveridge Eğrisinde kalıcı bir kayma için bir ön koşul olması muhtemel değildir.²⁸⁴

Ücretler üzerine uygulanan vergiler ve sosyal güvenlik katkı payları hem işveren hem de çalışanlar açısından Beveridge Eğrisinin dışı kayma olasılığını artırmaktadır. Katkıların daha fazla olması durumunda, ödeme bedeli azalır, böylece bir iş arayan için daha az cazip ve muhtemelen arama süresini uzatma eğiliminde olan bir işveren için daha maliyetli bir durum hâline gelir. Bu, açık işler ile işsizlerin eşleşme kolaylığını etkiler.²⁸⁵

İş yaratma, iş paylaşımı, işin yeniden yapılandırılması ve başlangıç teşvikleri gibi işgücü piyasası programları işgücü piyasası uyumunu geliştirmektedir. Bu programlar arasında, iş paylaşımına yapılan harcamaların geçici işsizliği azaltma üzerinde en yüksek etkiye sahip olduğu görülmektedir. İş arama teşvikleri ve eğitim harcamaları ile ilgili değişkenler istatistiksel olarak önemsiz katsayı sağlayan tek değişkenlerdir. Aynı zamanda yüksek işsizlik maaşlarının ve uzun süreli ödemelerin yapılması beklendiği gibi, işsizlik süresini arttırmasından dolayı eşleştirme sürecini zorlaştırdığı Bova vd.’nin 2018²⁸⁶ tarihli, Jackman, Pissarides ve Savouri’nin²⁸⁷ 1990 tarihli ve Arpaia ve Turrini’nin²⁸⁸ 2014 tarihli

²⁸⁴ Boele Bonthuis, Valerie Jarvis, Juuso Vanhala, **a.g.e.**, s. 11-12.

²⁸⁵ Elva Bova, Joao Tovar Jalles, Christina Kolerus, **a.g.e.**, s. 290.

²⁸⁶ **A.e.**, s.290

²⁸⁷ Richard Jackman, Christopher Pissarides, Savvas Savouri, “Labour Market Policies...”, **a.g.e.**, s. 480.

²⁸⁸ Alfonso Arpia, Alessandro Turrini, “What Drives the EU Labour-Market Mismatch?”, (çevrimiçi), <https://voxeu.org/article/what-drives-eu-labour-market-mismatch>, Erişim Tarihi: 31.03.2020.

çalışmalarında ve işsizlik ödeneği ile ilgili olarak Hobijn ve Şahin'in 2012²⁸⁹'deki çalışmalarında ifade edilmektedir.

2.3.2.4. Kurumsal Faktörler

Kurumsal değişkenler olarak sayılan değişkenler genellikle politika yapıcılar tarafından kullanılan; istihdamın korunması, geçici iş sözleşmeleri, sendikal yoğunluk, ülkelerin toplu pazarlık yapısı ve sendikanın ülkedeki toplu pazarlıklarda etkinliğini ifade eden değişkenler kümesidir. Literatürde sıklıkla işgücü piyasası dinamiklerindeki ülkeler arası farklılıkların öncü belirleyicisi olarak kullanılan bir dizi değişken, görevdeki çalışanların sağladığı istihdamın korunma derecesi ile ilgilidir. Geçici iş sözleşmeleri ve istihdamın korunma derecesi gibi değişkenlerin bazı Avrupa Birliği ülkelerinde işsizlikteki son zamanlarda meydana gelen güçlü artışlarla pozitif korelasyonda olduğunu göstermektedir.²⁹⁰ İstihdamın korunma derecesi güçlü olan ülkelerde Beveridge Eğrisi ile ilişkisinde yapışkanlığa yol açar. Bu durum küçük işyerlerinde çalışanların işten çıkarılması ile sonuçlanır. Fakat büyük sektörlerdeki işverenler de işe alma konusunda isteksizdir. Böylece küçülen sektörlerde işsiz kalan işçilerin büyüyen sektörlerle geçişi de zorlaşmaktadır. Dolayısıyla istihdamı koruma paketleri güçlü olan ülkelerde iyi yönlerin yanında bir de kötü yön ortaya çıkmaktadır. Bu da istihdam koruma paketi içindeki işçilerin yerleşikliğinin artışı ve fakat yeni istihdam alanı açılmasının zorlaşması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu durum Beveridge Eğrisinin dışa doğru kaymasına sebep olacaktır.²⁹¹

Literatürdeki çalışmalar sendikaların kapsama oranlarının yüksek olduğu ülkelerin Beveridge Eğrisinde dışa doğru bir kayma yaşamalarının daha olası olduğu yolunda kanıtlar sunmaktadır. Sendika yoğunluğunun Beveridge Eğrisi üzerindeki etkisinin ücretin belirlenmesi sürecinde etkili olduğu bilinmektedir. Çok yüksek ücret talepleri muhtemelen daha yüksek işsizliğe yol açsa da Beveridge Eğrisi'nin kaymasından ziyade

²⁸⁹ Bart Hobijn, Ayşegül Şahin, "Beveridge Curve Shifts Across Countries Since The Great Recession", **Working Paper Series**, No. 2012–24, San Francisco, CA, Federal Reserve Bank of San Francisco.

²⁹⁰ Boele Bonthuis, Valerie Jarvis, Juuso Vanhala, **a.g.e.**, s. 44,

²⁹¹ Christopher A. Pissarides, "Employment Protection", **Labour Economics**, C: 8, S: 2, 2001, s. 156.

Beveridge Eğrisi boyunca bir harekete yol açacaktır. Bu nedenle, sendika yoğunluğunun/kapsamının sektörel yeniden tahsis veya eksikliği üzerinde bir etkisi olması daha olasıdır, bu da bir şok durumunda sektörel uyumsuzluğa yol açacaktır.²⁹²

2.2.6. Beveridge Eğrisi Araştırmaları: Bir Örnek Olarak AB Ülkeleri

Küresel finansal krizin başlamasından bu yana yabancı literatürde oldukça popüler hâle gelen konunun, Beveridge Eğrisindeki değişimler ve kaymalar olduğu görülmüştür. Bu bağlamda yapılan çalışmalar Beveridge Eğrisi gelişmelerine odaklanarak hem toplam Euro Bölgesi düzeyinde hem de ülke düzeyinde son 25 yılın Beveridge Eğrilerini analiz eden çalışmalardan oluşmaktadır. Küresel ekonomik ve finansal krizin ilk aşamalarında açık iş oranları keskin bir şekilde düşerken neredeyse tüm Euro Bölgesi ekonomilerinde işsizlik oranlarının yükseldiği görülmektedir. 2009 yılından bu yana, açık iş oranlarının birçok ülkede bir miktar toparlanmış olduğu ancak işsizlik oranlarının yüksek kalmaya veya artmaya devam ettiği bilinmektedir. Bu da yukarıdaki ifadelerden de anlaşılabileceği ve alan yazınında da ifade edildiği gibi Beveridge Eğrilerinde dışa doğru kayma olduğunu göstermektedir. Kriz zamanlarında yaşanan bu tür değişimler özellikle önemlidir çünkü Beveridge Eğrisindeki bu tür değişikliklerin işgücü piyasasındaki yapısal değişiklikleri gösterdiği düşünülmektedir.²⁹³

Bölgesel ve ulusal Beveridge Eğrileri iki nedenden ötürü birçok ülkede incelenmiştir. Birincisi, bölgesel işgücü piyasalarının performansı ve işgücüne sağlanan hakları göstermesinden dolayıdır. İkincisi, farklı bölgelerin ulusal para ve maliye politikaları dâhil olmak üzere "ortak" veya "ulusal" şoklardan nasıl etkilendiğini anlamak açısından önemli olduğundandır.²⁹⁴

²⁹² Giuseppe Bertola, Tito Boeri, Sandrine Cazes, “Employment Protection and Labour Market Adjustment in OECD Countries: Evolving Institutions and Variable Enforcement”, **Employment and Training Paper**, No. 48, ILO, Geneva, 1999.

²⁹³ Boele Bonthuis, Valerie Jarvis, Juuso Vanhala, “Shifts in Euro are Beveridge Curves and Their Determinants”, **IZA Journal of Labor Policy**, C: 5, S: 20, 2016, s. 2; F. Bouvet, “The Beveridge Curve in Europe: New Evidence Using National and Regional Data”, **Applied Economics**, C: 44, S: 27, 2012, s. 3588; Robert Dixon, G. C. Lim, John Freebairn, “Regional Beveridge Curves: A Latent Variable Approach”, C: 48, S: 2, 2012, s. 255-256.

²⁹⁴ Dixon, G. C. Lim, John Freebairn, **a.g.e.**, s. 255.

Avrupa Birliği lkeleri ve Euro Bölgesi zelinde Beveridge Eğrilerinde yaşanan değişimlere ilişkin yabancı literatürde oldukça önemli kaynaklar mevcuttur. Bu kaynakların hemen hepsinin ortak noktası ise 1980’li yıllarla birlikte yaşanan küreselleşme sürecinin getirmiş olduğu değişimlerden etkilenildiğini göstermesidir.²⁹⁵

Bouvet, Avrupa Birliği’ndeki 5 ülke ve 60 İstatistiki Bölge Birimi (NUTS)’ni örnek alarak yaptığı bir çalışmasında Avrupa Birliği lkelerinin Beveridge Eğrilerini ve değişimlerini açıklamıştır. Bouvet alışmasında Belçika (3 bölge), Almanya (16 bölge), Hollanda (12 bölge), İspanya (18 bölge) ve İngiltere (11 bölge) olmak üzere 5 ülkeyi kullanmıştır.²⁹⁶

Çalışma bu beş ülkenin ulusal işsizlik ve açık iş oranları arasındaki ampirik ilişkiyi göstermektedir. Hem işsizlik oranları, hem de iş ilanları verileri, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma rgt (OECD) Kayıtlı İşsizlik ve İş Açıkları veri kümesinden elde edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, son otuz yılda açık işler ile işsizlerin arasında gerçekleşen iş arama eşleme verimliliklerinde önemli değişiklikler olduğu görülmektedir. Nitekim bu beş ülkenin tamamı 1979 ile 1980’lerin ortalarına kadar istikrarlı bir Beveridge Eğrisi boyunca hareketler yaşamış, bunu 1980’lerin ikinci yarısında dışa doğru bir kayma izlemiştir.²⁹⁷ Avrupa Birliği lkelerinin Beveridge Eğrilerine ilişkin yapılan bir başka çalışmada ise Bentolila ve Blanchard 1975 ile 1984 yılları arasındaki dönemde, İspanya ve Belçika’nın Beveridge Eğrilerinin neredeyse dikey olduğunu ifade etmektedir. İspanya’nın Beveridge Eğrisinin dikey olduğunun tespit edilmesine yönelik ülkenin 1977 ve 1986 yılları arasında yaşadığı işsizlik oranındaki büyük artışın sebep olduğu ve bunun da İspanyol işgücü piyasasının kötüleşmesine neden olduğu belirtilmiştir. Ayrıca ulusal para politikacılarının ve ülkenin politika yapıcılarının artık enflasyonla uyumlu bir ilerleme sağlamak için aldıkları kararların etkili olduğu ifade edilmiştir.²⁹⁸

Vallenta’nın 2005’teki çalışmasındaki bulgular ise 1984’ten 1990’lı yılların başlarına kadar İngiltere, İspanya, Hollanda ve Belçika’nın Beveridge Eğrilerinin beklenen bir

²⁹⁵ F. Bouvet, **a.g.e.**, s. 3592.; Robert Dixon, G. C. Lim, John Freebairn, **a.g.e.**, s. 260.; Boele Bonthuis, Valerie Jarvis, Juuso Vanhala, **a.g.e.**, s. 5.

²⁹⁶ Bouvet, **a.g.e.**, s. 3585-3604.

²⁹⁷ **A.e.**, s. 3588-3590.

²⁹⁸ Samuel Bentolila ve Oliver J. Blanchard, “Spanish Unemployment”, **Economic Policy**, C: 5, S: 10, 1990, s. 260.

şekilde saat yönünde kaydırılarak ayarlanmasının sebebini 1981-82 ve 1992 yıllarında yaşanan durgunluklar ve buna bağlı olarak açık iş oranlarının düşmesinden kaynaklandığı şeklinde ifade etmektedir. Almanya'nın ise bu dört ülkeden farklı olarak işsizler ve açık işler arasındaki eşleşmelerin uyumsuz olmasından kaynaklı olarak işgücü piyasasının dengesinin bozulduğu ve dolayısıyla diğer ülkelerde içe doğru kaymalar yaşanıp işgücü piyasaları iyileşirken Almanya'da dışa doğru kaymaların yaşandığı tespit edilmiştir.²⁹⁹ Nickell ve Van Ours aynı döneme rastlayan çalışmalarında Hollanda ve İngiltere'nin Beveridge Eğrilerinde ve işgücü piyasasında yaşanan iyileşmeleri, başka bir deyişle işsizliğin azaltılmasını daha az cömert hâle gelen işsizlik sigortası sistemlerindeki değişiklikler, kadın işgücünün işgücüne katılma oranını arttıran yarı zamanlı işçilerin oranındaki artış gibi bir takım aktif işgücü piyasası politikalarına bağlamaktadır.³⁰⁰ Bu iki ülkenin işgücü piyasalarında meydana gelen iyileşmenin sebebi hiç şüphesiz birim çıktı başına gerçekleşen işgücü maliyetlerinin azaltılmasından kaynaklanmaktadır.³⁰¹ İspanya'nın Beveridge Eğrisinde yaşanan içe doğru kaymalar yani pozitif gelişmeler, başka bir ifade ile İspanyol işgücü piyasasında yaşanan iyileşmenin, esnek çalışma modellerinin yaygınlaşmasından kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle bu dönemde işten çıkarılma maliyetlerini azaltan ve geçici iş sözleşmelerinin kullanımını serbestleştiren yeni İspanyol çalışma hayatı mevzuatı, bu düzelmede etkili olmuştur.³⁰² Başka bir ifade ile İspanya'nın 1980'lerde ve 1990'larda yaşadığı istihdam kazançları, 1985 ve 1994 yılları arasında tüm yeni işe alımların %95'ini oluşturan geçici iş sözleşmelerinin artmasından kaynaklanmıştır.³⁰³ Bu yıllara ilişkin Alman işgücü piyasalarındaki istikrarsızlık ve Beveridge Eğrilerindeki dışa doğru kaymanın sebebi ise, birleşmenin (Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi) toplam işgücü piyasası üzerindeki

²⁹⁹ Robert G. Valletta, **a.g.e.** s. 15.

³⁰⁰ Steve Nickell, Jan van Ours, "The Netherlands and the United Kingdom: a European Unemployment miracle?", **Economic Policy**, C: 15, S: 30, 2000, s.150-160.

³⁰¹ Horst Siebert, "Labor Market Rigidities: at the Root of Unemployment in Europe", **Journal of Economic Perspectives**, C: 11, S: 3, 1997, s. 42.

³⁰² Adriana Kugler, Juan J. Jimeno, Virginia Hernanz, "Employment Consequences of Restrictive Permanent Contracts: Evidence from Spanish Labor Market Reforms", **FEDEA**, Working Papers No. 2003-14, 2003.

³⁰³ Börsch-Supan, **a.g.e.** s. 255.

etkisi ve aynı zamanda 1980'lerde Alman işgücü piyasalarına ilişkin getirilen kurumsal reformların yetersizliğidir.³⁰⁴

Buraya kadar anlatılan kısım Avrupa Birliği'nin seçilmiş ülkelerinin ulusal Beveridge Eğrilerine ilişkindir. Aynı ülkelerin bölgesel Beveridge Eğrilerine bakıldığı zaman Almanya'daki çoğu batı eyaletinin, Almanya'nın toplam Beveridge eğrisiyle aynı kaymaları yaşadığı gözlemlenmektedir. Ulusal ve bölgesel eğriler arasındaki benzerlikler, 1980'lerin ortalarına kadar birkaç eğrinin dikey olduğu ve 1999'dan sonra içeriye doğru kaydığı İspanya için de gözlenmektedir. İngiltere'nin ise çoğu bölgesindeki Beveridge Eğrisi görece kararlı bir durum sergilemektedir. Özellikle İngiliz Beveridge Eğrisinde 1980'ler boyunca ve sonrasında genel bir içe kayma yaşandığı ifade edilebilir.³⁰⁵

Özet olarak, Avrupa Birliği ülkelerinin (seçilen ülkeler bazında) temsil ettiği verilerden hareketle yaşanan Beveridge Eğrisindeki değişmelerin işgücünün karakteristik özelliklerinden, sektörel eşleşme problemlerinden, finansal ve kurumsal şartlardan kaynaklandığı ifade edilebilir.

³⁰⁴ Siebert, **a.g.e.**, s. 45.

³⁰⁵ F. Bouvet, **a.g.e.**, s. 3592.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN ULUSLARARASI TİCARETİN SERBESTLEŞMESİNİN BEVERİDGE EĞRİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.1. Uluslararası Ticaret İle İşgücü Piyasaları Arasındaki İlişkinin Teorik Çerçevesi

Ekonomik gelişmişliği sağlamak ve küresel anlamda söz sahibi olmak isteyen ülkelerin öncelikli amaçları milli gelirlerinde bir artış yaratmak ve buna bağlı olarak büyümeyi gerçekleştirmektir. Ülkeler bu amaçlarına hızlı bir şekilde ulaşmak için özellikle uluslararası ticaretin serbestleşmesini savunmaktadırlar. Fakat ülkelerin uluslararası ticareti serbestleştirerek başarıya ulaşabilmeleri hiç kuşkusuz makroekonomik istikrarlarını sağlayabilmeleri ile ilişkilidir. Başka bir deyişle ülkelerin makroekonomik istikrarı sağlamaları, uluslararası ticaretin serbestleşmesinden pozitif sonuç elde edebileceklerinin göstergesi olmaktadır. Literatürdeki yaygın kanıya göre yerel kaynakların optimum dağıtımı yoluyla ülkelerin refah artışı sağlanabilir. İthalat üzerindeki her türlü kısıtlama, ithal edilebilir malların fiyatlarını ihraç edilebilir malların fiyatlarına göre artıracığı için ihracata karşı önyargı yaratır. Bu önyargılar ticaretin serbestleştirilmesi yoluyla ortadan kaldırılırsa kaynakların ithal ikamelerinin üretiminden ihracata yönelik malların üretimine kayması teşvik edilebilir. Dolayısıyla ülkeler ihraç edebilecekleri malların üretimine daha çok odaklandıklarında ve buraya daha çok kaynak aktardıklarında kısa ve orta vadede büyüme sağlayacaklardır.³⁰⁶ Böyle bir ekonomik yapıyı benimsemiş olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere de istihdam seviyelerinin artması ve işsizlik oranlarının düşmesi beklenecektir.

Krugman 1990'da yapmış olduğu çalışmasında, gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ticaretin serbestleştirmelerinin büyümeleri için neden iyi olduğunu iki şekilde açıklamıştır. İlk olarak, gelişmekte olan ülkelere daha çok emek-yoğun üretim yapılmakta ve tarım sektöründen hizmetler sektörüne yönelik çarpık üretim kalıpları

³⁰⁶ Neil McCulloch, Alan L. Winters, Xavier Cirera, **Trade Liberalization and Poverty: A Handbook**. London, UK Department for International Development and the Centre for Economic Policy Research, 2001, s. 405.

görülmektedir. Bireylerin kişi başına milli gelirleri düşüktür ve bu ülkelerin ticaret için pazarları genellikle sınırlıdır. Serbestleştirilmiş bir ticaret rejimi, düşük maliyetli üreticilerin üretimlerini iç pazarda talep edilenin çok ötesine genişletmelerine olanak tanır. İkinci olarak Krugman'a göre, yerel endüstrilerin korunmasına dayalı sanayileşme sonuçta daha fazla sermaye yoğun üretim ile sonuçlanmaktadır. Oysa ticaretin serbestleşmesinin ülke içi rekabeti arttırma, ölçek ekonomisinden faydalanma, istihdam artışı, ülkede üretimi olmayan ürünlerin temin edilmesi, yeni ürünlerin üretiminin öğrenilmesi sonucu yeni istihdam alanlarının oluşması gibi olumlu katkıları olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁷

Ticaretin serbestleşmesi ile ülke içinde de rekabet ortamı gelişeceği için üretim kalitesinde artış görülebilir ve ülke piyasasına olan güven artışı sağlanabilir. Literatürde özellikle 1980 sonrası yapılan çalışmalarda sıklıkla uluslararası ticaretin serbestleşmesinin olumlu yönlerinden söz edilmektedir.³⁰⁸ 1985 yılında Jung ve Marshall tarafından gerçekleştirilen çalışmada bir ülkenin ihracat kalemlerinde meydana gelecek artışın, ülkenin milli gelirini, sektörlerdeki istihdamı, aynı zamanda gelir artışı ile birlikte ülke içindeki tüketimini de arttıracığını ifade etmişlerdir.³⁰⁹ Benzer şekilde Awokuse 2010 yılında yayımlanmış olan çalışmasında toplam talep fonksiyonunun en önemli değişkenlerinden biri olarak, ihracatı göstermiştir. Nitekim ihracatın artması ile toplam ürün artışında doğrusal ilişki olabileceğini ifade etmiştir. Buna bağlı olarak da ülke içinde üretilen ürünlerin ihracat taleplerinde meydana gelen bir artışın o ürünün üretildiği sektörde istihdam ve gelir artışı sağlayacağını ileri sürmüştür.³¹⁰ İhracat, gelişmekte olan ülkeler için büyük bir fırsat

³⁰⁷ Paul Krugman, **Rethinking International Trade**. Massachusetts: The MIT press, 1990.

³⁰⁸ David Dollar, "Outward-Oriented Development Economies Really Do Grow More Rapidly: Evidence From 95 Ldcs, 1976-1985", **Economic Development and Cultural Change**, C: 40, S: 3, 1992, s. 523-544; Jeffrey Frankel, David Romer, "Does Trade Cause Growth?" **The American Economic Review**, C: 89, S: 3, 1999, s. 379-399; David Dollar, Aart Kraay, "Trade, Growth, And Poverty" **World Bank**, Development Research Group, Washington, D.C., 2001; Jagdish Bhagwati, T. N. Srinivasan, "Trade And Poverty in The Poor Countries", **American Economic Review**, C: 92, S: 2, 2002, s. 180-183.

³⁰⁹ Woo S. Jung, Peyton J. Marshall, "Exports, Growth and Causality in Developing Countries", **Journal of Development Economics**, C: 18, 1985, s. 1-12.

³¹⁰ Titus O. Awokuse, "Trade Openness and Economic Growth: Is Growth Export- Led or Import-Led?", **Applied Economics**, C: 40, 2008, s. 161-173.

sunmaktadır. Dışa açık ekonomiler ülkelere, ürettikleri mallara ilişkin teknolojiler geliştirmelerini kolaylaştırarak rekabette üstünlük sağlamalarına ve üretim olanaklarını geliştirmelerine imkân sunmaktadır.³¹¹

Dış ticaretin serbestleşmesinin istihdama olumsuz etkisi üzerindeki tartışmalar genel olarak yerel piyasada üretim yapan firmaların ithalatçı rekabet karşısında yenik düşeceği ve buna bağlı olarak firmalarını küçülteceği hatta piyasadan çekileceği şeklindedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerde “genç endüstrilerin” kurulmasının önüne geçecektir.³¹²

Önceki bölümlerde açıklanan uluslararası ticaret teorilerinden Heckscher-Ohlin-Samuelson modeli de aslında literatürdeki tartışmalara ışık tutmaktadır. Teori, uluslararası ticaretin serbestleşmesinin emek piyasası üzerinde ikame ve ölçek etkisi olmak üzere iki şekilde etki edeceğini açıklamaktadır. Buna göre ölçek etkisi ile ülkenin uluslararası ticaret hacmi ne kadar büyükse ihracat hacmi de o kadar büyük olacaktır. Dolayısıyla ihraç edilecek ürün üretimi için daha çok emeğe ihtiyaç duyulacak ve bu da ülkenin istihdam yaratma kapasitesini artıracaktır. İkame etkisine göre ise, uluslararası ticaret sonucunda rekabet artacak ve artan rekabet sonucunda ithal edilen ürünlerin üretildiği piyasadaki işletmeler rekabette geri kalarak piyasadan çekilmek zorunda kalacaklardır ki bu durumda istihdam hacminde bir daralma meydana gelecektir.³¹³ İstihdam yapısındaki olumsuz etkiyi verimlilik üzerinden açıklayan Greenaway ise çalışmasında, uluslararası ticaret yapan işletmelerin uluslararası ticarete yer almayan işletmelere oranla teknolojiyi üretimde daha iyi kullanacaklarını ve dolayısıyla verimliliklerinde artış sağlayacaklarını ifade etmiştir. Ancak verimlilikteki artış ile birlikte bu firmaların nitelikli işgücüne olan ihtiyaçları artacak, vasıfsız işgücüne olan ihtiyaçları ise azalacaktır. Greenaway’a göre, uluslararası ticarete etkin olan firmalar verim artışları sebebiyle niteliksiz çalışanlarını

³¹¹ M. Shahid Alam, “Trade Orientation and Macroeconomic Performance in LDCs: An Empirical Study”, **Economic Development and Cultural Change**, C: 39, 1991, s. 839-848.

³¹² Robert Feenstra, Hong Ma, Yuan Xu, “Us Export and Employment”, **Journal of International Economics**, C: 120, 2019, s. 46-58.

³¹³ O’Rourke, **a.g.e.**, s. 110.

işten çıkaracak ve ülkedeki niteliksiz işgücü istihdamı daralacaktır.³¹⁴ Turrini ise çalışmasında uluslararası ticaretin istihdama etkisini endüstri düzeyindeki verileri kullanarak araştırmış, gelişmekte olan ülkeler için uluslararası ticaret ile istihdam arasında pozitif bir ilişki bulunmasına karşın, uluslararası ticaret ve istihdam arasında sektördeki kontrol edici değişkenlerle negatif bir ilişki olduğunu ifade etmektedir.³¹⁵

Genel olarak uluslararası ticaretin serbestleşmesinin istihdam üzerindeki etkisini araştıran çalışmalarda şu sonuçlara ulaşılmıştır³¹⁶:

- i. Ülkelerin ihracat hacimlerinin artmasının, işgücü piyasalarında yeni istihdam alanı yaratılması açısından pozitif bir etkisi vardır.
- ii. İthalatın ülkelerin vasıfsız işgücüne olan ihtiyacı azaltması bakımından olumsuz etkisi vardır.
- iii. Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve ithalat fiyatlarının istihdama etkileri, ücretlerin etkisine göre daha yüksektir.

Literatürdeki ifadelere bakıldığında zaman uluslararası ticaretin işgücü piyasalarına etkileri ülkelerin dış ticarete ilişkin politikalarına, ekonomik, siyasal ve sosyal konjonktüre göre değişiklik gösterebilmektedir. Liberal görüşü savunanlar açısından uluslararası ticaretin serbestleşmesi, iktisadi reformlar ve özgürlükler, ülkelerin büyüme hızlarına pozitif katkı sağlamaktadır. İstihdamı artırmak, yoksulluğu azaltmak için liberal görüş, ülkelerin uluslararası ticaretini daha serbest hâle getirmeleri gerektiğini belirtmektedir.³¹⁷

³¹⁴ Sir David Greenaway, Robert C. Hine, Peter Wright, “An Empirical Assessment Of The Impact Of Trade On Employment In The United Kingdom”, **European Journal of Political Economy**, C: 15, S: 3, 1999, s. 485-500.; Hoi Van Ha, Tuyen Quang Tran, “International Trade and Employment: A Q Quantile Regression Approach”, **Journal of Economic Integration**, C: 32, S: 3, 2017, s. 531-557.

³¹⁵ Alessandro Turrini, “International Trade and Labour Market Performance: Major Findings and Open Questions”, **United Nations Publications**, 2002.

³¹⁶ Noel Gaston, “The Impact Of Internationaltrade and Protection on Australian Manufacturing Employment”, **Australian Economic Papers**, C: 37, S: 2, 2002, s. 119-136.

³¹⁷ Wolfgang Kasper, **Economic Freedom and Development**, (çevrimiçi), https://www.networkforafreesociety.org/wp-content/uploads/2015/04/08_Kasper_EcFreed_Dev.pdf, Erişim Tarihi: 15.07.2020.

3.2. Literatür Özeti

Türkiye son 30-40 yıllık süreçte işsizlikle ilgili kalıcı ve ciddi sorunlar yaşamıştır. İşsizliğin Türkiye’de ciddi bir sorun haline gelmesi; özelleştirmelerin, sosyal devlet anlayışına uygun olmayan ekonomi politikalarının izlenmesinin, yeni yatırımların istihdam yaratmıyor olmasının, piyasanın beklentisini karşılamayacak nitelikteki köyden kente göçün, kayıtdışılık ve ekonomik büyümenin emek arzını karşılayamamasının sonucudur.³¹⁸ Bütün bunların yanında genel ekonomi politikalarındaki istikrarsızlık, enflasyon oranlarının yüksekliği, yaşanan ekonomik krizler gibi faktörler de eklendiğinde, Türkiye işgücü piyasasının dengesi negatif yönde etkilenmiştir. Yüksek enflasyon oranlarından kurtulmak için uygulanan daraltıcı maliye politikaları da işsizlik oranlarının kalıcı hâle gelmesine katkı sağlamıştır.³¹⁹ Bu sebeplerden dolayı yüksek işsizlik oranları, enflasyon, büyüme gibi konular literatürde sıklıkla çalışılan konular hâline gelmiştir.

Yerli ve yabancı literatür araştırıldığında istihdam ile uluslararası ticaretin serbestleşmesi arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan araştırmaların çokluğu dikkat çekmektedir. Ancak Türkiye’nin uluslararası ticaretinin serbestleşmesinin işgücü piyasalarına olan etkisini Beveridge Eğrisi yardımıyla inceleyen güncel bir çalışma bulunmamaktadır. Başka bir ifade ile uluslararası ticaretin Türkiye işgücü piyasasına nasıl etki ettiğinin analizi, işsizlik ve açık iş oranları üzerinden yapılmamıştır. Uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Beveridge Eğrisine olan etkisini ölçen bir çalışma olmaması bakımından bu tez çalışması, alandaki bu boşluğu doldurarak gelecek çalışmalara ışık tutmayı hedeflemektedir.

Aşağıdaki Tablo 1’de görülen çalışmalar Beveridge Eğrisinin tahmin edilmesi ve arama-eşleşme fonksiyonlarının oluşturulması, eğrideki kaymaların sebeplerinin nedenlerini ve Beveridge Eğrisinin ülkelerin işgücü piyasalarını yansıtması bakımından önemli çalışmalardır.

³¹⁸ Nusret Ekin, “Türkiye’de Katlanan İşsizlik: "Yapısal - Geleneksel Yoksullar" ve "Konjonktürel - Modern İşsizler", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S: 45, 2012, s. 127-140

³¹⁹ Bahar Bayraktar Sağlam, Burak Günalp, **a.g.e.**, s. 3196.

Tez çalışmasının amacı, bu çalışmalardan yola çıkarak, Beveridge Eğrisi üzerindeki açık işler ve işsizlik değişkenlerinin uluslararası ticaret değişkeni ile ilişkisini tespit ederek Türkiye işgücü piyasasındaki durumu analiz etmektir.

Tablo 1. Literatür Özeti

Yazar	Çalışma	Dönem	Ülke	Yöntem	Sonuç
Blanchard, Diamond (1989)	The Beveridge Curve	1969-82 Aylık	ABD	EKK NLS VAR	Çalışmada genel hatlarıyla, ABD Beveridge Eğrisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda işler ve işçiler verimli bir şekilde eşleştiriliyor olsa da yeni işlerin ortaya çıkması ve önemini yitiren işlerin olması sebebiyle işsizlik ve açık işlerin aynı anda olduğu ifade edilmektedir. İşsizlikteki kısa ve orta vadeli dalgalanmaları toplam faaliyet şoklarından hem daha fazla iş yaratılmasına, hem de daha çok işin ortadan kalmasına yol açan işgücünün yapısal değişimleri ile açıklamaktadır.
Blanchard, Diamond (1990a)	The Aggregate Matching Function	1968-86 Aylık	ABD	Yapısal VAR	İşsizlik hareketine yeniden işe yerleştirme sorunlarından çok toplam faaliyet şoklarının hâkim olduğu sonucuna varılmıştır.
Jackman R., Pissarides C., Savouri S., (1990)	Labour market policies and unemployment in the OECD, Economic Policy	1970-1988 yıllık	14 OECD Ülkesi	Panel Veri Analizi	Çalışmada 1970-1988 yılları arasında 14 OECD ülkesinin verileri kullanılarak dünya genelindeki işsizliğin artışı, Beveridge Eğrisine dayalı olarak analiz edilmiştir. Çalışmada panel veri teknikleri kullanılarak eğrinin kayma sebepleri, ülkelerin aktif-pasif işgücü piyasası politikalarına göre değerlendirilmiştir. Araştırmacılar aktif işgücü piyasası politikalarının açık işler ve işsizlik arasındaki ilişkiye olumlu etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır. Bunun yanında ülkelerin uyguladıkları uzun süreli işsizlik yardımlarının eğriyi dışa doğru kaydırması tespitinde bulunmuşlardır.
Fève, Langot (1996)	Unemployment and the Business Cycle in a Small Open Economy: G. M. M. Estimation and Testing with French Data	1971-89 Üç aylık	Fransa	Genel Denge Modeli içinde EKK	Dışa açık ekonomilerin işgücü piyasalarında istihdam yaratma ve ücretlerin artması yönünde olumlu etkisi vardır. Fakat dış şoklar ücret ve işsizlik dinamikleri üzerinde negatif etki oluşturabilir.

Gross (1997)	Aggregate Job Matching and Returns to Scale in Germany	1972-94 Üç aylık	Almanya	Eşbütünleşme Modeli	Almanya için gerçekleştirilen çalışmada toplam eşleştirme işlevi incelenirken ölçeğe göre getiri düzeyi belirlenmek istenmiştir. Sonuç olarak araştırmacılar pasif politikaların işsizliğin kalıcı olarak düşürülmesinde etkisinin az olacağı sonucuna ulaşmışlardır.
Bell (1997)	A Comparative Analysis of the Aggregate Matching Process in France, Great Britain and Spain	1967-95 Yıllık	Fransa Birleşik Krallık İspanya	Eşbütünleşme Modeli	Aktif işgücü piyasası politikalarının açık işler ve işsizlik arasındaki eşleşme üzerindeki etkisi İngiliz işgücü piyasasında eşleşmeye belirgin bir etki oluşturmamış fakat İspanyol işgücü piyasasında gençlere ödenen asgari ücretin indirimi, işgücü piyasasına ilişkin eğitim programları eşleştirme sürecini olumlu etkilemiştir. Çalışmanın sonucu işgücü piyasasında dezavantajlı olduğu bilinen gruplara yönelik aktif istihdam politikalarının, açık iş ve işsiz eşleşmesine olumlu katkı yaptığı şeklindedir.
Bleakley, Fuhrer (1997)	Shifts in the Beveridge Curve, Job Matching, and Labor Market Dynamics	1979-93 Aylık	ABD	EKK	ABD, 1980-90 arası dönemde Beveridge Eğrisini temel ekonomik ilişkiyi gösteren bir eğri olarak değil, aynı zamanda işgücü piyasasındaki akışların arka planında yatan süreçlerin korelasyonu olarak ele almıştır. 1980-90 arası dönemde Beveridge Eğrisinin içe kaymasının incelendiği çalışmada açık işler ve işsizliğin eşleşme ilişkisinin başarısının ya da başarısızlığının eğrinin konumunu nasıl etkilediği açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak Beveridge Eğrisindeki içe doğru kaymayı, eşleşme verimliliğindeki önemli artışlar, işgücü sayısının yavaş artması ve işgücü dalgalanmasındaki azalmanın toplamı ile açıklıyor. Ücretin açık işler ve işsizlik arasındaki eşleşmeyi etkileyen bir faktör olduğu tespit edilen çalışmada, aynı zamanda iş eşleşmelerinin genel ekonomik durum ve işe giriş çıkış sürecini belirleyen faktörlerin piyasadaki genel ücret düzeyini belirlediği ifade edilmektedir.

Wall, Zoega (1997)	The British Beveridge Curve: A Tale of Ten Regions	1986-96 Aylık	İngiltere Galler İskoçya	Panel Veri Sabit Etkiler Modeli	Çalışmada ölçeğe göre sabit getiri varsayımı kullanılarak Beveridge Eğrisi tahmininde bulunulmuştur. Çalışmada Beveridge Eğrisindeki kaymaların sebebini sadece iş döngüsü ve yapısal değişikliklerle ilişkilendirmenin yanlış olacağı ifade edilmiştir. Bununla birlikte eğrideki kaymaya etki eden histeri etkisinin bölgesel uyumsuzluklar ve iş döngüsü kadar etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Hansen, Pans (2002)	The Beveridge Curve and the Matching Function: Indicators of Normalization in the Latvian Labour Market	1994-01 aylık	Letonya	EKK	Leton işgücü piyasasında Rus krizinin etkisini inceleyen çalışma normalleşme sürecinde yani işgücü piyasasında istikrar sürecinde Beveridge Eğrisinin nasıl değiştiği araştırmıştır. Çalışmada Letonya'nın piyasa ekonomisine geçişinden önceki süreçte eşleşme işlerin kişilere yaptırımı ile gerçekleştirilirken, işgücü piyasasına geçişte eşleşmenin daha çok iş arama ile ilişkili olduğu belirtilmiştir.
Teo, Thangavelu, Quah (2005)	Singapore's Beveridge Curve :A Comparative Study of the Unemployment and Vacancy Relationship for Selected East Asian Countries	1987-03 Üç aylık	Singapur	EKK	Singapur işgücü piyasasındaki açık işler ve işsizlik arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada diğer Doğu Asya ülkelerine kıyasla Singapur'un eşleştirme verimliliğinde iyileşmeler gösterdiği işaret edilmektedir. Bununla birlikte, Singapur ekonomisi için Beveridge Eğrisi'nin ayrıntılı incelemesi sonucunda çalışmada, Asya krizinden bu yana işgücü piyasasının esnek olmadığını ortaya koyuyor ve bu nedenle, işgücü piyasasının son yıllarda işsizlik sorununa karşı daha az duyarlı olduğunu gösteriyor. Bu durumun, işverenlerin istihdam kararlarında daha temkinli ve seçici olduğundan kaynaklandığını ileri sürüyorlar.
Valletta (2005)	Why Has the U.S. Beveridge Curve Shifted Back? New Evidence Using Regional Data	1976-05 Üç aylık	ABD	EKK	Çalışmada 1976-2005 yılları arasındaki veriler kullanılarak ABD'nin Beveridge Eğrisi araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçları ise istihdam artışının coğrafi bölgeler arasında dağılımındaki bir düşüşün, 1980'lerin sonlarından bu yana Beveridge eğrisinde belirgin bir içe doğru kaymaya sebep olduğunu, Abraham tarafından tanımlanan daha önceki modeli tersine çevirdiğini ve 1990'larda olumlu işgücü piyasası eğilimlerinin bulgularını güçlendirdiğini göstermektedir.

Shimer, (2005)	The Cyclical Behavior of Equilibrium Unemployment and Vacancies	1951-03 Üç aylık	ABD	EKK	Çalışmada, ücretlerin Nash pazarlığı ile belirlendiği bir arama ve eşleştirme modelinin, makul büyüklükteki şoklara yanıt olarak aşağı doğru eğimli bir Beveridge eğrisi boyunca önemli hareketler yaratamayacağı iddia edilir. Özellikle, üretkenlik dağılımındaki ortalama emek üretkenliğini değiştirmeden bırakan bir değişiklik, ortalama ücretleri ve dolayısıyla denge açık iş ve işsizlik oranını önemli ölçüde etkileyebilir sonucuna ulaşılmıştır.
Kosfeld, Dreger, Eckey (2006)	On the Stability of the German Beveridge Curve: A Spatial Econometric Perspective	1992-04 Aylık	Almanya	Mekânsal SUR Modeli Özfonksiyon Ayrıştırma Modeli	Çalışmalarında Almanya Beveridge Eğrisinin ilgili yıllar içinde dış doğru kaymasının sadece bölgesel olarak işçi ve açık işlerin birbirine ulaşamamasından kaynaklanmadığını, aksine eğrinin dış doğru kaymasının uzun süreli işsizlik gibi işgücü piyasasında oluşan yapısal sorunlardan kaynaklandığını ifade etmişlerdir.
Dickens (2009)	A New Method for Estimating Time Variation in the NAIRU	1954-08 Yıllık 2001-07 Üç aylık	ABD	Zamanla Değişen Parametre Durum-Uzay Modeli	Çalışmada, doğrudan Beveridge Eğrisinin tahmini yerine, eşleşme fonksiyonu kullanılarak Beveridge eğrisi tahmin edilmiştir.
Keskin, Şen (2010)	Beveridge Eğrisi, Teori ve Türkiye Uygulaması	1960-08 Yıllık	Türkiye	Parametrik Olmayan Sektörel	Çalışmada Türkiye'nin Beveridge Eğrisinin orijinden uzaklaşma sebebi: istihdam piyasasında iş ve işgücü uyumsuzluğu, istihdam yaratmayan büyüme, işgücü mobilitesinde tam bilginin eksik olması, teknolojinin getirdiği faktör verimliliği, tarım sektöründe çözülme, kırsal kesimden kente göçün getirdiği vasıf uyumsuzluğu, sabit sermaye yatırımlarının GSYİH içindeki payının düşmesi, borçlanmaya dayalı olan talebe bağımlı büyüme olarak ifade edilmiştir.
Bouvet (2012)	The Beveridge Curve in Europe: New Evidence Using National and Regional Data	1975-04 Yıllık	Belçika Almanya Hollanda İspanya Birleşik Krallık	Panel Veri Sabit Etkiler Eşik Modeli	Çalışmada incelenen 5 Avrupa ülkesi için Beveridge Eğrisinin kriz sonrasında dış doğru kaydığı tespit edilmiştir.

Hobijn, Sahin (2012)	Beveridge Curve Shifts across Countries since the Great Recession	2000-12 Aylık	ABD	EKK	Çalışma, Büyük Durgunluktan 2012 yılına kadar ABD Beveridge Eğrisindeki kaymaların Avrupa Birliği ülkelerinde de benzer nedenlerden kaynaklanıp kaynaklanmadığını araştırmaktadır. Çalışmada Portekiz, İspanya ve İngiltere'de sağa kaymanın ABD'ninkine benzer şekilde beceri uyumsuzluğu ve işsizlik sigortasının süresinin uzamasından kaynaklandığı tespit edilirken, İsveç'te ise dışa doğru kaymanın sebebinin Büyük Durgunluktan hemen önce işgücü piyasasına yapılan reformlardan kaynaklandığı ifade edilmiştir.
Sağlam, Gunalp (2012)	The Beveridge Curve and Labour Market Dynamics in Turkey	1951-08 Yıllık	Türkiye	DEKK Eşbütünleşme Modeli	Çalışmada 1951-2008 yıllarına ait açık iş ve işsizlik oranlarına ek olarak reel ücretler ile işgücü verimliliği değişkenleri eklenerek Türkiye'nin Beveridge Eğrisi tahmininde bulunulmuştur. Çalışmanın sonucunda ise işgücü verimliliği değişkeninin işsizlik oranlarını etkilemediği, ancak reel ücret düzeyi değişkeni ile işsizlik oranları arasında oldukça kuvvetli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.
Agayev, Bora (2012)	Türkiye İçin Beveridge Eğrisi ve Emek Piyasası Üzerine Bir İnceleme	2005-11 Aylık	Türkiye	EKK	Agayev ve Bora 2005-2011 yılları arasındaki verilere göre, Türkiye'nin GSYİH açığı ve uzun dönem işsizlik oranlarının işgücü piyasasındaki işsizliği açıklayan önemli değişkenler olduğunu tespit etmişlerdir. Bunun yanı sıra kriz sonrası dönemde Türkiye'nin Beveridge Eğrisinin dışa doğru kaydığının ki bu kaymanın anlamının da işgücü piyasasındaki işler ile işsizler arasındaki uyumsuzluğunun artması olduğunu ifade etmişlerdir. Bu dönemde kadınların, lisans ve ön lisans mezunlarının ve orta yaş üzeri işgücünün işgücü piyasasındaki sayısının artması Türkiye'nin Beveridge Eğrisinin dışa doğru kaymasının önemli sebebi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Kanık, Sunel, Taşkın (2012)	Unemployment and Vacancies in Turkey: The Beveridge Curve and Matching Function	2005-12 Aylık	Türkiye	EKK	Türkiye'nin Beveridge Eğrisi ve eşleşme fonksiyonunun çalışıldığı araştırmada; 2005-2013 yılları arasında aylık veriler kullanılarak Türkiye'nin işgücü piyasası düzenlemelerinin istihdam grupları açısından faydalı olduğu sonucuna varılmıştır. Ekonomik kriz sonrasında toparlanma dönemlerinde eğrinin orijine doğru yaklaştığı ifade edilmiştir.
Bonthuis, Jarvis, Vanhala (2013)	Shifts in the Beveridge Curve, Job Matching, and Labor Market Dynamics	1992-12 Üç aylık	Avrupa Ülkeleri	EKK	Avrupa ülkeleri için Beveridge Eğrisinin konumunun değişmesine ve kaymasına ilişkin çalışmanın sonucunda kriz döneminin etkisiyle birlikte Beveridge Eğrisinin Almanya'da orijine doğru kaydığı İspanya ve Fransa'da ise dışa doğru kaydığını tespit etmişlerdir.

Ghayad (2013a)	A Decomposition of Shifts of the Beveridge Curve	2001-13 Aylık	ABD	EKK	Çalışmada Beveridge Eğrisindeki kaymaların sebebi olarak uzun süreli işsizlik sigortası gösterilmiştir. Uzun süreli işsizlik sigortalarının işçiye getirdiği faydalar sona erdiğinde işçilerin işlerine geri dönecekleri ifade edilerek Beveridge Eğrisinin konumunun değişimi ile ilişkisi tespit edilmiştir.
Diamond, Sahin (2014)	Shifts in the Beveridge Curve	2000-14 Aylık 1951-14 Üç aylık	ABD	EKK	Çalışmada Beveridge Eğrisinde görülen dışa doğru kaymanın nedenleri araştırılmıştır. Eğrinin kriz sonrası yaşanan ekonomik durgunlukla birlikte dışa doğru kaydığı tespit edilmiştir.
Tokathoğlu, (2016)	Küresel Kriz Öncesi ve Sonrası Dönem İçin Türkiye'nin Beveridge Eğrisi Tahmini	2005-2014 Aylık 1980-2014 yıllık	Türkiye	Zamanla Değişen Parametre Durum- Uzay Modeli	Yapılan araştırma sonucunda Türkiye'nin Beveridge Eğrisi için 2005-2014 yılları arasındaki verileri kullanılarak eğrinin dışbükey ve istikrarlı bir eğri olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik kriz öncesi ve sonrasındaki dönem için Türkiye'nin Beveridge Eğrisinde yaşanan kaymaların tarihi etkisi, doğal işsizlik oranlarındaki değişimler olduğu ifade edilmiştir. Çalışmada belirtilen doğal işsizlik oranının literatürdeki gibi yapısal ve friksiyonel işsizlikten oluştuğu görüşüne uygun bir şekilde kriz sonrası dönemde Türkiye'de friksiyonel işsizlikteki artışın doğal işsizliği de artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
José E. Boscá, Fedea Rafael, Javier Ferrí, Fedea José R. García(2017)	Shifts In The Beveridge Curve In Spain And Their Macroeconomic Effects	1980-2016 Yıllık	İspanya	Zaman Serisi	Çalışmada krizin etkisi ile İspanya'da Beveridge Eğrisinin 2008-2009 yılları arasında dışa doğru kaydığı başka bir ifade ile işgücü piyasasında uyumsuzlukların oluştuğu tespit edilmiştir. Özellikle verimlilikte yaşanan düşüşün makroekonomik etkilerinin İspanya ekonomisi için özellikle istihdam ve işsizlikte sorunlar ortaya çıkardığı vurgusu yapılmıştır. İspanyol Beveridge Eğrisi'nin 2014 yılından 2016 yılına kadar işsizlik oranlarındaki düşüşle birlikte orijine doğru yaklaştığı yani işgücü piyasasında olumlu gelişmeler izlendiği sonucuna varılmıştır.

Sergio Destefanis Matteo Fragetta Nazzareno Ruggiero (2020)	Active And Passive Labour- Market Policies: The Outlook From The Beveridge Curve	1985-2013	14 OECD Ülkesi	Panel Veri Analizi	Çalışmada 14 OECD ülkesine ait veriler kullanılarak kurumsal ve yapısal faktörlerin Beveridge Eğrisi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmanın ana odağında, aktif ve pasif işgücü piyasası politikalarının eğride nasıl değişiklikler ortaya çıkaracağı vardır. Çalışmada tespit edilen sonuçlardan biri işsizlik yardımlarının cömertliğinin işgücü piyasası eşleştirmesi üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğudur. Diğer bir sonuç ise istihdam teşvikleri ve işsizlerin sayısının işgücü üzerinden korumacı politikalar uygulamanın Beveridge eğrisini içe doğru kaydıracağını başka bir ifade ile işgücü piyasasında düzelmelerin ortaya çıktığı tespit edilmiştir.
--	---	-----------	-------------------	-----------------------	--

3.3. Türkiye’de Beveridge Eğrisi Araştırmaları Bağlamında Önemli İzlenimler

Çalışmanın bu başlığı altında Türkiye’deki işsizlik ve açık iş oranlarının dinamikleri Beveridge Eğrisi ile eşleştirilerek incelenmeye çalışılacaktır. Türkçe alan yazınında işgücü piyasası değişkenleri çeşitli şekillerde incelenmiştir. Buna istinaden çalışma hayatında gerçekleşmiş olan reel ücretler ve işgücünün verimliliği göz önüne alındığında, Türkiye işgücü piyasasındaki verim düşüklüğü açıkça görülmektedir. Genellikle Türkçe alan yazınında bu ilişki daha çok teorik olarak, son dönemlerde ise Phillips Eğrileri ile ekonometrik modeller oluşturularak incelenmiştir. Phillips Eğrisi temelde işsizlik oranı ve enflasyon arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Bu sebeple, işgücü piyasasındaki eşleşme ilişkisini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Ancak açık işler ile işsizlik arasındaki ilişkiyi inceleyen Beveridge Eğrisi, araştırmacılara ülkelerin işgücü piyasaları analizleri için derinlemesine inceleme fırsatı sunmaktadır.

Türkiye ile ilgili yapılan çalışmalarda işsizlik oranları ile açık işlerin oranları arasında uzun dönemli istikrarlı bir ilişkinin olduğu, başka bir deyişle Türkiye’nin Beveridge Eğrisinde beklendiği üzere açık işler ile işsizlik oranı arasındaki negatif eğimli bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bayraktar, Sağlam ve Günalp çalışmalarında Türkiye’nin Tahmini Beveridge Eğrisinin işgücü piyasasındaki yapısal sorunlar ve esneklik uygulamalarının eksikliğinden kaynaklı kaymalar yaşadığını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda işgücü

verimliliğinin işsizlik oranları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını fakat ücretlerin işgücünün verimi üzerine oldukça önemli etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir.³²⁰

Türkiye özellikle 1980’li yıllardan sonra işsizlik oranlarındaki yükselme ve sürekli işsizlik sorunları ile karşılaşmıştır. Buna bağlı olarak Türkiye işgücü piyasası makro-ekonomik istikrarsızlıklar, yüksek ve sürekli enflasyon oranları, yaşanan küresel ekonomik krizlerin de etkisiyle bozulma yaşamıştır.³²¹ Özellikle enflasyonla mücadele amacıyla belirlenen daraltıcı para politikalarının işsizlik oranları üzerinde olumsuz etkileri bulunduğu, bu bakımdan da Türkiye işgücü piyasası üzerinde olumsuz etkiler yarattığı ifade edilebilir.³²² Türkçe literatürde Türkiye’ye ilişkin yapılan çalışmalar genellikle işsizlik oranları ve enflasyon arasındaki ilişki, sektörel şokların işsizliğe etkileri, ücretler ve işsizlik arasındaki ilişki, istihdam sağlamadan yaratılan büyüme konuları üzerine odaklanmış ve bu çalışmalarda kullanılan açıklayıcı teori, Philips Eğrisi olmuştur.³²³

Daha önce de ifade edildiği üzere Beveridge Eğrisi işsizlik oranı ile açık iş sayısı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu eğri, işgücü piyasasının verimliliğini ve etkinliğini yansıtan aşağı doğru eğimli bir grafikdir. Beveridge Eğrisinin orijine göre konumu, ülkelerin işgücü piyasalarının verimliliğini ifade etmektedir.³²⁴ Ülkelerin iktisadi faaliyetlerindeki yükseliş ve gerilemeler, Beveridge Eğrisi üzerinde iki önemli etki yaratmaktadır. Bunlardan ilki istihdam yaratma sürecindeki katkı yani açık iş

³²⁰ Bahar Bayraktar Sağlam, Burak Günalp, “The Beveridge Curve and Labour Market Dynamics in Turkey”. **Applied Economics**, C: 44, S: 24, 2012, s. 3195.

³²¹ Levent Şahin, “Türkiye İşgücü Piyasasının...”, **a.g.e.**, s. 580.; Faruk Sapançalı, “Türkiye’de İşgücü Piyasası, Sorunlar ve Politikalar”, **TUHİS**, C: 21, S: 2-3, 2008, s. 29.

³²² Zeliha Göker, “Küresel Kriz Sonrası Maliye Politikalarında Değişim ve Mali Tuzak Riski”, **Çalışma ve Toplum**, C: 1, S: 40, 2014, s. 111-112.

³²³ Hakan Berument, Nukhet Dogan, Aysıt Tansel, “Macroeconomic Policy and Unemployment by Economic Activity: Evidence from Turkey”, **Emerging Markets Finance and Trade**, C: 45, S: 3, s. 21–34; Özlem Onaran, “Measuring Wage Flexibility: The Case of Turkey Before and After Structural Adjustment”, **Applied Economics**, 2002, C: 34, S: 6, s. 767–781; İpek İlkaracan, Raziye Selim, “The Role of Unemployment in Wage Determination: Further Evidence on the Wage Curve from Turkey”, **Applied Economics**, 2003, C: 35, S: 14, s. 1589–1598; Çağtay Telli, Ebru Voyvoda, Erinç Yeldan, “Modeling General Equilibrium for Socially Responsible Macroeconomics: Seeking for the Alternatives to Fight Jobless Growth in Turkey”, **METU Studies in Development**, 2006, C: 33, S: 2, s. 255–293.

³²⁴ Robert M. Solow, “What is Labour-Market Flexibility? What is it Good for?”, **Keynes Lecture in Economics, Proceedings of the British Academy**, C: 97, s. 191.

oranlarındaki bir artışın işsizlik oranlarındaki azalmaya sebebiyet vermesi şeklindedir. İkincisi ise tam tersi ifadeyle açık iş oranlarındaki azalışın işsizlik oranlarında bir artışa yol açması şeklinde görülmektedir.³²⁵

Türkiye özelinde tez konusuna ilişkin yakın çalışmalara bakıldığında üç temel çalışmanın bulunduğunu görmek mümkündür. Bunlardan ilki Keskin ve Şen'in 2010 yılında gerçekleştirdikleri ve 1960-2008 yılları arası dönem için bir Beveridge Eğrisi tahmin etmiş oldukları çalışmadır. Çalışma sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre Türkiye'nin Beveridge Eğrisi'nde görülen, 1990'lı yıllara kadar açık iş sayılarının oldukça yüksek olduğudur. Çalışmada Beveridge Eğrisinin konumu, sektörler üzerinden bir analiz yoluyla oluşturulmuştur. Buna göre sanayi ve hizmetler sektöründe açık işler ile işsizlik arasındaki ilişkinin oldukça uyumsuz başka bir deyişle orijinden uzak bir konumda olduğu; buna karşın tarım sektöründe ise orijine oldukça yakın, yani açık işlerin işsizlerle daha uygun bir eşleşme içinde olduğu gösterilmektedir.³²⁶

Türkiye'nin ulusal Beveridge Eğrisine ilişkin en kapsamlı çalışma ise Sağlam ve Günalp'in 2012 yılında gerçekleştirdikleri çalışmadır. Buna göre 1951-2008 yıllarını kapsayan dönem için Türkiye'nin Beveridge Eğrisinin aşağıya doğru eğimli dışbükey bir eğri olduğu tespit edilmiştir.³²⁷ Eğri orijine yaklaştıkça işgücü piyasasındaki açık iş sayıları ve işsizlik oranlarının düşük olduğunu, verimliliğin ve etkinliğin yüksek olduğunu ifade etmektedir.³²⁸ Sağlam ve Bayraktar'ın analizi incelendiğinde eğrinin 1950'ler ve 1960'ların başında, açık iş pozisyonlarının yüksek olduğu ve işsizlik oranının düşük olduğu daha sıkı bir işgücü piyasasının varlığını gösterdiği görülmektedir. 1967 ve 1978 arasındaki dönemde açık iş oranları % 2 ve % 3 dolayında dalgalanırken, işsizlik oranı % 5 ve % 10 civarındadır. Dolayısıyla açık iş pozisyonlarının düşük ve işsizlik oranının yüksek olduğu gevşek bir işgücü piyasasının varlığı ifade edilmektedir. Çalışmada 1960'ların ortalarından sonra, eğrinin dışa doğru kaymaya başladığı ve belirli bir açık iş

³²⁵ Bahar Bayraktar Sağlam, Burak Günalp, **a.g.e.**, s. 3196.

³²⁶ Abdullah Keskin, Hüseyin Şen, "Beveridge Eğrisi: Teori ve Türkiye Uygulaması", **TİSK Akademi**, C: 5, S: 10, s. 212-217.

³²⁷ Bahar Bayraktar Sağlam, Burak Günalp, **a.g.e.**, s. 3199.

³²⁸ Solow, **a.g.e.**, s. 97.

oranı için işsizlik oranında bir artışın olduğu ifade edilmektedir.³²⁹ Bu durum, işgücü piyasasının verimsizliğini göstermektedir. Sağlam ve Günalp çalışmalarında, Türkiye'nin Beveridge Eğrisinin 1977 yılında içe doğru kaydığını, ancak açık iş sayılarının düşük olduğunu, 1980'lerde ve 1990'larda açık iş sayılarının % 1 ve % 2 civarında dalgalanarak 1950'lerden 1970'lere kadar istihdam yaratma oranlarında önemli bir düşüş meydana geldiğini ifade etmektedir. Çalışmalarının önemli bir bulgusu da 2001 ekonomik krizinden sonra, Beveridge Eğrisinin daha yüksek işsizlik oranları ve daha düşük açık iş oranları ile dışa doğru kaydığıdır. 2002-2008 döneminde 2001 krizini takiben açık iş oranları % 1'in altında olup, iki haneli işsizlik rakamları görülmeye başlanmıştır.³³⁰ Bu durum, 2001 mali krizinin Türkiye'deki işgücü piyasası verimliliğini ciddi şekilde bozduğunu ortaya koymaktadır. Bu dönemde artan işsizlik oranları ve azalan açık iş oranları, Türkiye işgücü piyasasında yapısal sorunları yansıtan bozulmayı göstermektedir. Özellikle, işsiz olup iş arayanların boş pozisyonlarla eşleşmesi gittikçe zorlaşmaktadır.³³¹ Sağlam ve Günalp'in çalışmalarında göze çarpan bir diğer önemli bulgu ise 1950-2008 döneminde Türkiye işgücü piyasası sıkılığının tüm dönem boyunca düştüğü, boş pozisyonlar ve artan işsizlik oranlarına sahip gevşek bir işgücü piyasasına evirildiğidir. Türkiye işgücü piyasası özellikle 2001 krizi sonrası dönemde daha da kötüleşmiştir. 2000'li yılların ortalarında güçlü Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya (GSYİH) sahip olmasına karşın işgücü piyasası verimliliğinde bir iyileşme olmadığı görülmektedir.³³² Nitekim bu dönemi, literatürde istihdam yaratmayan büyüme dönemi olarak nitelendiren çok sayıda çalışma yer almaktadır. Bu dönemde, ekonomik durgunluktan sonra reel GSYİH büyümesi gerçekleşmesine rağmen iş yaratma kapasitesinin zayıf olduğu ve işsizlik oranlarında oldukça yüksek sayılara ulaşıldığı görülmektedir.³³³

³²⁹ Bahar Bayraktar Sağlam, Burak Günalp, **a.g.e.**, s. 3197.

³³⁰ **A.e.**, s. 3198.

³³¹ Murat Koyuncu, Fikret Şenses, "Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri", **ERC Working Papers in Economics**, C: 4, S: 13, METU, Ankara, 2004.

³³² Bahar Bayraktar Sağlam, Burak Günalp, **a.g.e.**, s. 3198.

³³³ Çağtay Telli, Ebru Voyvoda, Erinç Yeldan, "Modeling General Equilibrium for Socially Responsible Macroeconomics: Seeking for the Alternatives to Fight Jobless Growth in Turkey", **METU Studies in Development**, C: 33, S: 2, 2006, s. 255–293; Banu Tanrıöver, Burhan Biçer, "Okun Kanunu ve Stokastik Trend Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye'de İstihdam Yaratmayan Büyümenin Dinamikleri", **EY**

Üçüncü ve son çalışma ise Yıldız vd.'nin yapmış olduğu çalışmadır. Çalışmada Türkiye'nin 7 bölgesinin Beveridge Eğrisi incelenmiştir. Çalışmaların, tez çalışmasına ilişkin iki önemli noktayı vurguladığı ifade edilebilir. Bunlardan ilki 2009 yılından 2012 yılına kadar olan değişimdir. 2009 yılına kadar Beveridge Eğrileri 2004-2006 yılları arasında bazı bölgelerde içe, bazı bölgelerde dışa doğru hareket etmiştir. 2007-2008 dönemlerinde tüm bölgelerde dışa doğru bir hareket olduğu ifade edilmiştir. Ancak 2009'dan 2012 yılına kadar, tüm bölgelerin Beveridge Eğrisinin büyük bir değişiklik ile içe doğru hareket ettiği gözlemlenmiştir. 2009 yılında tüm bölgelerin aynı yönde hareket etmesi, diğer bir deyişle bölgelerdeki tutarsızlığın azalması nedeniyle Türkiye Beveridge Eğrisi de içe doğru kayma yaşamış ve 2012'den sonra bölgeler arasındaki tutarsızlıkların artması sonucu Türkiye'nin Beveridge Eğrisi dışa doğru kaymaya başlamıştır. İkinci önemli nokta ise, Doğu Bölgesi'nin Beveridge Eğrisindeki değişiktir. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Beveridge Eğrisi 2009'dan itibaren içe doğru kaymıştır ancak diğer bölgelere kıyasla nispeten doğrusal bir yapıya sahiptir.³³⁴

Literatürde Beveridge Eğrisinin kaymasının birçok nedeni olsa da bunlardan biri bölgesel işgücü piyasasının dinamikleridir. Bölgesel tutarsızlıklar arttığında, Beveridge Eğrisi dışa doğru kaymaktadır. Bölgesel farklılıklardan kaynaklanan arama ve eşleşmenin düşük verimliliği, ulusal işsizlik oranının yüksek olmasının nedenlerinden biri olabilir. Bu nedenle bölgesel farklılıklar, ulusal Beveridge Eğrisindeki değişiklikleri ve işgücü piyasasındaki dinamikleri açıklayan önemli faktörlerden biridir. Ancak Türkiye işgücü piyasasında tek başına yeterli değildir.³³⁵ Gerek yapılan literatür çalışmaları, gerekse de tez çalışmasının metodoloji bölümünde gösterilecek bulgularından yola çıkılarak Türkiye Beveridge Eğrisini etkileyen 4 konu öne çıkmaktadır. Bunlar, ilerideki başlıklarda da görülecek olan; Türkiye'de uluslararası ticaretin serbestleşmesi, işgücünün yapısal

International Congress on Economics II (EYC2015), November 5-6, Ankara, 2015; Savaş Durmuş, Hülya Akbulut, "Türkiye Ekonomisinde İstihdam Yaratmayan Büyüme Sorunsalı", **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, C: 9, S: 2, 2017, s. 91-100.

³³⁴ Ezgi Baday Yıldız, Yeşim Dindaroğlu, Ümit Dinç, "Search and Matching Model Analysis: National and Regional Beveridge Curves for Turkey", **3rd International Conference on Social Sciences and Education Research**, Roma, Nisan, 2017, s. 275-281.

³³⁵ A.e. s. 280.

değişimi, ücretlerde meydana gelen değişimler ile istihdam ve işsizlikteki göstergeler olarak göze çarpmaktadır.

Yukarıda belirtilen açılardan bakıldığında, bu tezin amaçlarından biri olarak da ortaya çıkmış olan, işsizler ile açık işlerin nasıl eşleştirildiğini temele alarak Türkiye işgücü piyasası analizini yapan, yok denecek kadar az sayıda çalışmanın bulunduğu görülür. Çalışma ekonomisinin en temel konuları olan işsizlik ve açık işler arasındaki ilişki dikkate alınarak Türkiye işgücü piyasasının eksiksiz yakın bir resmi maalesef çizilmemiştir. Başka bir ifade ile Beveridge Eğrisi ile Türkiye işgücü piyasasının durum analizi tam olarak yapılamamıştır. Nitekim özellikle uluslararası ticaretin serbestleşmesi konusundaki çalışmalarda, genellikle ticari açıklık olarak ifade edilebilecek olan ülkelerin ihracat ve ithalat rakamları toplamının, gayri safi milli hasılaya oranlanması şeklinde hesaplandığı görülmektedir. Oysa günümüzde ülkelerin ithal ve ihraç ettikleri ürünlerdeki sofistike bilgi birikiminin, ticaretin serbestleşmesinde daha da önemli bir unsur olarak literatürde yer almaya başladığı dikkat çekmektedir. Bu sebeple tez çalışmasında da uluslararası ticaretin serbestleşmesinin sofistike bilgi yansıtan yeni değişkeni olarak “Ekonomik Karmaşıklık İndeksi” kullanılmıştır. Bu açıdan tez çalışmasının, diğer çalışmalardan farklılaşarak Türkiye özelinde Beveridge eğrisine bütüncül bir bakış sağlamasının yanı sıra, ekonomik karmaşıklık indeksinin Beveridge denklemine eklenmesini önererek, işgücü piyasalarının yeni yetkinlik setleri doğrultusunda literatürde yeni bir alan açacağı beklenmektedir.

3.3.1. Türkiye’de Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesi

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi kavramı bir başka adıyla dışa açılma, sermaye, mal, hizmet ve görece de olsa işgücünün ülke sınırları dışına rahatlıkla hareket edebilmesidir. Aynı zamanda diğer ekonomilere serbestçe girip çıkabilmesinin yanında teknolojik gelişmelerin de etkisiyle ülkeler arası etkileşimin, dolayısıyla fikirlerin, insanların ve bilginin serbest bir şekilde dolaşımında bulunmasını ifade eden bir süreçtir. Uluslararası ticaretin serbestleşmesine ilişkin bütün boyutları kapsayan bu tanıma bakıldığında zaman küreselleşme tanımları ile benzeşmekte olduğu, daha doğru bir ifade ile küreselleşme ile bağlantılı olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Nitekim Hillman’a göre ticaretin

serbestleştirilmesi, korumacılığın tersi bir süreçtir. Daha önceki korumacı kararlardan sonra, hükümetler serbest ticarete geri dönmeye karar verdiklerinde ticaretin serbestleşmesi gerçekleşir. Ticaretin serbestleştirilmesi tek taraflı olarak da gerçekleştirilebilir. Ancak, 20. yüzyılın ikinci yarısında daha zengin ülkeler arasında gerçekleşen geniş ticaret serbestleşmesi, karşılıklı ve çok taraflı olarak görülmektedir. Uluslararası anlaşma ve sözleşmeler, mülkiyet bilgisiyle ilgili fikri mülkiyet hakları da dâhil olmak üzere, mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin davranış kurallarını birleştirmiştir. Bu liberalleştirici ve bütünleştirici süreçlerin sonucu, küreselleşme olarak bilinir. Sorunlar, küreselleşmenin neden veya nasıl gerçekleştiği ve sonucun insanlık için iyi olup olmadığı noktasında ortaya çıkmaktadır.³³⁶ Küreselleşme sürecinin lokomotiflerinden biri olan uluslararası ticaretin serbestleşmesi, ulusal ekonomilerin dışa açılmasını kolaylaştırmakta, ülkeler arasındaki rekabet yarışını daha zorlu bir hâle getirmekte ve ulusal ekonomilerin katı kurallardan arınmasını sağlamaktadır.³³⁷

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi tarihsel süreçte kuşkusuz Türkiye ekonomisi ve politik karar alma mekanizmaları açısından da önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle yaşanan dünya savaşları, krizler, dünya ekonomi ve politiğinde yaşanan karar değişimi süreci, Türkiye'nin ekonomik karar alma mekanizmalarını etkilemiştir. Nitekim Cumhuriyet öncesi dönemde bile Osmanlı Devleti bazı ülkelere vermiş olduğu kapitülasyonlarla birlikte uluslararası ticaretin canlandırılmasına, yabancı yatırımların ülkeye çekilmesine ilişkin kararlar almıştır. 1838 yılındaki Türk-İngiliz ticaret anlaşmaları ile birlikte başlatılabilecek sürecin ardından diğer Avrupa Devletleri ile ticaret anlaşmalarının yapılması, Osmanlı topraklarını Batılı devletler için bir ticari pazar hâline getirmiştir. Bu durum Osmanlı devleti için iyi ve kötü sonuçlar ortaya çıkarmıştır ki en kötü sonuç da Osmanlı devletinin ticaret üzerindeki denetiminin azalması olarak ifade

³³⁶ Arye L. Hillman, "Trade Liberalization and Globalization", **The Encyclopedia of Public Choice**, Ed. Charles Rowley, Friedrich Schneider, Boston, Springer, 2004, s. 312.

³³⁷ Wilfred J. Ethier, "Theoretical Problems in Negotiating Trade Liberalization", **European Journal of Political Economy**, C: 17, S: 2, 2001, s. 212.

edilebilir.³³⁸ Bu dönemden Cumhuriyetin ilan edildiği yıllara kadar Osmanlı ekonomisi ciddi bunalımlar yaşamıştır.

1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte savaştan çıkmış bir ülke olmanın gereği olarak Türkiye Cumhuriyeti hızlı kalkınmaya yönelik, kalkınma ağırlıklı serbest bir ticaret politikası izlemiştir. Uygulanan liberal politikalar Teşvik-i Sanayi Kanunu ile de desteklenmeye çalışılmıştır. Teşvik-i Sanayi Kanunu ile yatırımcılara destek sağlanması hedeflenmiş fakat uygulamada kaldığı 15 yıl boyunca gerek altyapı, gerekse de yatırım gücü olan çok fazla girişimcinin olmaması nedeniyle istenen başarı elde edilememiştir. Sonunda kanun kaldırılmak zorunda kalınmış, devletçi uygulamalara geçiş yapılmıştır.³³⁹ Ayrıca bu dönemde başarılı bir uluslararası ticaret uygulaması yapılamamasının sebebi 1929 Büyük Buhrana denk gelen dönem olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla takip eden yıllarda alınmış olan Devletçi ve daha korumacı ekonomi politikaları ile ülke içinde üretimin ve sanayi sektörünün gelişmesi hedeflenmiştir. Çünkü dış ticaretle ilgili çıkarılan yasalar kapsamında Türkiye'nin kendi doğal kaynaklarından üretebileceği malların ithal edilmesine karşı olan politikalar izlenerek ülke içinde tüketilen malların dışardan satın alınması engellenmek istenmiş, dolayısıyla ülkenin iç pazarının canlı tutulması hedeflenmiştir. Diğer bir ifade ile devlet eliyle uygulamaya konulmuş olan ithal ikamesi politikalarının etkisi, ülke içinde ithal mallara olan gereksinimi ciddi şekilde karşılamıştır.³⁴⁰

Büyük buhran yıllarının ardından Türkiye, her ne kadar II. Dünya savaşına katılmamış olsa da, dünya savaşından dolayı ekonomi politikaları etkilenmiştir. Savaşın bitişiyle birlikte dünya genelinde kurulan uluslararası örgütler, ülkelerarası artan etkileşim, sermayenin dışa açılma süreci, devlet eliyle sürdürülen ekonomi politikalarının değişmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Daha liberal bir dönemin gelmesi, yabancı sermayenin ülke topraklarına çekilmesinin önemli olması, serbest piyasa ekonomisi uygulamalarına

³³⁸ Ali Yasin Kalabak, "Osmanlı'nın Son Döneminin Sosyo Ekonomik Buhranları ve Mali Emperyalizm", **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S: 27, 2014, s. 311.

³³⁹ Kadir Kasaak, "Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye'de Sanayileşmeye Etkileri", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S: 27, 2012, s. 73-74.

³⁴⁰ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi**, Bs. 13, İmge Kitabevi, Ankara, 2009, s. 81.

geçen ülke sayısının artması sebebiyle Türkiye’de de liberalleşme süreci başlamıştır.³⁴¹ Özel sektör ağırlıklı üretimin gereği liberalleşme süreçleri, ithalatı teşvik politikaları, kurulan KİT’ler ile birlikte önemli sanayileşme adımları atılsa da özel sektörün Türkiye’nin sanayileşmesinde öncü olarak yol alması, bu döneme kadar böyle bir tecrübenin olmaması, yeterli özel sektör girişimcisinin olmaması gibi sebeplerle ülke içinde dağınık bir görüntü ortaya çıkmış, ithal mallara olan talebin artması da beraberinde dış ticaret açığını getirmiştir.³⁴² 1961 Anayasası ile birlikte 1980 yılına kadar geçen sürede kalkınma planları ile birlikte Türkiye, ithal ikameci ekonomi politikalarını kullanmıştır.³⁴³ 1970’li yıllar dünya ekonomisini büyük ve zorlu krizlerin beklediği yıllar olmuştur. 1973 ve 1978 yıllarında yaşanan petrol krizlerinin etkisiyle dünya ekonomileri hem durgunluğun, hem de enflasyonun aynı anda yaşandığı stagflasyon olarak bahsedilen zorlu ekonomik şartlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu krize sebep olarak o dönemde uygulanan Keynesyen ekonomi politikaları gösterilmiştir. Keynesyen politikaların kriz karşısında etkin bir mücadele aracı oluşturamaması, liberalleşme sürecinin ve liberal politikaların uygulanabilmesi için uygun bir ortam oluşturmuştur.³⁴⁴

24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye, dünyadaki değişim sürecine ayak uydurmak istemiştir. Bu tarihten itibaren ekonomi politikaları, ithal ikameci politikalardan uzaklaşarak daha liberal politikalara kaymış ve uluslararası ticaretin serbestleşmesi adına bir dönüm noktası ortaya çıkmıştır. İhracata dayalı ve merkezi kalkınma planları uygulanarak karma ekonomik yapı oluşturulmuştur. Bu durum, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, özelleştirmeler, devlet desteklerinin azaltılması, ücretlerin düşürülmesi gibi liberal tercihleri öne çıkarmıştır. Başka bir ifade ile bu dönemde dışa açık ekonomi politikalarıyla, ülke içindeki yerli üreticiyi güçlendirmek ve yabancı sermayeyi ülkeye

³⁴¹ Gülten Kazgan, **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, Bs. 2, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 82.

³⁴² Yiğit Gümüş, “Geçmişten Geleceğe Türkiye’nin Sanayileşmesi” **Ekonomik Yorumlar**, S: 603, 2015, s. 115.

³⁴³ Sadık Ünay, “Economic Diplomacy for Competitiveness: Globalization and Turkey’s New Foreign Policy”, **Perceptions**, C: 15, S: 3-4, 2010, 24-25.

³⁴⁴ Taner Berksoy, **Dış Ticarete Liberalleşme ve İthalat Eğilimleri**, İTO Yayınları, İstanbul, 1994.

çekebilmek amacıyla işgücü maliyetlerini kırmak amaçlanmıştır.³⁴⁵ Bu döneme kadar kısa vadeli ekonomi planları ile ilerleyen Türkiye, uzun dönemler için de uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi, döviz alım satımının kolaylaştırılması, kademeli ithalat politikaları, ihracatın teşviki gibi hedefler belirlemiş, bu hedeflerle sanayi ürünleri ihracatına ağırlık vermek istemiştir.³⁴⁶

Türkiye ve dünya için bir dönüm noktası olan 1980 yılı ve sonrası ülke ekonomisinin diğer ekonomilerle uyumlaşma süreci, uluslararası ticaretin serbestleşmesine, ülke içindeki fiyatlandırma sistemlerinin dünya fiyatlarına yaklaştırılmasına yönelik olarak IMF ve Dünya Bankası tarafından yapısal uyum politikalarına yönlendirilmiştir.³⁴⁷ 24 Ocak Kararları olarak da ifade edilen bu yapısal uyum süreçleri ile birlikte Türkiye ekonomisi diğer ülkelerin yatırımcılarına açık bir hâle getirilmiş ve ülke içerisindeki ekonomik dönüşüm hızlandırılmıştır.³⁴⁸ Ülke içinde uygulanan sabit kur politikasının esnekleştirilmesi çalışmaları ile Türk lirası ABD doları karşısında değer kaybetmiş, ihraç ürünlerinin dış dünya ile rekabeti için ihraç ürünlerine yönelik üretim yapan sanayinin GSMH içinde etkisinin artırılması amacıyla teşvikler uygulanmıştır.³⁴⁹ Fakat ülke içinde beklenen etki yaratılamamış, ekonomi sık döviz darboğazlarıyla, enflasyonla ve işsizlikle mücadele eder hâle gelmiştir. Bu durum işgücü piyasasına ilişkin olumsuz göstergelerin ve özellikle de işsizliğin iki basamaklı rakamlara çıkması gibi kötü sonuçlar ortaya çıkarmıştır.³⁵⁰

Küreselleşme sürecinin Türkiye ekonomisinde belirgin hâle geldiği 1990'lı yıllarla birlikte finans piyasalarına ilişkin göstergelere yoğunlaşmıştır. Türkiye sanayileşme

³⁴⁵ Mehmet Odekon, **The Cost of Economic Liberalization in Turkey**, Lehigh University Press, Bethlehem, 2005, s. 23.

³⁴⁶ Hayrettin Tüleykan, Selçuk Bayramoğlu, “Türkiye’de 24 Ocak Kararları ile Başlayan Finansal Serbestleşmenin Günümüz İktisadi ve Mali Yapısına Yansımaları”, **International Journal of Social Science Studies**, C: 44, S: 2, 2016, s. 402-405.

³⁴⁷ Kamil Necdet Ar, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Ücretlerin Gelişimi**, Kamu-İş Yayınları, Ankara, 2007, s. 358-359.

³⁴⁸ Zeynep Karaçor ve Taha Bahadır Saraç, “Dış Ticaret ile Sanayi Sektörü İstihdam Oranı Arasındaki Kısa ve Uzun Dönem İlişkisi: Türkiye Örneği”, **Yönetim ve Ekonomi**, C: 18, S: 2, 2011, s. 183.

³⁴⁹ Ali Rıza Sandalcılar, İlkay Noyan Yalman, “Türkiye’de Dış Ticaretteki Serbestleşmenin İşgücü Piyasaları Üzerindeki Etkileri”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 7, S: 2, 2012, s. 52.

³⁵⁰ Odekon, **a.g.e.**, 24.

sürecini Avrupa ülkelerinden farklı şekilde izlemesi nedeniyle süreci tamamlamamış olsa da uluslararası ticareti serbestleştirme politikalarıyla birlikte AB üyelik sürecine ilişkin hedeflerine hızlı bir şekilde ulaşmak istemiştir. Nitekim 2001 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra yüksek büyüme rakamlarına ulaşılması dönüşüm için doğru yolda olduğunu hissettirmiş ve ülke içinde iyimser bir hava yaratılmıştır.³⁵¹ Yaşanan iyimser havaya karşın genç nüfusa sahip olan ve hızlı büyüyen Türkiye için özellikle finansal büyümenin etkisi ile istihdam yaratmayan bir büyüme sürecine girilmiştir. Özellikle tarım sektöründeki çözülme ülkede köyden kente göçü arttırarak kentlerdeki işsizlik oranlarının yükselmesine sebep olmuştur. İstihdamın sektörel dağılımı üç sektör kanunundan bağımsız bir şekilde ilerlemiş, ülke içinde hizmetler sektörünün istihdamdaki payı gözle görülür bir gelişim arz etmiştir.³⁵²

Dış borçlanma ile birlikte artan enflasyonla başa çıkabilmek için 2000’li yıllarda Enflasyon Düşürme Programı çıkarılmış fakat ardından 2001 krizi ile ülkede sanayinin, GSMH ve istihdam içindeki payı göreceli olarak azalmaya başlamıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi bu süreç istihdam yaratmayan büyümenin önemli bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Doğruel’e göre Türkiye bu süreçte dünyayı takip etmek ve küresel ekonomilere uyum sağlayabilmek adına istihdam yaratmayan sanayi sektörü ile sanayisizleşme (deindustrialization) sürecine girmiştir.³⁵³

Türkiye ekonomisi ticaretin serbestleşmesi konusunda her ne kadar sıkıntılı ve sancılı bir süreç geçirse de günümüzde geldiği nokta dünyanın küresel piyasası içinde pek çok şansı değerlendirebilecek ve ekonomik olarak güçlü görünen bir yapıdadır. Küreselleşme süreci ve dünyanın geçirmiş olduğu ekonomik krizlerden hiç şüphesiz büyük yaralar alan Türkiye ekonomisi, krizlerden ders alarak dünyayı emin adımlarla takip etmekte ve her geçen gün güçlü ve dinamik bir yapıya ulaşmaktadır. Türkiye ekonomisi uluslararası ticarete daha güçlü bir konuma gelmek için elindeki hammadde kaynaklarını çok daha

³⁵¹ Tekin Akay, **Avrupa Birliği İstihdam Politikası Genel Esasları**, TİSK Yayınları, NO: 291, Ankara, 2008, s. 43-44.

³⁵² TÜİK, **Türkiye İstatistik Yıllığı**, TÜİK Matbaası, Ankara, 2011.

³⁵³ Fatma Doğruel, “Deindustrialization of old Industrial Region in Turkey”, **La Desindustrialisation au Regard de l’histoire**, C: 46, 2013, s. 95.

verimli ve iyi kullanarak ülke içindeki üretimi yurt dışına daha fazla pazarlamalı ve ekonomik gelişmesini sürdürmelidir.

3.3.2. İşgücünün Yapısal Değişimi

Uluslararası ticaretin gelişmesi ve dünya ekonomilerinin birbirine çok daha fazla bağlı hâle gelmesi ülkeleri sosyo ekonomik açıdan çeşitli şekillerde etkilemiştir. Özellikle ülkelerin emek piyasalarının durumlarına bakıldığında bu etkiler çok daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Nitekim bu başlık altında serbestleşme sürecinde Türkiye emek piyasasının yaşamış olduğu yapısal dönüşüm incelenmeye çalışılmıştır.

1980’li yıllarla birlikte teknolojinin üretimde çok daha fazla kullanılmaya başlanması, bilginin artan önemi ve buna bağlı olarak dünyada yaşanan değişimler, uluslararası ticaretin de serbestleştirilmesini, ulusal sınırların ortadan kalkmasını, sermayenin serbestçe dolaşabilmesini gerekli kılmıştır. Yaşan bu süreç işgücünü, istihdam şekillerini, üretimin yapısını, istihdamın sektörel dağılımını etkilemiş, standart modellerden uzaklaşılmasına neden olmuştur. Standart işçi tipi olarak bilinen belirli bir mesai süresi içerisinde belirli bir iş yerinde kendisine tanımlı işi yapan işçi, başka bir ifade ile sanayi işçisi, yerini bilginin yoğun kullanımını gerektiren, işyerinin kapsamını değiştiren, belirsiz zaman dilimlerinde çalışabilen esnek çalışma tiplerine bırakmıştır. Bu çalışma tiplerinden kısmi çalışma ve geçici süreli çalışma şekilleri ile birlikte kadın ve genç işçilerin işgücü piyasalarına katılımı artmıştır. Yeni çalışma biçimlerinin en önemli ortak özelliği ise istihdam güvencesinin olmaması ve istikrarlı işler olmaması, başka bir ifade ile eğreti istidam olarak tanımlanabilecek şekilde kendisini göstermesidir.³⁵⁴ Günümüz işgücü piyasalarının en belirgin özelliği hiç şüphesiz ömür boyu istihdam güvencesinden uzak olması, bireylerin kariyer yollarını bölümlü bir şekilde oluşturması, işgücü piyasası içerisinde daha fazla mobil hâle gelmesi ve sık iş değiştirilmesi, eğreti istihdamın ülkenin işgücü piyasasında hâkim olduğunun bir göstergesidir.³⁵⁵

³⁵⁴ Hasan E. Temiz, “Eğreti İstihdam: İşgücü Piyasasında Güvencesizliğin ve İstikrarsızlığın Yeni Yapılanması”, **Çalışma ve Toplum**, S: 2, 2004, s. 75.

³⁵⁵ Julia Connell, John Burgess, “The Influence of Precarious Employment on Career Development”, **Education and Training**, C: 7, S: 48, 2006, s. 500.

Ülkelerin işgücü piyasaları analiz edilirken bakılması gereken en önemli göstergelerden biri, demografik yapılarıdır. Özellikle ülkelerin nüfus artış hızları, uzun vadede işgücüne katılma oranlarına yapacağı etkiye bağlı olarak işgücü piyasası hakkında önemli bilgiler verecektir. Başka bir deyişle her geçen gün nüfus artış hızına bağlı olarak daha çok birey işgücüne dâhil olacak ve iş aramaya başlayacaktır.³⁵⁶

Tablo 2: 1927-2020 Yılları Arası Türkiye Nüfus Artış Hızı

Dönem	Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı
1927-1935	21,1
1935-1940	17,0
1940-1945	10,6
1945-1950	21,7
1950-1955	27,8
1955-1960	28,5
1960-1965	24,6
1965-1970	25,2
1970-1975	25,0
1975-1980	20,7
1980-1985	24,9
1985-1990	17,1
1990-1995	16
1995-2000	14,5
2000-2005	15,5
2005-2010	13,2
2010-2015	12,1
2015-2020	9,9

Kaynak: TÜİK, “Nüfus Projeksiyonları ve Tahminleri”, (çevrimiçi), http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1027, Erişim Tarihi: 04/03/2020.

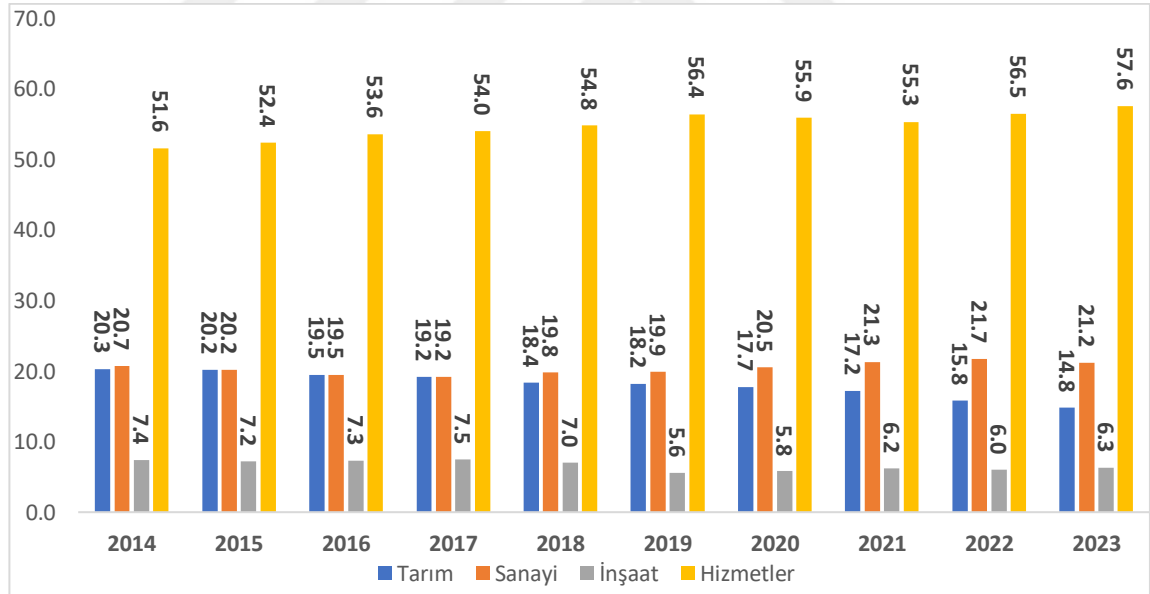
Tablodan da anlaşılabileceği üzere Türkiye’de nüfus artış hızı genel olarak azalma eğilimindedir. Nüfus artış hızına bağlı olarak Türkiye işgücü piyasası için önemli bir konu ortaya çıkmaktadır. Özellikle nüfus artış hızı yavaş bir artış gösterirken 15-64 yaş arasındaki çalışma çağındaki nüfusun artıyor oluşu Türkiye’yi demografik fırsat penceresi içerisine sokmaktadır. Fakat dikkat edilmesi gereken nokta Türkiye’nin büyüme ve istihdam yaratma ilişkisi olmalıdır. Zira daha önceki bölümde de bahsedildiği üzere Türkiye’nin finansal büyüme ile birlikte istihdam yaratmayan bir büyüme sürecine girdiği ve bu yönüyle işgücüne dâhil olan nüfus artarken iş yaratma potansiyelinin azalmasının

³⁵⁶ Davuthan Günaydın, “Türkiye’nin Demografik Dönüşümü Çerçevesinde İşgücünün Yaşlanma Sorunu”, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, C: 11, S: 1, 2018, s. 2.

işsizliği artırabilecek olduğudur. Nitekim işgücü arzının artmasındaki en temel faktörlerden birisi çalışma çağındaki nüfustur. Bu nüfusa uygun koşullarda istihdam şartları sağlanmazsa ülke içinde sosyo-ekonomik sorunlar doğacak, bu sorunların en önemlisi de işsizlik olacaktır. Türkiye demografik fırsat penceresindeki bu fırsatı akıllıca kullanır ve bu yönde istihdam politikaları geliştirirse, gelecekte karşılaşılmaması muhtemel en önemli işgücü piyasası sorunu olan işsizlikle daha kolay mücadele edebilir bir hâlde olacaktır. Aksi durumda ise fırsat olan pencere zarar verir bir etki yaratacaktır.³⁵⁷

İstihdamın sektörlere göre dağılımı ülkeler için önemli bir veri kaynağıdır. İstihdamın sektörel yapısı ülkenin gelişmişlik düzeyini anlama ve geçmişten geleceğe istihdamın yapısının nasıl değiştiği hakkında fikir vermesi açısından önemlidir.

Tablo 3: İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı

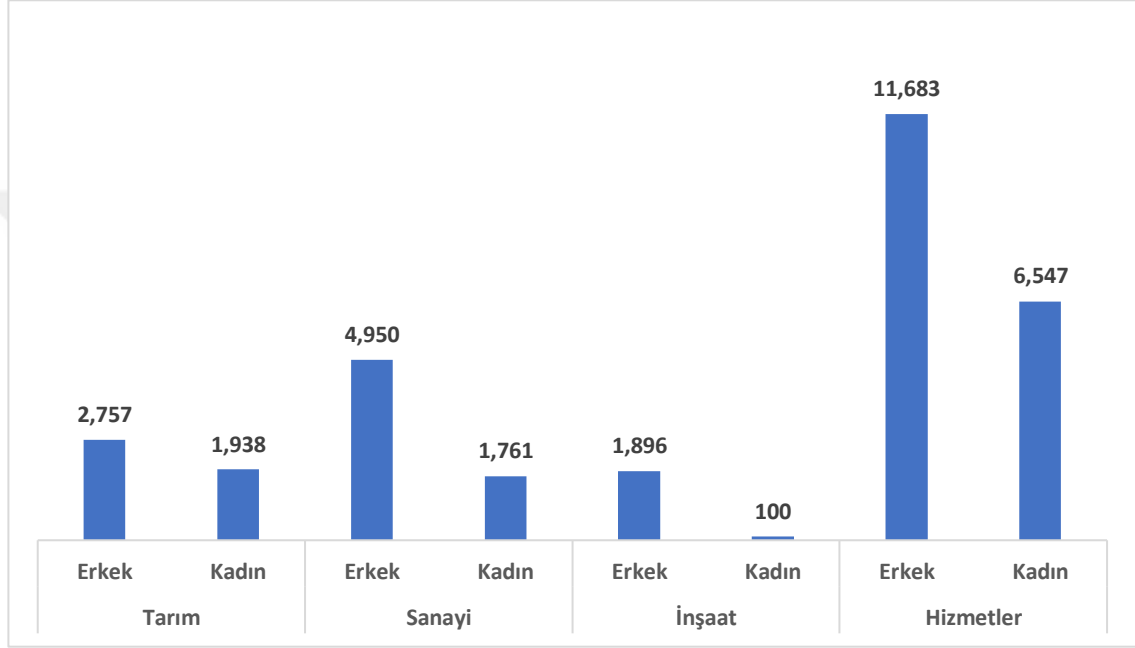

Tablo 3 incelendiğinde Türkiye’de 15-64 yaş arasındaki nüfusun özellikle 2014-2023 yılları arasında istihdamın hizmetler sektöründe yoğunlaşmış olduğu, istihdamın sektörel dağılımında tarım sektörünün yıldan yıla azalma eğilimi gösterdiği ve bununla birlikte sanayi sektörünün hemen hemen aynı düzeyde seyrettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

³⁵⁷ Bilge Köksel, “Demografik Fırsat Penceresi’nden Türkiye’de İstihdam ve İşsizlik”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:9, S: 43, 2016, s. 2020.

Bu tablodaki dağılımda sadece 2023 yılı verileri çekildiğinde ise grafik aşağıdaki gibi olacaktır.

Tablo 4: 2023 Yılında İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı

Tabloda 2023 yılı verilerine bakıldığında tarımda çalışan kişilerin % 59'u erkek yüzde % 41'i kadın, sanayide çalışan işçilerin % 74'ü erkek % 26'sı kadın, inşaat sektöründe çalışanların % 95'i erkek % 5'i kadın, hizmetler sektöründe çalışanların % 64'ü erkek % 36'sının kadın olduğu görülmektedir. Yukarıdaki iki tablodaki veriler ışığında Türkiye'deki istihdamın sektörel dağılımında hizmetler sektörünün ağırlıklı olduğu, onu takiben sanayi, ardından da tarım sektörünün geldiği söylenebilir. Nitekim cinsiyet yapısına göre dağılıma bakıldığı zaman 15-64 yaş arasındaki nüfusun daha çok hizmetler sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Erkekler bütün sektörlerde 2023 yılı verilerine göre daha fazla istihdamda yer bulmuşlardır. Fakat yıllık dağılımlara bakıldığı zaman kadınların işgücüne katılma oranları her geçen yıl artmakta ve istihdam oranları da buna bağlı olarak artış göstermektedir.

Hizmetler sektörünün ülke içinde istihdamdaki payının artıyor olması gelişmiş ülkeler için avantajlı durumlar sağlasa da bazen gelişmekte olan ülkelerde dezavantajlı durumlar sağlayabilir. Bunun en önemli nedenleri arasında ise köyden kente göç olmasıdır. Köyden

kente göç ile birlikte köyde işgücüne dâhil olan kadın nüfusun kentlerde işgücü içerisinde yer alamaması sorunu öne çıkmaktadır. Kentlerde varsayımsal olarak genellikle yüksek nitelikli işler bulunmakta ve buna karşın yaşamının tamamını ya da büyük bir kısmını kırsal alanda geçirmiş olan kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması kentte işsizlik problemi ile karşılaşmalarına neden olmaktadır.³⁵⁸

Özetle Türkiye işgücü piyasası özellikle 1980’li yıllarla birlikte gerek küreselleşmenin etkisi, gerekse de küreselleşmenin lokomotif gücü olan uluslararası ticaretin serbestleşmesi süreçlerinde değişimler yaşamıştır. Tarım ağırlıklı bir toplum yapısından, sanayileşmesini tam olarak tamamlamadan hizmetler sektörü ağırlıklı bir toplum yapısına geçiş, ülke ekonomisi ve işgücü piyasalarında olumsuzluklara sebep olmuştur. Bunların başında işsizlik sorununun kalıcı (kronik) bir hâle gelmesi gelir.

Fakat sorunun oluşmasını, köyden kente göç, kentteki vasıflı işlere uygun olmayan düşük nitelikli işgücü uyumsuzluğu, eğitimin işgücü piyasası beklentisini karşılayamaması gibi sorunlar daha da kuvvetlendirmiştir. Tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak işgücü içinde yer alan kadınların kentlerde işsiz kalması, sorunu tetikleyen önemli nedenlerden biri olmuştur. Nüfusun hızla artarak Türkiye’nin fırsat penceresine dâhil olması, 15-64 yaş arası nüfusun ülke nüfusu içinde önemli bir paya sahip olmasında etkili olmuştur. Fakat bu nüfusun işgücü piyasasına uygun şartlarda yetiştirilmesi gerekmektedir.

3.3.3 Ücretlerde Meydana Gelen Değişimler

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi teorilerinden söz edilirken, Heckscher-Ohlin’in teorilerinin ücretler ve verimlilik arasındaki ilişkiyi açıkladığı ifade edilmişti. Modelde ülkelerin mallarının fiyatlarında bir artış olmasının sebebi olarak, üretimi yapılan ürünün faktör kullanımı arttırıldığı için bu malın üretimindeki üretim faktörünün değerinin artması ifade edilmiştir. Daha açık bir söyleyişle gelişmekte olan ülkelerde emek-yoğun üretim yapıldığı varsayımından hareketle, ülke içinde bu sektörde üretilen malların fiyatlarının artması vasıfsız olan işgücünün denge ücret fiyatını yukarıya çekecek dolayısı ile vasıfsız işçilerin ücretlerinde bir artış ve buna bağlı olarak da vasıflı işçilerle olan ücret

³⁵⁸ Sibel Cengiz, Cem M. Baydur, “Kırdan Kente Göç ve Tarımsal Verimlilik: Türkiye Örneği”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C: 19, S: 20, 2010, s. 87-88.

denge-sizliğ-inde bir azalış meydana gelecektir.³⁵⁹ Diğer taraftan düşünül-düğü zaman gelişmiş ölkeler daha çok sermaye-yoğun üretim yapmaktadırlar. Bu bakımdan ithal ettikleri ürünleri, emek-yoğun üretim yapan ölkelerden karşılamaktadırlar. Bu durum, gelişmiş ölkelerdeki emek-yoğun sektörde üretilen ürünlere olan ihtiyacın azalması ve ücretlerin düşmesine neden olacaktır. Gelişmiş ölkelerin ithal ettikleri ürünleri emek-yoğun üretim yapan ölkelerden temin etmeleri, bu ölkeleri, düşük nitelikli işçilerin işsizlik sorunu ile mücadele etme zorunluluğu ile karşı karşıya bırakacaktır.³⁶⁰

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında zaman uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile ücretlerdeki değişimler hakkında iki yönlü bir bakış açısı olduğu görölmektedir. Genel kanı, uluslararası ticaretin ölkelerin büyüme oranlarına etkisinin pozitif yönde olduğu, ücretleri ise olumsuz etkilediği şeklindedir. Uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile ölkelerin üretim kapasitelerini ve rekabet güçlerini arttırdığı, ancak enflasyonist baskılar sebebiyle kâr oranlarında bir azalma yaşanması sebebiyle bu baskıdan kurtulmak için en kolay değişiklik yapılabilen üretim faktörü olan emeğin ücreti düşürölerek telafi edilmeye çalışıldığı görölmektedir.³⁶¹

Konunun Türkiye işgücü piyasaları üzerindeki etkisi dikkate alındığında ortak bir kanının tam olarak oluşmadığı, fakat çalışmaların genel olarak uluslararası ticaretin serbestleşmesinin ücretleri aşağı ve yukarı yönlü olarak hareket ettirebileceği yönünde görüşlerin mevcut olduğu ifade edilmelidir. Emirhan ve Konyalı'nın 1983-2000 yılları arasını kapsayan çalışmalarında uluslararası ticaretin serbestleşmesinin ortalama ücretler üzerinde bir baskı oluşturduğu, ücretlerin negatif yönlü etkilendiği tespit edilmiştir.³⁶² Güneş ve Konur, Türkiye'nin 2000-2011 yılları arasını kapsayan ve enflasyon ile dışa açıklığı inceledikleri çalışmalarında uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile enflasyon

³⁵⁹ William H. Davidson, "Factor Endowment, Innovation and International Trade Theory", **Kyklos**, C: 32, S: 4, 1979, s. 764.

³⁶⁰ Donald Davis, "Trade Liberalization and Income Distribution", **NBER Working Paper**, S: 5693, 1996, s. 3.

³⁶¹ Gürçem Oransay, "Dışa Açıklığın Ücretlere Etkisi: Türkiye Üzerine Amprik Bir Uygulama", **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 9, S: 3, 2016, s. 75-76.

³⁶² Pınar N. Emirhan, Gonca Konyalı, "Türkiye'de Dış Ticaretin Ücretlere Etkisi: İmalat Sanayi için Bir Uygulama", **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, C: 28, S: 288, 2010, s. 29-45.

arasında hem kısa, hem de uzun dönemde anlamlı bir ilişki belirlemişlerdir. Uzun dönemde uluslararası ticaretin serbestleşmesi ve ülke içinde artmasının enflasyonu da artıracaklarını tespit etmişlerdir. Çalışmalarında Türkiye'nin yaşadığı enflasyonist baskı sebebiyle uluslararası ticaret dengesinin bozulabileceği, üretimde verimliliğin zayıflayacağı, belirsizlik ve güvensizliği artırarak uluslararası rekabet gücünün azalabileceği ifade edilmiştir.³⁶³ Özçağ ve Bölükbaş'ın dışa açıklık ve enflasyon arasındaki ilişkiyi 1980-2015 yılları arasındaki dönemi inceleyerek yaptıkları çalışmalarında Türkiye'de fiyatlar üzerinde yaşanan bir yükselmenin ülkenin uluslararası ticarete serbestlik derecesine bağlı olarak değiştiğini, ithalata dayalı bir büyüme modeli tercih edilmesinin ülke içerisinde enflasyonist gelişme yaratacağını tespit etmişlerdir.³⁶⁴ Aynı şekilde Sunal ve Alp 1988-2010 yıllarını kapsayan çalışmalarında ücretler, istihdam ve ihracat değişkenlerini kullanarak uluslararası ticaretin serbestleşmesinin ücretler üzerinde negatif (olumsuz) etki oluşturduğu sonucuna varmışlardır.³⁶⁵ Oransay'ın 2016 yılında gerçekleştirdiği çalışması Türkiye'nin 1988-2011 yılları arasındaki verileri kullanılarak ücret, istihdam, üretim, ithalat ve ihracat değişkenleri arasındaki ilişki ve yönü tespit edilmiştir. Bu çalışmaya göre uluslararası ticaretin serbestleşmesinin ücretler üzerinde olumsuz bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.³⁶⁶

Bir diğer taraftan uluslararası ticaretin serbestleşmesi gelişmekte olan ülkelere bazı pozitif etkiler de sağlamaktadır. Bunlardan en önemlisi emek verimliliği üzerinedir. Özellikle ücretlerde meydana gelecek artışın verimlilik ve işgücünün vasıf seviyesini pozitif olarak etkilediği unutulmamalıdır. Bununla birlikte ülkeye giren gelir kaynağının artması yeni

³⁶³ Şahabettin Güneş, Fatih Konur: "Türkiye Ekonomisinde Dışa Açıklık ve Enflasyon İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Analiz", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 8, S: 2, 2013, s. 7-20.

³⁶⁴ Mustafa Özçağ, Mehmet Bölükbaş, "Ticari Dışa Açıklık ve Enflasyon İlişkisi: Romer Hipotezi Çerçevesinde Türkiye için Bir Analiz", **Maliye Dergisi**, C: 174, 2018, s. 112-130.

³⁶⁵ Onur Sunal, Özge Sezgin Alp, "Türkiye'de Reel Asgari Ücretler ve Reel GSYİH Değişimleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Enflasyon Oranına Endekslenmiş Bir Nominal Asgari Ücret Politikası", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C: 70, S: 1, 2015, s. 111-129.

³⁶⁶ Gürçem Oransay, "Dışa Açıklığın Ücretlere Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama", **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C: 9, S: 3, 2016, s. 75-90.

istihdam alanları açacak, vasıflı ve vasıfsız işgücü arasındaki gelir makasının daralmasında pozitif etki yaratacaktır.³⁶⁷

Türkiye ekonomisi küresel ekonomik düzeye entegre olma mücadelesini özellikle otomotiv sektörü üzerinden gerçekleştirme politikası izlemektedir. Nitekim bu sektördeki işgücü verimliliği ile ücretler arasındaki ilişki, değerlendirmeye değerdir. Uluslararası otomotiv firmalarının yatırımlarını özellikle kol gücü verimli ve diğer ülkelere göre daha nitelikli olan Türkiye'ye yapmasının otomotiv işçilerinin verimliliğinde bir artış sağladığı görülmektedir.³⁶⁸ Yatırımlarını Türkiye'ye yapan dev otomotiv firmalarının özellikle ülke içindeki ilgili işgücü piyasasına pozitif etkisi olmuştur. Ülkelerindeki üretim yapısını Türkiye'ye getiren firmalar vasıfsız işgücünün iş ile ilgili vasıf seviyesinin yükselmesine katkıda bulunmuştur. Bu noktada Türkiye işgücü piyasasındaki vasıfsız işgücünün verimliliğinin artması uluslararası ticarete rekabet yarışında önemli bir noktaya gelme bakımından etkili olmuştur. Fakat bu durum ücretler üzerinde negatif etki de yaratarak enflasyonist baskının oluşması sonucunu ortaya çıkarabilir. Dolayısıyla hükümetlerin dünya ekonomisine entegrasyon sürecinde önemli ve dikkatli adımlar atmaları gerekmektedir. Çünkü ülke için yabancı yatırımlara bağlı olarak artan faiz oranları, işçi ücretlerinde önemli düşüşler ortaya çıkarabilir. Yabancı yatırımları ve teknolojiyi ülkeye çekerken, üretimdeki çıktı ve buna bağlı ihracatın artırılması gerekmektedir. Çünkü ülkede istihdam ve ücretlerde bir düşüş meydana gelmesi nedeniyle, ülke içi eşitsizliklerin azaltılabilmesi sağlanamayabilir. Üretimi ve istihdamı azalan ülkelerin karşılaşacağı en önemli sorunlar hiç şüphesiz yoksulluk ve işsizlik olacaktır.³⁶⁹

³⁶⁷ Şahabettin Güneş; “İmalat Sektöründe Verimlilik ve Reel Ücret İlişkisi: Bir Koentegrasyon Analizi”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, C:14, S: 2, 2007, s. 284-285.

³⁶⁸ Fatma Lorcü; “Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi: Türk Otomotiv Sanayi Uygulaması”, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, C: 39, S: 2, 2010, s. 286; Ali İhsan Özdemir, “Türkiye’deki Otomotiv Firmalarının Sermaye Yapısına Göre Etkinlik Analizi”, **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 23, S: 1, 2009, 147-164.

³⁶⁹ Aziz Konukman, Cemil Çiftçi, “Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri”, **Ekonomik Yaklaşım**, C: 19, Özel Sayı, 2008, s. 59-83.

3.3.4. İstihdam ve İşsizlikteki Göstergeler

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi, küreselleşme süreci ile birlikte dünyanın ticaret hacminin genişlemesine neden olmuştur. Bunun yanında üretim hacmi ile ticaret hacmi arasındaki makasın açılması, işsizlik gibi önemli bir sorunu ortaya çıkarmıştır. Bu bakımdan özellikle istihdam ve uluslararası ticaretin serbestleşmesi konusu literatürde sıklıkla tartışılan bir konu hâline gelmiştir. Ancak, yapılan çalışmalar incelendiğinde istihdam ile serbest ticaret arasında net bir ilişkinin kurulamadığı görülmektedir. Literatürde genel olarak, ticaretin serbestleşmesinin işsizlik üzerinde olumsuz etkisinin olduğunu yarattığını ve belirli bir etkisinin olmadığını savunanlar bulunmaktadır.

Uluslararası ticaretin serbestleşmesinin olumsuz etkilerini savunan görüşe göre, üretimlerini daha düşük maliyetlerle yapmak isteyen çok uluslu firmaların iş kanunlarının esnek olduğu ülkelere rahatlıkla giriş çıkış yapabilmeleri, yerli üreticilerin rekabet şansını düşürmektedir. Bu da ülke içinde daha az üretim yapılmasına ve istihdam alanlarının daralmasına yol açmaktadır. Başka bir deyişle bu görüşü savunanlara göre uluslararası ticaretin serbest olması ülke içinde işsizliği artırıcı bir etki yapacaktır. Uluslararası ticaretin serbestleşmesinin olumlu etkilerini savunan yazarlara göre ise, ticaretin serbestleşmesi ülkenin ihraç piyasasını genişletecek, dolayısıyla ülkenin yerli firmalarının ürünlerine olan talebi artıracak ve büyüyen talebe karşın yeni istihdam alanları yaratacaktır.³⁷⁰ Uluslararası ticaretin istihdam üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını savunan araştırmacılar ise, ticaretin serbestleşmesinin ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarına göre bütün ülkelerde farklı etki yaratacağını vurgulamaktadırlar.³⁷¹

Uluslararası ticaret süreci tümüyle değerlendirildiğinde, ülkelerin ticari açıklarının, ihracatlarındaki mi yoksa ithalatlarındaki fazlalıklarından mı kaynaklandığı tartışmalıdır. Eğer ithalattaki artıştan dolayı ülkeler bir ticari açık veriyorlarsa işsizlik bu ülke piyasasında yüksek rakamlarda seyredecektir. Çünkü ülkenin ihracat hacmindeki

³⁷⁰ Carl Davidson, Steven Matusz; **International Trade with Equilibrium Unemployment**, New Jersey, USA, Princeton University Press, 2010, s.60.

³⁷¹ Dutt Pushan, Mitra Devashis, Ranjan Priya; “International Trade and Unemployment: Theory and Cross-National Evidence”, **The Maxwell School of Citizenship & Public Affairs Working Paper**, C: 11-1, 2009, s. 3-4.

fazlalıktan dolayı bir ticari açığı mevcutsa bu ülkede işsizlik oranlarının düşük, istihdam oranlarının ise yüksek olması beklenir. Ülkelerin ticari açıklarını tespit etmek amacıyla literatürde en sık kullanılan yöntem ise ithalat ve ihracat değerlerinin toplamının ülkenin GSYH'sine bölünmesi yöntemidir.³⁷²

Literatürdeki bilgiler ışığında ticaretin serbestleşmesinin ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarına göre farklı sonuçlar ortaya çıkaracağı görüşünden yola çıkılarak Türkiye'de de benzer bir durumun ortaya çıktığı söylenebilir. Nitekim yapılan kıyaslamalarda AB'ye üyelik sürecinde olan ülkeler ve hatta AB üyesi ülkeler arasında bile farklı sonuçların ortaya çıktığını belirtmek gerekir. Türkiye açısından 1980 sonrasında alınan kararlar bakımından süreç izlendiğinde ihracat ve büyüme oranları arasındaki ilişkinin Türkiye ekonomisinin büyümesine katkı sağladığını ifade etmek gerekir. 2007 yılında ihracat ile büyüme arasındaki ilişkiyi çalışan Yapraklı'ya göre Türkiye'nin ihracat hacminin artması ile büyüme oranları arasında ciddi bir ilişki vardır. Ancak bu etkiden maksimum fayda sağlanması için emek-yoğun sermaye ile üretimin yapıldığı sanayi yapısından, katma değeri daha yüksek olan sermaye ve bilgi teknolojileri-yoğun sanayi yapısına geçilmesinin ülkenin ihracat pazarındaki payını arttıracak önemle vurgulanmış ve politik karar alıcıların bu yönde alınacak kararları sistematik bir şekilde hayata geçirmesinin önemi telkin edilmiştir.³⁷³

1995 yılında Ghata, Milner ve Utkulu, Türkiye'de kişi başına düşen GSYİH ile ölçülen ticaretin serbestleştirilmesinin uzun dönemli ekonomik kalkınma ilişkisini inceledikleri çalışmalarında, Türkiye'nin kişi başına düşen GSYİH ile ticaretin serbestleşmesi arasında uzun dönemli pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Başka bir ifade ile çalışma sonuçları, uluslararası ticaretin serbestleşmesinin ülkenin büyümesine uzun vadede önemli katkı sağladığı yönündedir.³⁷⁴ Fakat asıl önemli noktanın ülkenin büyümesinde uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi sonrasında işsizliğe olan etkisinin

³⁷² Francisco Alcala, Antonio Ciccone, "Trade and Productivity", **The Quarterly Journal of Economic**, C: 119, S: 2, 2004, s. 613.

³⁷³ Sevdâ Yapraklı; "İhracat İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, S: 34, 2007, s. 108-109

³⁷⁴ Subrata Ghatak, Chris Milner, Utku Utkulu, "Trade Liberalisation and Endogenous Growth: Some Evidence for Turkey", **Economics of Planning**, C: 28, 1995, s. 160.

nasıl ve işsizliği hafifletmeye yönelik politikaların neler olduğunu ifade etmek gerekir. Bu konuda Gözgör ve Pişkin'in Türkiye'yi bölgelere ayırarak uluslararası ticaret hacimlerinin bölgesel işsizlik üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmaları önemlidir. Çalışmada, bölgenin uluslararası ticaretten elde ettiği pay arttıkça işsizliğin azalma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.³⁷⁵ Utkulu ve Özdemir içsel büyüme teorisine göre yaptıkları çalışmalarında uluslararası ticaretin serbestleşmesinin ekonomik büyüme ve istihdam yaratma kapasitesinde uzun dönemli pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.³⁷⁶ Polat ve Uslu'nun Türkiye imalat sektöründeki istihdam üzerine yaptıkları çalışmada, uluslararası ticaretin kısa dönemde istihdam üzerinde pozitif bir etkisinin gözlemlenmediği fakat uzun dönemde bu etkinin kademeli olarak artacağı sonucuna varılmıştır. Ayrıca, işsizliği azaltmaya yönelik politikaların uygulanması durumunda, uluslararası ticaretin serbestleşmesinin kısa vadede de olumlu sonuçlar doğurabileceği vurgulanmıştır.³⁷⁷ Bunun yanında Kurt ve Berber'in çalışmalarında, yine ticari açıklık ile büyüme arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada Türkiye'nin dışa açık olmasının büyüme oranları üzerinde pozitif etkisinin olduğu ifade edilmiştir.³⁷⁸

Şener, 2001 yılında yapmış olduğu çalışmasında uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile istihdam arasındaki ilişkinin yönünün net bir şekilde tespit edilemeyeceği sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada, uluslararası ticaretin serbestleşmesi ve vasıflı işgücü istihdamı arasındaki ilişki ele alınmıştır. Uluslararası ticaretin, özellikle ihracat yapan işletmeler için, verimlilik ve karlılığı artırmak amacıyla yeni teknolojilerin benimsenmesi veya mevcut teknolojilerin iyileştirilmesi için yeni yatırımlar yapılmasını gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Bu durumun, söz konusu firmaların vasıflı işgücü istihdamını artıracığına

³⁷⁵ Giray Gözgör, Ali Pişkin; "İşsizlik ve Dış Ticaret: Türkiye'deki Bölgeler İçin Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi-Dinamik Panel Veri Yaklaşımı", **Business and Economics Research Journal**, C: 2, S: 3, 2011, s.123.

³⁷⁶ Utku Utkulu, Durmuş Özdemir, "Does Trade Liberalization Cause A Long Run Economic Growth in Turkey?", **Economics of Planning**, C: 37, S: 3, 2005, s. 245-266

³⁷⁷ Özgür Polat, Enes Ertad Uslu, "Türkiye İmalat Sanayinde Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkisi", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 9, S: 3, 2010, s. 499,500.

³⁷⁸ Serdar Kurt, Metin Berber, "Türkiye'de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme", **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 22, S: 2, 2008, s. 57-79.

dikkat çekilmiştir. Diğer taraftan vasıfsız işgücü için aynı firmaların yeni getirdiği veya geliştirdiği teknoloji sebebiyle nitelikli işgücüne ihtiyaç duymaları bakımından ülke içindeki vasıfsız işgücünün işsiz kalacağına ve iş bulma süresinin uzayacağına vurgu yapmışlardır. Çalışmanın sonuç kısmında uluslararası ticaretin serbestleşmesinin ülke içindeki vasıflı işgücü için pozitif, vasıfsız işgücü için negatif bir etki yarattığı ifade edilmiştir. Ancak ülkenin genel istihdam durumunda belirsiz bir etki yarattığı tespit edilmiştir.³⁷⁹

Yapılan çalışmalardan yola çıkılarak Türkiye'nin 1980 sonrasında uluslararası ticareti serbestleştirmeye yönelik uyguladığı politikaların, ihracata dönük büyüme politikaları olduğu ifade edilebilir. Türkiye geliştirmekte olan ülkelerin yaptığı ve faktör donanımı teorisinde de ifade edilen şekilde işgücünün fazlalığı ve gençliğinden faydalanarak emek-yoğun üretimin yapıldığı sektörlerde uzmanlaşmakta ve dış ticaret hacmini bu sektörlerle göre geliştirmeye çalışmaktadır. Ancak sürecin uzun ve zorlu olması, yalnızca emek-yoğun sektörlerde yapılan üretime yoğunlaşarak gelişmenin ve ülke içindeki istihdam yaratma kapasitesini artırmanın yeterli olmayacağını açıkça göstermektedir. Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını sendikalar, işverenler ve devletin ortak hareketi ile geliştirmesi, eğitim politikalarını dünyanın gelişen sektörleri üzerine kurup kendi işgücü piyasasından kopmadan düzenlemesi, gelecek dönemlerdeki istihdamın artırılması ve niteliği için oldukça kritik bir öneme sahiptir. Nitekim istihdam yaratma konusunda katma değeri düşük olan sektörlerde istihdam kapısı açmak ülkeler adına daha kolaydır ancak ticaretin serbestleşmesi ile bu sektörlerde olan ihtiyacın azalması neticesinde katma değeri düşük olan sektörde yapılan istihdam artışının kalıcı olması pek olası görülmemektedir. Nitelikli ve üst düzey sektörlerde yapılan yatırımlar sonucunda üretimin buralara kaydırılması, istihdam kalitesi ve kapasitesi adına ülke içinde daha kalıcı etki yaratacaktır. Türkiye'nin dış ticarete ilişkin uygulamak istediği politikalar önemli ve yerinde görülmeyle birlikte istihdamın katma değeri yüksek sektörlerde yaratılmasının, gelecek dönemlerde ülkedeki işsizlik oranlarına azalış yönünde etki etmesi muhtemeldir. Hiç şüphesiz ülkedeki işsizlik

³⁷⁹ Fuat Şener, "Schumpeterian unemployment, Trade and Wages", *Journal of International Economics*, C: 54, S: 1, 2001, s. 119-148.

oranları her ne kadar istihdam kapasitesi artırılrsa bile sıfır olmayacaktır. Zira burada Türkiye'nin temel amacı, işsizliği sıfırlamak değil, vasıf gerektiren işlerde daha nitelikli istihdam sağlanması, aynı zamanda hali hazırdaki istihdamın verimliliğinin arttırılması olmalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde her ne kadar uluslararası ticaretin serbestleştirilmesinin ülke içinde kısa vadede pozitif etki yaratma ihtimali zayıf olsa da uzun vadede ülkeye pek çok fırsat sunmaktadır. Türkiye'nin doğru politika seçimleri ile birlikte kontrollü bir serbestleşme süreci izlemesi, ülke içindeki kaynakların verimli kullanılması ve istihdam yaratma kapasitesinin artırılması oldukça kritik bir öneme sahiptir.

3.4. Araştırmanın Kısıtları

Tez çalışmasının metodoloji kısmına geçmeden önce, araştırmanın iki kısıtına değinmek yerinde olacaktır.

İlk olarak çalışmanın veri seti 1968-2017 yılları arasını kapsamaktadır. Bunun nedeni, uluslararası ticaretin serbestleşmesi değişkeni olarak kullanılan “Ekonomik Karmaşıklık İndeksinden” kaynaklanmaktadır. Bu tez çalışmasında, çalışmanın amacına uygun ve daha uzun bir veri dönemine sahip olan “Economic Complexity Legacy Rankings” veri seti tercih edilmiştir. Bu veri setinin en güncel hali 1964-2017 yılları arasındadır. 2017 yılı sonrasında indeksin hesaplama yöntemi farklılaşmıştır. Bu tarihten sonra ülkelerin birbirleriyle etkileşimini daha ayrıntılı gösterebilmek için indeks verileri HS92, HS96, HS02, HS07 gibi uluslararası sınıflandırma yöntemini kullanarak “Harmonize Sistem (HS)”e geçmiştir. Harmonize sistem, tez çalışmasındaki veri setinden daha kısa bir zaman aralığı sunmaktadır. Bu açıdan çalışmanın ilk kısıtı, kullanılan veri setinin 1964 - 2017 yılı arası dönemi kapsamasıdır.

İkinci kısıt olarak Türkiye'nin veri kaydetme yöntemi yer almaktadır. Çalışmada yer alan açık iş verilerinin sadece 2012 yılına kadar yıllıklardan elde edilebiliyor olması araştırmacıların ilgili veri araştırma ve temizleme süreçlerini uzatmaktadır.

3.5. Araştırmanın Metodolojisi

Bu bölümde uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Beveridge Eğrisine olan etkisi, yerli ve yabancı literatürde gerçekleştirilmiş olan çalışmalardan yola çıkılarak belirlenmeye çalışılacaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada kullanılacak veri seti belirlenecektir. Veri seti belirlendikten sonra ise çalışma ekonometrik yöntemler kullanılarak analiz edilecektir.

3.5.1. Araştırmanın Değişkenleri ve Veri Seti

Çalışmanın önceki bölümlerinde de ifade edildiği gibi Beveridge Eğrisi temel olarak işsizlik oranı ve açık işler arasındaki ters yönlü ilişkiyi analiz etmektedir. Bu noktada Beveridge Eğrisinin bağımlı değişkeni işsizlik oranı iken, bağımsız değişkeni açık iş oranıdır. Çalışmada, uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Beveridge Eğrisini nasıl etkilediğini araştırmak amacıyla standart Beveridge Eğrisi denklemine “Ekonomik Karmaşıklık İndeksi” verileri eklenerek analiz yapılacaktır.

Ekonomik karmaşıklık indeksi, Adam Smith’in Ulusların Zenginliği adlı eserinden beri iktisadi büyümenin kaynaklarının neler olduğunun araştırılmasına dayanmaktadır. Bilindiği üzere ülkelerin ekonomik büyümelerinde pek çok faktör etkilidir. Yapılan çalışmalarda ülkelerin ekonomik performansları ile ilişkili yaygın olarak kullanılan faktörün ihracat olduğu görülmektedir. Günümüzde salt ihracat verilerinden ziyade, ihracatın niteliği ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan son dönem araştırmalarında genel olarak ihraç edilen ürünlerin niteliklerinin ülkelerin büyüme performanslarına olan etkisi yoğun olarak araştırılmaktadır.³⁸⁰ Ekonomik karmaşıklık indeksinin yazarlarından biri olan Hausmann, Klinger ile 2006 yılında yapısal dönüşümü ifade ettiği makalesinde gelişmiş ülkelerin işçi başına çıktılarının daha yüksek olduğunu ve aynı zamanda ürettikleri ürünlerin rekabet avantajı sağlayacak ürünler olduğunu ifade etmiştir.³⁸¹ Başka bir ifade ile gelişmiş ülkeler daha karmaşık ürünler üretirken,

³⁸⁰ Barış Yıldız, Gizem Akbulut Yıldız, “Ekonomik Karmaşıklık İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Panel Bootstrap Granger Nedensellik Analizi”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, C: 15, S: 2, 2019, s. 330.

³⁸¹ Ricardo Hausmann, Bailey Klinger, “Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage in the Product Space”, **CID Working Paper**, No: 128, 2006.

gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerse daha basit ürünler üretmektedirler. Buna bağlı olarak da gelişmiş ülkelerin üretmiş olduğu ürünlerde uzmanlaşan ülkeler daha hızlı gelişecek, diğer ülkelerin üretmiş olduğu ürünlerde uzmanlaşan ülkelerin gelişmeleri ise yavaş olacaktır.³⁸²

Ekonomik karmaşıklık indeksi ilk kez 2009 yılında Hidalgo ve Hausmann'ın yaptıkları çalışmada ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada GSYİH göstergelerinin yalnızca her bir ülkenin dünya ekonomisindeki yerini yansıtabileceğini ifade etmişlerdir. Ancak bu ölçümün ülkelerin dünya ekonomisinde edindikleri yerleri nasıl kazandıklarını göstermeyeceğini açıklamışlardır. Ülkelerin, üretmiş oldukları ürünlere kattıkları yetenekleri doğrultusunda karşılaştırmalı üstünlük elde edeceklerini ifade etmişlerdir.³⁸³ Dolayısıyla ekonomik karmaşıklık indeksi *“ülkelerin üretken çıktısının bileşimi ile ifade edilmekte, bilgiyi tutmak ve birleştirmek için ortaya çıkan yapıları yansıtmaktadır”*.³⁸⁴

Daha önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere uluslararası ticaret teorilerinin temelinde karşılaştırmalı üstünlükler yer almaktadır. Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, Heckscher ve Ohlin tarafından geliştirilmiş ve ülkelerin üretim faktörlerindeki yetenekleri sayesinde uluslararası ticarete önemli bir yer edinebileceklerini açıklamıştır. Bu bakımdan ekonomik karmaşıklık indeksi de ülkelerin sahip olduğu karmaşıklığı ürettikleri ürünün içinde yer alan bilgi yoğunluğu ile ilişkilendirmektedir.³⁸⁵ Ülkelerin uluslararası ticaretteki yerlerini, bağımlılıklarını, gelişmişliklerini daha net bir şekilde görebilmek, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin gelişmiş ülkeler düzeyine nasıl çıkabileceklerini göstermesi bakımından da ekonomik karmaşıklık indeksi önemli bilgiler sunmaktadır. Bu sebeple uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Beveridge Eğrisine olan etkisi, ekonomik karmaşıklık indeksi de denkleme dâhil edilerek analiz edilecektir. Böylece tez

³⁸² Ricardo Hausmann, Jason Hwang, Dani Rodrik, “What You Export Matters”, **Journal of Economic Growth**, Springer, C: 12, S: 1, 2007, s. 1-25.

³⁸³ César Hidalgo, Ricardo Hausmann, "The Building Blocks of Economic Complexity", **Proceedings of the National Academy of Sciences**, 2009, C: 26, s. 10570-10575.

³⁸⁴ Ayberk Şeker, “Teknolojik Gelişme ve Yüksek Teknoloji İhracatının Ekonomik Karmaşıklık Endeksi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, **Yönetim ve Ekonomi**, C: 26, S: 2, 2019, s. 381.

³⁸⁵ Yuyuan Yu, Muhammad Qayyum, “Impacts of Financial Openness On Economic Complexity: Cross-Country Evidence”, **International Journal of Finance and Economics**, 2021, s. 1-13.

çalışmasındaki değişkenler açık iş, işsizlik ve ekonomik karmaşıklık indeksi olarak modelde kullanılacaktır. Değişkenlere ilişkin veriler, açık işler ve işsizlik oranları İŞKUR, OECD ve TÜİK veri tabanı kullanılarak, ekonomik karmaşıklık indeksi verileri ise indeksin resmi internet adresinden derlenerek oluşturulmuştur. Çalışmada kullanılan veri seti 1968-2017³⁸⁶ yılları arasındaki 50 gözlemden oluşmaktadır.

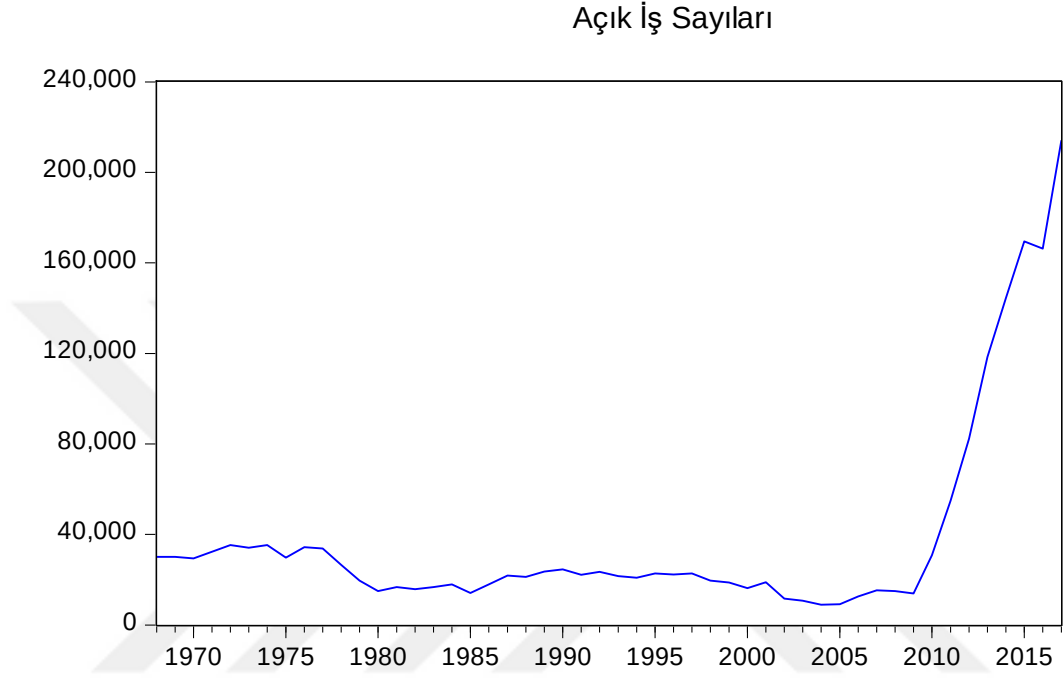
Tablo 5: Veri Setine İlişkin Genel Bilgiler

DEĞİŞKEN	KISALTMA	AÇIKLAMA	VERİ KAYNAĞI
AÇIK İŞLER	VAC	İŞKUR'a Kayıtlı Açık İş Sayıları	İŞKUR ve OECD
İŞSİZ SAYISI	UN	İşsiz Sayıları	OECD ve TÜİK
ULUSLARARASI TİCARET	DA	Ekonomik Karmaşıklık İndeksi	Economic Complexity Rankings (ECI)

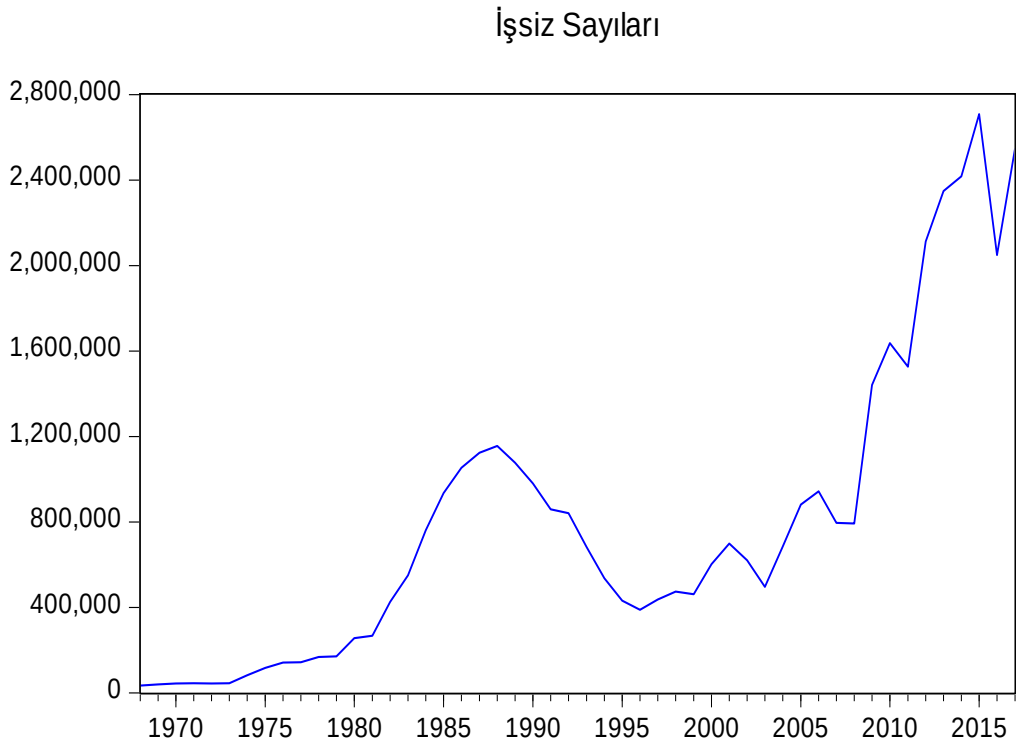
Çalışmada açık iş, işsiz sayısı ve ekonomik karmaşıklık indeksine ilişkin 1968-2017 yılları arası veriler kullanılmıştır. Bu verilerin 1968-2017 yılları arasında kullanılmasının birkaç nedeni vardır. Bunlardan ilki Ekonomik Karmaşıklık İndeksi'nin en güncel ve en son hâlinde Türkiye için verilerinin 1968-2017 yılları arasına ait olmasıdır. Bir diğer nedeni ise uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Türkiye'de özellikle bu yıllarda başlayarak günümüze gelen seyrinin görülebilmesidir. Bu değişkenlere ilişkin aşağıdaki grafikler, değişkenlerin zaman içerisindeki seyrini göstermektedir.

³⁸⁶ Verilerin 2017 yılında sonlanması Ekonomik Karmaşıklık İndeksi veri setinin bu yıla kadar açıklanmış olmasından kaynaklanmaktadır.

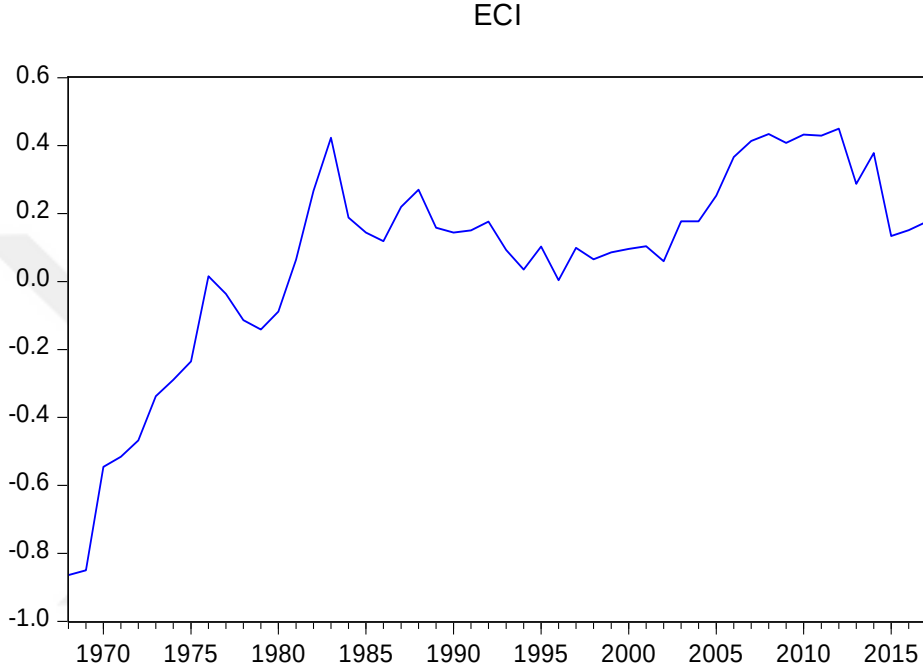
Şekil 4: Açık İş Sayılarının İlgili Dönemdeki Seyri

Şekil 5: İşsiz Sayılarının İlgili Dönemdeki Seyri

Şekil 6: Ekonomik Karmaşıklık İndeksi'nin İlgili Dönemdeki Seyri

Şekiller incelendiğinde verilerin tamamının zaman içerisinde bir yükselme eğilimi içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle temel Beveridge Eğrisinin değişkenleri olan açık işler ve işsiz sayılarının yıllar itibariyle birlikte artış göstermesi, Beveridge Teorisinin işgücü piyasaları için istemediği bir durumu yansıtmaktadır. Nitekim daha önceki bölümlerde de anlatıldığı üzere bu durum, Beveridge Eğrisinin yerinin değiştiğinin, başka bir ifade ile işgücü piyasası ile işsizler arasında uyumsuzluk olduğunun göstergesidir.³⁸⁷ Çalışma, Beveridge Eğrisi orijinden uzaklaştıkça işgücü piyasasında yapısal sorunların olduğunu ifade etmektedir. Bu durum Beveridge teorisinin ve ülkelerin işgücü piyasalarının istemediği bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Açık işlerin sayıları yıllar içerisinde artarken işsizlik sayılarının da yükselmesi ülkeler için işsizlik histerisi

³⁸⁷ Bart Hobijn, Ayşegül Şahin, “Beveridge Curve Shifts Across Countries Since The Great Recession”, **Working Paper Series**, No. 2012–24, San Francisco, CA, Federal Reserve Bank of San Francisco.

problemine işaret etmekte ve aynı zamanda işsizlik rakamlarının kalıcı olarak yükselmesine sebep olmaktadır.

Çalışmada kullanılan değişkenlerin ölçü biçimi açısından birbirleri ile uyumlu olabilmeleri ayrıca varyanslarının durağanlığını sağlayabilmek adına analize geçilmeden önce açık işler ve işsizlik değişkenlerinin doğal logaritmaları alınmıştır.³⁸⁸ Tablo 6’da veri setine ilişkin değişkenlerin ortalama, medyan, maksimum-minimum değerleri, standart sapmaları, normallik ilişkisini gösteren çarpıklık ve basıklık değerleri ile Jarque-Bera Test İstatistiği ve bu istatistiğe ilişkin olasılık değerleri gösterilmektedir. Aynı zamanda değişkenlerin birbirleri ile ilişkilerinin gücünü ve yönünü gösteren korelasyon matrisi de tabloya eklenmiştir.

Tablo 6: Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	DA	LNUN	LNVAC
Gözlem Sayısı	50	50	50
Ortalama	0.0653530	13.0663900	10.1762000
Medyan	0.1263220	13.3853900	10.0090000
Maksimum	0.4502340	14.8116900	12.2747200
Minimum	-0.8640700	10.4150300	9.1022540
Standart Sapma	0.3064730	1.2198710	0.7381810
Çarpıklık	-1.3336040	-0.7584160	1.3610950
Basıklık	4.6832680	2.6674710	4.4559090
Jarque-Bera Test İstatistiği	20.7237300	5.0236590	19.8541400
Olasılık Değeri	0.0000320	0.0811200	0.0000490
Korelasyon Matrisi			
	DA	LNUN	LNVAC
DA	1		
LNUN	0.882635	1	
LNVAC	-0.032775	0.210593	1

³⁸⁸ Damodar N. Gujarati, **Basic Econometrics**, Tata McGraw-Hill Education, Colombus, 2009, s. 302.

3.5.2. Araştırmanın Modeli ve Temel Hipotezler

Bu çalışma kapsamında genel Beveridge Eğrisi modeline ekonomik karmaşıklık değişkeninin eklenmesi ile Türkiye'nin uluslararası ticaretinin serbestleşme sürecinin işsizlik üzerindeki etkisi incelenebilecektir. Başka bir ifade ile yapılan bu çalışma Beveridge Eğrisi modeline bağımsız değişken olarak ekonomik karmaşıklık indeksinin eklenmesi şeklinde olup, uluslararası ticaretin serbestleşmesinin ve açık iş sayılarının modelde birlikte analiz edildiğinde işsizlik üzerindeki etkilerinin tespit edilmesine olanak sağlayacaktır. Böylelikle çalışmanın temel modeli şu şekilde oluşacaktır:

$$\ln U_t = \alpha + \beta_1 \ln V_t + \beta_2 DA_t + \varepsilon_t \quad (3.1)$$

(3.1) numaralı eşitlikteki denklemden de anlaşılabileceği üzere çalışmanın temel hipotezleri şu şekilde sınanacaktır:

H₀: Açık işler ve uluslararası ticaretin serbestleşmesinin işsizlik üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

H₁: Açık işler ve uluslararası ticaretin serbestleşmesinin işsizlik üzerinde etkisi bulunmaktadır.

(3.1) numaralı denklemde belirlenen modelin katsayılarının pozitif işaretli olması beklenmektedir. Bu modelin çalışmanın analizlerinde yukarıdaki hipotezler tarafından sınanabilmesi için, değişkenlerin düzey değerlerinde durağan olmaları gerekir. Bu durumda ele alınan verilerin durağanlık düzeylerini belirlemek için birim kök ve durağanlık analizlerinin gerçekleştirilmesi gerekir. Nitekim serilerin durağanlıklarının mertebeleri, çalışmada kullanılacak ekonometrik analiz yöntemlerinin belirlenmesi için önemlidir.

3.5.3. Birim Kök ve Durağanlık Analizi

Durağanlık kavramı iktisadi teorilerin analizi açısından önem arz etmektedir. Bir iktisadi verinin gelecek tahmini geçmişteki değişimlerine benzerlik gösteriyorsa, verinin geçmiş ilişkileri kullanılarak geleceğe yönelik tahminlerinin yapılabilmesine imkân sunar.

Ekonometri literatüründe durağanlık kavramı bir serideki ortalama ve varyansın zaman ile birlikte değişmemesi olarak ifade edilmektedir.³⁸⁹ Granger ve Newbold 1974 yılında yaptıkları çalışmalarında sahte regresyon probleminden bahsetmektedirler. Araştırmacılara göre durağan olmayan serilerle çalışıldığında sahte regresyon sorunu ile karşılaşılabilir ve bu durum tahminlerde sorunlar ortaya çıkarabilir.³⁹⁰ Bu sebeple tez çalışmasında kullanılacak olan verilerin ilk etapta durağanlığının tespit edilmesi önemlidir. Verilerin durağanlığının incelenmesi için üç yöntem kullanılmaktadır. Bunlar; verilerin grafiklerinin incelenmesi, otokorelasyon-kısmi otokorelasyon fonksiyonlarının incelenmesi ve birim kök testlerinin uygulanması şeklindedir.³⁹¹

Ekonometri literatüründe durağanlık ve serilerin birim köklerinin tespiti yoğun olarak Dickey ve Fuller (DF) 1979³⁹² çalışmasını takiben Phillips-Perron 1988³⁹³, Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF), Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS), Dickey-Fuller GLS ve Ng-Perron (NG) testleri ile gerçekleştirilmektedir.³⁹⁴ Serilerin birim köklerinin kaçınıcı derecede durağan olduklarının tespit edilmesi gerekir. Serilerin durağanlık dereceleri aynı mertebeden durağan çıkıyorsa, o zaman değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı ve gerçek bir ilişki olduğu söylenebilir. Durağan olmayan bir serinin durağan hâle getirilmesi işleminde seride sayıda bir fark alınarak durağanlık koşulunun sağlanması istenir.³⁹⁵ Serilerde bir kez fark alma işlemi yapıldığında seri durağanlık mertebesine ulaşıyorsa, o halde seri için birinci farkta durağan yani $I(1)$ ifadesi kullanılır. Birim kök testlerinde KPSS (Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin) testi hariç H_0 hipotezi seri birim kök

³⁸⁹ Nilgün Çil, **Finansal Ekonometri**, İstanbul, Der Yayınları, 2018, s. 73.

³⁹⁰ C.W.J.Granger, P. Newbold, “Spurious Regressions In Econometrics”, **Journal Of Econometrics**, C: 2, S: 2, 1974, s. 111-120.

³⁹¹ Damodar Gujarati, **Econometrics by Example**, London, Palgrave Macmillan, 2011, s. 218.

³⁹² David Dickey, Wayne A. Fuller, “Distribution Of The Estimators For Autoregressive Time Series With a Unit Root”, **Journal Of The American Statistical Association**, C: 74, S: 366, 1979, s. 427-431.

³⁹³ Peter C.B. Phillips, Pierre Perron, “Testing For Unit Root In Time Series Regression”, **Biometrika**, C: 75, S: 2, 1988, s. 335-346.

³⁹⁴ David N. DeJong, John C. Nankervis, N.E Savin, Charles H. Whiteman, “The Power Problems of Unit Root Test In Time Series with Autoregressive Errors”, **Journal of Econometrics**, C: 53, S: 1-3, 1992, s.323-324.

³⁹⁵ Robert F. Engle, C.W.J. Granger, “Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation, And Testing”, **Econometrica**, C: 55, S: 2, 1987, s. 251-276.

içerdiğinde, H_1 hipotezi serinin birim kök içermediğini ifade etmektedir. KPSS testinde ise H_0 hipotezi durağanlığı ifade etmektedir.³⁹⁶ Bu tez çalışması kapsamında serilerin birim kök analizleri yukarıda belirtilen birim kök testlerinden ADF ve PP testleri kullanılarak gerçekleştirilecektir.

Yukarıda da açıklandığı üzere serilerde durağanlık ve birim kök tespitinin yapılması için geliştirilen en temel test, Dickey ve Fuller tarafından geliştirilmiş olan DF testidir.³⁹⁷ Bu testte serinin birim kökünün olup olmadığının sınanması sabit, sabitli ve trendli, sabitsiz ve trendsiz olmasına bağlı olarak Monte Carlo simülasyonu ile oluşturulan 3 model üzerinden araştırılmaktadır. Bu modellerin denklemleri ise şu şekildedir.

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.2)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.3)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \alpha t + \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.4)$$

Denklemlerden de anlaşılabileceği üzere, Y_t serisinin birinci farkı kendisinin bir gecikmeli dönemindeki değerini ifade etmektedir. Denklemlerdeki ε_t hata terimini göstermekte ve durağan olduğu varsayılmaktadır.³⁹⁸ Denklemlerdeki μ ve α sırasıyla sabit ve trendi ifade etmektedir. Bu denklemler için H_0 hipotezi seri birim kök içerdiğinde, alternatif hipotez H_1 ise seri durağan olacaktır. DF testinde δ t test istatistiğini göstermektedir. DF testinde denklemlerdeki ε_t hata teriminin otokorelasyonsuz olduğu varsayılmaktadır.³⁹⁹ Fakat hata terimlerinin otokorelasyonlu olduğu durumlarla da karşılaşılabilir. Dolayısıyla ε_t 'nin saf hata terimi olduğu varsayımı ile yapılan DF testi geçersiz kalacaktır.⁴⁰⁰ Bundan dolayı Dickey ve Fuller 1981⁴⁰¹ yılında gerçekleştirdikleri çalışmalarında kendilerine ait bir

³⁹⁶ Denis Kwiatkowski, Peter C.B. Phillips, Peter Schmidt and Yongcheol Shin, "Testing The Null Hypothesis of Stationarity Against the Alternative of a Unit Root", **Journal of Econometrics**, C: 54, 1992, s. 159-178.

³⁹⁷ David Dickey, Wayne A. Fuller, **a.g.e.** s. 1057-1072.

³⁹⁸ Damodar Gujarati, **a.g.e.**, s. 221-224.

³⁹⁹ **A.e.**, s. 221-224

⁴⁰⁰ Nilgün Çil, **a.g.e.**, s. 293-294.

⁴⁰¹ David A. Dickey, Wayne A. Fuller, "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series With a Unit Root", **Econometrica**, C: 49, S: 4, 1981, s. 1057-1072.

önceki çalışmalarını genişleterek “Genişilmiş Dickey-Fuller (ADF)” testini geliştirmişlerdir. Bu çalışmada hata terimlerini ortadan kaldırmak amacıyla denklemlere bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin toplamalarını eklemişler ve denklemleri şu şekilde oluşturmuşlardır⁴⁰²:

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.5)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.6)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \alpha t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.7)$$

ADF testinin de hipotezleri H_0 hipotezi seri birim kök içermektedir iken alternatif hipotez H_1 ise seri durağandır şeklindedir. H_0 hipotezinin reddi için test istatistiğinin Davidson-Mackinnon kritik tablo değerleri ile karşılaştırılması sonucunda karar verilmesi gerekir. Hesaplanan değer anlamlılık düzeylerine göre MacKinnon kritik değerlerinden mutlak değer olarak küçükse seri durağan değil, mutlak değerce büyükse serinin durağan olduğunun tespiti yapılır.⁴⁰³

DF ve ADF testlerinin hata terimleri ile ilgili varsayımları bağımsız ve sabit varyansa sahip oldukları şeklindedir. Fakat ekonometrik analizlerin yapıldığı pek çok zaman serisinde hata terimlerinin bağımlılığının zayıf ve dağılımlarının da heterojen olduğu tespit edilmiştir. Buna istinaden Phillips ve Perron 1988 yılında yapmış oldukları çalışmalarında Dickey ve Fuller’in yaklaşımını esnetmişler ve nonparametrik olan yeni bir birim kök testi geliştirmişlerdir.⁴⁰⁴ Nemlioğlu’nun ifadesine göre Phillips, Perron Dickey ve Fuller’in hata terimleri ile ilgili varsayımlarını yumuşattığını ifade etmiştir.⁴⁰⁵ Phillips ve Perron birim kök testi aşağıdaki iki denklemden oluşmaktadır:

$$Y_t = \mu + \alpha Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.8)$$

⁴⁰² Helmut Lutkepohl, Markus Kratzig, **Applied Time Series Econometrics**, Cambridge University Press, 2004, s. 54-55.

⁴⁰³ Nilgün Çil, **a.g.e.**, s. 297.

⁴⁰⁴ Peter C. B. Phillips, Pierre Perron, “Testing for a Unit Root in Time Series Regression”, **Biometrika**, C: 75, S: 2, 1988, s. 335–346.

⁴⁰⁵ A. Karun Nemlioğlu, **Birim Kök Analizinin Temelleri**, İstanbul, Beşir Kitabevi, 2005, s. 30-31.

$$Y_t = \mu + \alpha Y_{t-1} + \beta \left(t - \frac{1}{2} T \right) + \varepsilon_t \quad (3.9)$$

Bu testte modeller Fourier dönüşümü kullanılarak seriler analiz edilmektedir.⁴⁰⁶ Denklem sistemindeki T örnek sayısını göstermekte ve ε_t ifadesi ise hata terimini göstermektedir. PP testinde hata terimleri ADF ve DF testlerinde olduğu gibi sıfıra eşittir. Fakat buradaki farklılık, hata terimindeki bağımsızlık ve sabit varyans şartının dikkate alınmamasıdır.⁴⁰⁷ PP testinde ADF ve DF testlerine benzer şekilde H_0 hipotezi seri birim kök içermektedirken, alternatif hipotez H_1 ise seri durağandır şeklindedir.

Aşağıdaki tablo tez çalışmasında kullanılan verilerin ADF ve PP birim kök testi sonuçlarının düzey ve birinci farktaki değerlerini göstermektedir.

Tablo 7: Birim Kök Testleri ve Kritik Değerleri

Değişkenler	ADF Birim Kök Testi		PP Birim Kök Testi Sonuçları	
	ADF t-istatistik Değerleri	Test Kritik Değerleri	PP t-istatistik Değerleri	Test Kritik Değerleri
DA I(0)	-2.718357 (0.2341)	-4.156734 -3.504330 -3.181826	-2.670290 (0.2530)	-4.156734 -3.504330 -3.181826
DA I(1)	-7.401391* (0.0000)	-4.161144 -3.506374 -3.183002	-7.480894* (0.0000)	-4.161144 -3.506374 -3.183002
lnUN I(0)	-1.607072 (0.7758)	-4.156734 -3.504330 -3.181826	-1.740368 (0.7179)	-4.156734 -3.504330 -3.181826
lnUN I(1)	-5.277384* (0.0004)	-4.161144 -3.506374	-5.277384* (0.0004)	-4.161144 -3.506374

⁴⁰⁶ Peijie Wang, **Financial Econometrics Methods and Models**, London, Routledge, 2003, s. 16.

⁴⁰⁷ Walter Enders, **Applied Econometric Time Series**, 2. Bs. , Iowa State University John Wiley & Sons Inc., 1995, s. 239-240.

		-3.183002		-3.183002
lnVAC	0.550040	-4.156734	-0.047605	-4.156734
I(0)	(0.9992)	-3.504330	(0.9944)	-3.504330
		-3.181826		-3.181826
lnVAC	-4.965450*	-4.161144	-4.942989*	-4.161144
I(1)	(0.0010)	-3.506374	(0.0011)	-3.506374
		-3.183002		-3.183002

1) Test Kritik Değerleri Sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyindeki MacKinnon kritik değerlerdir.

2) ADF testinde gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Schwarz Bilgi Kriteri kullanılmış ve uygun gecikme uzunlukları parantez içinde gösterilmiştir.

3) PP testinde gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Newey-West Bandwidth kriteri kullanılmış ve uygun gecikme uzunlukları parantez içinde gösterilmiştir.

Birim kök testi, zaman serisi analizi için kullanılan bir ekonometrik yöntemdir.⁴⁰⁸ Bu noktada işsizlik serisi dikkat çekmektedir. Nitekim literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, birim kök testine ilişkin analizler her ne kadar bu tez çalışmasının ana konusu içinde yer almasa da, işsizlik histerisi durumunu göstermesi bakımından önemli bir veri oluşturmaktadır. Birim kök testi, işsizlik histerisi gibi ekonomik göstergeler için de kullanılabilir ve bu göstergelerin zaman serisi verilerinin birim kök içerip içermediğini belirler. Eğer bir veri serisi birim kök içeriyorsa, bu veri serisi durağan değildir ve bu durum ekonomik istikrarsızlığın bir göstergesidir.⁴⁰⁹

İşsizlik histerisi, bir ekonomideki işsizliğin belirgin şekilde yükseldiği ve ekonominin genel performansının kötüye gittiği dönemleri ifade eder.⁴¹⁰ İşsizlik histerisi, bir ülkenin ekonomik performansını ve istikrarını belirleyen önemli faktörlerden biridir.⁴¹¹

⁴⁰⁸ Francis X. Diebold, Roberto S. Mariano, "Comparing Predictive Accuracy", **Journal of Business & Economic Statistics**, C: 13, S: 3, 1995, s. 253-263.

⁴⁰⁹ James D. Hamilton, **Time Series Analysis**, Princeton, Princeton University Press, 1994.

⁴¹⁰ Frederic S. Mishkin, **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, Pearson Education, New Jersey, 2011.

⁴¹¹ Olivier J. Blanchard, Lawrence H. Summers, "Hysteresis and The Unemployment Problem", **NBER Macroeconomics Annual**, S: 1, 1986, s. 15-78.

Birim kök testi, işsizlik histerisi verilerinin birim kök içerip içermediğini belirlemek için kullanılabilir.⁴¹² Eğer bir veri serisi birim kök içeriyorsa, bu veri serisi durağan değildir ve bu durum işsizlik histerisinin var olduğunu gösterir.⁴¹³ Aksi durumda, veri serisi durağan olduğu ve işsizlik histerisi bulunmadığı anlaşılır.⁴¹⁴

Bu bilgiler ışığında veri setindeki işsizlik verilerinin $I(1)$ olduğu başka bir ifadeyle, işsizlikte meydana gelen konjonktürel etkilerin kalıcı bir hâle geldiğini söylemek mümkündür. Bu çalışma kapsamında Türkiye’de işsizlik histerisinin geçerli olduğu kanaatini belirtmek yanlış olmayacaktır.

3.5.4. Eşbütünleşme Analizi ve Hata Düzeltme Modeli

Ekonometrik çalışmalarda durağanlık özelliği göstermeyen serilerin durağanlaştırılması, serilerin farklarının alınması ile gerçekleşmektedir. İşte bu fark alma işlemi yapılırken serilere ait uzun dönem bilgilerinin kaybedilmesine neden olabilir ve değişkenlerin farklarının alınarak tahmin edildiği modelin uygun olmadığı ifade edilmektedir.⁴¹⁵ Gujarati çalışmasında, durağan olmayan bir zaman serisine ait verilerin, bir veya daha fazla durağan olmayan zaman serisi ile yapılan regresyon analizlerinin sahte regresyon sonuçlarına yol açmadığı durumları "Eşbütünleşme" olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, söz konusu zaman serilerinin uzun dönemde bir denge ilişkisi içinde olduklarını ve birbirlerine bağlı hareket ettiklerini gösterir.⁴¹⁶ İki zaman serisinde trend var ve bu trend stokastik eğilimse bir serinin diğer seriye göre regresyonu stokastik trend ilişkisini dengeleyecektir. Başka bir ifadeyle iki seri kendi içlerinde durağan olmasalar da ikisi bir arada uzun dönemde Eşbütünleşme ilişkisi içerisinde olabileceklerdir. İki seri arasında uzun dönemli ilişki, Eşbütünleşme testleri ile analiz edilebilecektir.⁴¹⁷

⁴¹² Walter Enders, **Applied Econometric Time Series**, John Wiley & Sons Inc., 2014.

⁴¹³ Hamilton, **a.g.e.** s. 85.

⁴¹⁴ Francis X. Diebold, Roberto S. Mariano, **a.g.e.** s. 253-263.

⁴¹⁵ Nilgün Çil, **a.g.e.**, s. 369.

⁴¹⁶ Damodar Gujarati, **a.g.e.**, s. 234.

⁴¹⁷ **A.e.**, s. 236; Richard Harris, Robert Sollis, **Applied Time Series, Modelling and Forecasting**, John Wiley & Sons, 2003, s. 22.

Günümüzde ekonometrik analizlerde sıklıkla kullanılan eş bütünleşme testleri; Engle-Granger (EG) Eşbütünleşme testi, Johansen Eşbütünleşme testi ile Pesaran, Shin ve Smith'in 2001 yılında geliştirdikleri (ARDL) sınır testi yaklaşımlarıdır.⁴¹⁸ Bu tez çalışmasında, Johansen Eşbütünleşme testi ile Pesaran, Shin ve Smith tarafından geliştirilen ARDL sınır yaklaşımı testleri uygulanacaktır. Engle-Granger Eşbütünleşme testleri, ilk ve literatürde en çok kullanılan test olmasına rağmen bazı dezavantajları vardır. Bu dezavantajlarından ilki Engle-Granger testinin ikiden fazla değişken arasındaki Eşbütünleşme sonuçlarını analiz etmeye izin vermemesidir. İkincisi, değişkenlerin eşbütünleşme regresyonuna girme sırası ile ilgilidir. İkiden fazla değişken olduğunda hangi değişkenin diğeri üzerinde etkisi olduğuna ilişkin net sonuç veremeyebilir. Diğer bir problem ise EG metodolojisinde çoklu zaman serileri ile çalışırken, Eşbütünleşme ilişkisindeki hata düzeltme terimleri ile ilgilidir.⁴¹⁹ Bu sorunlardan kaçınmak ve çoklu değişkenlerde daha iyi tahmin avantajı sunması bakımından, bu çalışmada, Johansen Eşbütünleşme testi ve ARDL sınır yaklaşımı kullanılacaktır.

Johansen ve Juselis tarafından 1990 yılında geliştirilen Johansen Eşbütünleşme testinde, EG testinde değişkenler arasında bir Eşbütünleşme olabileceği durumundan ziyade, birden fazla Eşbütünleşme ilişkisinin olabileceği varsayımından hareketle eşbütünleşik vektörlerin var olup olmadığı ve sayıları analiz edilmektedir. Johansen Eşbütünleşme testinde en önemli varsayımlardan biri, değişkenlerin $I(1)$ yani birinci düzeyde durağan olması şartıdır.⁴²⁰ Bu testte değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespit edilmesi için en büyük özdeğer (maximum eugene value) ve iz (trace) istatistikleri kullanılmaktadır.⁴²¹ Johansen Eşbütünleşme testi en çok olabilirlik yöntemini esas alarak vektör hata düzeltme (VEC) modeline dayanmaktadır.

⁴¹⁸ M. Hashem Pesaran, Yongcheol Shin, Richard J. Smith, "Bounds Testing Approaches To The Analysis Of Level Relationships", **Journal Of Applied Econometrics**, C: 16, S: 3, 2001, s. 289- 326.

⁴¹⁹ Damodar Gujarati, **a.g.e.**, s. 245-246.

⁴²⁰ Walter Enders, **a.g.e.**, s. 347-348.

⁴²¹ Muhsin Kar, Hüseyin Ağır, "Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eşbütünleşme Yaklaşımı İle Nedensellik Testi, 1926-1994", **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C: 6, S: 11, 2006. s. 62.

$$Y_t = \sum_{i=1}^k A_i Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.10)$$

(3.10) numaralı denklemde n değişkenli ve k gecikmeli bir vektör otoregresif (VAR) modeli tanımlanmıştır. Y_t gözlem vektörü, A_i i. Gecikme için katsayı matrisi ve ε_t hata terimlerini göstermektedir. Bu VAR modeli vektör hata düzeltme modeline (VEC) dönüştürülmelidir. Buna göre:

$$\Delta Y_t = \Pi Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{k-1} \Gamma_i^* \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.11)$$

$\Gamma_i^* = -\sum_{j=1+k}^k A_j$ ve $\Pi = \sum_{i=1}^k A_i - I$ olmak üzere Π matrisi, hata düzeltme terimi katsayılarını ve eşbütünleşik vektörleri göstermektedir.

$$\Pi = \alpha \beta' \quad (3.12)$$

α hata düzeltme vektörü, β ise Eşbütünleşme matrisini ifade etmektedir.⁴²²

Tablo 8: Akaike ve Schwarz Bilgi Kriterine Göre Model Seçimi

Model	Trend	Trend	Doğrusal	Doğrusal	Kuadratik
Sabit ve Trend	Sabit terimsiz	Sabit terimli	Sabit terimli	Sabit Terimli	Sabit Terimli
Vektör Sayısı	Trendsiz(1)	Trendsiz(2)	Trendsiz(3)	Trendli(4)	Trendli(5)
Akaike Bilgi Kriteri					
0	-2.213292	-2.213292	-2.153434	-2.153434	-2.140420
1	-2.396071	-2.46489*	-2.430899	-2.409361	-2.437987
2	-2.262467	-2.404412	-2.378640	-2.324170	-2.364761
3	-2.040518	-2.144675	-2.144675	-2.116281	-2.116281
Schwarz Bilgi Kriteri					
0	-1.504725*	-1.504725*	-1.326772	-1.326772	-1.195663
1	-1.451315	-1.480773	-1.368048	-1.307145	-1.257042
2	-1.081521	-1.144737	-1.079600	-0.946401	-0.947627
3	-0.623384	-0.609446	-0.609446	-0.462958	-0.462958

⁴²² Osman Akgül, “Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Ücret Düzeylerine Olan Etkisi”, (yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2018, s. 127.

Tez çalışmasında analizler, Eviews paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Buna göre Johansen Eşbütünleşme modeli için Akaike ve Schwarz bilgi kriterlerine göre en düşük ve anlamlı değeri veren model tercih edilmiştir. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkiden söz edebilmek için, en az bir eşbütünleşmenin var olması gerekmektedir. Bunun için modelin Trace (İz) ve Eigenvalue (özdeğer) istatistiklerine göre incelenmesi gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda bu istatistiklere ilişkin sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 9: Trace (İz) İstatistiğine Göre Eşbütünleşme Testi

Sıfır Hipotezi	Özdeğer	Trace(İz) İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık**
None *	0.422747	38.77499	35.19275	0.0197
At most 1	0.211316	12.94971	20.26184	0.3679
At most 2	0.037418	1.792390	9.164546	0.8186
Trace test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level * denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level **MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				
Tablo 14: Maximum Eigenvalue (Max Özdeğer) İstatistiğine Göre Eşbütünleşme Testi				
Sıfır Hipotezi	Özdeğer	Max-Eigenvalue (Max-Özdeğer) İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık**
None *	0.422747	25.82528	22.29962	0.0154
At most 1	0.211316	11.15732	15.89210	0.2404
At most 2	0.037418	1.792390	9.164546	0.8186
Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level * denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level **MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				

Tabloda görülen Trace (İz) ve Eigenvalue (özdeğer) istatistikleri ile değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisi tespit edilmektedir. Johansen Eşbütünleşme testinin H_0 temel hipotezi değişkenler arasında koentegrasyon ilişkisinin olmadığını ifade etmektedir. Test istatistikleri kritik değerler ve olasılık değerleri ile birlikte değerlendirilerek H_0 hipotezi reddedilmeye çalışılmaktadır. Tabloya göre çalışmadaki değişkenler arasındaki uzun

dönemli ilişkilere bakıldığında, test istatistikleri kritik değerlerden büyük olduğu ve olasılık değerinin de anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre de değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu ve değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiği sonucuna ulaşılmaktadır.

ARDL sınır testi; Peseran, Shin ve Smit'in 2001 yılında gerçekleştirdikleri çalışmayla geliştirilmiş bir Eşbütünleşme testidir. Bu test, Engle-Granger iki aşamalı eşbütünleşme testi ve Johansen eşbütünleşme testlerinden bazı noktalarda daha avantajlı olan bir eşbütünleşme testidir. Nitekim Engle-Granger ve Johansen eşbütünleşme testlerinde eşbütünleşme ilişkileri serilerin durağanlık kontrolünün yapılmasını gerekli kılmakta ve bu serilerin I(1) durağan olmaları gerekmektedir. Ancak ARDL sınır testi yaklaşımı ile seriler arasındaki ilişkinin durağanlık farkları gözetilmeden değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisine bakılabilmektedir.⁴²³ Ayrıca Engle-Granger ve Johansen eşbütünleşme testlerinde sınama işlemleri yapıldıktan sonra ikinci aşama olarak hata düzeltme modeli (vector error correction) tahmin edilmelidir. ARDL sınır testinde ise hem eşbütünleşme ilişkisi, hem de kısa ve uzun dönemli ilişki tespiti yapılırken, hata düzeltme modeli de eş zamanlı olarak tahmin edilebilmektedir.⁴²⁴ Bu avantajlarından dolayı ARDL testinin de uygulanması, çalışmada kullanılan Johansen Eşbütünleşme testinin sınaması olması bakımından önemli görüldüğü için, çalışmanın bu kısmında analiz yöntemi olarak kullanılmıştır.

ARDL modelinde Y_t bağımlı değişken vektörünü, X_t bağımsız değişken vektörünü gösterirken, bu değişkenler Z_t gibi iki değişkeni de içeren bir vektör ile $Z_t = (Y_t, X_t)'$

$$Z_t = c + \gamma t + \sum_{i=1}^p \varphi_i Z_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.13)$$

⁴²³ Nilgün Çil, **a.g.e.**, s. 407-408; Emeka Nkoro, Aham Kelvin Uko, "Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Cointegration Technique: Application and Interpretation", **Journal of Statistical and Econometric Methods**, C: 5, S: 4, s. 69, 2016.

⁴²⁴ Seema Narayan, Paresh Kumar Narayan, "Determinants Of Demand For Fiji's Exports: An Empirical Investigation", **The Developing Economies**, C: 42, S: 1, 2004, s. 95-112.

Şeklinde p dereceden vektör otoregresif model şeklinde gösterilmektedir.⁴²⁵ Denklemdeki c sabit katsayıyı, t trendi ve ε_t ise hata terimini ifade etmektedir.

(3.13) eşitliğinde yer alan değişkenlerin uzun dönemde ilişkili olmaları hâlinde (3.12) numaralı hata düzeltme modeli,

$$\Delta Z_t = c_0 + c_1 t + \Pi Z_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \phi_i \Delta Z_{t-i} + \varepsilon_t \quad t = 1, 2, 3, \dots, T. \quad (3.14)$$

şekline dönüşmektedir. Denklemdeki Π değeri uzun dönemli ilişkiyi, ϕ değeri ise kısa dönemli ilişkileri gösteren matrislerdir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere ARDL sınır testi yaklaşımında değişkenlerin I(0) ya da I(1) olup olmadıklarına bakılmadan aralarında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı (3.14) eşitliğinde gösterilen şekilde kısıtlanmamış hata düzeltme (vector error correction) modeli oluşturularak analiz edilir.⁴²⁶

$$\Delta Y_t = c_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_2 X_{t-1} + \sum_{i=0}^p \alpha_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_{2i} \Delta X_{t-i} + \theta w_t + \varepsilon_t \quad (3.15)$$

(3.15) denkleminde görülen β uzun dönem katsayılarının, α ise kısa dönem katsayılarının çarpanlarıdır. w_t değişkeni ise modele dâhil edilebilecek dışsal değişkenleri gösteren vektördür.⁴²⁷ ARDL modelinin gösterimi ise ARDL(p,q) şeklindedir ve buradaki p ve q, modelin gecikme uzunluklarını işaret etmektedir.

ARDL sınır testi yaklaşımı uygulanırken iki yöntem kullanılmaktadır. İlk yöntemde p ve q olarak ifade edilen gecikme uzunluklarının eşit olduğu varsayımı altında belirlenen maksimum gecikme uzunluğundan yola çıkılarak Akaike (AIC), Schwarz (SC) ve Hannan-Quinn (HQ) bilgi kriterleri kullanılarak gerçekleştirilir. İkinci çözüm yöntemi ise gecikme uzunluklarının her bir değişken için ayrı ayrı hesaplanarak çözümün

⁴²⁵ M. Hashem Pesaran, Yongcheol Shin, Richard J. Smith, **a.g.e.**, s. 291.

⁴²⁶ **A.e.**, s. 292.

⁴²⁷ Seema Narayan, Paresh Kumar Narayan, **a.g.e.**, s. 103.

gerçekleştirilmesidir.⁴²⁸ Her iki yöntem için belirlenecek olan gecikme katsayısı AIC, SC ve HQ bilgi kriterleri yardımı ile tespit edilir.

ARDL sınır testi yaklaşımında analizlere, gecikme uzunluğunun tespit edilmesi ile başlanır. (3.15) numaralı denklemlerde uzun dönem katsayılarını gösteren β katsayıları sifıra eşitlenerek hipotez sınaması yapılır. Hipotezler F testinin alt ve üst kritik değerlerine göre belirlenir. F testinin üst kritik değerden daha büyük olması durumunda, değişkenlerin durağanlık düzeylerine bakılmaksızın uzun dönem ilişkisinin olduğu ifade edilir. Aynı şekilde F testinin alt kritik değerden küçük olması durumunda, değişkenlerin uzun dönem ilişkisinin olmadığı temel hipotez kabul edilmiş olur.⁴²⁹ ARDL sınır testi yaklaşımı hipotezleri,

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = 0$$

$$H_1: \beta_1 \neq \beta_2 \neq 0$$

H_0 hipotezi, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur;

H_1 hipotezi ise, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır, şeklinde oluşturulmuştur.

Hipotezlerin testinde yukarıda ifade edilen F test istatistiği Pesaran, Shin ve Smith'in 2001 yılında yaptıkları çalışmada belirtilen alt ve üst kritik değerlere göre sınanmaktadır. Yine aynı çalışmada araştırmacılar eşbütünleşmenin varlığının sadece F testi ile değil, t testi ile de sınanabileceğini ifade etmektedirler.⁴³⁰

⁴²⁸ Cem Saatçioğlu, Orhan Karaca, "Dolar/Euro Paritesinin Türkiye'nin İhracatına Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz", **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 3, S: 2, 2010, s. 112-113.

⁴²⁹ Nilgün Çil, **a.g.e.**, s. 410.

⁴³⁰ M. Hashem Pesaran, Yongcheol Shin, Richard J. Smith, **a.g.e.**, s. 299.

(3.15) numaralı denklemde gösterilen α_{2i} , kısa dönem katsayılarını ifade etmektedir. Beveridge Eğrisine göre ise dışa açıklık ve açık işlerin, işsizlik üzerindeki etkisini göstermektedir. Uzun dönem katsayıları ise β_1 / β_2 'ye eşittir.⁴³¹

ARDL yaklaşımında değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkiye bakmak içinse koşullu hata düzeltme modeli (conditional error correction model) kurulmalıdır (3.16).

$$\Delta Y_t = c_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_{2i} \Delta X_{t-i} + \lambda z_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.16)$$

Peseran, Shin ve Smith'in ifadesine göre z_t bağımlı değişkeni ifade ederken Y_t ve X_t değişkenlerinin düzey değerlerindeki regresyon denkleminin kalıntılarını ifade etmektedir.⁴³² Denklemden yer alan λ katsayısı ise negatif ve anlamlı olmalıdır; bu değer ayrıca, modeldeki değişkenlerin kısa dönemde aralarında oluşan dengesizliğin ne kadarının uzun dönemde düzeleceğini ifade etmektedir.⁴³³

Çalışmada uygulanan ARDL modeli için Akaike (AIC) bilgi kriteri seçilmiştir. Modelde, gecikme uzunlukları için maksimum 4 gecikme seçilmiştir. Buna göre model ARDL (1,2,1) olarak belirlenmiştir. ARDL analizi için model şu şekilde kurulmuştur.

$$EC = \ln UN - (0.458 * \ln VAC + 4.251 * DA) \quad (3.17)$$

Modele ilişkin sonuçlar, tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10: ARDL (1,2,1) Modeli Sınır Testi Sonuçları

Test Statistic	Değer	Anlamlılık	I(0)	I(1)
F İstatistiği	6.703	10%	3.17	4.14
Değişken Sayısı	2	5%	3.79	4.85
		1%	5.15	6.36
H₀: değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur.				

⁴³¹ Halil İbrahim Aydın, **Interest Rate Pass-Through in Turkey**, Ankara, Research and Monetary Policy Department, Working Paper No: 07/05, 2007, s. 13

⁴³² M. Hashem Pesaran, Yongcheol Shin, Richard J. Smith, **a.g.e.**, s. 314.

⁴³³ Osman Akgül, **a.g.e.**, s. 130.

Tablo 10’da gösterilen sonuçlara göre serinin F istatistik değeri 6.703 olarak bulunmuştur. Buna göre % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerinin üst sınırlarından daha büyük olmasından dolayı H_0 hipotezi olan “değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur” hipotezi reddedilmiştir. Analiz sonuçlarına göre modeldeki değişkenler arasında bir eşbütünleşme ilişkisi vardır. Başka bir ifade ile çalışmada kullanılan Türkiye verileri için ekonomik karmaşıklık endeksi ve açık işler değişkenleri ile işsizlik arasında, bir eşbütünleşme ilişkisi mevcuttur.

ARDL sınır testi sonuçlarına göre tespit edilen eşbütünleşme ilişkisinden sonra uzun dönem katsayıları incelenebilir. Değişkenlere ilişkin uzun dönem katsayıları tablo 3.5’te gösterilmiştir.

Tablo 11: ARDL (1,2,1) Modeli Uzun Dönem Katsayıları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
LnVAC	0.458	%18	2.576	0.0137**
DA	4.251	%51	8.408	0.0000*
*,** işaretleri %99, %95 güven düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.				

Tabloda gösterilen sonuçlara göre açık işlerin ve ekonomik karmaşıklık endeksi kullanılarak belirlenen dışa açıklığın katsayıları pozitif ve anlamlıdır. Buna göre dışa açıklık değişkeninde meydana gelen 1 birimlik bir değişimin işsizlik üzerinde % 4.25 gibi bir pozitif ve anlamlı etkisi vardır. Açık işlerde meydana gelen % 1’lik bir değişimin ise işsizlik üzerinde % 0.4 gibi pozitif ve anlamlı etkisi vardır. Başka bir deyişle, Beveridge Eğrisi teorisinde de bahsedildiği üzere, ekonomik canlanma dönemlerinde açık iş sayılarının yükselmesi işsizlik oranlarının da azalmasını, ekonominin daraldığı dönemlerde ise açık iş oranlarının azalmasını, işsizlik oranlarının artmasını ifade etmektedir. Çalışmada bulunan sonuçlara göre ise açık işlerde meydana gelen % 1’lik bir artışın işsizlik üzerinde % 0.4 gibi bir artış yarattığı görülmektedir. Oysa basit mantıkla bakıldığında, bir ülkede açık işlerde meydana gelen bir birimlik artışın, ülkenin işsiz sayısında azalışa neden olması gerekmektedir. Nitekim Beveridge Eğrisi de bu şekilde

kurulmuş; açık işlerde bir artış meydana geldiğinde işsizlikte bir azalış meydana gelmesinin işgücü piyasasındaki işler ile işsizler arasında uyum olduğunu ifade etmiştir. Bu durum Beveridge Eğrisini orijine yaklaştıran ve işgücü piyasasında uyum ve düzenin olduğunu göstermektedir. Oysa yapılan çalışmada Beveridge Eğrisi teorik olarak bu beklentiyi sağlamamaktadır. Çalışmada tespit edilen sonuçlar da literatürde, işgücü piyasasında özellikle 1980’li yıllardan sonra meydana gelen uyumsuzluğu göstermektedir.

Türkiye verilerine bakıldığında açık iş sayıları artarken işsizlik sayılarının da artış göstermesi, Beveridge Eğrisinin orijinden uzaklaşmış olduğunu ve işgücü piyasasında işsizler ile açık işler arasındaki uyum sorununu göstermektedir. Bunun en temel nedeni ise istihdam yaratmayan büyüme ve yapısal işsizlik sorunudur. Nitekim, ekonomik karmaşıklık endeksinde meydana gelen artışların ülkelerin ekonomik büyümeleri ile güçlü bir ilişkisi bulunmaktadır.⁴³⁴ Ekonomik büyüme ile işsizlik ilişkisini ise, Okun Kanunu olarak bilinen çalışmasında, Arthur Okun, büyüme oranındaki her % 2.25’lik artışın işsizliği % 0.5 oranında azaltacağı şeklinde ifade etmiştir.⁴³⁵

Yukarıda kurulmuş olan ARDL modelinin uygulanabilir olması için, hata düzeltme teriminin kalıntı testlerinin yapılması gerekmektedir. Tablo 3.6’da kısa dönem katsayıları ve hata düzeltme modelinin sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 12: ARDL (1,2,1) Modeli İçin Kısa Dönem Katsayıları ve Hata Düzeltme Modeli

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
C	2.159817	0.452431	4.773809	0.0000
D(LNVAC)	0.01499	0.12667	0.118338	0.9064
D(LNVAC(-1))	-0.21943	0.13492	-1.626377	0.1115
D(DA)	0.621844	0.271087	2.293893	0.0270

⁴³⁴ Dominik Hartmann vd., “Linking Economic Complexity, Institutions, and Income Inequality”, **World Development**, C: 93, 2017, s. 75-93.

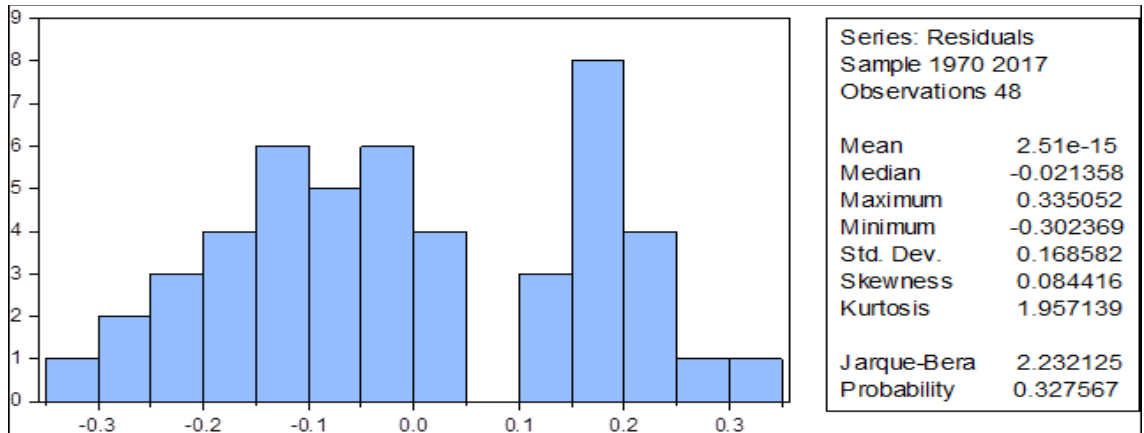
⁴³⁵ Arthur Okun, “Potential GNP: Its Measurement and Significance”, **American Statistical Association Proceedings of the Business and Economic Statistics Section**, 1962, s. 98-104.

CointEq(-1)*	-0.256619	0.05588	-4.592294	0.0000
R-squared	0.340333	Mean dependent var	0.087094	
Adjusted R-squared	0.278968	S.D. dependent var	0.207563	
S.E. of regression	0.176249	Akaike info criterion	-0.535505	
Sum squared resid	1.33574	Schwarz criterion	-0.340589	
Log likelihood	17.85213	Hannan-Quinn criter.	-0.461846	
F-statistic	5.546096	Durbin-Watson stat	1.821793	
Prob(F-statistic)	0.001085			

Hata düzeltme modeli sonuçları için beklenen, CointEq(-1) katsayısının negatif ve istatistiki olarak anlamlı olmasıdır. Eğer bu katsayı negatif ve anlamlı olmazsa, o halde kurulan ARDL modelinin hatalı olduğu ifade edilir. Ancak çalışmanın CointEq(-1) katsayısı beklendiği üzere negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. (-0.256619, $p < 0,05$) Dolayısıyla -0.256 değeri kısa dönemde değişkenler arasında meydana gelen bir sapmanın % 25 dönem sonra dengeye geleceğini ifade etmektedir.

Modelin Kalıntı testleri sonuçlarına bakıldığında ise;

Şekil 7: Normallik Testi

Çalışmada kullanılan ARDL modeli için önemli kalıntı testlerinden birisi de normallik varsayımının sağlanmış olmasıdır. Şekilde değişkenlere ilişkin normallik dağılımları

gösterilmiş. Jarque-Bera istatistiğinin anlamlılık değeri 0.05'ten büyük olduğu için, istatistiksel olarak serinin normal olduğu ifade edilebilir.

ARDL modeli için otokorelasyon probleminin olup olmadığını test eden Breusch-Godfrey seri korelasyon LM testi yapılmıştır. Bu korelasyon testinin sonuçları, Tablo 3.7'de gösterilmiştir.

Tablo 13: Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Testi Sonuçları

F-statistic	0.4679750	Prob. F(2,39)	0.6297
Obs*R-squared	1.1249400	Prob. Chi-Square(2)	0.5698

Tabloda görülen olasılık değerinin 0.05'ten büyük olması, seride bir otokorelasyon probleminin olmadığını göstermektedir.

ARDL modeline ilişkin değişen varyans probleminin olup olmadığı heteroskedastisite testi yapılarak sınanmıştır. Literatürde genel olarak, Breusch-Pagan-Godfrey testi sonuçlarına göre modelin değişen varyans sorunu olup olmadığı araştırılır. Buna göre Tablo 14'te çalışmanın modeline ilişkin heteroskedastisite testi sunulmuştur.

Tablo 14: Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey Testi Sonuçları

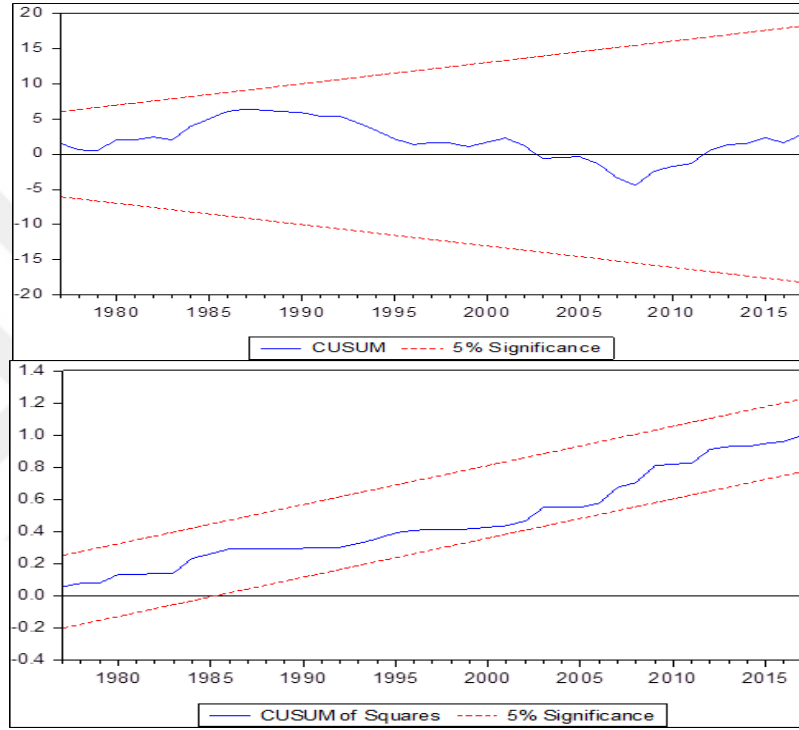
F-statistic	1.431111	Prob. F(6,41)	0.2263
Obs*R-squared	8.311909	Prob. Chi-Square(6)	0.2161
Scaled explained SS	2.902226	Prob. Chi-Square(6)	0.821

Tabloda görülen sonuçlara göre olasılık değerinin 0.05'ten büyük olması, seride bir değişen varyans probleminin olmadığı ifade edilebilir. Başka bir deyişle kurulmuş olan ARDL modelinde mantıksal bir hatanın olmadığı söylenebilir.

ARDL modelinde son olarak herhangi bir yapısal kırılma olup olmadığının tespiti için CUSUM test ve CUSUM Square Test uygulanacaktır. Bu test sonuçları da istatistiksel olarak anlamlı olup, bir kırılmanın olmadığını ifade ederse, çalışmada kullanılan ARDL

modelinin uygun olduğu sonuçlarının yorumlanmasında bir sakınca olmadığı ifade edilebilir. CUSUM test ve CUSUM Square Testlere ilişkin şekiller aşağıda verilmiştir.

Şekil 8: CUSUM ve CUSUM Square Testleri

Yukarıda belirtilen test sonuçları % 5 anlamlılık düzeyinde modelde, herhangi bir yılda yapısal kırılmanın olmadığını göstermektedir. Serinin karesi alınarak yapılan CUSUM of Square testinde de yine % 5 anlamlılık düzeyinde yer alan serinin yapısal kırılma olmadığını kurgulamış olan ARDL modelinin çalışma için uygun olduğunu ifade etmektedir.

3.5.5. Toda Yamamoto Nedensellik Analizi

Çalışmada kullanılan Beveridge Eğrisi değişkenleri ile uluslararası ticaretin serbestleşmesini gösteren değişken arasındaki ilişkinin nedensellik boyutu, 1995 yılında Toda ve Yamamoto⁴³⁶ tarafından geliştirilen nedensellik testi ile araştırılmak istenmiştir. Regresyon analizleri araştırmacılara değişkenlerin birbirleri üzerindeki etkilerini ölçme fırsatı sunarken, değişkenlerin hangisinin bağımsız, hangisinin bağımlı değişken olduğunun ayrımının net bir şekilde yapılmasını ve ilişki arasındaki yönün bilinmesini gerektirmektedir.⁴³⁷ Nedensellik analizlerinde ise böyle bir ayrıma gidilmeden değişkenler arasındaki ilişkinin yönünün tespiti yapılabilir.

Toda Yamamoto, araştırmacılara bazı avantajlar sağlamaktadır. Bunlardan ilki, VAR modellerinde analizde birinci farkta $I(1)$ durağanlığı belirlenen değişkenlerin düzey $I(0)$ değerlerinde yaşanan bilgi kayıplarının önüne geçme imkânı sunmasıdır.⁴³⁸ İkincisi ise, Granger Nedensellik testine göre VAR modelinin tahminini, daha sadeleştirilmiş bir yaklaşımla sunmasıdır. Üçüncü avantajı ise serilerin koentegre ilişkisinin olup olmadığına bakılmaksızın VAR modeline bağlı çıkarım yapılabilmesidir. Ayrıca birim kök testleri uygulanırken gereken bazı ön koşulların uygulanma zorunluluğunun olmaması, Toda Yamamoto nedensellik testinin tercih edilme nedenlerindendir.⁴³⁹

Toda ve Yamamoto'nun 1995 yılında geliştirdikleri nedensellik testinde iki önemli unsur vardır. Bunlar VAR modelinin k ile gösterilen gecikme uzunluğu ve serilerin $d_{\max}$ olarak ifade edilen maksimum durağanlık derecesidir. Bu iki değer tespit edilmesi ile $k+d_{\max}$

⁴³⁶ Hiro Y. Toda, Taku Yamamoto, "Statistical Inference in Vector Autoregressions With Possibly Integrated Processes", **Journal of Econometrics**, C: 66, S: 1-2, 1995, s. 225-250.

⁴³⁷ Nilgün Çil, **a.g.e.** s. 107-108.

⁴³⁸ Uğur Korkut Pata, "Türkiye'de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi (1971-2014)", **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 31, S: 1, 2017, s. 128.

⁴³⁹ George Mavrotas, Roger Kelly, "Old Wine in New Bottles: Testing Causality Between Savings and Growth", **The Manchester School**, C: 69, S: 1, s. 100.

VAR modeli oluşturularak test gerçekleştirilebilir.⁴⁴⁰ Toda-Yamamoto nedensellik testinin VAR denklemi,

$$Y_t = \alpha_{10} + \sum_{i=1}^k \alpha_{1i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} Y_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{dmax} \delta_{1i} X_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{dmax} \lambda_{1i} Y_{t-i} + \varepsilon_{1t} \quad (3.18)$$

$$X_t = \alpha_{20} + \sum_{i=1}^k \alpha_{2i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^k \beta_{2i} Y_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{dmax} \delta_{2i} X_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{dmax} \lambda_{2i} Y_{t-i} + \varepsilon_{2t} \quad (3.19)$$

şeklindedir.

Y_t Modelin hipotezleri,

$H_0 = \alpha_{1i} = 0$ X değişkeni Y'nin nedeni değildir;

$H_1 = \alpha_{1i} \neq 0$ X değişkeni Y'nin nedenidir, şeklindedir.

X_t Modelinin hipotezleri,

$H_0 = \beta_{2i} = 0$ X değişkeni Y'nin nedeni değildir;

$H_1 = \beta_{2i} \neq 0$ X değişkeni Y'nin nedenidir, şeklindedir.

Toda-Yamamoto analizinde hipotezlerin sınanması için VAR modelinin değişkenleri üzerindeki sınırlamaları test etmek amacıyla Wald Testi uygulanmaktadır. Bu testte bir VAR modelinin tahmininde kullanılan k serbestlik derecesi ki-kare dağılımı uygunluğuna sahiptir. Analizde modele ilişkin uygun gecikme uzunluğu seçildiği sürece durağanlık şartları yerine getirilmemiş olsa bile modelin kullanılmasında bir sakınca ortaya çıkarmamaktadır.⁴⁴¹

Çalışmada kullanılan açık iş sayıları, işsizlik sayıları ve uluslararası ticaretin serbestleşmesi göstergesi için ekonomik karmaşıklık indeksi verileri ile Toda-Yamamoto

⁴⁴⁰ Mehmet Şentürk, Yusuf E. Akbaş, “İşsizlik-Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, **Journal of Yasar University**, C: 9, S: 34, 2014, s. 5825-5826.

⁴⁴¹ Jordan Shan, Gary G. Tian, “Causality Between Exports and Economic Growth: The Empirical Evidence From Shanghai”, **Australian Economic Papers**, C: 37, S: 2, 1998, s. 198.

testinin birinci aşaması için VAR Modeli belirlenmiştir. Bu modele uygun gecikme uzunluğu k AIC, SC, HQ gibi bilgi kriterlerine göre Tablo 3.9’da gösterilmiştir.

Tablo 15: TY Analizi İçin Uygun Gecikme Uzunluğu

Gecikme Uzunluğu	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-77.01423	NA	0.006508	3.478880	3.598139	3.523555
1	76.35671	280.0687*	1.22e-05*	-2.798118*	-2.321081*	-2.619417*
2	83.28632	11.75021	1.35e-05	-2.708101	-1.873286	-2.395374
3	87.79486	7.056836	1.66e-05	-2.512820	-1.320228	-2.066068
4	92.18416	6.297700	2.08e-05	-2.312355	-0.761985	-1.731577
*işareti bilgi kriterlerine göre uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.						

Tabloda da görülebileceği üzere bilgi kriterlerinin tümüne göre çalışma modeli için en uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğu görülmektedir. Böylelikle k VAR modeli yardımıyla “1” olarak seçilmiş d_{max} ise değişkenler $I(1)$ oldukları için “1” olarak tespit edilmiştir. Çalışmanın VAR modeli görünürde ilişkisiz regresyon (seemingly unrelated Regression) yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Bu tahmin sonucuna göre TY nedensellik analizi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 16: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları

Temel Hipotez	Ki-kare Test İstatistiği	Gecikmeli Katsayılar Toplamı	Nedensellik Yönü
Açık işler İşsizliğin Granger nedeni değildir.	0.356548	0.06645	İşsizlik → Açık İşler
İşsizlik açık işlerin Granger nedeni değildir.	9.423469***	0.195876	
Uluslararası ticaretin serbestleşmesi işsizliğin Granger nedeni değildir.	9.911552***	0.707255	Uluslararası Ticaretin ↔ İşsizlik Serbestleşmesi
İşsizlik uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Granger nedeni değildir.	5.189803*	0.141417	
Uluslararası ticaretin serbestleşmesi açık işlerin Granger nedeni değildir.	5.224755*	-0.65009	Uluslararası Ticaretin → Açık İşler Serbestleşmesi
Açık işler uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Granger nedeni değildir.	0.296781	-0.00398	
***%1, **%5, *%10 anlamlılık düzeyini, → tek, ↔ çift yönlü nedenselliği göstermektedir.			

Tabloda belirtilen hipotezler Wald test yardımıyla analiz edilmiştir. Bu teste göre değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi tahmin edilmeye çalışılmıştır. Toda-Yamamoto testi de bir Granger testi olduğu için, tablodaki nedensellikleri gösteren hipotezler “Granger nedenidir/değildir” şeklinde oluşturulmuştur.

Açık işler, işsizliğin Granger nedeni değildir, hipotezi reddedilememiş, İşsizlik açık işlerin Granger nedeni değildir, hipotezi reddedilebilmiştir. Buna göre işsizlikten açık işlere

doğru bir Granger nedensellik ilişkisi % 1 anlamlılık düzeyinde tespit edilmiştir. Bu ilişkideki gecikmeli katsayılar toplamının işaretinin pozitif olması ise işsizlikte meydana gelecek % 1 birimlik artışın açık işlerde % 0,19'luk bir artış meydana getireceğini göstermektedir. Çalışmadaki verilere göre kurulan diğer hipotez, uluslararası ticaretin serbestleşmesi, işsizliğin Granger nedeni değildir, hipotezidir. Tabloya bakıldığında, Wald test yardımıyla sınanan bu hipotezin % 1 anlamlılık düzeyinde reddedildiği anlaşılmaktadır. Buna göre uluslararası ticaretin serbestleşmesi işsizliğin Granger nedenidir. Başka bir ifade ile uluslararası ticaretin serbestleşmesi ilişkisini gösteren ekonomik karmaşıklık indeksi verilerine göre, Türkiye'nin % 1 serbestleşme verilerinde artış meydana gelmesinin, işsizlikte % 0.70'lik bir artışa neden olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde % 10 anlamlılık düzeyinde sınanan İşsizlik uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Granger nedeni değildir, hipotezi reddedilebilmiştir. Buna göre işsizlik ve uluslararası ticaretin serbestleşmesi arasında çift yönlü Granger nedensellik ilişkisinin olduğu ifade edilebilir. Bir başka deyişle işsizlikte meydana gelen % 1 birimlik bir artışta, Türkiye'nin uluslararası ticarete serbestleşme verileri olarak çalışmada kullanılan ekonomik karmaşıklık indeksinin % 0.14 iyileştiği gözlemlenmektedir. Beveridge Eğrisi'nin bir diğer değişkeni olan açık işler için kurulan "Uluslararası ticaretin serbestleşmesi, açık işlerin Granger nedeni değildir" hipotezi, Toda-Yamamoto analizine göre reddedilebilmiştir. Açık işler uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Granger nedeni değildir, hipotezi ise reddedilememiştir. Buna göre uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile açık işler arasında tek yönlü, (ancak olumsuz) fakat negatif bir Granger nedensellik ilişkisinin olduğu ifade edilebilir. Uluslararası ticaretin serbestleşmesi verilerinde % 1 birimlik bir değişimin, açık işlerde % 0.65'lik bir azalışa yol açacağını göstermektedir.

Yapılan analizler sonucunda uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Türkiye işgücü piyasasında bir uyumsuzluk oluşturacağını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla, Tokatlıoğlu⁴⁴², nun, çalışmasında ifade ettiği gibi Beveridge Eğrisi üzerinde uluslararası ticaretin serbestleşmesinin kaymalara sebep olduğu (yol açtığı) belirtilebilir. Nitekim

⁴⁴² İbrahim Tokatlıoğlu, **a.g.e.**, s. 79-80.

Beveridge eğrisi üzerindeki hareketler genel olarak saat yönünün tersine doğru gerçekleşmektedir. Bu durum işgücü piyasasında meydana gelen (oluşan) konjonktürel değişikliklere, işletmelerin işgücünden daha hızlı tepki vermelerinden kaynaklanmaktadır. Daha önceki bölümlerde ifade edildiği üzere Beveridge Eğrisinin orijinden uzaklaşması, işgücü piyasasındaki yapısal sorunlara işaret etmektedir. Beveridge Eğrisinin orijine yaklaşması, açık işler ile işsizlerin buluşturulduğunu ifade etmektedir.

SONUÇ

Küreselleşme sürecinin dünya tarihi açısından önemli bir kırılma olduğu ve ülkeleri ekonomi politikaları açısından derinlemesine etkilediği bilinmektedir. Sürecin getirdiği değişim ve dönüşüm, bilginin hızla yayılması, müşteri talep ve beklentilerinin değişmesi, ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarını etkilediği gibi işgücü piyasalarında da yapısal değişimi zorunlu kılmıştır. İşgücü piyasaları bu duruma bağlı olarak yeni yetkinlik setleri oluşturmuştur. Küresel çağın getirdiği yeni teknolojiler, bazı iş kollarını ortadan kaldırırken, yeni mesleklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum işverenlerin, işgücünün niteliğinde çağın yeni yetkinliklerine uygunluk beklentisi oluşturmaya yol açmıştır. Küreselleşme sürecinin istihdam, ücretler ve işgücü piyasası kurumları üzerindeki etkileri dönüştürücü olmuştur. Diğer taraftan küresel rekabet sisteminin işgücü piyasalarının düzenlenmesi açısından “dibe doğru bir yarış” başlatacağı da ilgili literatürde tartışılmaktadır. Teorik çalışmalarda, küreselleşme sürecinin işgücü piyasası kurumlarını nasıl etkilediği tahmin edilmektedir. Genel olarak bu etkinin iki şekilde ortaya çıktığı üzerinde durulmaktadır. Birincisi, sermaye hareketliliği ve kaynakların yüksek rant sağlayan sektörlerle doğru kaymasıdır. Bu, yüksek düzeyde sendikalaşmış sektörlerden ayrılarak ticaret entegrasyonunu güçlendiren kurumsal yapıların yeniden tahsisini tetiklemesi olarak ifade edilen süreci göstermektedir. İkincisi, maliyetli yer değiştirme tehdidi sonucunda neo-liberal ekonomi politikalarıyla işgücü piyasalarının serbestleşmesini teşvik eden ülke yapılarının oluşturulmasıdır. Bu iki durumun ortak sonucu, sermayenin yatırım yapacağı yer ve miktarı, firmaların konumlandırılacağı yer konularında özgürce karar verebilmeleridir. Bu durum ülkelerin işgücü piyasaları kurumlarının aşınmasına neden olmaktadır.

Sermaye hareketlerinin önünde kısıtlamanın olmaması ve çok uluslu şirketlerin birçok yatırım seçeneği bulunması, bu şirketlerin pazarlık güçlerini artırmaktadır. Küreselleşme süreci, neo-liberal politikalar ve uluslararası ticaretin serbestleşmesi, özellikle çok uluslu firmaların pazarlık güçlerini artırmaktadır. İşgücü piyasalarına ilişkin yapılan düzenlemeler bu bağlamda içsel tercihleri barındırmaktadır. Hükümetler, doğrudan yabancı yatırımların ülke içerisinde kalması ve başka ülkelere yatırımını kaydırmasını

önlemek amaçlı olarak işgücü piyasalarını kurlsızlaştırma yönündeki politik eğilimlerini artırmaktadır. Bu tercihi yapan bazı ülkelerde sürecin olumlu bazılarıda ise olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası ticaretin küresel entegrasyonda başat rol oynaması ve ülkeler arasındaki ticaretin artması, ürettikleri ürünlerde mukayeseli üstünlük avantajı elde etme isteğiyle birleştğinde, konunun sosyal politika alanında oldukça önemli bir yer tutması kaçınılmaz hâle gelmektedir. Nitekim işgücü piyasası ve sosyal politikalar, uluslararası ticaretin serbestleşmesinde hem küreselleşme sürecini etkilemekte hem de süreçten etkilenmektedir. Bu iki yönlü etkileşim hem işgücü piyasaları için hem de sosyal politika oluşturma süreçleri için hükümetlere önemli sorumluluklar yüklemektedir. Küreselleşme sürecinin ekonomik anlamda gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde çok boyutlu etkileri bulunmaktadır. Ancak özellikle 1980'li yıllardan itibaren bu ülkelerde gayri safi hasılların artması gibi pozitif sonuçlar doğurmasına rağmen istihdam ve işsizlik anlamında beklenen pozitif etkiyi yaratamadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durumun ülkeleri doğal işsizlik sınırlarına getirememekte ve hükümetleri yeni politikalar üretmeye zorlamaktadır. Bu çerçevede uluslararası ticaretin serbestleşmesi olarak da bilinen dışa açıklık kavramı ülkeler arasındaki etkileşimi ve ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını ifade etmektedir. Ülkelerin mal ve hizmet üretiminde kullanacakları imkânlarının farklı olması veya her ürünü üretememesi uluslararası ticareti gerekli kılmaktadır. Bazı ülkelerin bazı ürünleri diğer ülkelere göre çok daha ucuza üretmeleri, bu ürünleri ihraç etmeleri, bunun karşılığında daha maliyetli ürünleri ithal etmeleri, ülkeleri uluslararası ticarete daha sıkı ilişkiler kurmaya yönlendirmektedir. Bu durum hiç şüphesiz ülkeler arasında bir rekabet ortamının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Nitekim bir ülkenin rekabet avantajı elde etmesi, refah seviyesini artırması ve bunu topluma yayması anlamına gelmektedir. Böylelikle istihdam ve işsizlik arasındaki ilişkinin dış ticaretten ne kadar etkilendiği, sosyal bilimlerde oldukça popüler olan bir araştırma konusu hâline gelmektedir.

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile işsizlik arasındaki ilişkiye yönelik teorik literatür incelendiğinde; bazı araştırmacılar serbestleşmenin işsizliği azaltacağını bazıları ise

olumsuz etki yapacağını ifade etmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomiye entegre olmaları sonucunda, Heckscher-Ohlin teorisine göre sermaye-yoğun ürünler ithal ederken, ihraç ettikleri ürünlerde emek-yoğun üretim yapmaları, ülkedeki üretim faaliyetlerini emek-yoğun tarafa yönlendirilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu durum temel iktisadi mantıkla düşünüldüğünde emek-yoğun üretim yapılan sektörde yeni istihdam sahaları oluşturmakta ve işsizliği azaltıcı etki göstermektedir. Ancak diğer taraftan, uluslararası rekabet gücü olmayan firmaların ürettikleri ürünleri ihraç edememesi sonucu sektörden ayrılmanın başlaması, bu firmalardaki işgücünün işsiz kalmasına yol açmaktadır. Konuyla ilgili yapılan literatür taraması sonucunda, Beveridge Eğrisi yardımıyla işgücü piyasasının analizinin konuya ışık tutması beklenen bir solvent olmasına karşın, hem dünya genelinde, hem de Türkiye işgücü piyasası analizinin alan açısından oldukça yeni olduğu görülmektedir.

İşsizlik, bütün dünya ekonomilerinde olduğu gibi Türkiye işgücü piyasası için de önemli ve kalıcı hâle gelmiş olan bir problemdir. Özellikle Türkiye’de işsizliğin hem iktisadi hem de sosyal politika bağlamında temel bir husus olması, işsizlikle mücadele, politika yapıcılar açısından oldukça önemli sosyo-ekonomik ve politik bir amaçtır. Bu politik amaca ulaşılabilmesi için Türkiye işgücü piyasası derinlemesine analiz edilmelidir. Bu bağlamda işsizlik sorununun, çokça ve sıklıkla yerli literatürde çalışıldığı bilinen bir gerçektir. Ancak bütün bu çalışmalara rağmen, sorunun temel kaynağı ve çözümü üzerinde net bir görüş birliği ne yazık ki sağlanamamıştır.

Teorik olarak bakıldığında modernleşme teorilerinin iyimser görüşlerine eleştirel olarak literatürde yer edinmiş olan bağımlılık teorisi de benzer bir soruna dikkat çekmektedir. Bağımlılık teorisi, gelişmiş ülkelerin uluslararası ticaret yoluyla gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeleri sömürmesi sonucunda kendilerini daha fazla geliştirecek mekanizmaları oluşturduklarını ileri sürülmektedir. Bu görüşlerini merkez ve çevre ülkeler arasındaki ekonomik ve politik güç unsurlarındaki asimetric ilişkinin kurulmasına dayandırmaktadırlar. Dolayısıyla özellikle mukayeseli üstünlükler teorisi, uluslararası ticaretteki işbölümünün hem çevre hem de merkez ülkeye getireceği avantajların aksine, çevre ülkelerin daha çok emek-yoğun üretimde uzmanlaştığını ve

Tez çalışmasında kullanılan veriler 1968 ile 2017 yılları arasındaki dönemi incelemektedir. Bunun sebebi, ekonomik karmaşıklık indeksinin çalışmanın gerçekleştirilmiş olduğu dönemde en güncel verisinin 2017 yılına ait oluşudur. Bu veri indeksin resmi internet sitesinden derlenerek oluşturulmuştur. Çalışmaya ait diğer değişkenler olan açık işler ve işsizlik oranları İŞKUR, OECD ve TÜİK veri tabanı kullanılarak oluşturulmuştur.

Çalışmada kullanılan veri setinde uluslararası ticaretin serbestleşmesi değişkeninin standart hesaplaması yerine ekonomik karmaşıklık indeksinin tercih edilmesi sebebiyle literatürdeki çalışmalardan farklı sonuçlar ortaya çıkarması beklenmiştir. Nitekim bu beklenti daha önce de ifade edildiği üzere işgücü piyasasındaki yeni yetkinlik setlerinin işgücü piyasalarına olan etkisini ve Beveridge eğrisindeki değişimleri daha belirgin göstermesi bakımından önemlidir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde yer verilen ARDL (1,2,1) sınır testi yaklaşımına göre H_0 hipotezi seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını, H_1 hipotezi ise serilerin eşbütünleşik olduğunu ifade etmektedir. Değişkenler arasındaki ilişkinin yönüne ilişkin yapılan ADF ve PP birim kök testlerinde ekonomik karmaşıklık indeksi (dışa açıklık değişkeni), açık işler ve işsizlik serilerinin birinci mertebeden farkının durağan olduğu tespit edilmiştir. Ekonometrik çalışmalarda durağanlık tespitinin yapılması, çalışmalardaki analizlerin doğru ve tutarlı olması bakımından önemlidir. Çalışmada değişkenlerin durağan özelliğe sahip olması, serilere uygulanan şokların etkisinin kalıcı olmadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle serilerin kısa dönemli ortalamalarında sapmalar oluşsa bile uzun dönemde yine kendi ortalamasına döneceğini göstermektedir. Bu durum, yapılan analizlerin sahte regresyon problemi ile karşılaşmayacağını ifade etmektedir.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını gösteren ARDL sınır testi yaklaşımının sonuçlarına göre tez çalışmasında kullanılan değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre uzun dönem katsayıları yorumlandığında **dışa açıklık değişkeni olarak belirtilen ekonomik karmaşıklık**

indeksinde meydana gelen 1 birimlik bir değişimin işsizlik üzerinde % 4.25 artışa neden olacağı, açık işlerde meydana gelen % 1’lik bir değişimin ise işsizlik üzerinde % 0.4 gibi bir artış yaratacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum uzun vadede işgücü piyasasındaki beklenti ve nitelik uyumsuzluğunu göstermektedir. Nitekim uzun vadede Beveridge Eğrisinin orijine yaklaşması ve işgücü piyasasında uyum sağlanması için teknoloji-yoğun ürünlerin üretimine uygun işgücü yetiştirilmesi gerekmektedir.

Tez çalışmasındaki uzun dönemli ARDL analizinin sonuçlarına göre değişkenler arasındaki ilişki tekil olarak incelenirse, **Türkiye işgücü piyasasındaki açık işler ile işsiz sayılarının birlikte artmasının, Beveridge Eğrisinin orijinden uzaklaşmasına sebep olduğu görülür. Yani işgücü piyasasında uzun dönemli bir uyumsuzluk ortaya çıkaracağına işaret etmektedir. Bu durumun önüne geçilebilmesi için işgücü piyasası iyi analiz edilmeli, işgücü piyasasının beklentilerine, bilgi donanımına uygun bireyler yetiştirilmelidir.**

Değişkenler arasındaki kısa dönemli dinamik ilişkileri belirlemek amacıyla VAR modeline dayanan Toda-Yamamoto nedensellik sonuçları da uzun dönemli ilişkilerin analiz edildiği ARDL yöntemine benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Ekonomik dalgalanmalar yaşayan ve diğer ülkelere göre istikrarsızlık gösteren ülkelerde, uzun dönem analizlerinin kısa dönem analizleri ile desteklenmesi, politik çıkarımlar yapabilmek adına önemlidir. Dolayısıyla kısa dönemli analiz sonuçları arasında işsizlik, açık işler ve uluslararası ticaretin serbestleşmesi değişkeni olarak kullanılan ekonomik karmaşıklık indeksi değişkenleri arasındaki ilişkiler, Toda-Yamamoto nedensellik analizi tablosunda gösterilmiştir. Analizden elde edilen sonuçlara göre işsizlikten açık işlere doğru nedenselliğin tespit edilmesi başka bir ifade ile istatistiksel olarak işsizlik açık işlerin nedeni değildir hipotezinin reddedilemediği görülmektedir. Beveridge Eğrisi teorisine göre işsizlik ve açık işler, ceteris paribus, bir değişken artarken, diğer değişkenin azalmasını ifade etmektedir. Ancak işgücü piyasası farklı dinamiklere sahip olması bakımından ülkedeki ekonomik, siyasi ve sosyal faktörlerden doğrudan etkilenmektedir. Nitekim ekonomik durgunluk ve kriz dönemlerinde ülke içerisindeki işsiz sayısı artarken

açık iş sayıları da artış göstermektedir. Bu durum Beveridge Eğrisini orijinden uzaklaştırır ve teoriye göre işgücü piyasasındaki uyumsuzluğa işaret etmektedir.

Tez çalışmasının kısa dönemli analiz sonuçlarındaki **işsizlik değişkeninin açık işlerin nedeni olması ve işsizlik değişkenindeki 1 birimlik artışın açık işlerde % 0.06 artış gösteriyor olması**, Türkiye işgücü piyasasındaki nitelik, beceri ve beklenti uyumsuzluğunu göstermektedir. Aynı zamanda İŞKUR'un iş başvurusunda bulunacak adaylarda niteliksiz ve kamuya yönelik istihdam imkânı sağladığı imajının da, sonuçların bu yönde oluşmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Bu durum Beveridge Eğrisi teorisinde işaret edilen işgücü piyasalarındaki uyumsuzluğu göstermektedir. Dolayısıyla Beveridge Eğrisi orijinden uzaklaşmış ve Türkiye işgücü piyasasında, açık işlerle işsizler arasında uyum sorunu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye işgücü piyasasındaki bu durumun en temel nedeninin yapısal işsizlik sorunu ve istihdam yaratmayan büyüme probleminin olduğu bilinmektedir. Nitekim Türkiye işgücü piyasasının 1980'li yıllarda başlayan küresel entegrasyon sürecinin tamamlanması sonucu işgücü piyasasında meydana gelen yeni yetkinlik setleri ile işgücünün yapısının uyumsuz olduğu yapılan çalışma sonucunda tespit edilmiştir.

Neoliberal politikaların uygulanmaya başlanmasıyla birlikte birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye'de de ihracata dayalı büyüme modeli politikaları tercih edilmektedir. Bulunan sonuçlardan da anlaşılabileceği üzere ekonomik karmaşıklık indeksindeki 1 birim artışın işsizlikte bir azalış oluşturmaması beklenirken, aksine işsizlik üzerinde bir artışa neden olmuştur. Bunun temel nedeninin ihraç edilen ürünlerdeki sofistike bilgi yoğunluğunun yüksek olmasıdır. Nitekim ihracata dayalı büyüme modelinde katma değeri düşük olan ürünler üreterek rekabet avantajı elde etmek, oldukça güç bir durumdur. Bunun yerine üretimdeki verimliliğin artışının sağlanması ve yüksek teknoloji gerektiren, katma değerli ürünlerin üretiminin yapılması gerekmektedir. Fakat Türkiye'nin bu alandaki nitelikli işgücünün yetersiz oluşu, bilgi-yoğun üretim yapmasının önündeki en temel engeldir. **Dolayısıyla çalışmada kullanılan ekonomik karmaşıklık indeksinde meydana gelen 1 birimlik artışın Türkiye işgücü piyasasındaki emek-**

yoğun üretim yapısından kaynaklı olarak kısa dönemde % 0,70 işsizlik yarattığı görülmektedir. Bu durumun önüne geçilebilmesi için işgücünün yeni yetkinlik setlerine uygun bir şekilde eğitilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu durumun bir başka sebebi olarak da Türkiye'nin kamu istihdam bürosu olarak bilinen İŞKUR ele alınabilir. Zira İŞKUR işverenlerin işgücü temini için kullandıkları önemli bir araçken, işgücünün yaygın olarak kullanmadığı bir araç olduğu görülmektedir. Özellikle İŞKUR özelinde niteliksiz işgücüne yönelik daha çok istihdam yarattığı görüşüne karşın, açık işler ve işsizlerin eşleştirilmesi bakımından İŞKUR'un daha aktif rol oynaması gerekmektedir. Ayrıca aslında ihraç edilen ürünün niceliğinden çok niteliğine önem verilmesi, ekonomik sonuçlar bakımından daha önemli olacaktır. Nitekim daha çok kol gücüne dayalı üretimin sayısal anlamda fazla yapılarak başka ülkelere satılması yani ihraç edilmesinden ziyade, katma değeri yüksek olan bilgi-yoğun olarak üretilen ürüne yönelinmesinin daha önemli olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın kısa dönemli analizinde tespit edilen bir diğer sonuç ise, işsizlik değişkeninde meydana gelen 1 birimlik bir artışın uluslararası ticaretin serbestleşmesi değişkeninde de % 0.14'lük bir artışa, Türkiye'nin ekonomik karmaşıklık indeksinde bir iyileşmeye sebep olduğudur. Bu durumla bağlantılı olarak tespit edilen diğer bir sonuç da **uluslararası ticaretin serbestleşmesi değişkeninde meydana gelen 1 birimlik değişimin açık işlerde % 0.65'lik bir azalışa sebep olacağıdır.** Dolayısıyla uluslararası ticaretin serbestleşmesi değişkeni olarak kullanılan, temelde üretilen ürünlerdeki bilgi yoğunluğuna dayanan ekonomik karmaşıklık indeksinin, Türkiye'nin Beveridge Eğrisinde olumlu etki yarattığı ifade edilebilir. Başka bir değişle Beveridge Teorisinde de ifade edildiği üzere açık işler ve işsizlik arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Bir değişken artarken, diğer değişken azalmaktadır. Uluslararası ticaretin serbestleşmesi değişkeni denklem içine yerleştirildiğinde, teknoloji yoğun üretim yapmanın işgücü piyasasında kısa vadede pozitif etki yapabileceği görülmektedir. **Özetle; kısa dönemli sonuçlara bakıldığında Ekonomik Karmaşıklık İndeksi arttığında işsizlik artmakta, açık işler ise azalmaktadır. Bu durum, kısa dönemli analizlere göre Türkiye'nin Beveridge Eğrisinin orjine yaklaşması yani dengeye gelmesi şeklinde**

ifade edilebilir. Ancak bu dengenin uzun dönemde bozuluyor oluşu, işgücü piyasası açısından uyumsuzluk ve beklenti sorunlarının oluştuğunu işaret etmektedir.

Sonuç olarak, bu tez çalışmasında, son yıllarda Türkiye işgücü piyasasını inceleyen Beveridge Eğrisinde bozulmaların yaşandığı görülmektedir. Uzun vadeli sonuçlara göre uluslararası ticaret değişkeninde meydana gelecek artışların işgücü piyasası tarafından tedbirlerin alınmaması halinde Beveridge Eğrisinin orijinden uzaklaşmasına ve işgücü piyasasında uyuşmazlığın oluşmasına sebep olması kaçınılmaz olacaktır. Kısa vadeli sonuçlara göre ise uluslararası ticaretin serbestleşmesinin işgücü piyasasında pozitif etki yapabileceği görülmektedir. Bu bağlamda işgücü piyasasının nitelik ve beklentileri iyi değerlendirilmeli, bu niteliklere uygun işgücünün yetiştirilmesi kaçınılmaz bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye ekonomisi açısından değerlendirildiğinde ise ihraç edilen ürünlerde sayısal bakımdan çokluktan ziyade ürünlerin katma değeri, bir diğer deyişle bilgi-yoğun sofistike ürünler olması üzerine politika belirlenmesi ile Türkiye işgücü piyasasındaki uyumun daha hızlı ve kolay yakalanacağına işaret etmektedir. Bu uyumun uzun vadede de etkisini gösterebilmesi için işgücünün piyasanın beklediği yetkinlikler çerçevesinde yetiştirilmesi gerekmektedir.

Tez çalışmasının sonuçlarından yola çıkılarak Türkiye işgücü piyasasının geleceğine yönelik birkaç öneri sıralamak mümkündür. Buna göre;

-İşgücü piyasası doğru bir şekilde analiz edilmeli ve 21. yüzyıl işgücü piyasasının nitelik ve yetkinlik beklentileri belirlenerek bu beklentilere uygun eğitim müfredatlarının oluşturulması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle potansiyel işgücüne verilen eğitimlerin, işgücü piyasalarının beklentilerini karşılayacak nitelikte düzenlenmesi gerekmektedir.

-İşsizliğin azaltılması için ülkeler, ekonomik büyümeyi teşvik etmek, işyerlerinin verimliliğini artırmak, iş gücü piyasasını esnek hale getirmek ve işsizlerin eğitim ve yetiştirilmesine yatırım yapmak gibi çeşitli yöntemleri düşünmelidirler. Ülkelerin işyerleri için vergi teşvikleri veya krediler sunması da işyerlerinin yenilenmesine ve büyümesine yardımcı olacaktır. Bu durumda açık işler ve işsizlik

arasında bir denge oluşacak, sonuç olarak ülkenin Beveridge Eğrisi orijine doğru yaklaşacaktır.

-STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) alanlarına önemli yatırımlar yapılmalıdır. STEM, bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarını kapsayan bir kavramdır. Bu alanlar, özellikle teknolojik ilerlemenin öncülüğünü yapan ve çağımızın en hızlı değişen sektörlerindendir. STEM, öğrencilerin bu alanlarda bilgi ve becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla kullanılır. Öğrencilerin STEM alanlarında eğitim almaları, gelecekteki mesleki kariyerlerine yönelik seçeneklerini genişletebilir ve onların bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarında başarılı olmalarını sağlayabilir. STEM alanlarında eğitim alan öğrencilerin, diğer alanlardaki öğrencilere göre daha az işsiz kalma olasılığı vardır. Özellikle teknolojik ilerlemenin hızla devam ettiği (sürdüğü) günümüzde, bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarında uzmanlaşmış çalışanların iş bulma şansları yüksektir. Bu durum çağın gereklerini ve işgücü piyasasının beklentilerini yansıtmaktadır. STEM alanlarına öncelik verilmesi, Beveridge Eğrisini pozitif yönde etkileyecektir. Bu alana öncelik verilmesi sadece işsizlik oranını azaltmaya yardımcı olmayacaktır. Ayrıca, bu alanda çalışanların verimliliği yüksektir ve bu da ekonomik büyümeyi teşvik edecektir. Bu nedenle, STEM alanlarına öncelik verilmesi, ekonomik büyümeyi de pozitif yönde etkileyebilir ve Beveridge Eğrisini orijine yaklaştırmaya yardımcı olabilir.

-Açık iş ve işsizlik verilerinin paylaşıldığı ve aynı zamanda devletin en önemli iş arama kanalı olan İŞKUR'un yapısı ve imajının düzeltilmesi gerekmektedir. Çalışmanın içeriğinde de anlatıldığı gibi toplumda İŞKUR'un sadece nitelik gerektirmeyen işler ve kamuya yönelik istihdam sağladığı düşüncesi, İŞKUR'a olan güvene toplumsal anlamda zarar vermektedir. Bunun için İŞKUR'a yönelik çağın gereklerine uygun çalışmaların yapılması, açık işler ve işsizler arasındaki bilgi eksikliğinin giderilerek Türkiye'nin Beveridge Eğrisinin orijine yaklaştırılması, temel hedef olmalıdır.

-Aktif işgücü piyasası politikalarına gerekli önemin verilmesi ve işsizlerin eğitim ve yetiştirilmelerine yatırım yapmak, işgücü piyasasının beklentilerini karşılayacak nitelikteki personelin yetiştirilmesi için oldukça önemlidir. Nitekim işgücü piyasasında işsiz kalmış bireylerin gelecekte daha kolay iş bulabilmeleri için uygulanan aktif işgücü piyasası politikaları çağın gereklerine uygun olarak revize edilirse, Türkiye'nin Beveridge Eğrisinde pozitif yönlü etki sağlaması muhtemeldir. Bu durum aynı zamanda işgücü piyasasının dengeye gelmesine ve katma değeri yüksek ürünler üretilmesine katkı sağlayacaktır.

-Uluslararası ticaretin gelişmesi, sayılan etkenlerle birlikte, ülkelerin dış ilişkilerdeki tutumları ile de pozitif yönlü ilişki içerisindedir. Nitekim uluslararası yatırımcıların ülkeye çekilmesi ve bu yatırımcıların salt finansal yatırımlara değil, istihdam artırıcı yatırımlara yönlendirilmesi, ülkelerin Beveridge Eğrilerinde pozitif etki yaratmaktadır. Bu sebeple, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki tutumunu istihdam yaratan büyümeye yönelik gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu durum, Beveridge Eğrisinin orijine yaklaşmasına ve buna bağlı olarak da işgücü piyasalarının düzenlenmesinde etkili olacaktır.

-İşyerlerinin yeniden çağın gereklerine ve teknolojik yeniliklere uygun bir şekilde yapılandırılması gerekmektedir. Özellikle büyük işyerlerinde yeniden yapılanma, çalışanların daha verimli olmasına yardımcı olacaktır. Aynı zamanda bu durum işyerlerinin de verimliliğini artıracak, ülkenin işgücü piyasasına pozitif katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın sonuçlarından da anlaşılacağı üzere Türkiye'nin Beveridge Eğrisini etkilen temel unsur ülkenin ihraç ve ithal ettiği ürünlerdeki sofistikeliği ile ilişkilidir. Bu sebeple Türkiye, ihracat ve ithalat politikasını katma değeri yüksek olan ürünler üzerinde şekillendirmelidir. Nitekim TOGG, Kızılelma ve diğer insansız hava araçları, savunma ve uzay teknolojilerinin üretiminin ülke içinde yapılarak ihraç edilmesi, gelecek yıllar için Türkiye'nin Beveridge Eğrisine pozitif yönlü katkı sağlayacaktır. Buna uygun işgücünün

yetiştirilmesi de ilerleyen yıllarda ülkenin gelişimi ve temel hedef olan gelişmiş ülkeler arasına girmesinde etkili olacaktır.

Teorik olarak Beveridge Eğrisi, ekonomik büyümeyi etkileyen bir göstergedir ve bu eğrinin orijine yaklaştırılması, ekonomik büyümenin hızının artırılması anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla  lkeler, Beveridge Eğrisini orijine yaklaştırmak için ekonomik büyümeyi teşvik eden reformları uygulamak zorundadır. Buna bağlı olarak ülkenin vergi reformlarının yapılması, piyasa ekonomisi için daha esnek hâle getirilmesi ve işyerleri için vergi teşvikleri sunulması gibi reformlar, ekonomik büyümeyi teşvik ederek ülkenin işgücü piyasasında denge ortamının oluşmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abraham, Katharine : “Help-Wanted Advertising, Job Vacancies, and Unemployment”, **Economic Activity**, C: 1, 1987, ss. 207-248.
- Akay, Tekin : **Avrupa Birliği İstihdam Politikası Genel Esasları**, TİSK Yayınları, NO: 291, Ankara, 2008.
- Akgül, Osman : “Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Ücret Düzeylerine Olan Etkisi”, (yayımlanmamış doktora tezi), **İstanbul Üniversitesi SBE**, İstanbul, 2018.
- Alam, M. Shahid : “Trade Orientation and Macroeconomic Performance in LDCs: An Empirical Study”, **Economic Development and Cultural Change**, C: 39, 1991, ss. 839-848.
- Albin, Peter, : **Barriers and Bounds To Rationality: Essays on Economic**
Foley, Duncan K. **Complexity and Dynamics in Interactive Systems**, New Jersey Princeton, Princeton University Press, 2018.
- Alcala, Francisco : “Trade and Productivity”, **The Quarterly Journal of Economic**, :
Ciccone, Antonio 119, S: 2, 2004, ss. 613-646.
- Altuntepe, Nihat : “Dış Ticaretin İstihdam Üzerine Etkilerinin Analizi: Karabük İli Örneği (2006:1-2017:12)”, **Yönetim ve Ekonomi**, C: 25, S: 3, 2018, ss. 895-912.
- Angeles-Castro, : “The Effect of Trade and Foreign Direct Investment on Inequality:
Gerardo Do Governance and Macroeconomic Stability Matter?”, **Economia Mexicana**, C: 20, S: 1, 2011, ss. 181-219.

- Appleyard Dennis, : **International Economics**, Newyork, McGraw-Hill Pub., 2014.
Field Alfred
- Ar, Kamil Necdet : **Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Ücretlerin Gelişimi**, Kamu-İş Yayınları, Ankara, 2007, ss. 358-359.
- Arnold David, : **Coğrafi Keşifler Tarihi**, Çev. Osman Bahadır, İstanbul, Yöneliş Yayınları.
- Arpia, Alfonso, : “What Drives the EU Labour-Market Mismatch?”, (çevrimiçi),
Turri, Alessandro <https://voxeu.org/article/what-drives-eu-labour-market-mismatch>,
Erişim Tarihi: 31.03.2020.
- Artan Seyfettin, : “Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi
Kalaycı, Cemalettin ve Gelir Dağılımı İlişkisi”, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, C: 4, S: 2, 2014, ss. 69-88.
- Ateş, Davut : “Küreselleşme Ne Kadar Tek Boyutlu”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, C: 7, S: 1, 2006, ss. 25-38.
- Autor David H., : “The China syndrome: Local labor market effects of import
Dorn David, Hanson competition in the United States.”, **American Economic Review**, C: 103, S: 6, 2013, ss. 2121-2168.
Gordon H.,
- Awokuse, Titus O. : “Trade Openness and Economic Growth: Is Growth Export- Led or Import-Led?”, **Applied Economics**, C: 40, 2008, ss. 161-173.

- Ayaş Necla, : “Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkileri: Türk İmalat Sanayi
Çeştepe, Hamza Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 15, S: 2, ss. 259-281.
- Aydın, Halil İbrahim : **Interest Rate Pass-Through in Turkey**, Ankara, Research and Monetary Policy Department, Working Paper No: 07/05, 2007.
- Aydınlı, Halil : “Sosyo-ekonomik Dönüşüm Süreci (Post-Fordizm) ve Sanayi Ötesi
İbrahim Yaklaşımlar”, **Kamu-İş Dergisi**, C: 7, S: 4, 2004.
- Aykaç Mustafa, : “Avrupa’da İşsizlik ve Emek Piyasalarının Perforamansı”,
Güllü, Gökhan **TASAM Stratejik Araştırma Dergisi**, S: 8, 2006.
- Bahar Dany, : “Birthplace Diversity and Econoimc Complexity: Cross Country
Rapoport Hillel, Evidence”, **Research Policy**, 2020,
Turati Riccardo <https://doi.org/10.1016/j.respol.2020.103991>
- Balassa, Bela : “Exports and economic growth: Further evidence”, **Journal of Development Economics**, C: 5, ss. 181-189.
- Barker, Terry : “International Trade and Economic Growth: An Alternative to the Neoclassical Approach”, **Cambridge Journal of Economics**, C: 1, S: 2, 1977, ss. 153-172.
- Baudrillard, Jean : **The Consumer Society: Myths and Structures**, London, SAGE Pub., 1998.

- Bayraktar Sağlam : “The Beveridge Curve and Labour Market Dynamics in Turkey”.
Bahar, Günalp **Applied Economics**, C: 44, S: 24, 2012, s. 3195-3202.
Burak
- Bayraktutan, Yusuf : “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 4, S: 2, 2003, ss. 175-186.
- Bayraktutan, Yusuf, : “Türkiye İthalatının Temel Belirleyicileri (1989-2004), **Ege Bıdırdı, Hanife Akademik Bakış Dergisi**, C: 10, S: 1, 2010, ss. 351-369.
- Baysal, Kubilay : “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Petrol Analizi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C: 35 S: 1-4, 1975, ss. 217-224.
- Bellezza, Giuliano : “On Borders: From Ancient to Postmodern Times”, **The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences**, C: XL, S: 4. 2013, ss. 1-7.
- Bentolila, Samuel, : “Spanish Unemployment”, **Economic Policy**, C: 5, S: 10, 1990, ss. 233-281.
Blanchard, Oliver J.
- Berksoy, Taner : **Dış Ticarete Liberalleşme ve İthalat Eğilimleri**, İTO Yayınları, İstanbul, 1994.
- Bertola Giuseppe, : “Employment Protection and Labour Market Adjustment in OECD
Boeri Tito, Countries: Evolving Institutions and Variable Enforcement”,
Cazes Sandrine **Employment and Training Paper**, C: 48, ILO, Geneva, 1999.

- Berument Hakan, : “Macroeconomic Policy and Unemployment by Economic
Dogan Nukhet, Activity: Evidence from Turkey”, **Emerging Markets Finance
and Trade**, C: 45, S: 3, ss. 21–34.
- Beyaz, Zelal, : “Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki
Karabacak, Gözde Etkisi”, **International European Journal of Managerial
Research**, C: 2, S: 2, 2018, ss. 56-75.
- Bhagwati, Jagdish, : “Trade And Poverty in The Poor Countries”, **American Economic
Srinivasan T. N. Review**, C: 92, S: 2, 2002, ss. 180–183.
- Bhagwati, Jagdish : **Anatomy and Consequences of Exchange Control Regimes:
Liberalization Attempts and Consequences**, Cambridge, MA:
Balinger, 1978.
- Biçerli, M. Kemal : **Çalışma Ekonomisi**, İstanbul, Beta Yayınları, 9. Bs., 2016.
- Blacnhard Oliver, : “Hysteresis and The Unemployment Problem”, **NBER
Summers, Lawrence Macroeconomics Annual**, S: 1, 1986, ss. 15-78.
- Blacnhard Oliver, : Hysteresis in Unemployment”, **European Economic Review**, C:
Summers, Lawrence 31, S: 2, 1987, ss. 288-295.
- Blanchard Olivier : “The Beveridge Curve”, **Brookings Papers on Ekonomik
Jean vd. Activity**, C: 1989, S: 1, 1989, ss. 1-76.
- Bleakley, Hoyt : “Shifts in the Beveridge Curve, Job Matching and Labor Market
Fuhrer, Jeffrey Dynamics”, **New England Economic Review**, C: 110, S: 462,
1997, ss. 3-19.

- Boersch-Supan Axel : “Panel Data Analysis of the Beveridge Curve: Is There A Macroeconomic Relation Between the Rate of Unemployment and the Vacancy Rate?,” **Economica**, C: 58, S: 231, 1991, ss. 279–297.
- Bonthuis Boele, : “Shifts in Euro are Beveridge Curves and Their Determinants”,
Jarvis Valerie, **IZA Journal of Labor Policy**, C: 5, S: 20, 2016, ss. 1-17.
Vanhala Juuso
- Bonthuis Boele, : “What’s Going on Behind the Euro Area Beveridge Curve?”, **ECB**
Jarvis Valerie, **Working Paper Series**, No. 1586. Frankfurt, European Central
Vanhala Juuso Bank, 2013.
- Boratav, Korkut : **Türkiye İktisat Tarihi**, Bs. 13, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.
- Bouvet F., : “ The Beveridge Curve in Europe: New Evidence Using National and Regional Data”, **Applied Economics**, C: 44, S: 27, 2012, ss. 3585-3604.
- Bova Elva, Jalles : “Shifting the Beveridge Curve: What Affects Labour Market
Joao Tovar, Kolerus Matching?”, **International Labour Review**, C: 157, S: 2, 2018, ss.
Christina 268-306.
- Bowden, Roger J. : “On the existence and secular stability of u-v Loci”, **Economica**, C: 47, S: 185, 1980, ss. 35-50.
- Börsch-Supan Axel : “Panel Data Analysis Of The Beveridge Curve: Is There A Macro-Economic Relation Between The Rate Of Unemployment And The Vacancy Rate?”, **Economica**, C: 58, S: 231, 1991, ss. 279–297.

- Brecher Richard, : “Unemployment of Skilled and Unskilled Labor in an Open
Chen Zhiqi Economy: International Trade, Migration, and Outsourcing”
Review of International Economics, 2010, C: 18, S: 5, ss. 990–1000.
- Brigden Andrew, : “What Does Economic Theory Tell Us about Labour Market
Thomas Jonathan, Tightness?”, **Bank of England Working Paper**, S. 185, 2003.
- Brown Drusilla, : “Pros and Cons of Linking Trade and Labour Standards”,
Deardoff Alan, Stren **Globalization and International Trade Policies**, World Scientific
Robert M. Studies in International Economics, Ed. Robert M Stern, London,
2009, ss. 559-621.
- Busse, Matthias : “Comparative Advantage, Trade and Labour Standards”,
Economic Bulletin, C: 6, S: 2, 2002, ss. 1-8.
- C. Feenstra, Robert, : “US Exports and Employment”, **Nber Working Paper**, S: 24056,
Ma Hong, 2017.
Xu Yuan
- C. Feenstra Robert, : “Us Export and Employment”, **Journal of International
Ma Hong, Economics**, C: 120, 2019, ss. 46-58.
Xu Yuan
- Calderon Cesar, : “External Sector and Income Inequality in Interdependent
Chong Alberto, Economies Using a Dynamic Panel Data Approach”, **Economics
Letters**, C: 71, S: 2, 2001, ss. 225-231.

- Canbeldek Akın, : “Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmasında
Özlem Misilleme Yaptırımı”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C: 16, S: Özel Sayı 2014, 2015, ss. 1713-1739.
- Cengiz Sibel, : “Kırdan Kente Göç ve Tarımsal Verimlilik: Türkiye Örneği”, **Ç.Ü.
Baydur Cem M. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C: 19, S: 20, 2010, ss. 85-98.
- Chakrabarti Avik : “Does Trade Cause Inequality?”, **Journal of Economic
Development**, C: 25, S: 2, 2000, ss. 1-21.
- Charnovitz Steve : “The Influence of International Labour Standards on the World
Trading Regime”, **International Labour Review**, C: 126, S: 4, 1987, ss. 565-584.
- Chenery Hollis : “Comparative Advantage and Development Policy”, **American
Economic Review**, C: 51, S: 1, ss. 18-51.
- Colander David : **Complexity and the History of Economic Thought**, London, Routledge, 2000.
- Coles Melvyn, : “Cross-Section Estimation of the Matching Function: Evidence
Smith Eric from England and Wales,” **Economica**, C: 63, S: 252, 1996, ss. 589–597.
- Connell Julia, : “The Influence of Precarious Employment on Career
Burgess John, Development”, **Education and Training**, C: 7, S: 48, 2006, ss. 500.
- Cormier David, : “Globalization and the North American Worker”, **Labor Studies
Targ Harry, Journal**, C: 26, S: 1, 2001, ss. 42-59.

- Çil, Nilgün : **Finansal Ekonometri**, İstanbul, Der Yayınları, 2018.
- Çolak Ömer Faruk : “Finansal Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Durumu ve Sektörün Yeniden Yapılandırılması”, **Kriz ve İMF Politikaları**, ed. Ömer F. Çolak, İstanbul, Alkım Yayınları, 2002.
- Dam Alje van, : Variety, Complexity and Economic Development, Res. Policy
Frenken Koen 103949, 2020.
- Davidson Carl, : “ Trade and Search Generated Unemployment”, **Journal of**
Martin Lawrence, **International Economics**, C: 48, S: 2, 1999, ss. 271-299.
Matusz Steven
- Davidson Carl, : **International Trade with Equilibrium Unemployment**, New
Matusz Steven Jersey, USA, Princeton University Press, 2010, s. 60.
- Davidson William, : “Factor Endowment, Innovation and International Trade Theory”,
Kyklos, C: 32, S: 4, 1979, ss. 764-774.
- Davis Donald, : “Good Jobs, Bad Jobs, and Trade Liberalization” **Journal of**
Harrigan James, **International Economics**, C: 84, 2011, ss. 26–36.
- Davis Donald : “Trade Liberalization and Income Distribution”, **NBER Working**
Papaper, S: 5693, 1996.
- DeJong David vd. : “The Power Problems of Unit Root Test In Time Series with
Autoregressive Errors”, **Journal of Econometrics**, C: 53, S: 1-3,
1992, ss. 323-343.

- Diamond Peter A., Şahin Ayşegül : “Shifts in the Beveridge Curve”, **Federal Reserve Bank of New York Staff Report**, S: 687, New York, 2014.
- Diamond, Peter A. : “Wage Determination And Efficiency in Search Equilibrium”, **Review of Economic Studies**, C: 49, S: 2, 1982, ss. 217-227.
- Dickey David A., Fuller Wayne A., : “Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series With a Unit Root”, **Econometrica**, C: 49, S: 4, 1981, ss. 1057-1072.
- Dickey David, Fuller Wayne A., : “Distribution Of The Estimators For Autoregressive Time Series With a Unit Root”, **Journal Of The American Statistical Association**, C: 74, S: 366, 1979, ss. 427–431.
- Diebold Francis, Mariano Roberto : “Comparing Predictive Accuracy”, **Journal of Business & Economic Statistics**, C: 13, S: 3, 1995, ss. 253-263.
- Dinler Elvin : **Uzun Süreli Genç İşsizliği**, Kriter Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2019.
- Divitçioğlu Sencer : **Değer Üretim ve Bölüşüm**, İstanbul, Ar Basım Yayım ve Dağıtım, 1982.
- Dixon Robert, Lim G. C., Freebairn John : “Regional Beveridge Curves: A Latent Variable Approach”, **Regional Studies**, C: 48, S: 2, 2012, ss. 254-269.

- Doğruel Fatma : “Deindustrialization of old Industrial Region in Turkey”, **La Desindustrialisation au Regard de l’histoire**, C: 46, 2013, ss. 93-108.
- Dollar David Kraay, Aart : “Trade, Growth, And Poverty” **World Bank**, Development Research Group, Washington, D.C., 2001.
- Dollar David Kraay, Aart : “Trade, Growth, and Poverty”, **The Economic Journal**, C: 114, S: 493, 2004, ss. 22-49.
- Dollar David : “Outward-Oriented Development Economies Really Do Grow More Rapidly: Evidence From 95 Ldcs, 1976-1985”, **Economic Development and Cultural Change**, C: 40, S: 3, 1992, s. 523-544.
- Dornbusch Rudiger, Fischer Stanley, Startz Richard : **Macroeconomics**, Newyork, McGraw-Hill, 2011.
- Doyle Elenor : “Export-Output Causality and The Role of Exports in Irish Growth: 1950-1997”, **International Economic Journal**, C:15, S: 3, 2001, ss. 31-54.
- DTÖ, : “Tariffs”, (çevrimiçi), https://www.wto.org/english/tratop_e/tariffs_e/tariffs_e.htm, Erişim Tarihi: 02.09.2021.
- Duman Koray : “Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, C: 4, 2002, ss. 132-145.

- Durlauf Steven N. : "Complexity and Empirical Economics," **Economic Journal**, C: 115, S: 504, 2005, ss. 225-243.
- Durmuş Savaş, Akbulut Hülya : "Türkiye Ekonomisinde İstihdam Yaratmayan Büyüme Sorunsalı", **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, C: 9, S: 2, 2017, ss. 91-100.
- Dutt Pushab, Mitra Decashish, Ranjan, Priya : "International Trade and Unemployment: Theory and Cross-national Evidence", **Journal of International Economics**, C: 78, S: 1, 2009, ss. 32-44.
- Dünya Bankası : **Who We Are**, (Çevrimiçi), <https://www.worldbank.org/en/who-we-are>, Erişim Tarihi: 29/11/2019.
- Edward E. Leamer : "Wage Effects of a U.S.-Mexican Free Trade Agreement", **NBER Working Papers**, 1993.
- Ekin Nusret : "Türkiye'de Katlanan İşsizlik: "Yapısal - Geleneksel Yoksullar" ve "Konjonktürel - Modern İşsizler", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S: 45, 2012, ss. 127-140
- Ekin Nusret : **Endüstri İlişkileri**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1994.
- Emirhan Pınar, Konyalı Gonca : "Türkiye’de Dış Ticaretin Ücretlere Etkisi: İmalat Sanayi için Bir Uygulama", **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, C: 28, S: 288, 2010.
- Enders Walter : **Applied Econometric Time Series**, 2. Bs., Iowa State University John Wiley & Sons Inc.,1995, ss. 239-240.

- Engin Cem, : “2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye Üzerine Yansımaları”,
Gönüllüce Esra **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 6,
S: 1, 2016, ss. 27-40.
- Engle Robert, : “Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation,
Granger C.W.J. And Testing”, **Econometrica**, C: 55, S: 2, 1987, ss. 251-276.
- Erçakar Mehmet : “Serbest Bölgeler: Teorik Yaklaşım”, **İş. Güç, Endüstri İlişkileri**
Emin **ve İnsan Kaynakları Dergisi**, C: 6, S: 1, 2004.
- Ethier, Wilfred J. : “Theoretical Problems in Negotiating Trade Liberalization”,
European Journal of Political Economy, C: 17, S: 2, 2001, ss.
209-232.
- European : **Trade and Investment Barriers Report**, 2017.
Commission
- EUROSTAT, : “Glossary: Job Vacancy Rate”, (çevrimiçi),
[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-
explained/index.php/Glossary:Job_vacancy_rate_\(JVR\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Job_vacancy_rate_(JVR)), Erişim
Tarihi: 20/03/2020.
- Featherstone Mike : **Postmodernizm ve Tüketim Kültürü**, Çev. Mehmet Küçük,
İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996.
- Felbermayr Gabriel : “Dynamic Panel Data Evidence on the Trade Income Relation”,
J. **Review of World Economics**, C: 141, S: 4, 2005, s. 583-611, ss.
583-611.

- Ferreira Fernando, : “Housing Busts and Household Mobility”, **Journal of Urban**
Gyourko Joseph, **Economics**, C: 68, S: 1, 2010, ss. 34–45.
Tracy Joseph
- Francisco F. R. : “Exports, Imports, And Economic Growth in Portugal: Evidence
Ramos, From Causality And Cointegration Analysis”, C: 18, S: 4, 2001, ss.
613-623.
- Frankel Jeffrey, : “Does Trade Cause Growth?” **The American Economic Review**,
Romer David C: 89, S: 3, 1999, ss. 379-399.
- Fredriksson Peter, : “Dynamic Treatment Assignment - The Consequences for
Johansson Per Evaluations Using Observational Data”, **IZA Discussion Paper**,
No. 1062, 2004.
- Freeman Richard, : “How Much Has LDC Trade Affected Western Job Markets?”,
Revenge Ana **Trade and Jobs in Europe: Much Ado About Nothing?**, Ed.
Mathias Dewatripont, Andre Sapir, Kholid Sekkat, Oxford, Oxford
University Press, 2004, ss. 8-33.
- Fromentin Vincent : “The Global Economic Crisis and Migrant Workers: The Case of
the Construction Sector in Europe”, **International Economic**
Journal, C: 30, S: 1, 2016, ss. 147-163.
- Fung K. C. : “Tariffs, Quotas, and International Oligopoly”, **Oxford Economic**
Papers, C: 41, S: 4, 1989, ss. 749-757.

- Gao Jian, : “Quantifying China’s Regional Economic Complexity”, **Physica**
Zhou Tao **A: Statistical Mechanics and its Applications**, C: 492, S: 15,
2018, ss.1591-1603.
- Gaston Noel : “The Impact Of Internationaltrade and Protection on Australian
Manufacturing Employment”, **Australian Economic Papers**, C:
37, S: 2, 2002, ss. 119-136.
- Genesove David, : “Equity and Time to Sale in the Real Estate Market”, **American**
Mayer Christopher **Economic Review**, C: 87, S: 3, 1997, ss. 255-269.
- Genesove David, : “Loss Aversion and Seller Behavior: Evidence from The Housing
Mayer Christopher Market” **Q J Econ MIT Press**, C: 116, S: 4, 2001, ss. 1233–1260.
- Ghatak Subrata, : “Trade Liberalisation and Endogenous Growth: Some Evidence for
Milner Chris, Turkey”, **Economics of Planning**, C: 28, 1995, ss. 147-167.
Utkulu Utku
- Giles Judith A., : “"Export-Led Growth: A Survey of the Empirical Literature and
Williams Cara L. Some Noncausality Results, Part 1", **Econometrics Working**
Papers 0001, Department of Economics, University of Victoria,
2000.
- Goetz Christopher, : “Falling House Prices and Labor Mobility: Evidence from Matched
Employer-Employee Data”, Working Papers, **Center for**
Economic Studies Working Paper, U.S. Census Bureau, S: 13-43,
2013.

- Golub Stephen S. : “International Labour Standards and International Trade”, **IMF Working Paper**, S: 37, 1997.
- Gorter Cees Ours : “Matching Unemployment And Vacancies in Regional Labor
Jan van Market: An Empirical Analysis for the Netherlands,” **Papers in Regional Science**, C: 73, S: 2, 1994, ss. 153–167.
- Göker Zeliha : “Küresel Kriz Sonrası Maliye Politikalarında Değişim ve Mali
Tuzak Riski”, **Çalışma ve Toplum**, C: 1, S: 40, 2014, ss. 103-116.
- Gökmen Aytaç : “Tarife ve Tarife Dışı Engeller: Uluslararası Ticaret Uygulamaları,
Ayırt Edici Özellikler ve Türkiye”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, C:
5, S: 1, 2013, ss. 16-28.
- Gözüör Giray, : “İşsizlik ve Dış Ticaret: Türkiye’deki Bölgeler İçin Genelleştirilmiş
Pişkin Ali Momentler Yöntemi-Dinamik Panel Veri Yaklaşımı”, **İşletme ve
Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, C: 2, S: 3, 2011, ss. 121-138.
- Granger C.W.J., : “Spurious Regressions In Econometrics”, **Journal Of
Newbold P. Econometrics**, C: 2, S: 2, 1974, ss. 111-120.
- Greenaway Sir : “An Empirical Assessment Of The İmpact Of Trade On
David vd. Employment İn The United Kingdom”, **European Journal of
Political Economy**, C: 15, S: 3, 1999, ss. 485-500.
- Greenway David vd. : “An Empirical Assessment of the Impact of Trade on Employment
in the United Kingdom”, **European Journal of Political
Economy**, C: 15, S: 3, 1999, ss. 485-500.
- Gujarati Damodar N. : **Econometrics by Example**, London, Palgrave Macmillan, 2011.

- Gujarati Damodar N. : **Basic Econometrics**, Tata McGraw-Hill Education, Colombus, 2009.
- Gunderson Morley : “Harmonisation of Labour Policies Under Trade Liberalisation”, **Industrial Relations**, C: 53, S: 1, 1998, ss. 24-53.
- Gümüş Yiğit : “Geçmişten Geleceğe Türkiye’nin Sanayileşmesi” **Ekonomik Yorumlar**, S: 603, 2015, ss. 113-118.
- Günaydın Davuthan : “Türkiye’nin Demografik Dönüşümü Çerçevesinde İşgücünün Yaşlanma Sorunu”, **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**, C: 11, S: 1, 2018, ss. 1-13.
- Güneş Şahabettin : “İmalat Sektöründe Verimlilik ve Reel Ücret İlişkisi: Bir Koentegrasyon Analizi”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, C:1 4, S: 2, 2007, ss. 284,285.
- Güneş Şahabettin, Konur, Fatih : “Türkiye Ekonomisinde Dışa Açıklık ve Enflasyon İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Analiz”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 8, S: 2, 2013, ss. 7-20.
- Günlük-Şenesen Gülay : “An Input-Output Analysis Employment Structure in Turkey: 1973-1990”, **Economic Research Forum**, Working Paper, S: 9809, Cairo, 1998.
- Ha Hoi V., Tran Tuyen Quang, : “International Trade and Employment: A Q Quantile Regression Approach”, **Journal of Economic Integration**, C: 32, S: 3, 2017, ss. 531-557.

- Haberler Gottfried : **The Theory of International Trade With its Applications to Commercial Policy**, London, William Hodge & Company, 1936.
- Hamilton James D. : **Time Series Analysis**, Princeton, Princeton University Press, 1994.
- Harris Richard, : **Applied Time Series, Modelling and Forecasting**, John Wiley & Sons, 2003.
Sollis Robert
- Hartmann Dominik : “Linking Economic Complexity, Institutions, and Income
vd., Inequality”, **World Development**, C: 93, 2017, ss. 75-93.
- Hausman Ricardo, : **The Atlas of Economic Complexity: Mapping Paths to
Hidalgo Cesar Prosperity**, Cambridge, MIT Press, 2014.
- Hausman Ricardo, : “Structural Transformation and Patterns of Comparative Advantage
Hidalgo Cesar in the Product Space”, **CID Working Paper**, No: 128, 2006.
- Hausman Ricardo, : ““What You Export Matters”, **Journal of Economic Growth**,
Hwang Jason, Springer, C: 12, S: 1, 2007, ss. 1-25.
Rodrik Dani
- Helpman Elhanan, : “Labour Market Rigidities, Trade and Unemployment”, **Review of
Itskhoki Oleg Economic Studies**, C: 77, 2010, ss. 1100–1137.
- Helpman Elhanan, : “Inequality and Unemployment in a Global Economy”,
Itskhoki Oleg, **Econometrica**, C: 78, S: 4, 2010, ss. 1239–1283.
Redding Stephen

- Hepaktan Erdem, : “1980-2008 Döneminde Türkiye’nin Dış Ticaret Hadlari Analizi”,
Karakayalı Hüseyin **Celal Bayar Üniversitesi SBF Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 7, S: 2,
2009, ss. 181-210.
- Hidalgo César, : "The Building Blocks of Economic Complexity", **Proceedings of**
Hausmann Ricardo, **the National Academy of Sciences**, 2009, C: 26, 10570-10575.
- Hill Charles W. L., : **International Business: Competing in the Global Marketplace**,
Boston, McGraw-Hill Education, 2009.
- Hillman Arye L : “Trade Liberalization and Globalization”, **The Encyclopedia of**
Public Choice, Ed. Charles Rowley, Friedrich Schneider, Boston,
Springer, 2004, ss. 312-320.
- Hobijn Bart, : “Beveridge Curve Shifts Across Countries Since The Great
Şahin Ayşegül Recession”, **Working Paper Series**, No. 2012–24, San Francisco,
CA, Federal Reserve Bank of San Francisco.
- Holzer, Harry J. : “Job Vacancy Rates in the Firm: An Empirical Analysis”,
Economica, C: 61, S: 241, 1994, ss. 17-36.
- IMF : **Articles of Agreement of the International Monetary Fund**,
(Çevrimiçi), <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm>,
Erişim Tarihi: 29/11/2019.
- Inoua Sabiou : **A Simple Measure of Economic Complexity**, Working Papers 21-
11, Chapman University, Economic Science Institute, 2021.

- Ivanova Inga vd. : “Economic and Technological Complexity: A Model Study Of Indicators of Knowledge-Based Innovation Systems”, C: 120, 2017, ss. 77-89.
- İlkkaracan İpek,
Selim Raziye : “The Role of Unemployment in Wage Determination: Further Evidence on the Wage Curve from Turkey”, **Applied Economics**, 2003, C: 35, S: 14, ss. 1589–1598.
- İŞKUR : **Yıllık İstatistik Bültenleri 2018 Yıllık Tabloları**, 2018.
- Jackman Richard A.,
Roper Stephen : “Structural Unemployment”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, C: 49, S: 1, 1987, ss. 9-36.
- Jackman Richard vd. : “Labour Market Policies and Unemployment in the OECD”, **Economic Policy**, C: 5, S: 11, 1990, ss. 449-490
- Joseph Myron L. : “Job Vacancy Measurement”, **The Journal of Human Resources**, C: 1, S: 2, 1966, ss. 59-80.
- Jung Woo S.,
Marshall Peyton J. : “Exports, Growth and Causality in Developing Countries”, **Journal of Development Economics**, C: 18, 1985, ss. 1-12.
- Kalabak Ali Yasin : “Osmanlı’nın Son Döneminin Sosyo Ekonomik Buhranları ve Mali Emperyalizm”, **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S: 27, 2014, ss. 304-326.

- Kaminsky Graciela, : “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems.” **The American Economic Review**, C: 89, S: 3, 1999, ss. 473-500.
- Kanık Birol, Sunel : “Beveridge Eğrisi ve Eşleşme Fonksiyonu: Türkiye Örneği”, Enes, Taşkın Temel, **TCMB Ekonomi Notları**, C: 7, S: 24, 2012.
- Kar Muhsin, : “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ağır Hüseyin Eşbütünleşme Yaklaşımı İle Nedensellik Testi, 1926-1994”, **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C: 6, S: 11, 2006. ss. 50-68.
- Karaaslan Ahmet : “Arz Yönlü İktisat Laffer Eğrisi ve İktisadi İstikrar Açısından Vergileme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S: 2, 1999, ss. 47-70.
- Karaçor Zeynep, : “Dış Ticaret ile Sanayi Sektörü İstihdam Oranı Arasındaki Kısa ve Saraç Taha Bahadır Uzun Dönem İlişkisi: Türkiye Örneği.”, **Yönetim ve Ekonomi**, C: 18, S: 2, 2011, ss. 181-194.
- Karluk Rıdvan : **Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika**, 7. Baskı, İstanbul, Beta, 2003.
- Kasaak Kadir : “Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S: 27, 2012, ss. 65-79.
- Kasper Wolfgang : **Economic Freedom and Development**, (çevrimiçi), <https://www.networkforafreesociety.org/wp->

content/uploads/2015/04/08_Kasper_EcFreed_Dev.pdf, Erişim
Tarihi: 15.07.2020.

- Kazgan Gülten : **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, Bs. 2, Bilgi
niversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Keegan Warren J. : **Global Marketing**, Boston, Pearson Pub., 2013, ss. 254-256.
Green Mark C.
- Keesing Donald B. : “Labor Skills and International Trade: Evaluating Many Trade
Flows with A Single Measuring Device”, **The Review of
Economics and Statistics**, C: 47, S: 3, 1965, ss. 287-294.
- Keskin Abdullah, : “Beveridge Eğrisi: Teori ve Türkiye Uygulaması”, **TİSK
şen Hüseyin Akademi**, C:5, S: 10, ss. 198-219.
- Khobai Hlalefang : “Trade Openness and Industry Performance in SADC Countries: is
Moyo Clement The Manufacturing Sector Different?”, **International Economics
and Economic Policy**, C: 18, 2021, ss. 105-126.
- Kıran Burcu, : “Türkiye’de Ticari ve Finansal Dışa Açıklığın Büyümeye Etkisi:
Güriş Burak 1992-2006 Dönemi zerine Bir İnceleme”, **Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 11, S: 2, 2011, ss. 69-80.
- Konukman Aziz, : “Küreselleşmenin Gelir Dağılımı zerindeki Etkileri”, **Ekonomik
Çiftçi Cemil, Yaklaşım**, C: 19, zel Sayı, 2008, ss. 59-83.

- Koyuncu Murat, Şenses Fikret : “Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri”, **ERC Working Papers in Economics**, C: 4, S: 13, METU, Ankara, 2004.
- Köksel Bilge, : “Demografik Fırsat Penceresi’nden Türkiye’de İstihdam ve İşsizlik”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C: 9, S: 43, 2016, ss. 2013-2022.
- Köse Zeynep : **Endüstri İçi Ticaret: Teori ve Uygulama**, İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2018.
- Krueger Anne O. : “Foreign Trade Regimes and Economic Develoepment: Liberalization Attempts and Consequences”, **National Bureau of Economic Research**, New York, 1978.
- Krueger Anne O. : “Why Trade Liberalization Is Good For Growth”, **The Economic Journal**, S: 208, ss. 1513-1522.
- Krugman Paul, Obstfeld Maurice, Melitz Marc, : **International Economics: Theory and Policy**, Boston, Pearson Education Limited, 2012.
- Krugman, Paul : “Balance Sheets, the Transfer Problem, and Financial Crises”, **International Tax and Public Finans**, C: 6, 1999, ss. 459-472.
- Krugman Paul : “Technology, Trade and Factor Prices”, **Journal of International Economics**, C: 50, 2000, ss. 51-71.

- Krugman Paul : **Rethinking International Trade**. Massachusetts: The MIT press, 1990.
- Krugman Paul : “Ricardo”s Difficult Idea Why Intellectuals Don’t Understand Comparative Anvantage”, **The Economics and Politics of International Trade Freedom and Trade**, Ed. Gary Cook, Routledge, London, 1998.
- Kugler Adriana : “Labor Market Analysis And Labor Policymaking In The Nation’s Capital”, **Industrial and Labor Relations Review**, S: 67, 2014, ss. 594–607.
- Kugler Adriana vd. : “Employment Consequences of Restrictive Permanent Contracts: Evidence from Spanish Labor Market Reforms”, **FEDEA**, Working Papers No. 2003-14, 2003.
- Kurt Serdar, Berber, Metin : “Türkiye’de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme”, **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 22, S: 2, 2008, ss. 57-79.
- Kwiatkowski Denis : “Testing The Null Hypothesis of Stationarity Against the Alternative of a Unit Root”, **Journal of Econometrics**, C: 54, 1992, ss. 159-178.
- Lancaster Kelvin : “Intra-industry Trade Under Perfect Monopolistic Competition”, **Journal of International Economics**, C: 10, S: 2, 1980, ss. 151-175.
- Lapatinas Athanasios : “The Effect of The Internet on Economic Sophistication: An Empirical Analysis”, **Economic Letters**, 2019.

- Larch Mario, : “Comparative Advantage and Skill-specific Unemployment”, **B.E. Lechthaler** **Journal of Economic Analysis and Policy**, C: 11, S: 1, 2011, ss. Wolfgang 1-58.
- Lawrence Robert : “Trade and Growth: Import-Led or Export-Led? Evidence From Weinstein, David E., Japan and Korea”, **NBER Working Paper**, No: 7264, 1999.
- Lee Jong-Wha : "Capital Goods Imports and Long-Run Growth", **Journal of Development Economics**, C: 48 S: 1, 1995, ss. 91–110.
- Leyli Elitaş Bilge, : “Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Önlemleri Dolü: Türkiye Tekstil Şeker Ayberk, Sektörü Üzerine Bir Araştırma”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, C: 1, S: 74, 2017, ss. 51-74.
- Lindert Peter, : **International Economics**, Irwin, University of California, 2012. Kindleberger Charles
- Lorcu, Fatma : “Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi: Türk Otomotiv Sanayi Uygulaması”, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, C: 39, S: 2, 2010, ss. 276-289.
- Lucas Robert E. : “On The Mechanics of Economic Development”, **Journal of Monetary Economics**, C: 22, 1988, ss. 25-50.
- Lutkepohl Helmut : **Applied Time Series Econometrics**, Cambridge University Press, Kratzig Markus 2004, ss. 54-55.
- Marchionatti : “J.M. Keynes, Thinker of Economic Complexity”, **History of Roberto Economic Ideas**, C: 18, S: 2, 2010, ss. 115–146.

- Mavrotas George, : “Old Wine in New Bottles: Testing Causality Between Savings and Growth”, **The Manchester School**, C: 69, S: 1, ss. 97-105.
- Kelly Roger,
- McCown Ashby vd. : “Petrodollars and Global Imbalances”, **Occasional Paper**, Department of the Treasury Office of International Affairs, 2006.
- McCulloch Neil vd. : **Trade Liberalization and Poverty: A Handbook**, London, UK Department for International Development and the Centre for Economic Policy Research, 2001.
- Merrill Karen : **The Oil Crisis of 1973-1974: A Brief History with Documents**, Palgrave Macmillan, London, 2007.
- Meyer Lisa : “Economic Globalization and Women’s Status in The Labor Market: A Cross-National Investigation of Occupational Sex Segregation and Inequality”, **The Sociological Quarterly**, C: 44, S: 3, 2003, ss. 351-383.
- Michalopoulos Constantine : **Developing Countries in the WTO**, Palgrave Macmillan, London, 2001.
- Mihaela-Carmen : “Testing the Ricardian Model: Do the Data Confirm the Assumptions?”, **Ovidius University Annals Economic Sciences Series**, C: XIV, 2014, ss. 43-48.
- Muntean vd.
- Mishkin Frederic S. : “Globalization and Financial Development”, **Journal of Development Economics**, C: 89, S: 2, 2009, ss. 164-189.

- Mishkin Frederic S. : **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, Pearson Education, New Jersey, 2011.
- Mitra Devashish, : “Offshoring and Unemployment: The Role of Search Frictions
Ranjan Priya Labor Mobility”, **Journal of International Economics**, C: 81, S: 2, 2010, ss. 219–229.
- Mohler Lukas vd. : “International Trade and Unemployment: Towards an Investigation of the Swiss Case”, **Swiss Journal of Economics and Statistics**, C: 154, S: 10, 2018, ss. 2-12.
- Moore Mark, : “Globalisation vs Skill-Biased Technological Change: Implications
Ranjan Priya for Unemployment and Wage Inequality”, **The Economic Journal**. C: 115, S: 503, 2005, ss. 391-422.
- Mortensen Dale T., : “Job Creation and Job Destruction in The Theory Of
Pissarides Unemployment”, **The Review of Economic Studies**, C: 61, S: 3, 1994, ss. 397-415.
Christopher A.,
- Mortensen, Dale T. : “Job Search and Labor Market Analysis”, **Handbook of Labour Economics**, S. 11, 1986, ss. 849-919.
- Mumcu Akan, : “Para Politikasının Düny ve Bugünü”, **Sosyal Bilimler Dergisi**,
Dilara C:2, 2010, ss. 89-97.
- Narayan Seema, : "Determinants Of Demand For Fiji's Exports: An Empirical
Narayan Paresh Investigation", **The Developing Economies**, C: 42, S: 1, 2004, ss. 95-112.
Kumar

- Narlikar Amrita : **The World Trade Organization**, Oxforda University Press, 2005.
- Nemlioğlu A. Karun : **Birim Kök Analizinin Temelleri**, İstanbul, Beşir Kitabevi, 2005.
- Nguyen Phuc Canh : “The Natural Resources Rents: Is Economic Complexity a Solution
vd for Resource Curse?”, **Resour. Policy** C: 2, S: 69, 2020, ss.1-13.
- Nguyen Phuc Canh : “The Drivers of Economic Complexity: International Evidence
vd. from Financial Development and Patents”, **International
Economics**, C: 164, 2020, ss. 140-150.
- Nguyen Phuc Canh, : “Economic Integration and Economic Complexity: The Role of
Su Thanh Dinh Basic Resources in Absorptive Capability in 40 Selected
Developing Countries”, **Economic Analysis and Policy**, C: 71,
2021, ss. 609-625.
- Nickell Steve, : “The Netherlands and the United Kingdom: a European
Ours Jan van Unemployment miracle?”, **Economic Policy**, C: 15, S: 30, 2000, ss.
137-180.
- Nippa Michael, : , “On The Future Of International Joint Venture Research”, **Journal
Reuer Jeffrey J. of International Business Studies**, C: 50, 2019.
- Nkoro Emeka, Uko : “Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Cointegration
Aham Kelvin Technique: Application and Interpretation”, **Journal of Statistical
and Econometric Methods**, C: 5, S: 4, 2016, ss. 63-91.

- O'Brien Denis P. : "Classical Economics", **A Companion to the History of Economic Thought**, Ed. Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, John B. Davis, Blackwell Publishing, USA, 2003.
- O'Rourke Kevin H. : "Heckscher-Ohlin Theory and Individual Attitudes Towards Globalization", **Eli Heckscher, International Trade, and Economic History**. Ed. Ronald Findlay, Rolf Henriksson, Hakan Lindgren, Mats Lundahl, MIT Press, 2006.
- Odekon Mehmet : **The Cost of Economic Liberalization in Turkey**, Lehigh University Press, Bethlehem, 2005.
- OECD : "Multinational Enterprises in The Global Economy", (Çevirimiçi), Erişim Tarihi: 06.09.2019.
- Ohlin Bertil, : **International and Interregional Trade**, Cambridge, Harvard University Press, 1933.
- Okun Arthur : "Potential GNP: Its Measurement and Significance", **American Statistical Association Proceedings of the Business and Economic Statistics Section**, 1962.
- Onaran Özlem : "Measuring Wage Flexibility: The Case of Turkey Before and After Structural Adjustment", **Applied Economics**, 2002, C: 34, S: 6, ss. 767–781.
- Ongun Mehmet T. : "Türkiye'de Cari Açıklar ve Ekonomik Krizler", **Kriz ve IMF Politikaları**, Ed. Ömer F. Çolak, Alkım Yamevi, İstanbul, 2002.

- Oransay Gürçem : “Dışa Açıklığın Ücretlere Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 9, S: 3, 2016, ss. 75-76.
- Oransay Gürçem : “Dışa Açıklığın Ücretlere Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C: 9, S: 3, 2016, ss. 75-90.
- Özalp İnan : **Uluslararası İşletmecilik**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2011.
- Özçağ Mustafa, Bölükbaş Mehmet : “Ticari Dışa Açıklık ve Enflasyon İlişkisi: Romer Hipotezi Çerçevesinde Türkiye için Bir Analiz”, **Maliye Dergisi**, C: 174, 2018, ss. 112-130.
- Özdemir Ali İhsan : “Türkiye’deki Otomotiv Firmalarının Sermaye Yapısına Göre Etkinlik Analizi”, **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 23, 2009, ss. 147-164.
- Özdemir Süleyman : **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul, İTO Yayınları, Yayın No: 2007-57, 2007, ss. 218-219.
- Özel Hasan Alp : “Ticari Serbestleşmenin Teorik Temelleri ve Yeni Ticari Serbestleşme Teorileri”, **Kırklareli Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 1, S: 1, 2012, ss. 4-26.
- Öztürk Lütfü, Değer, Mustafa Kemal : **Uluslararası İktisat Teorisi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 4020, 2020.

- Öztürk Nazım : **Dış Ticaret Kuram Politika Uygulama**, Bursa, Ekin Basım Yayın, 2012.
- Page John : “The East Asian Miracle: Four Lessons for Development Policy”, **NBER Macroeconomics Annual**, C: 9, 1994, ss. 219-282.
- Parasız İlker : **Türkiye Ekonomisi**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2003, ss. 280-285.
- Parlak Zeki : “Küreselleşme ve Çalışma Standartları”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 9, S: 2, 2004, ss. 43-88.
- Pata Uğur Korkut : “Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi (1971-2014)”, **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 31, S: 1, 2017, ss. 119-134.
- Pawlos Sewasew : “The Relationship Between Import and GDP Growth in Ethiopia: An Emprical Analysis” (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), **Addis Ababa Üniversitesi**, Ethiopia, 2002.
- Peseran Hashem vd. : “Bounds Testing Approaches To The Analysis Of Level Relationships”, **Journal Of Applied Econometrics**, C: 16, S: 3, 2001, ss. 289- 326.
- Petrongolo Barbara, : “Looking Into The Black Box: A Survey Of The Matching
Pissarides Function” **Journal of Economic Literature**, C: 39, S: 2, 2001, ss.
Christopher A., 390–431.

- Pettinger Tejvan : “Benefits of Free Trade”, (çevrimiçi), https://www.economicshelp.org/trade2/benefits_free_trade/, Erişim Tarihi: 02.09.2021.
- Pettinger Tenya : “Effects of Tariffs”, (çevrimiçi), <https://www.economicshelp.org/blog/glossary/tariffs/>, Erişim Tarihi: 02.09.2021.
- Phillips Peter C. B., Perron Pierre : “Testing for a Unit Root in Time Series Regression”, **Biometrika**, C: 75, S: 2, 1988, ss. 335–346.
- Pissarides Christopher A. : “Equilibrium in The Labour Market with Search Frictions”, **Nobel Prize in Economics documents**, S: 2010–9, 2010.
- Pissarides Christopher A. : “Employment Protection”, **Labour Economics**, C: 8, S: 2, 2001, ss. 131-159.
- Pissarides Christopher A., : “Search, Wage Bargains and Cycles”, **Review of Economic Studies**, C: 54, 1987, ss. 473-483.
- Polat Özgür, Uslu Enes Ertad : “Türkiye İmalat Sanayinde Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkisi”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 9, S: 3, 2010, ss. 489-504.
- Polat Özgür, Uslu Enes Ertad : “Türkiye İmalat Sanayinde Dış Ticaretin İstihdam Üzerindeki Etkisi”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 9, S: 3, 2010, ss. 499-500.

- Posner M. V. : “International Trade and Technical Change”, **Oxford Economic Papers New Series**, C. 13, S: 3, ss. 323-341.
- Pushan Dutt vd. : “International Trade and Unemployment: Theory and Cross-National Evidence”, **The Maxwell School of Citizenship & Public Affairs Working Paper**, C: 11-1, 2009.
- Ranjan Priya : “Trade Liberalization, Unemployment, and Inequality with Endogenous Job Destruction”, **International Review of Economics and Finance**, C: 23, S: 100, 2012, ss. 16–29.
- Reeves Richard : **Çalışmayı Zevke Dönüştürmek Mutlu Pazartesiler**, Çev. Ahmet Kardam, İstanbul, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Yayınları, 2003.
- Reuveny Rafael, Li Quan : “Economic Openness, Democracy and Income Inequality: An Empirical Analysis”, **Comparative Political Studies**, C: 36, S: 5, 2003, ss. 575-601.
- Ricardo David, : **Principles of Political Economy and Taxation**, Batoche Book, Ontario, 2001, ss. 152-154.
- Richardson David, : “Income Inequality and Trade: How to Think, What to Conclude”, **Journal of Economic Perspectives**, C: 9, S: 3, 1995, ss. 33-55.
- Robbins Donald J., : “HOS Hits Facts: Facts Win; Evidence On Trade and Wages in The Developing World”, **OECD Development Centre Working Papers**, S: 119, OECD Pub., 1996.

- Robbins Donald J., : “The Impact Of Trade Liberalization Upon Inequality in Developing Countries—A Review Of Theory and Evidence”, **ILO Working Paper**, S: 13, ILO Pub., 2003.
- Røed Knut : “Hysteresis in Unemployment”, **Journal of Economic Surveys**, C: 11, S: 4, 1997, ss. 389–418.
- Romer Paul : “Increasing Returns and Long-Run Growth”, **Journal of Political Economy**, C: 94, S: 5, 1986, ss. 1002-1037.
- Ruigrok Winfried, : **The Logic of International Restructuring**, London, Routledge, 1995.
- Tulder Rob Van
- S. Skinner Andrew : “Adam Smith (1723 - 1790): Theories of Political Economy”, **A Companion to the History of Economic Thought**, Ed. Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, John B. Davis, Blackwell Publishing, USA, 2003.
- Saatçioğlu Cem, : “Dolar/Euro Paritesinin Türkiye’nin İhracatına Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, **Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, C: 3, S: 2, 2010, ss. 112-113.
- Karaca Orhan
- Saatçioğlu Cem, : “Türkiye’de İhracat İle Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1980 Dönüşümünün Etkisi”, **Yönetim: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi**, S: 49, 2004, ss. 30-40.
- Karaca Orhan

- Sabır Hasan : “Ticaretin Küreselleşmesi Sürecinde Uluslararası Rekabet Sistemi İhtiyacı”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S: 23-24, 2000, ss. 271-278.
- Salvatore Dominick : **International Economics**, New York, Fordham University Press, 1998.
- Samur Cengiz : “1997 Asya Kriz Ülkelerinin Makroekonomik Sağlamlığı”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C: 65, 2015, ss. 107-174.
- Samur Cengiz : “Üçüncü Nesil Kriz Teorileri ve 1997/8 Asya Krizi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C: 60, S: 2, 2010, ss. 23-81.
- Sandalcılar Ali Rıza, Yalman İlkay Noyan : “Türkiye’de Dış Ticaretteki Serbestleşmenin İşgücü Piyasaları Üzerindeki Etkileri”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C: 7, S: 2, 2012, ss. 49-65.
- Sapançalı Faruk : “Türkiye’de İşgücü Piyasası, Sorunlar ve Politikalar”, **TUHİS**, C: 21, S: 2-3, 2008, ss. 1-30.
- Schumpeter, Joseph A. : **History of Economic Analysis**, Routledge, London, 1954.
- Sepehrdoust Hamid : “The Knowledge-Based Products and Economic Complexity in Developing Countries”, **Heliyon**, C: 5, S: 12, 2019, ss. 1-11.

- Serin Necdet : **Kalkınma ve Dış Ticaret: Az Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye Yönünden**, Bs. 3, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, 1981.
- Seyidoğlu Halil : **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**, Bs. 15, İstanbul, Güzem Yayınları, 2003.
- Seymen Oya A. vd., : **Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik**, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2005, ss. 7-10.
- Shahzad Umer vd., : “Investigating The Nexus Between Economic Complexity, Energy Consumption and Ecological Footprint For The United States: New Insights From Quantile Methods”, **Journal of Cleaner Production**, S: 279, 2021, ss. 1-14.
- Shan Jordan Shan, : “Causality Between Exports and Economic Growth: The Empirical
Tian Gary G. Evidence From Shanghai”, **Australian Economic Papers**, C: 37, S: 2, 1998, ss. 195-202.
- Siddiqi Masood : “Export-Led Growth Hypothesis: Multivariate Rolling Window
Mashkoor, Analysis of Pakistan”, **African Journal of Business
Hye Qazi Management**, C: 5, S: 2, 2011, ss. 531-536.
Muhammad Adnan
- Siebert Horst : “Labor Market Rigidities: at the Root of Unemployment in Europe”, **Journal of Economic Perspectives**, C: 11, S: 3, 1997, ss. 37-54.

- Smith Emilio J. : “Is The Export-Led Growth Hypothesis Valid For Developing Countries? A Case Study of Costa Rica”, **United Nations Conference on Trade and Development**, Policy Issues In International Trade and Commodities Study Series No. 7, United Nation Publication, New York and Genevo, 2001.
- Smith Adam : **The Wealth of Nations**, Harmondsworth, Penguin Pub., 1982.
- Solow Robert M. : “What is Labour-Market Flexibility? What is it Good for?”, **Keynes Lecture in Economics, Proceedings of the British Academy**, C: 97, ss. 189–211.
- Sonis Michael, : “Economic Complexity as Network Complication: Multiregional
Hewings Geoffrey Input–Output Structural Path Analysis”, **The Annals of Regional Science**, C: 32, S: 3, 1998, ss. 407–436.
- Stern Robert M. : “Labour Standarts and International Trade”, **Globalization and International Trade Policies**, World Scientific Studies in International Economics, Ed. Robert M Stern, London, 2009, ss. 745-782.
- Stiglitz Joseph E. : **Globalization and Its Discontents**, London, W.W. Norton & Company, 2002.
- Stolper Wolfgang F, : “Protecion and Real Wages”, **The Review of Economic Studies**,
Samuelson, Paul A. C: 9, S: 1, 1941, ss. 58-73.

- Storer P. : “Unemployment Dynamics and Labour Market Tightness: An Emprical Evaluation of Matching Function Models”, **Journal of Applied Econometrics**, C: 9, S: 4, 1994, ss. 389-419.
- Sunal Onur,
Sezgin Alp Özge : “Türkiye'de Reel Asgari Ücretler ve Reel GSYİH Değişimleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Enflasyon Oranına Endekslenmiş Bir Nominal Asgari Ücret Politikası”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C: 70, S: 1, 2015, ss. 111-129.
- Szekely Miguel,
Samano Claudia : “Did Trade Openness Affect Income Distribution in Latin America? Evidence for the Years 1980-2010”, **World Institute for Development Economics Research Workin Paper**, S: 2012/03, 2012.
- Şahin Levent : “Türkiye İşgücü piyasasının Yapısal Özellikleri ve İşsizlik Sorunu”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S: 53, 2007, ss. 577-592.
- Şeker Ayberk : “Teknolojik Gelişme ve Yüksek Teknoloji İhracatının Ekonomik Karmaşıklık Endeksi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, **Yönetim ve Ekonomi**, C: 26, S: 2, 2019, ss. 377-395.
- Şener Fuat : “Schumpeterian Unemployment, Trade and Wages”, **Journal of International Economics**, C: 54, S: 1, 2001, ss. 119-148.
- Şentürk Mehmet,
Akbaş Yusuf E. : “İşsizlik-Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, **Journal of Yasar University**, C: 9, S: 34, 2014, ss. 5820-5832.

- Tacchella Andrea : “Economic Complexity: Conceptual Grounding of a New Metrics for Global Competitiveness”, **Journal of Economic Dynamics & Control**, C: 37, S: 8, 2013, ss. 1683–1691.
- Tanrıöver Banu, Biçer Burhan, : “Okun Kanunu ve Stokastik Trend Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye’de İstihdam Yaratmayan Büyümenin Dinamikleri”, **EY International Congress on Economics II (EYC2015)**, November 5-6, 2015, Ankara, 2015.
- Taymaz Erol : “Economic Reforms, Living Standards, and Social Welfare Study”, Ed. Ana Revenga, C:1 II, Technical Papers, Washington, D.C., **World Bank**, 1998.
- Telli Çağtay vd. : “Modeling General Equilibrium for Socially Responsible Macroeconomics: Seeking for the Alternatives to Fight Jobless Growth in Turkey”, **METU Studies in Development**, 2006, C: 33, S: 2, ss. 255–293.
- Temiz Hasan E. : “Eğreti İstihdam: İşgücü Piyasasında Güvencesizliğin ve İstikrarsızlığın Yeni Yapılanması”, **Çalışma ve Toplum**, S: 2, 2004.
- Thagavelu Shandre : “Is There An Export Or Import-Led Productivity Growth in Rapidly Developing Asian Countries? A Multivariate VAR Analysis”, **Applied Economics**, C: 36, S: 10, 2004, ss. 1083-1093.
- Mugan,
Rajaguru
Gulasekaran

- Toda Hiro Y., Yamamoto Taku : “Statistical Inference in Vector Autoregressions With Possibly Integrated Processes”, **Journal of Econometrics**, C: 66, S: 1-2, 1995, ss. 225–250.
- Toulmin Stephan : “The Ambiguities of Globalization”, **Futures**, S: 31, 1999.
- Turrini Alessandro : “International Trade and Labour Market Performance: Major Findings and Open Questions”, **United Nations Publications**, 2002.
- TÜİK : Analitik Çerçeve, Kapsam, Tanımlar ve Sınıflamalar, (çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=33783>, Erişim Tarihi: 18/03/2020.
- TÜİK, : **Türkiye İstatistik Yıllığı**, TÜİK Matbaası, Ankara, 2011.
- Tüleykan Hayrettin, Bayramoğlu Selçuk : “Türkiye’de 24 Ocak Kararları ile Başlayan Finansal Serbestleşmenin Günümüz İktisadi ve Mali Yapısına Yansımaları”, **International Journal of Social Science Studies**, C: 44, S: 2, 2016, ss. 401-420.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, : **Terimler Sözlüğü**, (Çevrimiçi), <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler+Sozlugu/> Erişim Tarihi: 16/10/2022.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, : **Terimler Sözlüğü**, (Çevrimiçi), <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler+Sozlugu/>

[Menu/Banka+Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler+Sozlugu/](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler+Sozlugu/)

Erişim Tarihi: 16/10/2022.

- Türkiye Cumhuriyet : **Terimler Sözlüğü**, (Çevrimiçi),
Merkez Bankası, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler+Sozlugu/>
Erişim Tarihi: 16/10/2022.
- Ulus Mustafa, : “İş Arama ve Uyumsuz Eşleşme”, **Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik**, TÜSİAD, Yayın No: TÜSİAD-T/2004-11/381, İstanbul, 2004, ss. 149-191.
Ezberci Hatun
- Utkulu Utku, : “Does Trade Liberalization Cause A Long Run Economic Growth in Turkey?”, **Economics of Planning**, C: 37, S: 3, 2005, ss. 245–266.
Özdemir Durmuş
- Ünay Sadık : “Economic Diplomacy for Competitiveness: Globalization and Turkey’s New Foreign Policy”, **Perceptions**, C: 15, S: 3-4, 2010, ss. 21-47.
- Ünsal Erdal M. : **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Valletta Robert G. : “Why Has the US Beveridge Curve Shifted Back? New Evidence Using Regional Data”, **Federal Reserve Bank of San Francisco**, Working Paper, No: 25, 2005.
- Vaneigem Raoul : **Gençler İçin Hayat Bilgisi El Kitabı**, Çev. Işık Ergüden, Ali Çarikoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996.

- Varol Müge : “Cumhuriyetin 80. Yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi”, **Dış Ticaret Dergisi**, Özel Sayı, 2003, ss. 153-170.
- Vernon Raymond : “Do Tariffs Protect Jobs?”, **Challenge**, C: 3, S: 11-12, 1955, ss. 55-59.
- Vernon Raymond : “International Investment and International Trade in the Product Cycle”, **The Quarterly Journal of Economics**, C: 80, S: 2, 1966, ss. 190-207.
- Viner Jacop : **Studies in the Theory of International Trade**, London, Routledge Pub., 2017.
- Voyvoda Ebru, Yeldan Erinc : "Patterns of Productivity Growth and the Wage Cycle in Turkish Manufacturing", **International Review of Applied Economics**, C: 15, S: 4, 2001, ss. 375-396.
- Wall Howard J., Zoega, Gylfi : “The British Beveridge Curve: A Tale Of Ten Regions”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, C: 64, S: 3, 2002, ss. 257–276.
- Wallach Lori, Sforza Michelle : **Whose Trade Organization? Corporate Globalization and the Erosion of Democracy: an Assessment of the World Trade Organization**, Public Citizen, 1999.
- Wang Peijie : **Financial Econometrics Methods and Models**, London, Routledge, 2003.

- Wendling Amy E. : **Karl Marx on Technology and Alienation**, London, Palgrave Macmillan, 2009.
- Yanar Merve : “Uluslararası Pazarlarda Tarife Dışı Engeller”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 6, S: 1, 2021, ss. 79-90.
- Yapraklı Sevda : “İhracat ile Ekonomik Büyüme arasındaki Nedensellik: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, S: 34, 2007, ss. 97-112.
- Yashiv Eran, : “The Beveridge Curve”, **IZA Discussion Papper**, S: 2479, 2006.
- Yavuz Arif : “Çalışma Hayatında Esneklik ve Türkiye için Öneriler”, **Prof. Dr. Nusret Ekin’e Armağan (Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Sendikası Yayını)**, Yayın No: 38, Ankara, 2000.
- Yavuz Arif : **İşgücü, İstihdam ve Kriz Olgusu**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2010-122, 2012.
- Yıldız Barış, : “Ekonomik Karmaşıklık İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Akbulut Yıldız Panel Bootstrap Granger Nedensellik Analizi”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, C: 15, S: 2, 2019, ss. 329-340.
- Gizem, : “Search and Matching Model Analysis: National and Regional Beveridge Curves for Turkey”, **3rd International Conference on Social Sciences and Education Research**, Roma, Nisan, 2017.
- Yıldız Ezgi Baday, :
Dindaroğlu Yeşim,
Dinç Ümit,

- Yılmaz, Sefer : “Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir
Kalkan, Duhan K. Tartışma”, **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**,
C: 1, S: 3, 2017, ss. 169-199.
- Yu Yuyuan, : “Impacts of Financial Openness On Economic Complexity: Cross-
Qayyum Country Evidence”, **International Journal of Finance and
Muhammad Economics**, C: 28, S: 2, 2021, ss. 1-13.
- Zaim, Sabahattin : **Çalışma Ekonomisi**, Filiz Kitapevi, 1997.
- Zhang Xiaobo, : “How Does Globalization Affect Regional Inequality within A
Hongling Kevin Developing Country? Evidence from China”, **Globalization and
the Third World**, Ed. B. N. Ghosh, Halil M. Güven, Palgrave
Macmillian, New York, 2006.
- Zhang Xiaoming, : “Foreign Technology Imports and Economic Growth in Developing
Zou Heng-fu Countries”, **Policy Research Working Paper Series**, No: 1412,
The World Bank, 1995.

ÖZGEÇMİŞ

Ali İhsan Balcı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır. Akademik kariyerine 2009 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri alanında lisans eğitimi alarak başlamış, 2014 yılında mezun olmuştur. Yüksek lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi bölümünde tamamlayan Balcı, 2017 yılında "Bülent Ecevit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Öğrenimine Devam Eden Öğrencilerin Sendika ve Sendikacılığa Bakış Açıları: Bölümler Arası Karşılaştırma" başlıklı tezi ile yüksek lisans derecesini almıştır. Balcı doktora eğitimini İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi bölümünde tamamlamıştır. 2024 yılında "Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesinin Türkiye İşgücü Piyasalarına Etkisi: Beveridge Eğrisi Yardımıyla Analiz", başlıklı çalışmasıyla doktora derecesini almıştır.

Balcı, araştırma alanları arasında sosyal ve beşeri bilimler, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, sosyal politika ve sosyal güvenlik konularına odaklanmaktadır. Akademik kariyerine Bülent Ecevit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak başlamış ve 2015-2017 yılları arasında burada görev yapmıştır. 2018 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Akademik çalışmaları kapsamında birçok makale ve kitap bölümü yayımlamıştır. Öne çıkan yayınları arasında, "İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkilerinin Çatışması Noktasında Değişen Toplu Pazarlık Düzeylerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi" (2022), "Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonunun (ETUC) Küreselleşme Bağlamında Değerlendirilmesi" (2019), ve "Sendikalar Örgütlenme Stratejisi İle İlgili Ne Yapıyor? Türk-İş, Disk Ve Hak-İş Örnekleri" (2018) bulunmaktadır. Ayrıca, "İnsan Kaynakları Yönetimi Strateji, Politika ve Uygulamalar Kapsamında Davranışsal Bir Yaklaşım" ve "Sosyal Politikada Kurum ve Kuruluşlar: Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla Değerlendirmeler II" gibi kitaplarda bölümler yazmıştır.

Balcı, akademik çalışmalarında küreselleşme, bilgi toplumu, sendikalar ve çalışma hayatı konularında önemli katkılar sunmuştur. Ulusal ve uluslararası kongre ve sempozyumlarda bildiriler sunmuş, "COVID-19 Salgını Nedeniyle Alınan İstihdam Tedbirlerinin Beyaz Yakalı Çalışanların Ücret ve Yan Haklarına Yansıması" başlıklı teknik raporu ile de güncel konularda çalışmalar yapmıştır.

